

ΥΠΑΡΧΗ ΜΑΡΑΚΟΥ ΑΡΧΗ ΓΑΛΛΙΑΣ

Η ΦΙΛΟΠΡΟΒΟΛΕΥΣΗ ΤΗΣ
ΚΑΙ Η ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΣΤΕΡΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣ ΤΗ
ΡΟΞΙΑ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΣΤΗ ΜΥΘΗΤΗ ΤΟΥ ΤΙΟΤΕΡΟΥ ΠΑΝ

"Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν υπακούει αρμοδιότητα των γνησίων του συγγραφέα Ν.5343, αρ. 202, παρ. 2"

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΠΡΟΛΟΓΟΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΣΕΛ.
"

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο

ΡΩΣΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΚΑΙ ΡΩΣΙΚΗ ΥΠΕΡΟΧΗ 1837-1840

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΡΩΣΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΡΩΣΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1. Οργάνωση "
 2. Θέσεις του ρωσικού κόμματος σε επίμαχα θέματα. "
 3. Στοιχεία που επέδρασαν στην επιβίωση του κόμματος "
 4. Ξένος προσανατολισμός "
- ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ Α ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ "

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β

Ρ Ω Σ Ι Κ Η Υ Π Ε Ρ Ο Χ Η

1. Φιλωρωσισμός "
 2. Αίτια της φιλωρωσικής πολιτικής του Θεωνα "
 3. Ναποσυγχώνευση "
- ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ Β ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ "

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ

Β Ρ Ε Τ Α Ν Ι Κ Η Α Ν Τ Ι Π Ο Λ Ι Τ Ε Υ Σ Η

1. Αντιπολίτευση της βρετανικής διπλωματίας στην περίοδο Rudhard "
 2. Οικονομική και πολιτική αντιπολίτευση στην περίοδο 1838-1839 "
- ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ Γ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ "

Μ Ε Ρ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο

Φ Ι Λ Ω Ρ Θ Ο Δ Ο Ξ Ο Σ Ε Τ Α Ι Ρ Ε Ι Α

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Δ

Α Ι Τ Ι Α Κ Α Ι Α Φ Ο Ρ Μ Ε Σ

1. Αδυναμίες του Θεωνικού Συστήματος "
 2. Θρησκευτικές διαμάχες "
 3. Αλυτρωτικό Ζήτημα "
- ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ Δ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ "

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ε

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1. Οργανισμός της Φιλορθόδοξου Εταιρείας	" 101
2. Στόχοι και σχέδια δράσεως	" 106
3. Προέλευση και πηγές της Φιλορθόδοξου Εταιρείας	" 111
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ Ε ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	" 119

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο ΣΤ

Α Ν Α Κ Ρ Ι Σ Ε Ι Σ - Δ Ι Κ Η

1. Προανάκριση - Αποδεικτικά στοιχεία	" 122
2. Βούλευμα	" 129
3. Δίκη	" 134
4. Αρειος Πάγος	" 139
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΤ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	" 141

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ζ

ΑΡΧΗΓΟΙ ΚΑΙ ΥΠΟΚΙΝΗΤΕΣ ΤΗΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ

1. Διασύνδεση με ξένες δυνάμεις	" 145
2. Διασύνδεση με Πατριαρχείο Κων/λεως και συμμετοχή Κλήρου	" 154
3. Ανάμειξη του Κράτους	" 158
4. Οι πρωταγωνιστές και ο ρόλος τους	" 163
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ Ζ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	" 178

Μ Ε Ρ Ο Σ Τ Ρ Ι Τ Ο

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Η

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ

1. Κυβερνητικές αντιδράσεις	" 185
2. Αντίδραση του Θεωρα	" 186
3. Πως αντέδρασαν τα Επτάνησα	" 189
4. Πως αντέδρασε η Μ.Βρετανία	" 191
5. Συνέπειες της συνωμοσίας	" 192
ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ Η ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	" 194

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Θ

Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΦΙΛΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 1842 ΩΣ ΤΟ 1852	" 196
---	-------

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ Θ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	" 206
------------------------	-------

ΕΠΙΛΟΓΟΣ	" 208
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ	" 214
ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	" 243

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Το αρχειακό υλικό που χρησιμοποιήθηκε κατ'εξοχήν στη μελέτη αντλήθηκε από τα μικροφίλμς βρετονικών αρχείων που βρίσκονται στο Κέντρο Έρευνας της Ιστορίας του Νεώτερου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών και περιέχουν τις διπλωματικές αναφορές του βρετανού διπλωμάτη Lyons προς τον υπουργό εξωτερικών της Μ.Βρετανίας Palmerston.

Σημαντικές αρχειακές πηγές που μελετήθηκαν βρίσκονται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους και στα Αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδας.

Η μελέτη του εκδομένου υλικού καθώς και των βοηθημάτων, πραγματοποιήθηκε χάρη στην τεράστια συλλογή της Γενναδείου Βιβλιοθήκης και στην πρωθυμία του προσωπικού της, όπως και στη Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων.

Συμπληρωματικές έρευνες αρχειακού υλικού έγιναν στο Μουσείο Μπενάκη με τη συμβολή της διευθύντριας των αρχείων κ.Τσελίκο.

Η διερεύνηση του τύπου της εποχής της Θεωνικής απολυταρχίας, ως σημαντική πηγή πληροφόρησης για το γεγονός της περιόδου αυτής, κατέστη δυνατή ύστερα από έρευνα στην Εθνική Βιβλιοθήκη, καθώς και στη Μπενόκειο.

Ευχαριστίες οφείλω στις διευθύνσεις και το προσωπικό των ερευνητικών κέντρων που προαναφέρθηκαν και ιδιαίτερα στον κ.Χρήστο Λούκο. Τέλος, οφείλω να ευχαριστήσω τα εποπτεύοντα μέλη της επιτροπής κ.κ.Γ.Γιαννουλόπουλο, Σ.Παπαγεωργίου και Κ.Γσίχλη για την κριτική και τις υποδείξεις τους, καθώς και τον Αρη Δρυγιαννάκη για την πολύτιμη βοήθεια που μου πρόσφερε στην τεχνική προετοιμασία της διατριβής.

Σπ.Μαραγκού-Δρυγιαννάκη

Οι παραπομπές του κειμένου, λόγω τεχνικών δυσκολιών στην παρούσα φάση της τεχνικής επεξεργασίας του να παρατεθούν στο τέλος της κάθε σελίδας, συγκεντρώνονται στο τέλος εκάστου κεφαλαίου με εξ'αρχής σφίξιση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διδακτορική διατριβή έχει ως αντικείμενο **τη συνωμοσία της Φιλορθόδοξου Εταιρείας** σε συνδυασμό με την αύξηση της επιρροής του φιλορωσισμού στη διάρκεια της οπλοταρχίας του Όθωνα και συγκεκριμένα στην τριετία 1837-1840. Με τη μελέτη αυτή η Φιλορθόδοξος Εταιρεία γίνεται αντικείμενο έρευνας, η οποία έχει τους εξής στόχους: α) Τον εντοπισμό των αιτίων και των αφορμών της, β) Τον ορισμό της προέλευσης της, γ) Την ανάλυση της οργάνωσής της, δ) Την αναφορά στους σκοπούς της, ε) Την περιγραφή των ανακρίσεων και της δίκης, στ) Την υπόδειξη των υποκινητών, ζ) Τον προσδιορισμό των συνέπειών και των επιπτώσεων στο πολιτικό κλίμα, η) Την επισήμανση του ρόλου που διεδραμάτισε στην εξέλιξη των πολιτικών γεγονότων στα έτη 1841-1853, και θ) Την ανάλυση της πολιτικής ηγεσίας του ρωσικού κόμματος στη δεκαετία 1833-1843.

Η μελέτη αποτελείται από τρία μέρη: Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τρία κεφάλαια, μέσα από τα οποία δίδεται η ταυτότητα του ρωσικού κόμματος και περιγράφεται το πολιτικό πλαίσιο της εποχής, οι διαδικασίες μέσω από τις οποίες πέρασε η οργάνωσή του, καθώς και ο ρόλος που διεδραμάτισε στις πολιτικές διεργασίες της περιόδου 1833-1838, όταν η νεοσύστατη μοναρχία προσπαθούσε να θεμελιώσει το νέο Κράτος. Η μελέτη επίσης αναφέρεται στο φιλορωσισμό του Όθωνα, ως καθοριστικό συντελεστή και ενεργό παράγοντα που επηρέασε τη φύση των κρατικών θεσμών που αναπτύσσονταν την εποχή εκείνη. Τα περισσότερα θέματα του α μέρους έχουν μελετηθεί ήδη από ιστορικούς σε αντίθεση με το β μέρος όπου το βάρος πέφτει στη Φιλορθόδοξο Εταιρεία για την οποία ελάχιστα έχουν γραφεί.

Το πρώτο κεφάλαιο θεωρήθηκε χρήσιμο να αναφερθεί στην οργάνωση του ρωσικού κόμματος κυρίως στην περίοδο της αντιβασιλείας με ελάχιστες αναφορές στην καποδιστριακή περίοδο. Το 1833 σηματοδοτεί μια περίοδο όπου το ρωσικό κόμμα αναλαμβάνει έναν αγώνα για να αντιμετωπίσει τις σε βάρος του κρατικές ενέργειες και να διεκδικήσει σημαντικές θέσεις στο νέο καθεστώς. Η κύρια αδυναμία του κόμματος αυτού ήταν οι απλοί άνθρωποι που το πλαισίωναν και η έλλειψη ισχυρών παραγόντων κατ'εξοχήν αρνητική για την επιβίωση και το κύρος του κόμματος. Έτσι, κρίθηκε αναγκαίο να γίνει αναφορά σε ορισμένα πρόσωπα που αναγνωρίστηκαν σαν ηγέτες και των οποίων η δράση βοήθησε στην ενδυνάμωση του κόμματος.

Ο Κωνσταντίνος Οικονόμος που έφτασε από τη Ρωσία και ο Γενναίος Κολοκοτρώνης που αναδείχθηκε εκ των έσω ήταν εκείνοι που κατάφεραν να ορθώσουν ξανά το κομματικό οικοδόμημα, ο μιν πρώτος υποδουλίζοντας την αντιπολιτευτική διάθεση στο φερσκευτικό ζήτημα, και ο δεύτερος

χρησιμοποιώντας το κύρος του οικογενειακού του ονόματος και την επιρροή που του παρέχει το επίσημο αξίωμα του ως υπασιστής του Πρώτα. Ο Οικονόμος με τη βοήθεια δύο άλλων προσώπων του Γερμανού και του Ανατόλιου πέτυχε να συσπειρώσει ένα κύκλο οπαδών. Ο Γερμανός με ένα περιοδικό που εξέδιδε, την "Ευαγγελική Σόλιπιγγα", είχε αναλάβει τη θρησκευτική αγωγή του λαού, ο δε Ανατόλιος την οργάνωση των στρατιωτικών. Από τα πολιτικά πρόσωπα δύο ήταν τα σπουδαιότερα: ο Ανδρέας Μεταξάς και ο Μιχαήλ Σούτσος. Ο πρώτος, στην κρίσιμη για το κόμμα περίοδο, υπηρετώντας ως πρεσβευτής στην Ισπανία και το Κάιρο, δεν μπόρεσε να προφέρει υπηρεσίες στους οπαδούς του ρωσικού κόμματος - τους Ναπαύους - παραμένοντας και μετά την επιστροφή του οδρανής. Ο Μιχαήλ Σούτσος ανακλήθηκε από πρεσβευτής της Ελλάδος στην Πετρούπολη το 1838 για να ενταχθεί στην κεντρική διοίκηση. Αυτός, σε αντίθεση με τον πρώτο, κινήθηκε δραστήρια, ίσως γιατί ήλθε σε κάποια συμφωνία με τους Ρώσους, σχετικά με τις ενέργειες που έπρεπε να κάνει για την αναστήλωση του κόμματος. Ο Γεώργιος Καποδίστριας, νεώτερος αδελφός του κυβερνήτη, παρουσιάστηκε στην πολιτική σκηνή το 1838, ύστερα από πρόσκληση του κόμματος, επειδή θεωρήθηκε πως το όνομα του και μόνο αυτό ήταν ικανό να συσπειρώσει τις μάζες.

Για να κατανοηθεί το πως ξέφυγε από τη φεορία το ρωσικό κόμμα, εκτός από την αναφορά στη συμβολή των ανωτέρω προσώπων που βοήθησαν στην αναδιοργάνωση του, θα αναφερθούμε και στα στοιχεία εκείνα που επέδρασαν στην επιβίωση του, δηλαδή, στις τακτικές και μεθόδους που αναπτύχθηκαν προκειμένου να ξεπεραστεί η κρίση. Ιδιαίτερα επισημαίνονται: α) Η εκμετάλλευση του λαϊκού θρησκευτικού συναίσθηματος που έγινε αιτία να αυξηθεί η επιρροή του κόμματος στις μάζες. β) Οι μυστικές εταιρείες και οι συνωμοτικές ενέργειες ως μέσα διατήρησης μιας συλλογικής υπόστασης. γ) Η εφαρμοσθείσα από την πρώτη αντιβουλιξία αντιναπαιϊκή πολιτική και η πολιτική εμπάθεια του αγγλικού κόμματος που βοήθησαν στη συσπείρωση των μελών του και σπορόφυναν αποσκιρτήσεις από το κόμμα.

Ενα ιδιαίτερο τμήμα του κεφαλαίου αυτού έχει σαν αντικείμενο τον προσανατολισμό του κόμματος προς τη Ρωσία και τη ρωσική διπλωματική αποστολή, που έπαιξε όριστο το ρόλο του μεγάλου προσιάτη. Οι θέσεις του ρωσικού κόμματος στα επίμαχα θέματα σαν το ολιτρωτικό, το εκκλησιαστικό και το συνταγματικό, όπως και οι διαφορές που το χώριζαν από τη θέση άλλων κομμάτων στα ίδια αυτά ζητήματα, θα βοηθήσουν στην κατανόηση της αντιπολίτευσης που σκλήθηκε κυρίως από τη Μ.Βρετανία. Το ανωτέρω θέματα διερευνήθηκαν απλώς με βάση τα βοηθήματα και ορισμένες δημοσιευμένες πηγές.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στη ρωσική υπεροχή. Η πολιτική υπεροχή του ρωσικού κόμματος, χαρακτηρίζει την περίοδο ανάμεσα στην πτώση του Armandsberg στις αρχές του 1837 μέχρι τα μέσα του 1840, όταν η βρετανική πολιτική όρμησε να ξανακερδίσει το χαμένο έδαφος.

Στο κεφάλαιο αυτό πρόθεσή μας είναι να δώσουμε τα στοιχεία εκείνα που χαρακτηρίζουν την τακτική του Θεωνα ως φιλορωσική. Το ρωσικό κόμμα δεν αντιμετώπιζε πλέον διακρίσεις σε βάρος του. Παρά το γεγονός ότι στο υπουργικό συμβούλιο δύο μόνο από τους πέντε Έλληνες Γραμματείς Επικρατείας ήταν Ναπαίοι, η γενικότερη πολιτική άφησε περιθώρια για αποκλίσεις υπέρ του ρωσικού κόμματος. Ο Γλαράκης και ο Πάικος ασκώντας έλεγχο στους τομείς της διοίκησης, της παιδείας, των εκκλησιαστικών και της δικαιοσύνης, έδωσαν συντηρητικότερο προσανατολισμό στην εκκλησιαστική πολιτική και επέβησαν μεταρρυθμίσεις στην επιρχιακή διοίκηση προς όφελος του κόμματος τους.

Οι λόγοι για τους οποίους ο Θεωνας ευνόησε το προβάδισμα στο κόμμα των Ναπείων σχετίζονται με τα εξής σημαντικά θέματα:

α) Την τακτική του Θεωνα να μετατοπίζει κατά καιρούς την ισορροπία ανάμεσα στο κόμμα και να μεταφέρει την εύνοια του από τη μια προστάτιδα δύναμη στην άλλη, με στόχο να πείσει την κθεμιά με τη σειρά της να εγγυηθεί το μερίδιό της από την τρίτη δόση του δανείου. Τώρα ήταν η σειρά της Ρωσίας, της οποίας οι συνεχείς διακρίσεις εις βάρος της που συνέβαιναν στο παρελθόν, είχαν σαν αποτέλεσμα την αποξένωση της δύναμης αυτής και την απροθυμία της να συμμετάσχει στη τρίτη δόση του δανείου.

β) Την προτίμηση των λαϊκών μαζών, καθώς και του μεγαλύτερου μέρους του αγροτικού κόσμου προς το ρωσικό κόμμα.

γ) Την σταθερή πίστη της Ρωσίας στο σύστημα του απολυταρχισμού σε αντίθεση με τη Μ.Βρετανία και Γαλλία, που ποτέ δεν σταμάτησαν να υπενθυμίζουν στον Θεωνα τις συνταγματικές του υποσχέσεις.

δ) Την εμφάνιση μιας "κίνησης" την οποία απεκόλλεσαν **συγχώνευση**, με στόχο την συνένωση των κομμάτων και με ανεγνωρισμένο αρχηγό το βασιλιά. Αυτό ήταν ένα όνειρο του Θεωνα ο οποίος είχε ξεκινήσει από τη Βαυαρία με την ελπίδα για την πραγματοποίησή του, οι δε Ναπαίοι, οι εμπνευστές της κίνησης αυτής, γνωστές σαν "Ναπουσυγχώνευση", κέρδισαν τη βασιλική εύνοια και σπένσασαν την υποστήριξη του.

Το τρίτο κεφάλαιο αναφέρεται στην αντιπολίτευση της βρετανικής διπλωματίας που ασκήθηκε σε δύο τομείς, κυρίως τον οικονομικό και σ' αυτόν που αφορούσε τους συνταγματικούς έθεσμούς. Εκδηλώθηκε έντονα όταν αντικαταστάθηκε ο Armanberg, τον οποίον υποστήριζε η Μ.Βρετανία, από τον Rudhart του οποίου ο διορισμός είχε αποσπάσει την επιδοκιμασία της Αυστρίας. Η προσωπική ευθύνη του Θεωνα στις σφοδρές ενόστε αντιπολιτευτικές τάσεις του βρετανού διπλωμάτη ήταν σημαντική. Οι προσωπικές του συγκρούσεις με το Lyons και η εμπέθεια του προς αυτόν κατηύθυνε την κρατική πολιτική που υιοθέτησε προς την Μ.Βρετανία. Το 1838 ο Θεωνας κάλεσε το Regny σαν οικονομικό εμπειρογνώμονα, δίδοντας έτσι τη δυνατότητα στη Γαλλία να

ασκεί επιρροή στις ελληνικές οικονομικές υποθέσεις. Την απόφαση αυτή πήρε ο Όθωνας, επειδή ήθελε να απομονώσει τη Μ.Βρετανία που δεν υποστήριξε ποτέ να τονίσει ότι μόνο μια συνταγματική διακυβέρνηση θα έλυσε το ελληνικό οικονομικό πρόβλημα. Αντιθέτως, η Γαλλία επειδή επεδίωκε μια μορφή επέμβασης στις ελληνικές υποθέσεις, απέφειγε να συνδέει το συνταγματικό ζήτημα με το οικονομικό. Υπεστήριζε μια ορθότερη οικονομική διαχείριση, για εκμετάλλευση πλουτοπαραγωγικών πηγών και για τρόπους διευκόλυνσης συλλογής φόρων.

Οι λόγοι για τους οποίους η Μ.Βρετανία απέρριψε το οικονομικό πρόγραμμα του Ρηγνυ θέτοντας όρους στη διάσκεψη του Λονδίνου του 1838, είναι ένα από τα προς εξέταση αντικείμενα τα αναφερόμενα στην αντιπολίτευση της βρετανικής διπλωματίας. Ένας από τους τρεις όρους που έθεσε ο βρετανός υπουργός εξωτερικών Palmerston ήταν η απαίτηση για αντιπροσωπευτικούς θεσμούς. Το "Σύνταγμα" σαν σύνθημα για αλλαγή, εξέφραζε τις σπόψεις του αγγλικού κόμματος, έτσι ώστε η βρετανική διπλωματία άρχισε να εκμεταλλεύεται κάθε μορφής δυσανεκεία που προκαλούσαν οι προσπάθειες της κυβέρνησης, είτε για να επιβάλει την τάξη, είτε για να βελτιώσει την οικονομική κατάσταση. Μικρές εξεγέρσεις στην Υδρα, στη Μεσσηνία και στη Μάνη αποδόθηκαν στο Lygis που κατηγορήθηκε σαν υποκινητής, αν και η στάση του αυτή δεν εξέφραζε πολλές φορές τα σισθήματα των αγγλόφιλων και υπήρξε διάσταση απόψεων μεταξύ βρετανικής διπλωματίας και του αγγλικού κόμματος.

Το β μέρος του βιβλίου ασχολείται με τη "Φιλορθόδοξο Εταιρεία", η οποία σύμφωνα με τη γνώμη του J.Petitot αποτελεί παράδοξο πολιτικό φαινόμενο, επειδή επρόκειτο για αντιπολιτευτική ενέργεια του κόμματος που βρισκόταν στην εξουσία. Τα όστια και οι αφορμές που οδήγησαν το ρωσικό κόμμα να στραφεί κατά του Όθωνα εντοπίζονται στο ό κεφάλαιο και είναι οι εξής:

α) Οι αδυναμίες του οθωνικού συστήματος και κυρίως η βασιλική πολιτική απέναντι στα κόμματα, που έθετε όρια στη δράση τους. Η τακτική αυτή εκδηλωνόταν στη δισοδική συγκρότηση των υπουργικών συμβουλίων, στα οποία ο Όθωνας τοποθετούσε ένα αντιπρόσωπο από κάθε κόμμα, ένα Ελληνοεπιδόξον και ένα Βαυαρό. Παρά το ότι τα βαυαρικά στρατεύματα είχαν αποχωρήσει από την Ελλάδα, ο βαυαρισμός επέζησε και ήλεγχε δύο όργανα της πολιτικής εξουσίας, το στρατό με το Βαυαρό υπουργό εξωτερικών Christian Schmalitz που πορέμεινε μέχρι το 1841 και το ανακτοβούλιο, δηλαδή, ένα είδος βασιλικού συμβουλίου. Ο χαρακτήρας του Όθωνα, δύσκαμπτος και σχολαστικός, σε συνδυασμό με την σπειρία του και την ανασφάλεια του συνετέλεσε στη διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του ανακτοβουλίου που σιγά-σιγά απέκτησε μεγάλη δύναμη και δράσε ανεξέλεγκτα στις περιόδους απουσίας του Όθωνα.

β) Οι θρησκευτικές διαμάχες που προήλθαν από την εγκαθίδρυση ουτοκέφαλης εκκλησίας, η δημιουργία κατασκοπικού

υποστήριξης που ρύθμιζε τις σχέσεις εκκλησίας-κράτους προς όφελος του κράτους, τη μερική διάλυση των μοναστηριών και τη ανεξίτηρησκήα. Αυτά τα θέματα είχαν ανακύψει επί αντιβασιλείας, και στην περίοδο του "ρωσισμού" παρουσίασαν μια έξαρση ιδιαιτέρως ως προς την ανεξίτηρησκήα, τη οποία συνδέθηκε με την παρουσία Αμερικανών και Βρετανών διαμαρτυρομένων ιεραποστόλων στην Ελλάδα. Όλα αυτά πυροδότησαν τον κομματικό ανταγωνισμό και έφεραν σε δύσκολη θέση τον Όθωνα, που λόγω του καθολικισμού του υπήρξε στόχος των Φιλορθόδοξων Ναπαίων.

Το αλυτρωτικό ζήτημα έπαιξε κι αυτό το δικό του ρόλο, γιατί ενθάρρυνε εθνικιστικά παράτολμα σχέδια. Η δημιουργία μυστικών εταιρειών με πατριωτικούς στόχους υπήρξε σύνθημα φοιτώντων. Πρόσφερε λοιπόν το θέμα μια θαυμάσια ευκαιρία για την ίδρυση της Φιλορθόδοξου Εταιρείας με ρητό σκοπό την απελευθέρωση των Οθωμανικών περιοχών της Μακεδονίας, της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, καθώς και την διατήρηση της Ορθοδοξίας. Όμως, στην πραγματικότητα είχε σαν στόχο το ίδιο το πρόσωπο του βασιλιά. Έτσι, οδηγούμεσο στο συμπέρασμα πως το μεν ερησκευτικό ζήτημα υπήρξε η αφορμή, το δε αλυτρωτικό λειτούργησε σαν προκάλυμμα στη συνωμοσία αυτή, της οποίας το πραγματικό αίτιο υπήρξε η περιορισμένη πρόσβαση των Ναπαίων στην εξουσία. Ας μη ξεχνάμε ότι δύο ευαίσθητοι τομείς της διοικητικής μηχανής βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του Schmalitz και του Reyny, ενώ η στενή επιτήρηση κάθε κυβερνητικής δραστηριότητας από τον Όθωνα έκανε τους εισημένους σε συνωμοτικές ενέργειες Ναπαίους να προβαίνουν για μια ακόμη φορά σε αντιπολιτευτικές δραστηριότητες με προσφιλείς σ' αυτούς μεθόδους.

Το Ε κεφάλαιο ασχολείται με την προέλευση, την οργάνωση και τους στόχους της Φιλορθόδοξου Εταιρείας με βάση τα "ντοκουμέντα" που βρέθηκαν και κατασχέθηκαν. Σ' αυτά περιέχεται η ιεράρχηση, τα καθήκοντα και δικαιώματα των μελών της, ο όρκος, η κατάκτηση και τα διπλώματα. Στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται σύγκριση των στοιχείων που περιέχονται στα έγγραφο του κατηγορουμένου Γ. Καποδίστρια καθώς και στην κατάθεση του Ν. Ρενιέρη με όσα περιλαμβάνονται στο "Ανώνυμο Υπόμνημα" που δημοσιεύει ο J. Pelopoulos. Ατυχώς, για την εταιρεία "Φοίνικας" δεν έγινε επιστημένη έρευνα και έτσι περιοριζόμαστε μόνο σε περιστασιακές αναφορές. Ίέλος, το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει το πρόγραμμα δράσης των Φιλορθόδοξων.

Το ΣΤ κεφάλαιο έχει σαν αντικείμενο τις ανακρίσεις και τη δίκη που ακολούθησε, καθώς και την ανίχνευση της απόφασης από τον Άρειο Πάγο. Έχει χρησιμοποιηθεί υλικό του οθωνικού αρχείου και από το φάκελλο με την ένδειξη "Φιλορθόδοξος Εταιρεία", το οποίο παρουσιάζει την κατεύθυνση των ανακρίσεων της χωροφυλακής. Για αποδεικτικά στοιχεία, δυστυχώς, υπήρξαν ελάχιστα αφού η κριτική διοίκηση την οποία ήλεγχαν οι Γλαρόκης και Πόικος κωσιπέρησε τη διαδικασία για αναζήτηση ενόχων, με αποτέλεσμα οι συνωμότες να καταστρέψουν κάθε ενοχοποιητικό

στοιχείο.

Το πρακτικό της δίκης συνίσταται: α) στο βούλευμα και κατηγορητήριο, β) στη διεξαγωγή της δίκης με τις καταθέσεις μαρτύρων και τις απολογίες των ενόχων, γ) στον ανταγωνισμό ανάμεσα στους συντιγόρους που εξελίχθηκε σε μάχη εγκλήσεων και αντεγκλήσεων, δ) στην απόφαση, ε) στην ανάρτηση του Αρείου Πάγου, στ) στην κατάθεση Ρενιέρη, και ζ) στο κείμενο της απόφασης του Αρείου Πάγου. Ο τύπος της εποχής δίνει εκτενή περιγραφή της δίκης καθώς και οι διπλωματικές αναφορές του Lyons, ανάμεσα στις οποίες βρίσκεται και η κατάθεση του Ρενιέρη που φωτίζει αρκετά σημεία ως προς τη δίκη του συμμετοχή.

Το Ζ κεφάλαιο αναφέρεται στους αρχηγούς και υποκινητές της συνωμοσίας και στηρίχθηκε κυρίως στην πολυσέλιδη κατάθεση Ρενιέρη, σε διπλωματικές αναφορές του Lyons προς τον Palmerston, καθώς και στο "Άνωνυμο Υπόμνημα" περί της Φιλορθόξου Εταιρείας που έχει δημοσιεύσει ο J. Petropoulos. Σ' αυτό προσδιορίζεται ο ρόλος όσων η ανόκριση παρέπεμψε σε δίκη, τον Γ. Κυποδίστρια, το Ν. Ρενιέρη και το Νικήτα Στοματελόπουλο, χωρίς να παραλείψουμε και τον Μ.Ε. Παπά, το πρόσωπο που έγινε η αιτία να αποκαλυφθεί η Φιλορθόξου Εταιρεία. Ο τελευταίος δεν παραπέμφθηκε σε δίκη, όμως, η συμμετοχή του και ο στενός του σύνδεσμος με το Ρενιέρη, μας προτρέπει να διερευνήσουμε το ρόλο του σ' αυτή την υπόθεση. Εξετάζεται ακόμη η σχέση του κράτους με τη Φιλορθόξου Εταιρεία, καθώς και η δισσύνδεση της με το Πατριάρχειο της Κων/λεως, κι αυτό κρίθηκε απαραίτητο για δύο λόγους: α) Ο Γλαρόκης, του οποίου ο κυρίαρχος ρόλος δεν αμφισβητήθηκε από κανένα, ως υπουργός Εσωτερικών, Παιδείας και Εκκλησιαστικών στη συγκεκριμένη περίοδο ήλεγχε κυρίως τομείς της Διοίκησης, μαζί με τον υπουργό Δικαιοσύνης Α. Πάικο, επιφανή Νομικό επίσης. Αυτό το στοιχείο, συνδυασμένο με τη γνωστή αλληλεξάρτηση που υπήρχε ανάμεσα στους σκοπούς της Φιλορθόξου Εταιρείας και το συμφέροντα του Πατριάρχη, έγινε αφορμή να κατηγορηθεί ο Πατριάρχης ευθέως από τη Μ. Βρετανία και να υποστεί ταπεινωτική ανόκριση από τις τουρκικές αρχές.

Η δισσύνδεση της Φιλορθόξου Εταιρείας με τη ρωσική αποστολή είναι το σημαντικότερο δείγμα επέμβασης ξένης δύναμης στα ελληνικά πράγματα με σκοπό την ανατροπή του status quo. Όμως, ήταν πράγματι ο υποκινητής που χρησιμοποίησε ανθρώπους τους οποίους κατηύθυνε ή απλώς ενεδόρρυνε τις κινήσεις τους; Μετά από εξέταση και των δύο πιθανοτήτων καθίσταται βέβαιο ότι όλα τα μέλη της διπλωματικής αποστολής στην Αθήνα και ε γνώριζαν και κάλυπτον τη συνωμοσία.

Οι Νομικοί στην προσπάθειά τους να απολογηθούν κατηγορήσαν τη βρετανική διπλωματία για πλεκτόνη κατά του ρωσικού κόμματος. Το ενδεχόμενο να ήταν όργανα της Μ. Βρετανίας τα υπό κατηγορία άτομα αποδεικνύεται αβόητο,

ύστερα από τα αποδυναμωμένα επιχειρήματα που παρουσίασε η Ναπαιϊκή πλευρά.

Το τρίτο μέρος αναφέρεται στις αντιδράσεις αλλά και στις συνέπειες που προέκυψαν από την ανακάλυψη της Φιλορθόξου Εταιρείας, κυριότερη των οποίων υπήρξε η βαθμιαία μεταστροφή της πολιτικής προς τη Μ.Βρετανία και την επίτευξη θεσμικών μεταβολών, ύστερα από εξαναγκασμό του Όθωνα να παραχωρήσει Σύνταγμα.

Η αντίδραση του Όθωνα, που κάθε άλλο παρά αποφασιστική μπορεί να κριθεί, δείχνει την απηχανία στην οποία βρέθηκε προκειμένου να διαλέξει μεταξύ δύο αποφάσεων: Να αντιμετωπίσει με συστηρότητα τους Ναπαιούς και να εξουδετερώσει το ρωσικό κόμμα, στηριζόμενος αποκλειστικά στους συνταγματικούς ή να συμπεριφερθεί με επιείκεια στους συνομηθές, με κίνδυνο να ερμηνευθεί η στάση αυτή σαν σημάδι αδυναμίας και να ενθαρρύνει κάθε δυσανασχετημένη ομάδα να υιοθετήσει τα ίδια μέσα;

Η λαϊκή αντίδραση που εκδηλώθηκε με επευφημίες υπέρ του Όθωνα και συνθήματα κατά του Γ.Γ'λαράκη, απέδειξε την αφοσίωση του κόσμου στο πρόσωπο του βασιλιά και την αποδοκιμασία τους για τον συντηρητικό κλήρο και το κόμμα των Ναπαιών, αγνοώντας τα επιχειρήματα του Ναπαιϊκού τύπου που προσπαθίσαμε να το παρουσιάσει σαν "αγγλική μηχανογραφία"

Το επίσημο κράτος επειδή ήθελε να υποβιβάσει το γεγονός της συννομίας, ενήργησε σαν να ήταν μια ασήμαντη υπόθεση. Σχετική έρευνα στα αρχεία του υπουργείου Εξωτερικών αποδεικνύει αυτό ακριβώς, στις σχετικές προς το γεγονός αυτό ανακοινώσεις του Πόικου προς τις Δυνάμεις. Ως προσωρινός υπουργός Εξωτερικών στη θέση του Κ. Ζωγράφου είχε υποχρέωση να τις ενημερώσει για ένα θέμα που είχε απήχηση στην Ευρώπη και που η Μ.Βρετανία είχε φροντίσει να το παρουσιάσει στις διασκέψεις του ή και περισσότερο διαγκωμένο για να μπορέσει να το εκμεταλλευθεί. Αυτό το πέτυχε όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στα Επτάνησα όπου οι αντιδράσεις εξοιτίες των Φιλορθόξων υπήρξαν άμεσες και σκληρές.

Όμως, η δράση και η ιστορία των Φιλορθόξων δεν τελειώνει με τη δίκη του 1840. Συνέχισαν τη δράση τους μέχρι τα χρόνια του κριμικού πολέμου και πολλές φορές ανάγκασαν τον κρατικό μηχανισμό να κινητοποιηθεί εξαιτίας τους. Οι πολιτικές τους επιδιώξεις ήταν αόριστες και συγκεκριμένες. Οι δραστηριότητες του Φλαμιάτου και Παπουλάκη, που συνδέονται με την κίνηση των Φιλορθόξων, προκάλεσαν αναταραχή στην Πελοπόννησο το 1853 και επέμβαση της δικαιοσύνης με συλλήψεις και διεξαγωγή δίκης.

Στο 9ο κεφάλαιο αποδίδεται μια συνοπτική περιγραφή της Φιλορθόξου δράσης στα επόμενα χρόνια μέχρι το 1852.

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο

ΡΩΣΙΚΟ ΚΟΜΜΑ ΚΑΙ ΡΩΣΙΚΗ ΥΠΕΡΟΧΗ 1837-1840

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΡΩΣΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΡΩΣΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1. Οργάνωση

Το ρωσικό κόμμα αντιπροσώπευε τον ένα από τους τρεις βασικούς πολιτικούς οξυματισμούς που διαμορφώθηκαν στα μετεπονασσοτικά χρόνια. Η Επανάσταση είχε προσφέρει ευκαιρίες για τη δημιουργία προσωπικών φατριών που όφειλαν τη συνοχή τους στην οφθαλμική τους πελοτεία προς ένα άτομο. Τρεις άνδρες, οι Κολοκοτρώνης, Κωλέττης και Μαυροκορδάτος, εκμεταλλευόμενοι τις ευκαιρίες αυτές αλλά και την επιρροή τους, δημιούργησαν φατρίες που απειτέλευσαν τον πυρήνα των τριών κομμάτων (αγγλικό, γαλλικό, ρωσικό), που είχαν ήδη διαμορφωθεί στις αρχές του 1825. Από τις τρεις αυτές προσωπικές φατρίες, η φατρία του Κολοκοτρώνη υπήρξε περισσότερο από τις άλλες μια οικογενειακή επιχείρηση, την οποία ενέπνεε και καθοδηγούσε ο Θεόδωρος, το πιο δυναμικό μέλος της. Από αυτή τη φατρία προήλθε το ρωσικό κόμμα, που είχε αρχίσει να δημιουργείται τον Μάρτιο του 1826. Η πρώτη στραταλόγητη μελών έγινε στο Νούπλιο και την Επίδαυρο από τον αδελφό του Ανδρέα Μετοξά, τον Σπυρίδωνα. Ρώσοι πράκτορες διέτρεχαν την Ελλάδα και οργάνωναν ομάδες μοιράζοντας χρήματα και υποσχέσεις¹. Έτσι, όταν έφτασε ο Καποδίστριας στην Ελλάδα τον Ιανουάριο του 1828 είχε ήδη εξασφαλίσει υπολογίσιμη υποστήριξη.

Ένα λίγο πολύ ιεραρχημένο σύνολο αποτελούμενο από ολιγάριθμους ισχυρούς ηγέτες και μια μάζα κοινωνικό υποδεέστερων, που χωρίς την ηγεσία τους δεν είχαν κοινή δύναμη, δημιούργησαν το ρωσικό κόμμα, γνωστό και ως κόμμα των Ναπαίων. Το όνομα αυτό έδωσε κάποιος Νάπας, που σαν φανατικός ρωσόφιλος συγκροήθηκε στο Νούπλιο το 1833 με γαλλικές δυνάμεις².

Τρεις περιοχές εξελίχθηκαν σε κέντρα του κόμματος των Ναπαίων: η Κεντρική Πελοπόννησος, η Φωκίδα στην Ανατολική Ρούμελη και οι Σπέτσες. Όμως, το θεμέλιο ολόκληρου του κόμματος εθεωρείτο το Πελοποννησιακό γημά με τη δημοτικότητα που του εξασφάλιζε η εκτεταμένη επιρροή της

φατρίας του Β.κολοκοτρώνη .

Στην Ανατολική Ρωμेलία, η Φωκίδα ήταν το κέντρο του κόμματος όπου αρχηγός που διέθετε πραγματική δύναμη υπήρξε ο συνταγματάρχης Ιωάννης Γκούρας-Μαρμούρης. Βετός γιός του Ικούρα, που κληρονόμησε όλη την περιουσία του ολλό και την πελατεία του, κατάφερε να εκμεταλλευθεί όλες τις καταστάσεις που του επέτρεψε η κυβερνητική εύνοιο, ώστε να αυξήσει την επιρροή του, εξασφαλίζοντας θέσεις στον κρατικό και στρατιωτικό μηχανισμό για την πελατεία του πατέρα του⁴.

Δύο υπήρξαν τα αίτια της αφοσίωσης των Σπετσιωτών προς τη Ρωσία: α) οι εμπορικοί δεσμοί που είχαν αναπτυχθεί μεταξύ των κατοίκων του νησιού και της Ρωσίας στην προεπανάστατική περίοδο και είχαν επιτρέψει στα Σπετσιώτικα πλοία να απολαμβάνουν όλα τα πλεονεκτήματα που τους παρείχε η ρωσική σημαία, και β) ο έντονος ανταγωνισμός των Σπετσιωτών προς του αγγλόφιλους Υδραίους που ευνόησε την ενίσχυση των ρωσόφιλων αισθημάτων. Ισχυροί σπαδοί του ρωσικού κόμματος στην περιοχή αυτή αναδείχθηκαν η οικογένεια Κολανδρούτσου και ο Ιωάννης Μέξης⁵.

Πρέπει να σημειωθεί πως σε περιοχές όπου η γαλλόφιλη επιρροή υπερίσχυε δεν κατάφερε ο ζήλος των οργάνων του ρωσικού κόμματος να την εξουδετερώσει, ιδιαίτερα αν στερούνταν της απαιτούμενης προστασίας. Για παράδειγμα, στη Βοιωτία η στρατιωτική επιρροή του συνταγματάρχη Βάσου δεν επέτρεψε τη συγκρότηση ρωσικού κόμματος από τον Εμμ.Γεωργαντά γιατί δεν ανήκε σε κάποια ισχυρή φατρία. Αντιθέτως, στη Φθιώτιδα ο Αινιάν που ήταν άνθρωπος του Γλαράκη και μέλος του Συμβουλίου Επιτροπείας, πέτυχε να εξουδετερώσει το γαλλόφιλο Βάσο Μαυροβουνιώτη "με σκευοφαντίες και διαβολές"⁶.

Ένα μεγάλο τμήμα του ρωσικού κόμματος αποτελούσαν οι ετερόχρονες⁷ που διακρίνονται σε τέσσερις κατηγορίες: α) Οι Επτανήσιοι, β) Οι Ηπειρώτες, γ) Οι προερχόμενοι από τη Μ.Ασία και τα νησιά του Αιγαίου, και δ) Οι Έλληνες της Ρωσίας. Όλοι αυτοί εξιστίσθη της επαφής τους με τη Δύση ανέπτυξαν ικανότητες και βοήθησαν πιο αποτελεσματικά το κόμμα.

α) **Οι Επτανήσιοι.** Αυτοί ήταν κυρίως Κερκυραίοι και Κεφαλλονίτες. Από τους πρώτους οι πιο σημαντικοί ήταν οι Βιάρης και Αυγουστίνος Κομποδιστρίης, ο λόγιος Ανδρέας Μουστοξύδης, ο δικηγόρος Ιωάννης Γεννατός και ο γιατρός Ανδρέας Παπαδόπουλος-Βρετιός, των οποίων η δραστηριότητα χαρακτηρίστηκε από την έντονη αντιπολιτευτική δράση τους προς το βρετανικό προτεκτοράτο. Ο έντονος φιλωρωσισμός του τελευταίου έγινε αιτία να καταδικαστεί από Επτανησιακό δικαστήριο και να καταφύγει στην Ελλάδα το 1831, όπου άρχισε να προσφέρει τις υπηρεσίες του στο ρωσικό κόμμα, εκδίδοντας την εφημερίδα "Ελληνικός Καθρέπτης" (Le Miroir Grec). Από

τους υπόλοιπους ο Μουσταξίδης και ο Γενναίος δεν διεδραμότισαν άμεσα ρόλο στα ελληνικά πολιτικά πράγματα, γιατί μετά το θάνατο του Καποδίστρια ανεχώρησαν. Όσον αφορά τους αδελφούς Καποδίστρια όχι μόνο δεν διέθεταν τα απαραίτητα διοικητικά προσόντα, αλλά η αυταρχικότητά τους προκάλεσε τόσα μίση, ώστε να μη μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η προσφορά τους στην κοινοτική υπόθεση υπήρξε θετική.

Περί το έτος 1836, το ρωσικό κόμμα αισθανόμενο την έλλειψη ηγεσίας, αποφάσισε να καλέσει στην Ελλάδα το Βιάρο Καποδίστρια υπό το πρόσχημα κληρονομικών αποιήσεων του τελευταίου και έτσι να αναλάβει τη διεύθυνση των συμφερόντων του κόμματος. Ο Βιάρος δεν συγκοιτατέθηκε γιατί θεώρησε ανταγωνιστική την παρουσία του Γενναίου Κολοκοτρώνη με την ισχυρή επιρροή, που του εξασφάλιζε ο πρόσφατος διορισμός του ως υποσπιστής του Πάνα. Το ενδεχόμενο να συμπεριστεί την εξουσία με άλλα ηγετικά στελέχη τον ανάγκασε να αρνηθεί την πρόσκληση, προφανιζόμενος τη δυσμένεια ενός μεγάλου τμήματος του ελληνικού πληθυσμού εναντίον του. Η άρνηση του Βιάρου οδήγησε στην απόφαση να κληθεί στη θέση του ο μικρότερος και λιγότερο γνωστός Γεώργιος Καποδίστριας, όχι πια ως αρχηγός κόμματος, αλλά ως ένα πρόσωπο του οποίου το όνομα θα χρυσίμεινε για να υποκαταστήσει την ενδεχόμενη διάσπαση στο Ναπαιϊκό κόμμα. Με αυτό τον τρόπο, προφανιζόμενος οικονομικές διεκδικήσεις υπό τον ελληνική κυβέρνηση, έφτασε στην Ελλάδα ο Γ. Καποδίστριας, ο οποίος αργότερα συνέδεσε το όνομα του με τη συνωμοσία της Φιλοφροσύνης Ετοιμείας, της οποίας η αποκάλυψη συγκλόνισε την Αθήνα το Δεκέμβριο του 1839.

Από τους Κεφαλονίτες, το όνομα του Ανδρέα Μεταξό συμπεριλαμβανόταν μεταξύ των ηγετικών προσώπων. Το 1821 είχε φτάσει στην Πελοπόννησο επικεφαλής μιας ομάδας Επτανήσιων. Η πείρα του στις πολεμικές επιχειρήσεις και οι πολιτικές του φιλοδοξίες τον έκαναν να αναστηθεί κοντό στον Κολοκοτρώνη ένα στρατιωτικό έρεισμα, που θα τον στήριζε σαν πολιτικό. Από την πλευρά του ο Κολοκοτρώνης αισθανόμενος την ανάγκη να έχει ένα πολιτικό σύμβουλο, δημιούργησε ένα πολιτικό δεσμό με τον Μεταξό, που στηρίχθηκε στην αμοιβαία ανάγκη αμφοτέρων. Στο δύσκολο για το ρωσικό κόμμα διάστημα της αντιναπαιϊκής στάσης της πρώτης αντιβουλείας, ο Ανδρέας Μεταξός βρισκόταν σε τιμητική εξορία, υπηρετώντας ως πρεσβευτής της Ελλάδος πρώτα στο Κάιρο και κατόπιν στη Μαδρίτη. Αλλά και όταν επέστρεψε δεν είχε ενεργό πολιτική ανάμειξη μέχρι το 1841, όταν άρχισε να εμφανίζεται στο πολιτικό προσκήνιο ανταποκρινόμενος στην πρόσκληση του Μαυροκορδάτου για να τον στηρίξει στο μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα. Αλλά σπουδαίοι Επτανήσιοι υπήρξαν ο αδελφός του Κων/νος Μεταξός, τα ξαδέλφια του Διονύση και Ηλίας Πανάς, ο Δημήτρης Βαλαμάκης και ο Θεόδωρος Βαλλιάνος, ο οποίος είχε ειδικούς δεσμούς με τη Ρωσία.

β) **Οι Ηπειρώτες:** Από αυτούς οι πιο σημαντικοί ήταν ο Κίτιος Τσοβέλλας, ο Μιχαήλ Σπυρομήλιος και ο Κων/νος Ράδος. Ο πρώτος πόντρεψε την αδελφή του Φωτεινή με το Γενναίο Κολοκοτρώνη και καλλιέργησε στενές σχέσεις με τον Ανδρέα

Μεταξύ. Αυτοί οι τρεις συνετέλεσαν στο να διεισδύσουν οι Ναποίοι στη Δυτική Ρούμελη.

γ) **Οι προερχόμενοι από τη Μ.Ασία και τα νησιά του Αιγαίου:** Οι πιο γνωστοί απ'αυτούς ήταν ο Κων/νος Κανάρης από τα Ψαρά, ο Αριστείδης Μωραϊτίνης από τη Σμύρνη, οι Χιώτες Γ. Ράλλης, Ανδρέας Μάμουκας και Γ. Γλαρόκης και ο Παναγιώτης Ρόδιος από τη Ρόδο. Απ'αυτούς, ο Μάμουκας και ο Γλαρόκης υπηρέτησαν το ρωσικό κόμμα από θέσεις που βρίσκονταν στην κορυφή της Εθνικής Διοίκησης. Ο Γλαρόκης είχε σπουδάσει Ιατρική στο Göttingen και είχε αρχίσει την καριέρα του σαν κρατικός αξιωματούχος από τον Απρίλιο του 1826, υπηρετώντας ως Γραμματέας της Επιτροπής. Στην τελευταία φάση της βαποδιαστριακής περιόδου διετέλεσε γραμματέας επί των Εσωτερικών¹¹ και οι σπουδαίες ικανότητες του δεν βοήθησαν μόνο την πολιτική του στοδιοδρομία αλλά και την ανοδιοργάνωση του κόμματος.

Το Φεβρουάριο του 1836 όταν ξέσπασε η εξέγερση στην Ακαρνανία, ο Γλαρόκης σαν Ναπίος Νομάρχης Αχαιΐας, Ηλείας, δημιούργησε προσκόμματα στη διακίνηση στρατευμάτων από την Πάτρα προς τον τόπο της εξέγερσης, ενέργεια που οπείβλεπε στο να συντηρήσει την ανατοραχή που προκάλεσαν τοπικοί Ναπιοί σε συνεργασία με τους Γάλλους σπλαρχηγούς στα πλαίσια της αντιπολιτευτικής προς τον Αιμαιορροφύδρασης. Επίσης στη διάρκεια της ρωσικής πολιτικής υπεροχής δημιούργησε μια ισχυρή φατρία από οξιάλογο, αλλά δευτερεύοντα κομματικό στελέχη, που κι αυτά με τη σειρά τους σκαύσαν προσπάσια ανάμεσα στα άλλα συστατικά τμήματα του κόμματος, μια προσπάσια που οδήγησε το κόμμα στο να επιβάλει εκτεταμένο έλεγχο στη Διοίκηση.

δ) **Οι Έλληνες της Ρωσίας** ήταν, είτε μέλη των ελληνικών εμπορικών παροικιών, είτε φοιτητές κληρικοί που προστατεύονταν από την επίσημη Ρωσία. Στην πρώτη ομάδα ανήκον ο φιλικός Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος και ο Νικόλαος Σπηλιάδης. Στη δεύτερη, ξεχώρισαν η ηγετική παρουσία του Κων/νου Οικονόμου και ο Ναξιώτης Ιωάννης Παπαρρηγόπουλος που σπούδασε στην Κων/λη και τη Μόσχα. Διερχόμενος του ρωσικού προξενείου στην Πάτρα κατά τα προεπαναστατικά χρόνια και γενικός πρόξενος της Ρωσίας στην Ελλάδα στο χρόνο που ακολουθήσαν μετά την απελευθέρωση ως το 1862. Η ιδιότητα του διπλωματικού υπαλλήλου της Ρωσίας του έδωσε τη δυνατότητα να προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες στο κόμμα και υπήρξε ο κύριος σύνδεσμος μεταξύ της ρωσικής διπλωματικής αποστολής και των ηγετών του κόμματος των Ναπίων, στους οποίους διερχμήνευε την επίσημη ρωσική πολιτική. Δύο εξέχοντα μέλη του ρωσικού κόμματος, ο Κων/νος Ρόδιος και ο Αριστείδης Μωραϊτίνης ήταν γαμβροί του. Χάρη στο γεγονός αυτό δημιούργησε εκτεταμένο δίκτυο επαφών και μεγάλωσε τη φήμη του μέσω στο κόμμα. Η επιρροή του ήταν εξίσου μεγάλη με αυτήν του Κολοκοτρώνη, η δε Ρωσία τον αντάμειψε γενναιοδωρα για τις υπηρεσίες που της πρόσφερε, παρέχοντας του το μέσο για να αποκτήσει στην Αττική και Εύβοια σπέραντες εκτάσεις¹².

Έλληνας ως προς την καταγωγή υπήρξε και ο δεύτερος

γραμματέας της ρωσικής πρεσβείας Λέλις. Ήταν γιός κάποιου Ηελοποννήσιου που είχε κρημοίσει νούρχος του ρωσικού στόλου. Συμμετείχε και αυτός στις κομματικές δραστηριότητες, παίρνοντας μέρος στις προπαγανδιστικές περιοδείες κατά των διαμαρτυρωμένων ιεροποστόλων¹³ και διαθέτοντας το σπίτι του σαν τόπο συγκεντρώσεων της ηγεσίας του κόμματος, για πραγματοποίηση συνελεύσεων και για χώρο φύλοξης κομματικών εγγράφων¹⁴.

Ο κατοκόζω προερχόταν από εκρωτισμένη ελληνική οικογένεια που είχε καταφύγει στη Ρωσία από τη Μάνη ύστερα από το Όρλωφικό του 1770. Έλληνας ως προς την καταγωγή, τη γλώσσα και τη θρησκεία με αξιόλογες ικανότητες, γνώριζε πως να εκμεταλλεύεται κάθε δυνατότητα προκειμένου να επιτύχει τις επιδιώξεις του και πως να μοιράζει τις εκδουλεύσεις και τα χρήματα που είχε στη διάθεση του. Η καθοδήγηση της δράσης των Ναπαίων διεξαγόταν από τον κατοκόζω, που χωρίς την προαίρεση και την υποστήριξη του μπορεί να μην είχε επιβιώσει η ηγεσία του ρωσικού κόμματος. Οι χειρισμοί του κέρδισαν την επιδοκίμαση ακόμη και όσων ήταν αντίθετοι με την πολιτική της κυβέρνησης του¹⁵.

Το ρωσικό κόμμα απέκτησε συνοχή και εθνικές διαστάσεις καλύπτοντας γεωγραφικά όλο το κράτος, κι αυτό χάρις στην ενεργητικότητα του Καποδίστρια. Σ' αυτόν οφείλεται η εκτεταμένη λαϊκή υποστήριξη που είχε αποκτήσει το κόμμα ανάμεσα στους Έλληνες αγρότες, γιατί είχε καταφέρει να πιάσει τις εις βάρος τους υπερβάσεις των προεστών. Έτσι, η κοινωνική σύνθεση του κόμματος προσδιοριζόταν ως επί το πλείστον από κατωτέρους, τοπικούς αξιωματούχους και από μικρούς γαιοκτήμονες. Χαρακτηριστική ήταν η απουσία μεγαλογαιοκτημόνων προεστών και Φαναριωτών. Και αυτή ακριβώς η ιδιόμορφη κοινωνική σύνθεση αποδόθηκε στην πολιτική του Καποδίστρια, που ευνοούσε τους ακτήμονες, χωρικούς και τους μικρούς γαιοκτήμονες σε βάρος των παραδοσιακών Ελλήνων κυρίων τους¹⁶.

Τη βασική δομή του κόμματος αποτελούσαν τέσσερα συστατικά τμήματα. Το πρώτο ήταν η ρωσική διπλωματική αποστολή που έπειξε άριστα το ρόλο του ύψιστου προστάτη, το δεύτερο αποτελούσαν οι αρχηγοί του κόμματος, το τρίτο τα μέλη του κόμματος των Ναπαίων που είχαν υπηρετήσει στη διοίκηση ή ανήκαν στο στενό περιβάλλον κάποιου ηγετικού στελέχους και το τέταρτο οι κατώτερες τάξεις, που πόντο νοσταλγούσαν τον Καποδίστρια σαν προστάτη των αιμωμένων τους¹⁷.

Η μεγαλύτερη αποδιοργάνωση που υπέστη το κόμμα των Ναπαίων σημειώθηκε στο επίπεδο της ηγεσίας όταν έχασε τους αρχηγούς του Γ. Καποδίστρια, Θ. Κολοκοτρώνη και Α. Μεταξά. Για το κόμμα αυτό η απουσία ισχυρής ηγεσίας ήταν ιδιαίτερα επιζήμια, γιατί οι άνθρωποι που το αποτελούσαν δεν είχαν πολιτική δύναμη χωρίς την ύπαρξη αρχηγών. Η περίοδος στη διάρκεια της οποίας οι Ναπαίοι ένισαν έντονη την έλλειψη

ανεγνωρισμένου ηγέτη ήταν η περίοδος της αντιβασιλείας. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, στη φυλακή από το 1833 ως το 1835, είχε αποσυρθεί από την ενεργό πολιτική και ο Ανδρέας Μειζάνης βρισκόταν σε τιμητική εξορία υπηρετώντας σαν πρεσβευτής της Ελλάδας στο Κάιρο και στη Μαδρίτη (σγό.18). Η επιτυχία της οργάνωσης του φάνηκε στην ανοχή που επέδειξε αυτό το κόμμα, σ' αυτήν αερίβως τη δύσκολη περίοδο της σύγκλισης και της αποθάρρυνσης, όταν πέτυχε να αναγνωρίσει δύο νέους ηγέτες. Ο ένας απ' αυτούς είχε φτάσει από τη Ρωσία, ο άλλος αναδείχθηκε από τους κόλπους των Ναυαίων. Οι δύο αυτοί, ο Κων/νος Οικονόμος και ο Γενναίος Κολοκοτρώνης κατόρθωσαν σταδιακά να ανορθώσουν το κομματικό οικοδόμημα.

Ο **Γενναίος Κολοκοτρώνης** προβλήθηκε ως ηγέτης του κόμματος το 1836 χάρης στο κύρος του οικογενειακού του ονόματος και στην επιρροή που του παρέίχε το επίσημο αξίωμα του. Όταν ο πατέρας του αποσύρθηκε από την πολιτική, τον όρισε διάδοχο του και σε περιόδους που έκανε στην Ελλάδα φρόντισε να τον επιβάλλει σαν ηγετικό στέλεχος ζητώντας από τους οπαδούς του να τον εμπιστεύονται και να τον υπακούν. Γον ίδιο περίπου χρόνο ο Γενναίος έγινε ένας από τους υπασπιστές του Θεωνα, θέση που τον έφερε σε άμεση επαφή με τους βουρρούς συμβούλους και τον ίδιο το βασιλιά. Η αντιπάθεια όμως των βουρρών προς το πρόσωπο του και η αντίρρηση επιρροή του Schmaltz εξουδετέρωνε την έκταση της επιρροής του¹⁹. Όμως, ο περιορισμός αυτός δεν τον εμπόδισε να παίξει το σημαντικό του ρόλο και να υπογορεύει τις απόψεις του, εκείνες που εξυπηρετούσαν το κόμμα, στον ίδιο τον Θεωνα. Αυτό συνέβη στην περίπτωση του διορισμού του Γ. Γλαυρόκη ως Γραμματέα επί των Εσωτερικών, των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαίδευσης. Η πρωταγωνιστική παρουσία του Γλαυρόκη, που εγκαινίασε μια καινούργια περίοδο υπεροχής για το ρωσικό κόμμα, θέτοντας τέλος στο οδιέξοδο που είχε περιέλθει από το 1833 ως το 1837, οφειλόταν στις υποδείξεις που έγιναν προς τον Θεωνα όχι μόνο από το Rudhart, αλλά και από το Γενναίο Κολοκοτρώνη²⁰.

Ο **Κωνσταντίνος Οικονόμος** επιφανής Θεσσαλός, λόγιος και κληρικός, άρχισε τη σταδιοδρομία του ως φιλελεύθερος οπαδός του Κοραή. Με την ηλικία έγινε συντηρητικός και εξασφάλισε τιμές και επαγγελματική απασχόληση στη Ρωσία, το καταφύγιο των συντηρητικών ορθόδοξων από το τέλος των Ναπολεόντειων πολέμων. Από τη Ρωσία παρακολούθησε την αντιβασιλεία να εφαρμόζει το διακανονισμό του εκκλησιαστικού ζητήματος. Τον Οκτώβριο του 1834 έφτασε στην Ελλάδα με έντονη συναίσθηση της αποστολής του και εμφανίστηκε στη σκηνή σαν σπό τις μεγαλύτερες προσωπικότητες αυτής της περιόδου. Ήταν προφανές ότι επιθυμούσε να συνενώσει όλους τους συντηρητικούς επισκόπους σε μια ισχυρή οργάνωση και να κινητοποιήσει την κοινή γνώμη προκειμένου να ανακτήσει η Εκκλησία τα πολιτικά δικαιώματά της και να ανανεώσει τις σχέσεις της με την Κων/λη. Πριν την ανασύρση του οι Ρώσοι τον τίμησαν με το παράσημο της Αγ. Άννας και του παραχώρησαν μια ιούβλια σύνταξη από 7000 ρούβλια ετησίως. Αυτό το ποσό εν μέρει δόθηκε ως αποζημίωση για την πολύτιμη βιβλιοθήκη του, που κήλη όταν ζούσε στην Αγ. Πετρούπολη. Η τεράστια υπόληψη που έτρεφαν

για το ότομο του στη Ρωσία έκανε το Φαρμακίδη να τον χαρακτηρίσει πράκτορα του τσάρου²¹.

Ο ερχομός του Οικονόμου έδωσε μεγάλο θόρυβο στο μάλλον εξασθενημένο κόμμα των Ναυαίων. Εγκατοστάθηκε στο Ναύπλιο και ανέλαβε το έργο να ονομαστώσει, όπως αναμενόταν, όσους αντιτίθεντο στο καταστατικό του Mauzer. Η διαπίστωση του ότι η Εκκλησία βρισκόταν εντελώς κάτω από το πέλομ τις κοσμικής εξουσίας, επιβεβαιώνεται και από τον Dawkins σε επιστολή του προς τον Ραίμειστον, όπου μεταξύ άλλων αναφέρει ότι η εξουσία του βασιλιά ενώ περιορίζεται στην πολιτική διοίκηση της Εκκλησίας, από την άλλη μεριά η Σύνοδος ήταν τόσο περιορισμένη, ώστε στην πραγματικότητα εξηρτάτο από τον Όωνα²². Ήταν λοιπόν πειστικός ο Οικονόμος όταν υποστήριζε την άποψη ότι το αποτέλεσμα και ο σκοπός του νόμου δεν ήταν μόνο η ανεξαρτησία της Εκκλησίας από την Κων/λη, αλλά και η απομάκρυνση του κλήρου από κάθε ανάμειξη στα εσωτερικά πολιτικά πράγματα²³. Οι φόβοι του σχετικά με την ισχύ της κοσμικής εξουσίας βασίζονταν σε μια σειρά από στοιχεία, τα οποία μείωνον κατά τη γνώμη του τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του ορθόδοξου δόγματος και της ορθόδοξης παράδοσης, με αποτέλεσμα να γίνουν οι Έλληνες ευάλωτοι στις δυτικές δυνάμεις και να προωθηθούν καλύτερες πολιτικές σχέσεις με την Γαλλία και την Μ.Βρετανία. Τα στοιχεία αυτά που επιβεβαίωναν τον φόβο τους είχαν σχέση με το γενικότερο μορφωτικό προσανατολισμό του εκπαιδευτικού συστήματος προς το γερμανικό πνεύμα, κυρίαρχο την εποχή εκείνη στο χώρο της επιστήμης. Πολλοί εκπαιδευτικοί που είχαν σπουδάσει στη Δύση ταυτίζονταν με τη δυτική κουλτούρα και αναλάμβαναν το έργο της εκπαίδευσης κλειστόμενοι σ'αυτοί του δυτικού πνεύματος, όχι μόνο μέσω στα δημόσια και τα γυμνάσια αλλά και σ'αυτό το πανεπιστήμιο, μηδέ εξαιρουμένης και αυτής της θεολογικής σχολής, έτσι ώστε να επηρεαστεί ολόκληρη γενιά μελλοντικών επισκόπων²⁴.

Ο Κ.Οικονόμος μετά την έλευση του στην Ελλάδα το 1834 και ύστερα από τις επισημόνοσεις αυτές άρχισε να κινητοποιεί την ποροδοσιακή παράταξη, ενώ παράλληλα εγκαινίαζε την πρώτη αντιπροτεσιαντική φιλολογική παραγωγή. Με δύο έμπιστους συνεργάτες του, τον ιεροκήρυκα Γερμονό που εξέδιδε την "Ευαγγελική Σόλπιγγα" και τον Ανατόλιο πέτυχε να συσπειρώσουν γύρω τους ένα κύκλο οπαδών²⁵. Το ρωσικό κόμμα ήταν γνωστό για τη δύναμη που διέθετε ανάμεσα στους κληρικούς. Το να αναλάβει την οργάνωση τους σε μια δύσκολη για το κόμμα εποχή μια προσωπικότητα σαν τον Οικονόμο, είχε σαν αποτέλεσμα να διαδραματίσει σημαντικό πολιτικό ρόλο λαϊκού ηγέτη. Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε πως στο διάστημα 1835-1838 υπήρξε ο αδιαμφισβήτητος ηγέτης του ρωσικού κόμματος υπερκερώντας σ'αυτή και το Γενναίο Κολοκοτρώνη, ο οποίος μπορεί μιν να είχε επιρροή στην Πελοπόννησο και σε ορισμένους αξιωματούχους, όμως, τις μόζες σ'όλη την ελληνική επικράτεια επηρέασε μόνο ο Κων/νος Οικονόμος.

Πέρα από το Γ.Κολοκοτρώνη και τον Κων/νο Οικονόμο

το κόμμα αυτό πάντα είχε περισσότερους υποψήφιους πολιτικούς ηγέτες, από όσους χρειαζόταν. Μόνο που οι στρατηγικές μέχρι το 1837 αφορούσαν την επιβίωση του κόμματος, ενώ με την άνοδο του "ρωσισμού" σπέβλεπαν στην εξουσία. Νέο ηγετικά πρόσωπα ανέλαβαν τις τύχες του ρωσικού κόμματος, όπως οι Γ.Γλαράκης, Μ.Σούτσος και Γ.Καποδίστριας. Με τα τρία αυτά πρόσωπα θα ασχοληθούμε στο επόμενο κεφάλαιο, γιατί η δραστηριότητα τους συμπίπτει χρονικά με τη ρωσική υπεροχή.

Τα ιδεολογικά όπλα του ρωσικού κόμματος ήταν, εκτός της "Ευαγγελικής Σόλπιγγος" οι εξής πέντε εφημερίδες που κυκλοφορούσαν εκείνη την περίοδο: Ο "Αιών" του Φιλήμονα, η "Ελλάς" του Γλαράκη, ο "Ελληνικός Κωμώπτης" (Le Miroir Grec) του Ανδρέα Παπαδόπουλου-Βρετιού, ο "Σωτήρ" από το 1836 και ο "Χρόνος". Από αυτές, ο "Σωτήρ" αύνδωσε το όνομα του με την κίνηση της Ναυσουγχώνευσης, που υποστήριζε από τις σιήλες του ο'όλη τη διάρκεια του 1837 και 1838.

2. Θέσεις του ρωσικού κόμματος σε επίμαχα θέματα

Ανάμεσα στο συγκεκριμένο ζήτημα πολιτικής, που απασχολούσαν πραγματικά τη χώρα, τα κόμματα ανέπτυξαν το καθένα τις δικές του απόψεις. Τα θέματα αυτά ήταν η βουαρκοκρατία, η εξωτερική πολιτική, η Μεγάλη Ιδέα, ο συνταγματισμός και οι σχέσεις Εκκλησίας και Κράτους. Το ρωσικό κόμμα, εξαιτίας της στενής του ταύτισης με την υπερόσπιση των θέσεων της Εκκλησίας, είχε τη σαφέστερη ιδεολογική τοποθέτηση. Στα άλλα ζητήματα η θέση του ήταν συνήθως συγκεκριμένη ή συυνεπής. Το ίδιο θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς και για τα άλλα κόμματα.

Αλυτρωτικό. Ως προς το ζήτημα της επέκτασης των ελληνικών συνόρων όλα τα κόμματα πίστευαν "στο όνομα της Μ. Ιδέας" ότι έπρεπε να διευρυνθούν. Όσες φορές ανεκινείτο το Ανατολικό Ζήτημα οι διεθνείς περιστάσεις είχαν άμεσο αντίκτυπο στην ελληνική εσωτερική κατάσταση και η εκόσυυτε κρίση προσφερόταν σαν ευκαιρία προς εκμετάλλευση για την απελευθέρωση της πλειονότητας των Ελλήνων που εξακολουθούσαν να βρίσκονται υπό την Οθωμανική κυριαρχία. Η άποψη που είχε εκφράσει ο Piscatory ήταν ότι η Ελλάδα δεν είχε διόθεση για νέους αγώνες και πως το αλυτρωτικό ζήτημα προκαλείτο από Έλληνες σιρσιτώτες των οποίων οι υπηρεσίες προς την πατρίδα είχαν παραγνωριστεί²⁶. Ο ίδιος επίσης εκτιμούσε ότι οι Έλληνες δεν διακινδύνευαν οιαδήποτε περιπέτεια και ότι οι μόνοι άνθρωποι που σοβαρά τους απασχολούσε η εκδίωξη των Ιούρκων από τις περιοχές που παρέμεναν υπό τουρκικό ζυγό, ήταν οι Σουλιώτες και οι Ηπειρώτες, που βρίσκονταν ως πρόσφυγες σε περιφέρειες της ελεύθερης Ελλάδας²⁷. Παρά τις εκτιμήσεις αυτές του γόλλου διπλωμάτη, που ίσως υφορούσαν μεμονωμένες περιπτώσεις, στο αλυτρωτικό ζήτημα υπήρχε ομοθυμία μεταξύ των κομμάτων και

μόνο διαφορές σπόψεων μπορούσε να διακρίνει κανείς ως προς τον τρόπο υλοποίησής αυτών των αλυτρωτικών σχεδίων.

Σχετικά με την υλοποίηση της Μεγάλης Ιδέας, οι ρωσόφρονες υπογράμμισαν ότι το σχίσμα προκαλούσε ρήγμα στην ενότητα του μείζονος ελληνικού Έθνους και έτσι έβλαπτε την πραγματοποίηση της Μεγάλης Ιδέας. Μερικοί μάλιστα άφηναν να εννοηθεί ότι ο Πατριάρχης ήταν δυνάμει αρχηγός του αλυτρωτικού κινήματος²⁸. Ο εφημερευτικός παράγοντας συνδέσταν με ουσθήματα εθνικής υπόστασης, εφόσον η εθνική συνείδηση αναπτύχθηκε μέσω στα πλαίσια της αντίθεσης κατοκρητή κατακτημένου και κατ'επέκταση χριστιανισμού-ισλαμισμού. Οι έννοιες Ορθόδοξια και Εθνικότητα ήταν τόσο στενά συνυφασμένες, ώστε η εξασθένηση της πρώτης να θεωρείται πλήγμα κατά της δεύτερης²⁹.

Οι προφητείες, μέσω έκφρασης που μπορούσαν να κατανοήσουν οι αγροτικοί πληθυσμοί, κυκλοφορούσαν ευρύτατα και προμάντευαν ότι το 1840 θα συνέβαιναν κοσμογονικές μεταβολές, που θα ανόρθωναν τις τύχες της Ελλάδας. Όμως, επειδή οι τρόποι πραγματοποίησής αυτών των μετοβολών παρέμεναν οσαφείς, έκαναν άλλους να φανίζονται ότι το κοσμοπώς των Επτανήσων θα επεκτεινόταν σ'όλη την Ελλάδα και άλλοι, όπως οι Ναποίοι, οραματίζονταν την Ελλάδα ενωμένη με την τουρκική αυτοκρατορία υπό τη διακυβέρνηση ενός Έλληνα ορθόδοξου πρίγκηπα, για παράδειγμα ενός από τους γιους του τσέρου Νικολάου³⁰.

Το ρωσικό κόμμα πίστευε ότι η Ρωσία, ακόμη κι αν δεν έκανε κάτι άλλο, θα έδινε κάποια στιγμή στην Ελλάδα την ευκαιρία μιας αλυτρωτικής προσπάθειας προκαλώντας ένο ακόμη πόλεμο εναντίον της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο ίδιος ο Μουροκορδάτος παραδεχόταν³¹ ότι η Ρωσία υποστηρίζοντας το τουρκικό συντηρητικό κόμμα, που ήταν αντίθετο στην εφαρμογή πρωτεύτικων μεταρρυθμίσεων στο Οθωμανικό κράτος, συνέβαλλε ώστε η Οθωμανική αυτοκρατορία να εξακολουθεί να παραπαίει. Επειδή, όμως, ήταν γνωστό πως η Ρωσία εποφθαλμιούσε πολλά από τα εδάφη που διεκδικούσε η Ελλάδα, έπρεπε να αποφευχθεί μια ενδεχόμενη ελληνορωσική σύγκρουση και να αποδειχθεί ότι μια Ελλάδα διευρυμένη θα ήταν ευνοϊκή σπέναντι στα ρωσικά συμφέροντα.

Η άλλη δύναμη από την οποία προσδοκούσαν κάποια βοήθεια στην εκμλήρωση των οραμάτων τους ήταν η Γαλλία. Σ'αυτή τη δύναμη πίστευαν όχι μόνο οπαδοί του γαλλικού κόμματος, αλλά και Ναποίοι με την πεποίθηση πως μια δυτική υποστήριξη ήταν απαραίτητη προσπάθεια για την πραγματοποίηση μιας Μεγάλης Ελλάδας. Παρά το γεγονός ότι και ο Κωλέτιης πίστευε στις φιλελληνικές γαλλικές προσέσεις, η σλήθεια ήταν πως με εξαίρεση το 1839, η Γαλλία δεν είδε ποτέ ευνοϊκά ένα άμεσο αλυτρωτικό εγχείρημα. Αυτοί που συνετέλεσαν στη δημιουργία της φήμης ότι η Γαλλία έβλεπε με συμπάθεια τη Μεγάλη Ιδέα ήταν ο Piscatory και ο Guizot που έδιναν πάντα οσαφείς υποσχέσεις για το μέλλον³².

Από την άλλη πλευρά, το αγγλικό κόμμα, που ακολουθούσε τη γραμμή της Μ.Βρετανίας, αποθάρρυνε τον αλυτρωτικό ενθουσιασμό. Η πολιτική φιλική των οπαδών του αγγλικού κόμματος προς την Μ.Βρετανία, βασιστόν στην αρχή ότι χωρίς την βρετανική υποστήριξη η πραγματοποίηση της Μεγάλης Ιδέας ήταν αδύνατη και οι Έλληνες έπρεπε να ενεργήσουν μόνο κάτω από τη δική της αιγίδα. Όμως, η πλειοψηφία των Ελλήνων αποστρέφονταν τη Μ.Βρετανία, όχι μόνο επειδή η δύναμη αυτή υποστήριζε σταθερό την ακεραιότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά και διότι οι Βρετανοί ήταν αμετακίνητοι στην άρνηση τους να εγκαταλείψουν την κυριαρχία των Επτανήσων για χάρη της Ελλάδας. Ωστόσο η πραγματικότητα υπαγόρευε πως όσο οι δύο δυνάμεις φοβούνταν την πιθανότητα δημιουργίας μιας διευρυμένης Ελλάδας "δορυφόρου" της Ρωσίας, υποστήριξη στο αλυτρωτικό ζήτημα δεν θα έρχόταν ποτέ.

Εκκλησιαστικό. Στο εκκλησιαστικό ο ρόλος που έπαιξε η Ρωσία αυτό τα χρόνια ήταν σημαντικός. Οι Έλληνες πίστευαν πως ο τσάρος και η εκκλησία του είναι το πρότυπο του τέλει ορθόδοξου έθνους. () μύθος ήταν πιο σπουδαίος από την πραγματικότητα. Με αρχή το Μεγάλο Πέτρο, οι Ρώσοι καλούσαν τους ορθόδοξους τους ορθόδοξους να αντισταθούν στο σουλτάνο εν ονόματι της θρησκείας, η οποία έπαιξε και αυτή το σημαντικό της ρόλο αυτό χρόνια με τον κλήρο να ηγείται στη φιλική Εταιρεία και στο ξεκίνημα της Επανάστασης³³.

Ο Διακονονισμός του εκκλησιαστικού ζητήματος που εφάρμοσε η αντιβασιλεία ήταν βασικό έργο του Mauver, που ως διαμορφωμένος εμπνεόταν από τις δικές του κοσμικές αξίες και από το παράδειγμα της Βαυαρίας, όπου η κοσμική εξουσία κυριαρχούσε και πάνω στην καθολική εκκλησία και πάνω στην εκκλησία των διαμορφωμένων. Όμως, δεν πρέπει να παραβλέπουμε και τους πολιτικούς στόχους που έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στο διακονονισμό αυτό. Αυτοί ήταν οι ακόλουθοι: α) η διατήρηση της βασιλικής απολυταρχίας πάνω στην Εθνική Εκκλησία, β) ο φραγμός στη ρωσική επιρροή για διαφύλαξη της εθνικής ανεξαρτησίας, γ) η ενίσχυση του κρατικού συγκεντρωτισμού για τον έλεγχο των επαρχιακών επισκοπών, και δ) ο περιορισμός της ισχύος της άρχουσας τάξης των επισκόπων. Σύμφωνα με τον Mauver, η ρωσική διπλωματία επενόησε τον αγώνα κατά της εκκλησιαστικής μεταρρύθμισης για να παρατείνει την ανόμειση της στο ελληνικό πράγμα³⁴.

Η ουσία της διαφωνίας μεταξύ φιλελευθέρων και συντηρητικών επικεντρώνεται στο ζήτημα της κοσμικής εξουσίας. Οι φιλελεύθεροι σαν υποστηρικτές της εθνικής κυριαρχίας εκτιμούσαν ότι ο Σουλτάνος ή η Ρωσία θα χρησιμοποιούσαν την επιρροή του Πατριάρχη για να επεμβαίνουν στις εσωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας. Επιπλέον οι αντικληρικές τους απόψεις τους έκανον να υποστηρίζουν την απεριόριστη κυριαρχία του κράτους, που απειλούνταν από τους "φανατικούς και οπισδευτους" επισκόπους³⁵. Για τους

συντηρητικούς ύψιστο μέλημα ήταν η σφοδρότητα της θεσμικής δύναμης της Εκκλησίας, γιατί έτσι μόνο θα διαφυλασσόταν η ενότητα του δόγματος και θα εξασφαλιζόνταν αμυντικοί μηχανισμοί εναντίον της δυτικής πολιτικής διεξόδου. Ανησυχούσαν μήπως η διαιρεμένη από το σχίσμα Ορθοδοξία υπέκυπτε στις υπονομιευτικές πιέσεις των δυτικών ιεραρχιών και διπλωματών και θεωρούσαν απόλυτα αναγκαία για την κοινή άμυνα τη στενή σύμπραξη ανάμεσα στον Πατριάρχη, στη Ρωσία και την Εκκλησία της Ελλάδας³⁶.

Ο διακανονισμός του εκκλησιαστικού ζητήματος από την αντιβασιλεία παρέμεινε σ' όλη την περίοδο της απολυταρχίας μια από τις κύριες πηγές διαμορτώσεως του λαού. Σε κάθε εξέγερση που εκδηλώθηκε την εποχή αυτή, οι επαναστάτες έδινον στις προκηρύξεις τους πρωτεύουσα θέση στο εθνικευτικό ζήτημα. Έτσι, στη λογική συνείδηση είχαν μεγάλο αντίκτυπο οι σπόψεις ότι η ανσκήρυξη του Αυτοκέφαλου της ελληνικής Εκκλησίας ήταν ενέργεια σχισματική ή ότι ο Θεωσας που ανήκε σε άλλο δόγμα είχε πρόθεση να αλλάξει τη θρησκεία των Ελλήνων. Για να κατονομάσει κανείς τόσο γενικευμένα ήταν η δυμοφρία που προκαλούσε το εθνικευτικό θέμα, πρέπει να κοιταλέξει αυτό που δεν παραδεχόταν ή δεν ήθελε να παραδεχτεί τη μειονότητα των εξευρωπαϊσμένων Ελλήνων, ότι δηλαδή η πλειονότητα του ελληνικού λαού - και ήταν αυτοί που αποτελούσαν το κόμμα των Ναπαίων - βρισκόταν σκόνη μακριά από το δυτικό πολιτισμό και ότι το βασικότερο στοιχείο του μη δυτικού πολιτισμικού προσανατολισμού του ήταν η θρησκεία. Γι' αυτό μια από τις ουσιαστικότερες αιτίες συσπέρωσης του λαού γύρω από το ρωσικό κόμμα, ήταν η διάλυση των μοναστηριών - ένα υπό το νέο μέτρο της πολιτείας στο εθνικευτικό ζήτημα - ενώ σ' όλες σχεδόν τις εξεγέρσεις προβλόταν η προσπάθεια της ορθοδοξίας ως λόγος για ένσηλη κινήτοποίηση κατά του καθεστώτος³⁷.

Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, παρ' όλο που ο λαός δεχόταν αρκετούς δυτικούς νεωτερισμούς με σχετική απάθεια, τη δεκτικότητα του στοματούσε σπύτομα μπροστά σε θέματα θρησκείας. Όσες αδυναμίες και αν πορουσάσε ο κλήρος, πορέμενε τη ισχυρότερη συντηρητική ομάδα, τόσο χάρη στον έλεγχο που ασκούσε στη σκέψη του λαού, όσο και χάρη στην υποστήριξη της Ρωσίας.

Συνταγματικό. Ως προς το Συνταγματικό ζήτημα, το κόμμα των Ναπαίων, σε αντίθεση με το εκκλησιαστικό θέμα που είχε θέση σαφή, εξέφραζε απόψεις συγκεχυμένες ή ασυνεπείς. Ενώ στην αρχή υποστήριζε την απολυταρχία, έφτασε σιγά-σιγά στην υποστήριξη της πιο φιλελεύθερης μορφής συνταγματισμού και οι απόψεις του σε κάθε συγκεκριμένη στιγμή εξαρτόνταν από το βσημό της έννοιας που του έδειχνε ο βασιλιάς. Ενώ κατά την καποδιστριακή περίοδο ήταν επιφυλακτικό απέναντι στις συνταγματικές ελευθερίες, όταν βρέθηκε στην αντιπολίτευση άρχισε να απαιτεί Σύνταγμα. Ηδη το 1832 η εφημερίδα των Ναπαίων "Ελληνικός Καθρέπτης" (Le Miroir Grec) που εκδιδόταν από τους Γ. Ράλλη και Α. Παπαδόπουλο-Βρετιό, είχε ως προμετωπίδα τις λέξεις "Συνταγματική Μοναρχία"³⁸.

Αντίθεση, το και' εξοχόν "συνταγματικό" κόμμα του γαλλόφρονος Κωλέττη, όταν ο αρχηγός του κλήθηκε από την αντιβασιλεία να συμμετάσχει στην κυβέρνηση, εγκατέλειψε τον αγώνα για συνταγματικές ελευθερίες, θεωρώντας πλέον το Σύνταγμα ως το "αλευριότερο δώρο το οποίον ηδύνοντο να δώσει στο ελληνικό έθνος"³⁹.

Επομένως, η συνθηματολογία των κομμάτων απέρρεε κυρίως από τη θέση και το ρόλο που διεδραμάτιζε το καθένα σε σχέση με την κυβέρνηση. Γι' αυτό η ορολογία που χαρακτήριζε τους μεν οπαδούς του ρωσικού κόμματος ως αντισυνταγματικούς, τους δε οπαδούς των δύο άλλων κομμάτων ως συνταγματικούς, δεν αντιστοιχούσαν στην πραγματικότητα. Ωστόσο, η ευκαιριακή αυτή προσηλωση ή απομάκρυνση από τις συνταγματικές αρχές προδίδει και τον επιφανειακό χαρακτήρα της ελληνικής δυτικοποίησης. Εξάλλου, η βασιλική όρντιση στην πορακώρησι Συντάγματος δεν βασιζόταν μόνο στις προσωπικές πεποιθήσεις του Θεώνα και στην αντίθεση του πατέρα του Λουδοβίκου, αλλά και στην πίεση της ρωσικής αιχλής για απολυταρχική άσκηση της βασιλικής εξουσίας⁴⁰.

Το ρωσικό κόμμα ποτέ δεν είχε απορρίψει το Σύνταγμα αυτό καθ' εαυτό. Ο Κομοδίστριος πριν από το θάνατο του είχε εγκρίνει τη διεέργεια εκλογών για νέο εθνοσυνέλευση. Η δολοφονία του ήταν αυτή που ανέστειλε την έναρξη των εργασιών της. Σ' αυτή την επικείμενη συνέλευση οι Νηπαίοι θα είχαν αποφασιστική πλειοψηφία από την οποία θα απέκλειαν την αντιπολίτευση. Μετά το θάνατο του οι οπαδοί του που είχαν πάψει πλέον να έχουν το μονοπώλιο της εξουσίας, θεωρούσαν το Σύνταγμα σαν ένα μέσον για να εξασφαλίσουν νόμιμα κάποια επιρροή στην κυβέρνηση⁴¹. Στην ανοικτή σύγκρουση ανάμεσα στον εκδότη της εφημερίδας "Σωτήρ" Σκούφο και Αρμανσπεργκ που συνέβη το 1836 επενέβη ο Κατακάζυ προσφέροντας οικονομική ενίσχυση στον Σκούφο για να επαναλάβει ο "Σωτήρ" την έκδοσή του. Αυτή τη φορά όμως είχε σαν σύνθημα το Σύνταγμα. Με τον τρόπο αυτό ο Κατακάζυ άφηνε να εννοηθεί ότι η Ρωσία είχε υιοθετήσει το σύστημα για κορήγηση Συντάγματος στην Ελλάδα. Προς το τέλος του Οκτωβρίου 1836 το ρωσικό κόμμα ισχυριζόταν ότι ο επικείμενος θάνατος του διαδόχου της Βαυαρίας θα άφηνε τον Θεώνα πρώτο στη σειρά διαδοχής του βαυαρικού θρόνου και ότι μόνο ένα Σύνταγμα θα μπορούσε να αποτρέψει μια άλλη βαυαρική αντιβασιλεία⁴².

Με την επικρότηση του φιλορωσισμού το ρωσικό κόμμα υιοθέτησε απολυταρχικές θέσεις ως την άνοιξη του 1839. Η εφημερίδα ΑΙΩΝ που ιδρύθηκε το 1838 ως συνέχεια της εφημερίδας ΧΡΟΝΟΣ και είχε αναλάβει την υποστήριξη της απόλυτης μοναρχίας, άλλαξε τακτική την άνοιξη του 1839 και όρκισε να ζητά τη κορήγηση Συντάγματος. Η συνειδητοποίηση ότι το ρωσικό κόμμα έχανε το κύρος του εξαιτίας της τοποθέτησης του εναντίον του Συντάγματος οδήγησε τον Κατακάζυ να μεταβάλει τις απόψεις του στο ζήτημα αυτό αναγκάζοντας τον να αποδεχτεί το Σύνταγμα. Ο ίδιος σε

ιδιωτική συνομιλία του βεβαίωσε ότι η Ρωσία δεν θα είχε αντίρρηση, αν ο βασιλιάς δεχόταν να μοιραστεί την εξουσία με συνέλευση αποτελούμενη από τριάντα ή σαράντα άτομα. Η αποδοχή του Συντάγματος ανοικτό από ένα ανεγνωρισμένο όργανο των Ναποίων (ΑΙΩΝ) και ανεπίσημα από το Ρώσο πρεσβευτή, σήμαινε ότι μεγάλο μέρος του κόμματος των Ναπίων είχε περάσει στην αντιπολίτευση⁴³. Παρ'όλα αυτά παρέμενε το ρωσικό κόμμα εκείνο που είχε ταυτιστεί λιγότερο με τις αρχές του Συνταγματισμού, υιοθετώντας περιστασιακό τον απολυταρχισμό.

3. Στοιχεία που επέδρασαν στην επιβίωση του κόμματος στην περίοδο της αντιβασιλείας

Τα στοιχεία που συνετέλεσαν στη συνολική του ρωσικού κόμματος ήταν τρία κυρίως: α) **Η αντιναποϊκή πολιτική** της αντιβασιλείας που έπαιξε τον πιο σημαντικό ρόλο. β) Το **εθνηκευτικό ζήτημα**, το οποίο συσπείρωσε τις μάζες γύρω από το κόμμα αυτό και τους εκπροσώπους του. γ) **Οι μυστικές εταιρείες** οι οποίες βοήθησαν την οργάνωση και τη δυναμική του πορρωσίου που επέβλεπε με εξεγέρσεις και λαϊτρικά κινήματα.

Αντιναποϊκή πολιτική. Το πρόγραμμα που εφορμόστηκε από την αντιβασιλεία δεν ανταποκρίθηκε στις αρχικές προθέσεις της ως προς την ιαότιμη εκπροσώπηση των κομμάτων στη διοίκηση και στην ουδετερότητα σπέναντι στις δυνάμεις. Η πεποίθηση στις πως η Ρωσία θα προσπαούσε να κυριαρχήσει στο νεοούτιο κράτος την ώησε να αντιταχθεί σ'αυτή την προοπτική εφαρμόζοντας αντιναποϊκή πολιτική. Αυτές οι πεποιθήσεις της αντιβασιλείας δεν ήταν αβάσιμες οφού η ίδια η ρωσική κυβέρνηση είχε δώσει λαβή σε πορόμοιες υποψίες με τα πιεστικά της αιτήματα να ασπαστεί ο Θεωνας την Ορθοδοξία και να εξασφαλιστεί η "ικανοποιητική εκπροσώπηση" του κόμματος των Ναπίων στη διοίκηση⁴⁴. Αλλά και οι Ναπαιοί όχι μόνο δεν εκπροσωπήθηκαν στο υπουργικό συμβούλιο αλλά ούτε ο Κολοκοιρώνης αναγνωρίστηκε ως στρατιωτικός διοικητής. Αυτή η έκδηλη μεροληψία εναντίον του ρωσικού κόμματος είχε σαν αποτέλεσμα την αποξένωση της ρωσικής διπλωματίας⁴⁵. Η πρώτη αντιβασιλεία (Φεβρουάριος 1833-Ιούλιος 1834) δεν αποξένωσε μόνο τη ρωσική αλλά και την αγγλική διπλωματία, ενώ έδεικνε φανερή εύνοια σπέναντι στη γαλλική. Το κίνητρο της αντιβασιλείας για την άσκηση αυτής της πολιτικής, ήταν αποτέλεσμα μιας προσεκτικής ονάλυσης των αισθημάτων της καθεμιάς από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις σπέναντι στην Ελλάδα. Για να δικαιολογήσει αυτά τα κίνητρα η αντιβασιλεία είχε υιοθετήσει δύο συλλογισμούς.

Σύμφωνα με τον πρώτο μόνο το αγγλικό και το ρωσικό συμφέροντα συγκρούονταν πραγματικά στην Ελλάδα, γι'αυτό και η καθεμιά επεδίωκε να αποκλείσει την επιρροή της άλλης στην Ελλάδα. Η Αυστρία και η Γαλλία αντιθέτως τηρούσαν ουδέτερη

στάση απέναντι στην Ελλάδα και έτσι η διατήρηση φιλικών σχέσεων με αυτές τις δύο δυνάμεις δεν παρουσίαζε κινδύνους. Δεν επιζητούσαν τίποτε για λογαριασμό τους και δεν εξήγειραν τον ανταγωνισμό της Μ. Βρετανίας και της Ρωσίας στην Ελλάδα. Ως προς αυτές τις δύο τελευταίες δυνάμεις η οποιαδήποτε παραχώρηση ή εύνοια προς τη μια θα προκαλούσε την εκθρόνιση της άλλης.

Σύμφωνα με το δεύτερο συλλογισμό το συμφέροντο της Αγγλίας και της Ρωσίας συγκρούονταν με το ελληνικό και μάλιστα αυτό που συνδέονταν με την πραγματοποίηση της Μεγάλης Ιδέας. Η Ρωσία απέβλεπε, όπως και η Ελλάδα στην κατάκτηση της Κων/λεως και των Στενών. Γνώριζε λοιπόν η Ρωσία ότι η Ελλάδα απειλούσε τις φιλοδοξίες της και γι' αυτό από την εποχή της συνθήκης της Αδριανουπόλεως το 1829 είχε υιοθετήσει πολιτική ενίσχυσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Από την άλλη πλευρά η Οθωμανική αδυναμία επέτρεπε στο βρετανικό ναυτικό να κυριαρχεί στη Μεσόγειο και στους Βρετανούς εμπόρους να κρατούν στα χέρια τους την οικονομία της Εγγύς Ανατολής. Ένα νέο ελληνικό κράτος στη θέση του "μεγάλου ασθενή" θα ήταν απειλητικός ανταγωνιστής για τη βρετανική εμπορική κυριαρχία στο χώρο αυτό. Αυτό δεν συνέβαινε με τη Γαλλία που είχε δείξει ότι μπορούσε να μοιράζεται την παρουσία της με άλλους στην Εγγύς Ανατολή. Με αυτό τον τρόπο η αντιβασιλεία αντιλαμβάνονταν τη διεθνή εικόνα που είχε διαμορφωθεί σε σχέση με την Ελλάδα. Σύμφωνα λοιπόν με τη γνώμη της η πολιτική που θα ακολουθούσαν τόσο η Ρωσία όσο και η Μ. Βρετανία - και για διαφορετικούς λόγους η κάθε μια - θα στόχευε στο να κρατήσει την Ελλάδα ανίσχυρη και ανέκκλητη να εκκλιρώσει τις φιλοδοξίες της⁴⁶.

Η μεροληπτική στάση της αντιβασιλείας απέναντι στους Νοταφούς προδιέθεσε εναντίον της τη ρωσική διπλωματία, που ήταν ήδη οργισμένη για το διακονισμό του εκκλησιαστικού ζητήματος, γεγονός που αποδεικνύει πως η πολιτική μιας κυβέρνησης προς τα κόμματα, μπορούσε να επηρεάσει δυσμενώς την εξωτερική της πολιτική. Επιπλέον η αντιναπολεϊκή πολιτική της περιόδου αυτής στέρησε από τους Νοταφούς τη δυνατότητα να καταλάβουν δημόσιο αξιόματo, επίτηλα για τους εξής λόγους: α) ως μέσα διαβίωσης, β) ως πηγή κύρους, και γ) ως τη μόνη πραγματική εγγύηση απέναντι στην καταπίεση των αντιπάλων. Ο πρώτος παράγοντας κυριαρχούσε στις περιπτώσεις αγωνιστών που βρέθηκαν χωρίς πόρους μετά την Επανάσταση και που η αποστραφή τους για την καλλιέργεια της γης δεν τους άφηνε παρά την επιλογή ανάμεσα στη ληστεία και σε κάποια στήμαντη θέση. Το κύρος εξόλλου του δημόσιου αξιώματος ήταν τόσο μεγάλο, ώστε ένα ιδιωτικό επάγγελμα αποκτούσε αξία κυρίως ως μέσο εισόδου στην υπηρεσία του κράτους. Οι δικηγόροι αναζητούσαν θέσεις δικαστών και καθηγητών. Κι ως μη ξεχνάμε τον Κωλέτη και το Ιλαρόκη που ενώ είχαν σπουδάσει ιατρική προτίμησαν την πολιτική σταδιοδρομία⁴⁷.

48

Πορά την αντιναπολεϊκή πολιτική της αντιβασιλείας στα χρόνια 1833-1837, η σύσταση του κόμματος παρέμεινε

στοθερή με την έννοια ότι όλοι όσοι ανήκαν σ' αυτό ήταν ρωσόφρονες από "γενεάς εις γενεάν" και δεν ήταν περιστασιακοί πελάτες που ζητούσαν την προστασία της ρωσικής πρεσβείας μόνο και μόνο για να προωθήσουν τις φιλοδοξίες τους ή τις υποθέσεις τους τις "μπλοκαρισμένες" στη γραφειοκρατία, όπως συνέβαινε με τους οπαδούς του αγγλικού κόμματος⁴⁹.

Λαϊκή απήχηση και Φιλορωσοξία. Το μονοπώλιο εύνοιας εκ μέρους του ελληνικού λαού το είχε ουσιαστικά στην αρχή η Ρωσία και εξουσία της ρωσικής προπαγάνδας αλλά κυρίως χάρη στην κοινή ερρηκεία Ρώσων και Ελλήνων.

Το συναίσθημα έπαιξε σημαντικό ρόλο στην περίπτωση των ρωσόφιλων Ελλήνων. Το στοιχείο της κοινής ορθόδοξης πίστης ήταν σημαντικό σε μια κοινωνία όπου η ερρηκεία υπογόρευε την πολιτισμική τους υπόσταση. Σε σημαντικό βαθμό η κοινή ορθόδοξη πίστη σήμαινε κοινό πολιτισμό. Ο περιπλανώμενος καλόγερος, φωτογνώμιό τόσο γνώριμη και τόσο πολυτιμη πηγή ειδήσεων από τον έξω κόσμο για τον αμετακίνητο χωρικό, είχε συχνά ταξιδεύσει στη Ρωσία ή τουλάχιστον είχε γνωρίσει Ρώσους μοναχούς. Πολλοί Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είχαν συγγενείς στη Ρωσία, όπου όλοι έβρισκαν εξαιρετικές ευκαιρίες οικονομικής εξέλιξης, ορισμένοι μάλιστα και την τσαρική προστασία. Μοναχοί, συγγενείς, αλλά και μια στελεχιακή σειρά Ρώσων πρακτόρων από τον κορμό του Μ.Πέτρου, είχαν διδάξει τον κοινό άνθρωπο να προβλέπει στη Ρωσία τον την τελική ελευθερότητα και τη μεγάλη ευεργέτιδα δύναμη⁵⁰.

Ενας άλλος σημαντικός καθοριστικός παράγοντας λαϊκής απήχησης ήταν η ανάμνηση της σύνταξης ρωσικής παρουσίας στα Επτάνησα (1799-1807). Τα Επτάνησα από όπονη εθνικότητα και γεωγραφίας ήταν τόσο στενά δεμένα με την Ελλάδα ώστε οι Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας γνώριζαν τι συνέβαινε εκεί από προσωπική αντίληψη. Η Γαλλία είχε κυβερνήσει το νησιά σκριβώς πριν και αμέσως μετά τη Ρωσία, το 1815 η Μ.Βρετανία διαδέχθηκε τη Γαλλία και από τότε τα κυβέρνησε μόνιμα. Οι Έλληνες, επομένως, είχαν κάποιο μέτρο σύγκρισης προκειμένου να εκτιμήσουν τη θέση κάθε κράτους απέναντι στις ελληνικές εθνικές επιδιώξεις. Η ρωσική παρουσία στα Επτάνησα συνέπεσε με τη φιλελεύθερη φάση της βασιλείας του τσάρου Αλεξάνδρου Α και χαρακτηρίστηκε σαν μια από τις καλύτερες στιγμές του ρωσικού ιμπεριαλισμού. Αυτό έγινε κριτήριο για να διαμορφώσουν οι περισσότεροι Έλληνες γνώμη ευνοϊκή για τις προθέσεις των Ρώσων. Το ότι ένωσαν τα νησιά στη λεγόμενη "Επτάνησα Πολιτεία" και δημιούργησαν το πρώτο αυτόνομο ελληνικό κράτος ήταν μια χειρονομία που εντυπωσίασε δημοκράτες και εθνικιστές. Υπό το ρωσικό προτεκτοράτο οι Έλληνες των Επτάνησων απήλαυσαν μετριοπαθή συνταγματική διακυβέρνηση, έτσι που να φαίνεται πως μόνο η δύναμη αυτή σεβόταν τον εθνικισμό και το συνταγματισμό. Αντίθετα, οι Γάλλοι την περίοδο της δεύτερης κατοχής τους συνέδεσαν την παρουσία τους με την κατάλυση της δημοκρατίας και την εγκαθίδρυση στρατιωτικού καθεστώτος. Όσο για τους

Βρετανούς ομοί θεωρήθηκαν τύροννοι και κατοπιεστές των ελληνικών εθνικών επιδιώξεων. Έτσι, η γαλλική και βρετανική κατοχή με τη δυσαρέσκεια που είχαν προκαλέσει, έγιναν οίτια να εξιδανικευθεί η ρωσική προστασία. Γι' αυτό το λόγο όλοι οι μετέπειτο ηγέτες του ρωσικού κόμματος στην Ελλάδα Γενναίος Κολοκοτρώνης, Νικήτας Σιαματελόπουλος, Ανδρέας Μετωξάς, που είχαν υπηρετήσει αρκετό καιρό στο Επτόνησο, δεν δυσκολεύτηκαν να καλλιεργήσουν το φιλορωσισμό σε μεγάλο τμήμα του ελληνικού λαού⁵¹.

Το ερησκειτικό ζήτημα ένωνε τους οπαδούς του ρωσικού κόμματος με ένα κοινό σκοπό. Το εκκλησιαστικό σχίσμα που ήρθε μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια αντί να εξασθενήσει το κόμμα το ισχυροποίησε⁵². Ο τρόπος που η αντιβασιλεία έθεσε σε πράξη το σχίσμα θεωρήθηκε βάρβαρος. Σύμφωνα με τις απόψεις των ρωσόφρονων όταν έγινε η διάλυση των μοναστηριών, ακόμα και τα όλογα και τα κονιήλια κατασχέθηκαν και πωλήθηκε κάθε κινητό ακίνητο και οι πόρτες, τα παράυρα, τα μάνιαλα και κατόπιν υποχρέωσαν στους μοναχούς να πόνε να δουλέψουν. Δηλαδή, με το να λεηλατήσει η χριστιανική κυβέρνηση ότι σεβόσθηκαν οι μουσουλμάνοι ελυνόσθηκε η ερησκειτική τάξη που αυτή κσεαγίωσε την Επανάσταση και έφερε στην Ελλάδα την αντιβασιλεία. Γι' αυτό τους οπαδούς του ρωσικού κόμματος ο μοναχός δεν ήταν ο " πλούσιος κηφήνας" όπως τον πορούσφιαζαν, ούτε άχρηστο μέλος της κοινωνίας. Θεωρούσαν ανεκτίμητη την αξία του ιδιαίτερο σε αρσισκοτοειρημένους και επισφασείς χώρους και έβλεπον το μοναστήρι σαν ένα όμιλο, όπου ο πτωχός κάτω από οποιοσδήποτε συνθήκες έβρισκε στήριγμα και συμβουλή. Ο Καποδίστριας φιλοδοξούσε το κάθε μοναστήρι να διαθέτει γιατρό και δόσκαλο προς κόρη των καμηλών τάξεων⁵³.

Το κόμμα αυτό, που ο Lagrene το είχε παρομοιάσει με το κόμμα των Βουρβώνων, στήριζε το ερόνο με το σύμβολο της ερησκειάς, αλλά με τον κίνδυνο να τον ανατρέψει στο όνομα αυτών των συμβόλων. Η δύναμη του βρισκόταν μέσα στην κοινότητα των πιστών της ορθόδοξης πίστης και είχε μεγάλη επιρροή μέσω του κλήρου πάνω στις λαϊκές μάζες. Γι' αυτό το λόγο ο Θεωνας είχε εκφράσει το φόβο ότι θα μπορούσε να αποβεί επικίνδυνο γισ τον κοσμικό ηγεμόνα, αν κάποιο στιγμή η κεφαλή της Εκκλησίας πήγαινε με το μέρος του⁵⁴. Οι δυσκολίες της άγριας ζωής έκανον τους πιστούς να προστρέχουν και να επικαλούνται τη βοήθεια του αντίστοιχου αγίου και να επιζητούν την ευλογία των ιερών⁵⁵. Έτσι, δικαιολογείται η υποσείρωση του λαού γύρω από το συντηρητικό ελληνικό κλήρο που η Ρωσία υποστήριζε και κσεαδηγούσε. Όταν το ερησκειτικό ιδεώδη εείγησαν, η υποσείρωση τους βοήθησε να αναλάβουν κοινή δράση εναντίον αυτών που θεωρήσαν υποτίτους και στην προκειμένη περίπτωση κατό της αντιβασιλείας.

Ληστρικά κινήματα, εξεγέρσεις, μυστικές εταιρείες. Οι Ναπαίοι, όταν έχασαν την ελπίδα να κερδίσουν την εύνοια της αντιβασιλείας, άρχισον να εργάζονται για την πτώση της προκειμένου να βελτιώσουν την πολιτική τους θέση. Γι' ιδεολογικά τους όργανα, οι εφημερίδες τους, προετοιμάζουν

κατόλληλα, το λαό επικρίνοντας το αντιδημοκρατικό μέτρο της αντιβασιλείας, όπως ήταν η διάλυση των σκότων και των μοναστηριών. Με ληστρικό κινήματα και εξεγέρσεις ήλπιζαν να αποδείξουν την ανεπάρκεια της αντιβασιλείας. Χρησιμοποίησαν τις μυστικές εταιρείες για να διατηρήσουν μια συλλογική υπόσταση και ο'όλη τη διάρκεια της Ιστίας της απολυταρχίας εξακολουθούσε να υπάρχει η εταιρία του "Φοίνικας" κρατώντας τους Νοταίους με όλους τους συναισθηματικούς δεσμούς που χαρακτηρίζουν παράνομες οργανώσεις⁵⁶.

Στόχος των ληστρικών κινήτων ήταν η διατάραξη της λειτουργίας της διοίκησης εξυπηρετώντας στη συνέχεια τους ιχυρισμούς τους για κοκή διακυβέρνηση. Το φαινόμενο της ληστείας, με βαθιές ρίζες στην υπάρχουσα κοινωνική κατάσταση, ήταν δύσκολο να αντιμετωπιστεί. Έτσι, παρέμεινε ένα πρόσφορο και ελκυστικό όπλο στο χέριο των κομμάτων, που μπορούσαν οποιαδήποτε στιγμή να υποκινήσουν εσωτερικές διαμάχες (ληστεία ή εξεγέρσεις), η καυστολή των οποίων απαιτούσε χρήματα για την κινητοποίηση του στρατού, για τη διεξαγωγή ανακρίσεων και για δικαστικές διαδικασίες. Αποτελούσε, δηλαδή, η ληστεία έναν από τους τρόπους με τους οποίους η αντιπολίτευση εξοντούσε τους πόρους του καθεστώτος και έπειθε τους πολίτες ότι το καθεστώς ήταν ανίκανο να ασκήσει ακόμη και τις πιο στοιχειώδεις λειτουργίες της διατήρησης της τάξης και της παροχής προστασίας⁵⁷.

Σε όλες τις περιπτώσεις ληστείας, ενώ ο στόχος παρέμενε πάντα ο ίδιος, δηλαδή, η δυσφήμιση της κυβέρνησης και του κόμματος που κυριαρχούσε, τα κίνητρα δεν ήταν πάντοτε το ίδιο. Άλλοτε επιθυμούσαν να προκλέσουν την κυβέρνηση σε σκληρές ή αυθαίρετες πράξεις, άλλοτε να την τρομάξουν και άλλοτε να προκαλέσουν τη δυσπρέσκεια των χωρικών εναντίον της, επειδή δεν τους προστάτευε ικανοποιητικό από τη ληστεία. Για ένα παλιό οπλαρχηγό προστότη η ληστεία ήταν ένας τρόπος για να αποσπάσει ποροχωρήσεις από την κυβέρνηση και έτσι να δείξει την ιχύ του σε μια ορισμένη περιοχή. Χάρη σ'αυτήν την επίδειξη ισχύος ορισμένοι από τους πελάτες τους προλαμβάνονταν από το κράτος και αυτό απεδείκνυε στην πελατεία του την αποτελεσματικότητα της κομματικής προστασίας. Μερικές από τις πιο εξέχουσες προσωπικότητες είχαν επτείσ σ'αυτό το επόγγελο, γιατί σαν πολιοί οπλαρχηγοί ήταν εύκολο να χρησιμοποιήσουν τους "άνδρες" τους. Ο Κολοκοτρώνης και ο Πλαπούτας είχαν αναμειχθεί στην αναζωπύρωση της ληστείας. Ωστόσο, μόνο περιστασιακές μαρτυρίες προσκομίστηκαν σαν αποδεικτικό στοιχεία. Κι εδώ πρέπει να τονιστεί ότι οι ληστές σπάνια συλλαμβόνονταν. Αλλά και τότε ακόμη δεν υπήρχαν ποτέ νομικά επαρκείς αποδείξεις ότι έδρούσαν για λογαριασμό κάποιου πολιτικής ομάδας. Έτσι, ο λαός που τους υποστήριζε δύσκολα μπορούσε να αποδεχθεί τις εναντίον τους περί προδοσίας κατηγορίες γιατί ακόμη τους έβλεπε σαν ήρωες της επανάστασης αδιαφορώντας για τη νομική πλευρά της υπόθεσης⁵⁸. Αυτή η δυνατότητα που παρείχαν τα ληστρικά κινήματα, να εξυπηρετούν δηλαδή ένα πολιτικό κόμμα χωρίς να το εννοχοποιούν, συνιστούσε την πολιτική αξία τους.

Δεν είναι στις προθέσεις μας να περιγράψουμε το οργανωτικό σύστημα της ληστείας. Αυτό άλλωστε έχει γίνει τόσο από ξένους περιηγητές όπως ο W. Mure και ο N. Senier, όσο και από σύγχρονους μελετητές, όπως ο Κολιόπουλος⁵⁹. Αυτό που μπορούμε να τονίσουμε είναι ότι η ληστεία σπετέλεσε πολιτική πρακτική και πάντα υπήρχε στενή σχέση ανάμεσα σε ληστρική δράση και πολιτικό σχέδιο.

Εξεγέρσεις. Μέσω στο πλαίσιο των αντιπολιτευτικών ενεργειών του ρωσικού κόμματος εκτός από τη δημιουργία μυστικών εταιρειών και υπόσληψη της ληστείας, περιλαμβάνονται και οι υποκινήσεις εξεγέρσεων στην ύπαιθρο. Οι πιο γνωστές εξεγέρσεις στην περίοδο 1833-1836 ήταν: α) η εξέγερση της Τήνου το 1833, β) η εξέγερση της Μάνης το 1834, γ) η εξέγερση της Μεσσηνίας και Αρκαδίας επίσης το 1834, και δ) η εξέγερση της Αιτωλοακαρνανίας⁶⁰ το 1836.

Η εξέγερση της Τήνου το 1833 είχε στόχο τη ματοίωση της εφαρμογής των νέων μέτρων της αντιβουσιλείας και τη δημιουργία κλίματος δυσπιστίας για το έργο της. Κατόμια πληροφορία κύριος υποκινητής των ταραχών ήταν ο επίσκοπος Τήνου, ο οποίος στη συνέχεια κατέφυγε στην Κων/λη με τελικό προορισμό τη Ρωσία.

Στην εξέγερση της Μάνης το 1834 σιτίες υπήρξαν η κατάργηση των μοναστηριών και η διατήρηση των τοπικών προνομίων. Η απόφαση της αντιβουσιλείας να κτεδαφίσει τους πύργους ή να τους μετασκευάσει σε απλές κατοικίες, προκειμένου να κατοργηθεί το καθεστώς της αυτοδικίας και της επιβολής του δικαίου του ισχυρότερου που εξακολουθούσε να εφαρμόζεται από τους Μονιάτες, ήταν οι λόγοι που τους ξεσήκωσαν⁶¹.

Τον Ιούλιο του 1834 **οι εξεγέρσεις στη Μεσσηνία και Αρκαδία⁶²** παρείχαν ενδείξεις για την οργάνωση συνωμοσίας σε ολόκληρη την Πελοπόννησο με σκοπό την ανατροπή της κυβέρνησης. Οι περιοχές αυτές ήταν προπύργια των Ναπαίων και ιδιαίτερες πατρίδες των φυλακισμένων αρχηγών του ρωσικού κόμματος. Ως λόγους για την εξέγερση πρόβαλαν τα αντιλαϊκά μέτρα της αντιβουσιλείας στον εκκλησιαστικό τομέα, το θέμα της καταδίκης των δύο σπλαρχηγών Κολοκοιτώνη και Πλαπούτα, καθώς και τα οικονομικά μέτρα που είχαν επιβληθεί και ιδιαίτερα τον τρόπο είσπραξης της δεκάτης εκείνης της χρονιάς, τονίζοντας τις δυσσώβες προοπτικές που θα ακολουθούσαν σε βάρος του αγροτικού πληθυσμού⁶³.

Η εξέγερση στην Ακαρνανία το 1836 σπετέλεσε την πιο εντυπωσιακή εκδήλωση εναντίον του Armanberg κι αυτό γιατί έχουμε την πρώτη σοβαρή σύμπραξη παλιών καπετάνιων και ληστών οι οποίοι ανέλαβαν κοινό αγώνα, ανασιτάωσαν τη δυτική Στερεά και απείλησαν τη νομιμότητα του κράτους. Κατόμια

όπως οι ληστρικές συμμορίες ουξήθηκαν κατά το τέλη του 1835, όταν πολλοί δυσσρεστημένοι που ανήκον στη μυστική εταιρεία του βοποδιστριοκού κόμματος "Φοίνιξ", ενώθηκαν με τους ληστές. Στην έκρηξη της εξέγερσης συντέλεσαν οι νέες φορολογικές διευθετήσεις, που έπληττον κυρίως τους αγροτο-ποιμενικούς πληθυσμούς. Όμως, σύγκριση με τα γεγονότα μορτυρία αναφέρει ότι το βασύτερο αίτιο της εξέγερσης ήταν οι διαμάχες των στρατιωτικών για τους βεσμούς, οι καταπονήσεις εθνικών κτημάτων και η επιδίωξη των ενοικιασιών μοναστηριακών και άλλων προσόδων να μην κοινοβόλουν φόρους.

Χαρακτηριστικό δείγμα του τρόπου με τον οποίο υποδουλίζονταν τα κινήματα μας δίνει ο Θ.Κολοκοτρώνης που τον Ιούνιο του 1833 σπύθουε επιστολή προς το Nesselrode, στην οποία διετύπωνε τις ανησυχίες του για την εγκαινιολόμενη πολιτική της αντιβασιλείας. Παρό την απάντηση του Nesselrode όπου πουθενά δεν διστυπωνόταν ότι η Ρωσία θα παρέλεε ενισχύσεις σε περίπτωση εξέγερσης των ρωσόφιλων εναντίον της αντιβασιλείας, ο Κολοκοτρώνης για να τονώσει το κύρος του, εκυκλοφόρησε ορισμένο ιμήματα της επιστολής σε ελεύθερη και παροποιημένη μετάφραση και σε πολλά αντίτυπα και τα διένειμε σε φίλους και οπαδούς του κόμματος για να τους πληροφορήσει ότι ο τύπος βρισκόταν σε μυστική συνεννόηση μαζί του για την κατάργηση της αντιβασιλείας⁶⁴. Πρέπει να διευκρινισθεί πως τα μέσα που μετοχειρίστηκε το ρωσικό κόμμα για την επιβίωση του, όπως η ληστεία, οι εξεγέρσεις και οι μυστικές εταιρείες δεν υπήρξαν οπαλειστικές, πρακτικές του εν λόγω κόμματος, αλλά αποτελούσαν κωιερωμένες μεθόδους στην ελληνική πολιτική ζωή. Μάλιστα οργότερα στην περίοδο της ρωσικής υπεροχής χρησιμοποιήθηκαν, ιδιαίτερα η ληστεία, από το αγγλικό κόμμα που βρισκόταν στην αντιπολίτευση. Κατά τον ίδιο τρόπο και οι οπαδοί του ρωσικού κόμματος είχαν αναλάβει έντονη πολιτική δραστηριότητα στην περίοδο της αντιβασιλείας, γιατί μέσω στα πλαίσια της πολιτικής της για διάλυση των πολιτικών κομμάτων και παρογκωνισμό των Ελλήνων πολιτικών από την ουσιαστική διακυβέρνηση της χώρας, αυτοί ήταν που κατ'εξοχήν είχαν διωχθεί και παρογκωνισθεί.

Οι μυστικές εταιρείες κατοξιωμένες στη συνείδηση του ελληνικού λαού, επειδή στα παρελεόν είχαν χρησιμοποιηθεί για πατριωτικούς σκοπούς, τους βοήθησαν στο να οργανώνουν ένοπλες κινητοποιήσεις στις οποίες η συμβολή του ερησκευτικού παράγοντα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη, γιατί η φιλορεόδοξη παρότυξη χρησιμοποιούσε το ερησκευτικό ζήτημα για τον επηρεασμό του ερησκευόμενου λαού και την πρόωση των εκόστωτε υτόχων της. Επειδή ο ερησκευτικός παράγοντας είχε τον πρωτεύοντα λόγο, σε όλες τις εξεγέρσεις της εποχής εκείνης το ερησκευτικό ζήτημα κατείχε μισό από τις κύριες θέσεις αν όχι την πρωτορχική. Η βασική διάκριση μεταξύ του ελληνικού στοιχείου και της ελληνικής παράδοσης από το δυτικό πολιτισμό εντοπίζόταν κατ'εξοχήν στο ερησκευτικό θέμα. Οι διάφορες κινδυνολογίες για σπειλή της ερησκειας συνδυάζονταν με διαδόσεις για επιβολή νέας και δουβούτακτης φορολογίας. Έτσι, μπορεί μεν τα σίτιο μιοι εξέγερσης να ποίκιλλαν, όπως είδαμε παραπάνω, στη συνέχεια όμως η

κινητοποίηση των μάζων επιτυγχανόταν από απλούς μοναχούς ή και μέλη του ανώτερου κλήρου που εκμεταλλευόταν το θρησκευτικό φανατισμό. Ήταν ο ελάχιστος νεωτερισμός στον τομέα αυτό ήταν ικανός να σηκώσει εύελλα αντιδράσεων. Οι λαϊκές μάζες μπορούσαν να ξεσηκωθούν και με την πορμικρή απόκλιση από την καθιερωμένη θρησκευτική τάξη, κι ουσίό κριτικοποιήθηκε από πρόκτορες της ρωσικής πολιτικής για την επιβίωση του κόμματος.

Η αντιβασίλεια γνώριζε καλά τι έπραττε όταν περιόριζε τις επισκοπές και διέλυε τα μοναστήρια. Οι ενέργειες της αυτές πήγαν από το φόβο της για την πολιτική δράση που θα μπορούσαν να αναλάβουν κληρικοί και μοναχοί στην οργάνωση εξεγέρσεων ως ηγέτες του λαού και ως αποδοί φιλορωσικής πολιτικής. Λόγω του ότι οι μοναχοί είχαν τη δυνατότητα να μετακινούνται εύκολα, υποτελούσαν συχνά το σύνδεσμο μεταξύ διαφόρων πολιτικών ομάδων και υποδούλιζαν τις λαϊκές κινητοποιήσεις. Γι' αυτό επιχειρήθηκε από την πολιτεία να τεθεί κάποιος έλεγχος στις μετακινήσεις τους⁶⁵.

Ό,τι σπείλισε την ακεραιότητα του ρωσικού κόμματος ενίσχυσε την επιρροή του στις μάζες, η θρησκευτικότητα των οποίων τις έκανε τώρα περισσότερο ευαίσθητες σπένοντι στην προπαγάνδα περί απειλής εναντίον της ορθοδοξίας. Επιπλέον η εμπόθεια και η πολιτική των μελών του γαλλικού και του αγγλικού κόμματος καλλιέργησαν τη συνείδηση ταυτότητας των Ναποίων και αποσάρτυνον αποσφιρτήσεις από το κόμμα τους, παρέχοντας τους τη συσπείρωση που σπαρρέει από την κοινή απελπισιά. Η ηγεσία τους εκμεταλλεύθηκε με τον καλύτερο τρόπο την ανόμνηση παλαιών διακρίσεων σε βάρος τους για να τονώσει την αλληλεγγύη προς το κόμμα. Θα μπορούσαμε να πούμε πως οι συνθήσεις για την ενότητα του κάθε κόμματος σπείλεις, όπως προσωπικές αντιζηλίες, ταξικοί ανταγωνισμοί και τοπικισμός σχεδόν δεν λειτούργησαν για το ρωσικό κόμμα.

4. Ξένος προανατολισμός

Οι περισσότερες πηγές θεωρούν το τρίο κόμμα τεχνητό κατάσκευάσμα των ξένων αποστολών χωρίς καμιά οργανική σχέση με την ελληνική κοινωνικοπολιτική ζωή. Γενική ήταν η γνώμη ότι τα κόμματα ήταν τρεις "πελατείες" που είχαν οργανωθεί από τις ξένες αποστολές και ότι τα άτομα που τα εκπροσωπούσαν εξασφάλιζαν την εύνοια αυτών των αποστολών, προσφέροντας ως αντάλλαγμα την παροχή πληροφοριών και μισ υποτυπώδη υποστήριξη προς την αντίστοιχη Δύση. Αυτή η τριπλή κατάταξη των βρασιών πολιτικών σχηματισμών χρησιμοποιήθηκε σταθερά σ' όλη τη 10ετία 1830-1840 και τα πρώτα χρόνια της 10ετίας 1840-1850 παρά το ότι είχαν ταυτίσει το αγγλικό κόμμα με τους νησιώτες, το γαλλικό με τη Ρούμελη και το ρωσικό με την Πελοπόννησο. Ωστόσο αυτός ο υποκειτισμός με τον τριμερή γεωγραφικό διαχωρισμό δεν διατηρήθηκε όπως δεν διατηρήθηκαν και οι πατρίες που

σχείζονταν με το όνομα κάποιου σπουδαίου στρατιωτικού ή πολιτικού προσώπου, π.χ. φατρία Κουντουριώτη, Ζαΐμη, Κολοκοτρώνη κ.λ.π. Όλοι αυτοί οι σχηματισμοί και οι ομάδες συγχωνεύτηκαν στους τρεις σχηματισμούς τους προσανατολισμένους προς τις Ξένες Δυνάμεις, γιατί η πολιτική της προστασίας που ασκούσαν οι διπλωματικές τους αποστολές έκαναν αυτούς τους σχηματισμούς να αποκτήσουν υπεροχή και επιρροή άγνωστες σ' όλους τους άλλους.

Στο υψηλότερο επίπεδο της πελοποννησιακής σχέσης, οι διπλωματικές αποστολές δεν τολμούσαν να εγκαταλείψουν την πρακτική της παροχής προστασίας, επειδή γνώριζαν πολύ καλά ότι όσοι ανσζητούσαν προστασία θα κατέφευγαν αλλού αν δεν την εύρισκαν σ' αυτούς. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι αιτία για την ύπαρξη και συνέχιση πολιτικών υποκειμένων κάτω από Ξένες επιρροές υπήρξε η ονόμευση των συμμαχικών Δυνάμεων. Κι εδώ γίνεται φανερό όχι μόνο η παρουσία αλλά και η βιαιότητα των συμμάχων. Εγινε σύνθημα φαινόμενο να υπολογίζουν οι Έλληνες ηγέτες τον αντίκτυπο που είχαν τα λόγια και τα έργα τους στην Ευρώπη. Θεωρούσαν φυσικό να διολέγουν την ευρωπαϊκή Δύναμη της επιλογής τους και να κατατάσσονται σύμφωνα με αυτή την επιλογή⁶⁷.

Η υιοθέτηση της μεθόδου της προστασίας από τις διπλωματικές αποστολές, τις ώθησε στο να βρουν μέσα έμπνευσης επιρροής στην κυβέρνηση αλλά και να στρογγυλούν οπαδούς που θα είχαν τη μεγαλύτερη πιθανή επίδραση στη δημόσια γνώμη. Ο τύπος "προστασία-πελαγείο" αποτελούσε τον οληθινό χαρακτήρα των κομμάτων και βεβαίως δεν καθιερώθηκε από τις διάφορες πρεσβείες. Υπήρξε έθιμο της πολιτικής ζωής της χώρας, το οποίο ερμεταλλεύθηκαν οι νούαρχοι των τριών Μ. Δυνάμεων, ενθαρρύνοντας το πνεύμο αυτό της πολιτείας⁶⁸. Αλλά και οι Έλληνες για να εξασφαλίσουν τη βοήθεια των Δυνάμεων επιτόησαν τη μέθοδο της εκμετάλλευσης των αντιζηλιών τους και ιδιαίτερα του ρωσοαγγλικού ανταγωνισμού. Στην ορχή το μονοπώλιο της ελληνικής έννοιας το είχε ουσιαστικά η Ρωσία χάρη στην κοινή ερησκεία και στην εμφάνιση της ρωσικής προπαγάνδας. Εκείνος που έσπασε το μονοπώλιο αυτό ήταν ο Αλέξανδρος Μουροκορδότος κολλιεργώντας τη φήμη ότι η Μ. Βρετανία θα μπορούσε να γίνει ο ευεργέτης της Ελλάδος και οφόνοντας τη Ρωσία να καταλάβει ότι αν ήθελε να εξακολουθήσει να είναι δημοφιλής έπρεπε να κάνει νέες προσφορές⁶⁹.

Η προσφυγή σε Ξένες Δυνάμεις έπαιρνε άλλοτε τη μορφή της απευθείας προσφυγής σε Ξένο κράτος, όπως η επιστολή του Κολοκοτρώνη προς το Nesselrode/Ο και άλλοτε τη μορφή μιας σιωπηρής συμφωνίας με τους πρέσβεις των Δυνάμεων αυτών στην Αθήνα. Υπήρχε στενή σχέση ονόμεσα στην εξωτερική πολιτική και στην πολιτική των κομμάτων, όπως π.χ. στην περίοδο της αντιβασιλείας κατά την οποία η μεροληπτική στάση της τελευταίας καιά των Νασιών προδιέθεσε εναντίον της τη ρωσική διπλωματία, που ήταν ήδη δυσσρεστημένη για το διακανονισμό του εκκλησιαστικού ζητήματος. Κι σιιά ακριβώς δείχνει πως η πολιτική μιας κυβέρνησης προς τα εόμμοτα

μπορούσε να επηρεάσει δυσμενώς την εξωτερική της πολιτική.

Για το κόμμα των Νεοαίων και την ηγεσία του η κοσμοδότηση, η προστασία και η υποστήριξη της ρωσικής αποστολής υπήρξε καθοριστική για την επιβίωσή του. Η Ρωσία συνδέθηκε με τους Έλληνες με τους δεσμούς της φημισμένης και έχαντος ευνοήσεως κατά καιρούς τις προσδοκίες τους προσέβλεπαν σ' αυτήν ανέκαθεν σαν το φυσικό φίλο της Ελλάδας. Η πίστη αυτή ήταν τόσο δυνατή εκ μέρους των Ελλήνων, ώστε όταν ξέσπασε η Επανάσταση πίστευαν ότι αυτή δεν θα επιδοκιμαζόταν παρά μόνο αν έδινε η Ρωσία τη βοήθειά της. Ακόμη και όταν ο αυτοκράτορας υποκρέωθηκε να αποκηρύξει με τον πιο επίσημο τρόπο κάθε συμμετοχή της Ρωσίας στα σχέδια των επαναστατών, θεώρησαν τις διακηρύξεις αυτές διπλωματικές υπεκφυγές. Οι προσπάθειες του πρίγκιπα Υψηλάντη και ο διορισμός του Καποδίστρια στην προεδρία που ακολούθησε, συνετέλεσαν στην ενδυνάμωση αυτών των σχέσεων και συντήρησή των συμφερόντων, που στα επόμενα χρόνια διαμορφώθηκαν και κολλιεργήθηκαν από την πολιτική της ρωσικής πρεσβείας⁷¹.

Από τότε ο τραγικός θάνατος του Ιωάννη Καποδίστρια σημάδεψε την αρχή της μείωσης της ρωσικής επιρροής στην Ελλάδα, το ρωσικό κόμμα επανειλημμένως επεχείρησε να την επανακτήσει. Βέβαια, εξαιτίας των δυσμενών περιστάσεων που επικρατούσαν στην περίοδο της αντιβασιλείας η άμεση επέμβαση στα πολιτικά πράγματα υπήρξε δύσκολη⁷². Έτσι, κρίθηκε αναγκαία η ίδρυση μιας μυστικής εταιρείας που θα εξέφραζε την ανεπίσημη πολιτική της Ρωσίας χρησιμοποιώντας σαν εκτελεστικό όργανο την ηγεσία του ρωσικού κόμματος. Η εταιρεία αυτή που θα σπουδακούσε στην αύξηση και εδραίωση της ρωσικής επιρροής θα προσέβλεπε στην εύνοια και προστασία της ρωσικής πρεσβείας⁷³. Οι ελπίδες τους δεν ήταν αβάσιμες γιατί στοθερή πολιτική της ρωσικής πρεσβείας ήταν η υπροτολόγησι, η ενίσχυση και η προστασία οποδών.

Εκείνο που βοήθησε την αποτελεσματικότητα των ενεργειών της ρωσικής πρεσβείας ήταν ότι σποτελείτο από Έλληνες στην καταγωγή και χριστιανούς ορθόδοξους που λόγω της κοινής γλώσσας και θρησκείας είχαν εύκολη προπέλαση στις μάζες και κυρίως στον κλήρο. Χάρη στην εκκλησία και το λαό που βρισκόταν στο πλευρό της και παρά την αντίθεση των πιο ικανών Ελλήνων πολιτικών απέναντι σε μια ρωσική πολιτική που εν μέρει εκφραζόταν στην Ανατολή με μυστικές εταιρείες και συνωμοσίες, αυτή κατάφερε πάντα να παραμένει ισχυρή. Αυτό οφείλετο στην πολιτική της πρεσβείας της και εν μέρει στην ικανότητα του αντιπροσώπου της, Έλληνα στη γλώσσα και θρησκεία, Ιαβριήλ Κατακόζου που είχε αναλάβει την κοσμοδότηση της κομματικής δράσης από το 1833 ως το 1843.

Η ρωσική διπλωματία γνώριζε ότι τοποθετούσε τον κατάλληλο άνθρωπο, που είχε τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει τις επιδιώξεις του εκμεταλλευόμενος τα μέσα που είχε στη διάθεσή του. Το σπίτι του στην Αθήνα έγινε ένα από τα κύρια κέντρα της αθηναϊκής κοινωνικής ζωής προκειμένου να κερδίζει

ολοόνο και περισσότερους φίλους και να συγκεντρώνει πληροφορίες. Εξίσου σημαντικός υπήρξε και ο ρόλος δύο άλλων διπλωματών της ρωσικής αποστολής. Πρόκειται για τον Ιωάννη Ποπαρηγόπουλο⁷⁴ και τον Λέλι. Ο πρώτος διερμήνευε την επίσημη ρωσική πολιτική στους ηγέτες του κόμματος και δημιούργησε εκτεταμένο δίκτυο επαφών. Ο Λέλι, β γραμμασιός της πρεσβείας πελοποννησιακής καταγωγής, εργαζόταν για την επικράτηση του κόμματος συμμετέχοντας σε φανερές κομματικές δραστηριότητες, όπως η προπαγανδιστική περιοδεία του Γερμανού στην Πελοπόννησο κατά των διομορτυρομένων ιεραποιόλων⁷⁵.

Σύμφωνα με οδηγίες που είχε πάρει από την κυβέρνηση του ο κατοκάζυ έπρεπε να υιοθετήσει συμπεριφορά που με τους κατάλληλους ελιγμούς θα έφερνε το ρωσικό κόμμο στην εξουσία. Αυτό προϋπόθετε αποχή από κάθε δραστηριότητα κομματικών στελεχών που θα μπορούσαν να διαταράξουν τις σχέσεις με την αντιβασιλεία. Αυτή τη σποχή θα εξασφάλιζε την ευνοϊκή στάση της αντιβασιλείας και έτσι θα μπορούσαν να κυριαρχήσουν σπέναντι στους φιλελεύθερους αντιπάλους τους⁷⁶. Βεβούως αυτό δεν συνέβη όν λάβουμε υπόψη μος τις εξεγέρσεις, τις ληστρικές επιδρομές και συνωμοτικές ενέργειες που διοπράχθηκαν στα πλαίσια της αντιπολιτευτικής πρακτικής των ρωσόφιλων κατά του καθεστώτος της αντιβασιλείας. Όμως, δείχνει το βσημό επίδρασης της ρωσικής διπλωματίας κόρη των Νασιών καθώς και την πολιτική της που σφίστατο στο να προσιστεύει και να ενισχύει το μέλη του ρωσικού κόμματος.

Ιδιαίτερο μέσο επιρροής για τη ρωσική κυβέρνηση υπήρξε ο ευνοϊκό προς αυτήν τοποθετημένος κλήρος που τον εκμεταλλεύτηκε κατάλληλο σαν πολύτιμο κεφάλαιο απρόσιτο στις άλλες διπλωματικές αποστολές. Η Ρωσία συν σρεθόδοξο κρύιος που είχε από πολιά διακριθεί σαν προστάτης της χριστιανοσύνης είχε αυτή τη δυνατότητα. Ο κατοκάζυ έχοντας όφωνα οικονομικά μέσο στη διάθεση του καθόρισε το πλαίσιο ενός σχεδίου σύμφωνο με το οποίο κάλυπτε τις πιο επείγουσες ανάγκες των εκκλησιών και του κλήρου στις ελληνικές εσρχίες. Τα επεκτατικά σχέδια της Ρωσίας σε βάρος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας⁷⁷ απέβλεπαν σε κινητοποιήσεις των σρεθόδοξων λαών των Βαλκανίων και σε χρησιμοποίηση αυτών για επίτευξη των σκοπών της. Όμως, η υποστήριξη που πρόσφερε στους Έλληνες κληρικούς και τη μεγάλη επίδραση που ασκούσαν οι τελευταίοι στο λαό βοήθησαν την ελληνική εκκλησιαστική ηγεσία να παραμείνει η ισχυρότερη συλλογική και συντηρητική ομάδα με μεγάλη δυνατότητα πολιτικής δράσης⁷⁸.

Η εκκλησιαστική μεταρρύθμιση που πραγματοποιήθηκε το Φεβρουάριο του 1833 μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ωφέλησε τη Ρωσία, γιατί της δόθηκε η ευκαιρία να υποστηρίξει τα δικαιώματα του Πατριάρχη, ενισχύοντας έτσι την επιρροή του, και να κερδίσει την εμπιστοσύνη του λαού. Όταν μόλις η αντιβασιλεία όρκισε να δημεύει τις εκκλησιαστικές περιουσίες σ'ολη την Ελλάδα ενίσχυσε την προσέγγιση του κόσμου προς τις αδελφότητες και τις έθεσε στη διάθεση της Ρωσίας που διέκειτο ευμενώς στα συμφέροντα τους⁷⁹.

Η ρωσική διπλωματική αποστολή υπήρξε για το ρωσικό κόμμα ανεκτίμητο οργανωτικό στήριγμα, αφού κατάφερε να διαμορφώσει ένα σύνολο στόχων και μια στρατηγική για την πραγματοποίησή τους.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Σύμφωνα με τον Dakin την πληροφορία έδωσε ο Κολοκοτρώνης σε επιστολή που έστειλε στη Ζάκυνθο το Μάρτιο του 1826, Douglas Dakin, ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833, μτφρ. Ρένα Σταυρίδη-Πατρικίου ΜΙΕΤ, Αθήνα 1989, σελ. 143.
2. J. Petropoulos, Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843), ΜΙΕΤ Αθήνα 1986, τομ. Α σελ. 17.
3. J. Petropoulos, ο.π. τομ. Α, σελ. 136.
4. Ιωάννης Χρ. Παύλος, Πολιτικά της Στερεάς Ελλάδος επί Όθωνος, ΕΕΣΜ (1969-1970) σελ. 52.
5. Th. Piscatory, προς Guizot, Αθήνα, 6 Σεπτεμβρίου 1841, 7η έκδοση, "Textes et documents, La Grèce d'Olhon", επιμ. έκδ. Ιωάννης Παύλος, Ι. "Hellenisme Contemporain, 2η σειρά, ΙΧ (1955), σελ. 443.
6. Ιωάννης Χρ. Παύλος, ο.π. σελ. 48-51.
7. Το τμήμα του κεφαλαίου περί ετεροκεθώνων αποτελεί περίληψη μέρους κεφαλαίου με τίτλο "Εσωτερική διάρθρωση του κοινοβουλευτικού κόμματος" του J. Petropoulos ο.π. τόμ. Α σελ. 138-143.
8. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, ο.π., τ. Β σελ. 728 & 729.
9. Γενναίος Κολοκοτρώνης, Απομνημονεύματα, επιμ. έκδ. Εμμ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1955, σελ. 202.
10. Πρόκειται για την κυβέρνηση Μαυροκορδάτου που άρχισε στις 22 Φεβρουαρίου 1841, όταν ο Όθωνας ανακάλεσε το Μαυροκορδάτο από το Λονδίνο για να αναλάβει τη γραμματεία των Εξωτερικών και τελείωσε στις 20 Αυγούστου του ίδιου έτους με την παραίτηση του ίδιου του Μαυροκορδάτου. Στο εξάμηνο αυτό προσπάθησε να εφαρμόσει ένα μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα. Η εξασφάλιση της υποστήριξης των Νοσίων κρίθηκε σποραδική, έτσι πρότεινε τον Α. Μεταξά συν γραμματέα των Στρατιωτικών στη θέση του βουαρού Schmalitz. Εφημ. ΑΘΗΝΑ, 30 Αυγούστου 1841 π.η.
11. α) Piscatory προς Guizot, Αθήνα, 6 Σεπτεμβρίου 1841, 7η έκδοση, ο.π. σελ. 443-445 και β) L. Thouvenel, επιμ. έκδ., La Grèce du roi Olho Correspondance de M. Thouvenel avec sa famille et ses amis par L. Thouvenel Παρίσι, 1890 σελ. 400-401 και 418-419.
12. Ιωάννης Χρ. Παύλος, Πολιτικά της Στερεάς Ελλάδος επί Όθωνος, ο.π. σελ. 42.
13. Lyons προς Palmerston, Αθήνα, 17 Ιανουαρίου 1838, αριθ. 13, Αρχείο του βρετανικού υπουργείου των Εξωτερικών, Public Record Office, Λονδίνο, σειρά 32, τομ. 76 (στο εξής θα αναφέρεται ως F.O. 32.76.).
14. α) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 29 Ιουνίου 1838 π.η. β) "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, ο.π. τομ. Β σελ. 737. γ) Wallenberg προς Metternich Αθήνα, 13 Ιανουαρίου 1840, Barbara Jelavich "The Philorhodox conspiracy of 1839", Balkan Studies, VII (1966), σελ. 96.
15. α) Piscatory, Αθήνα, 20.8.1841 5η έκδοση, ο.π. σελ. 415-416. β) Gregory Perdicaris, The Greece of the Greeks 2 τομ. Ν. Υόρκη 1845, τομ. Ι, σελ. 72.

16. Friedrich Thiersch, De l'état actuel de la Grèce, Πειψία 1833, I, 65.
17. Piscatory, Αθήνα, 30 Ιουλίου 1841, 4η έκδοση, ο.π. σελ. 410.
18. J. Petropoulos, ο.π., τομ. Α, σελ. 325.
19. J. Petropoulos, ο.π., τομ. Α, σελ. 329 και 461 υποσημ. 50.
20. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα, 28 Νοεμβρίου 1837, αρ. 137, F.O. 32.72. β) Απομνημονεύματα Γενναίου Κολοκοτρώνη, Χειρόγραφον δεύτερον 1821-1862, επιμ. έκδ. Ειμ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1961, σελ. 83.
21. Θεόκλητος Φαρμακίδης, Απολογία, Αθήνα 1840, σελ. 43
22. Dawkins προς Palmerston, Ναύπλιο 20 Αυγούστου 1833, αρ. 49, F.O. 32.37.
23. Κων/νος Οικονόμος, Το σωζόμενο εκκλησιαστικά συγγράμματα, επιμ. έκδ. Σοφοκλής Οικονόμος, Αθήνα 1864-1866 II, σελ. 198-200, III σελ. 55-56, 81, 201-210.
24. Γ. Α. Μεταλληνός, Παράδοση και αλλοτρίωση, Αθήνα 1986, σελ. 321.
25. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 30 Αυγούστου 1837, αρ. 85, F.O. 32.71 και 25 Αυγούστου 1837 αρ. 81, F.O. 32.71.
26. Ιωάννης Χρ. Πούλος, Πολιτικά της Στερεάς Ελλάδος επί Όθωνος, ΕΕΣΜ 1969-1970 Β σελ. 35.
27. Piscatory, Αθήνα 20 Ιουνίου 1841, 1η αναφ. ο.π. σελ. 340.
28. Οικονόμος, ο.π. III σελ. 46.
29. Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, Αγροτικές εξεγέρσεις στην Πολιά Ελλάδα 1833-1881, Αθήνα 1989 σελ. 322.
30. E. Driault-M. Heritier, Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 a nos jours, 5 τόμοι, Παρίσι 1925-26 τομ. II, σελ. 185-187.
31. Νικόλαος Δραγούμης, Ιστορικά Αναμνήσεις, Αθήνα 1879 II, σελ. 168, όπου και δημοσιεύεται το "Υπόμνημα Μαυροκορδού του 1848".
32. Επιστολές κωλέττη προς Μαυροκορδάτο, Παρίσι 13 Μαρτίου 1840, Δημήτριος Α. Πετρακόκος, Κοινοβουλευτική Ιστορία της Ελλάδος, Αθήνα 1946, II σελ. 260-262.
33. Charles A. Frazee, Ορθόδοξος Εκκλησία και Ελληνική Ανεξαρτησία 1821-1852, ΜΙΦΡ. Ιωσήφ Ροιλίδης, Αθήνα 1987, σελ. 246.
34. J. Petropoulos, ο.π., τομ. I, σελ. 217 & 219.
35. Εφημ. ΑΘΗΝΑ 16 Μαΐου 1836 π.η.
36. Εφημ. ΗΛΙΟΣ 14 & 18 Ιουλίου 1833 π.η.
37. Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, ο.π., σελ. 328 & 329.
38. Ανδρέας Ποποδόπουλος-Βρειός, Ιστορική έκθεση της εφημερίδος "Ο Ελληνικός Καερέπτης-Le Compte-Rendu du "Miroir Grec", Αθήνα 1839, σελ. 12.
39. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 24 Ιουνίου 1837, αρ. 66, F.O. 32.70, ΣΩΤΗΡ.
40. "Instruction to Catacazy, Jan. 1833, enclosed in Nesselrode to Cagarin, St. Petersburg" Barbara Jelavich, Russia and Greece during the Regency of King Otto 1832-1835, Θεσ/κη 1962, σελ. 57.
41. J. Petropoulos, ο.π., τομ. I, σελ. 156.
42. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 29 Οκτωβρίου 1836, αρ. 59, F.O. 32.60.
43. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 14 Μαρτίου 1839, αρ. 32, F.O. 32.85. β) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 22 Φεβρουαρίου 1839 π.η. γ) Εφημ. ΑΙΩΝ 19 Φεβρουαρίου 1839, 25 Μαρτίου 1839 και 4 Ιουνίου 1839 π.η.
44. Nesselrode προς Lieven, Πετρούπολη 17 Φεβρουαρίου 1832

- και Nesselrode προς Ποτέμκιν, Πετρούπολη 19/31 Οκτωβρίου 1832, Jelavich ο.π.σελ.40 & 52.
45. Karl Mendelssohn-Bartholdy, μτφρ. Άγγελος Βλάχος, 2 τόμ. Αθήνα 1873-1876, τόμ. ΙΙ σελ. 473, 474, 475.
46. J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Ι, σελ. 236.
47. α) Εφημ. ΗΛΙΟΣ 7 Ιουλίου 1833 π.η. β) J. Petropoulos, ο.π. τόμ. Ι σελ. 249
48. "Ανώνυμο Υπόμνημα" J. Petropoulos, ο.π. τόμ. ΙΙ, σελ. 728.
49. Piscatory, Αθήνα 20 Ιουνίου 1841, 1η αναφ. ο.π. σελ. 339.
50. B.H. Summer, Peter the Great and the Ottoman Empire, Οξφόρδη 1949 σχετικά με τη ρωσική επιρροή στον Ελληνισμό πριν από το 1821.
51. J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Ι σελ. 125.
52. α) Piscatory, Αθήνα 20 Ιουνίου 1841, 1η αναφ. ο.π. σελ. 339. β) Γεώργιος Ασπρέος, Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος 1821-1921, β έκδ. 3 τόμ. Αθήνα 1924, τόμ. Ι 1821-1865, τόμ. Ι, σελ. 133.
53. Adolphus Slade, Turkey, Greece and Malta, 2 τόμ. Λονδίνο 1837, σελ. 248-251.
54. α) Dawkins προς Palmerston, Ναύπλιο 20 Αυγούστου 1833, αρ. 49, F.O. 32.37. β) Driault-Lheritier, ο.π. τόμ. ΙΙ, σελ. 225.
55. Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, ο.π. σελ. 318.
56. J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Ι, σελ. 135.
57. ο.π. τόμ. Ι, σελ. 220 και 251.
58. Dawkins προς Palmerston, Ναύπλιο 25 Μαΐου 1834, αρ. 36, F.O. 32.44.
59. α) William Mure, Journal of a tour in Greece and the Ionian Islands, with remarks on the recent history present state and classical antiquities of those countries, 2 τόμ., Εδιμβούργο και Λονδίνο 1842. β) Senior William Nassau, a journal kept in Turkey and Greece in the autumn of 1857, and the beginning of 1858, Λονδίνο 1859. γ) Γ. Κολιόπουλος, Άηστές, Αθήνα 1979.
60. Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, ο.π., σελ. 56-63.
61. ο.π. σελ. 64-65.
62. α) ο.π. σελ. 86-106. β) Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, Η Μεσσηνιακή εξέγερση του 1834, Αθήνα 1984.
63. α) Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, Αγροτικές εξεγέρσεις, ο.π. σελ. 107-140. β) Δ. Μιτάκης, Η επανάσταση του 1836, Αθήνα 1983. γ) Εφημ. Σωτήρ 18 Αυγούστου 1835. δ) Α. Σκανδάλης, Σελίδες Πολιτικής Ιστορίας & Κριτικής, τόμ. Ι, ΙΙ Τριακονταετία της Βασιλείας του Θεωνοσ 1832-1862, Αθήνα 1961, σελ. 349-353.
64. Α. Σκανδάλης, ο.π. σελ. 126-128.
65. Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, ο.π. σελ. 322 & 329.
66. Εφημ. ΑΙΩΝ 16 Νοεμβρίου 1838.
67. J. Petropoulos, ο.π. τόμ. Ι, σελ. 55, 65 και 659 υποσ. 82.
68. Piscatory, Αθήνα 20 Αυγούστου 1841, 5η έκδ., ο.π. σελ. 413.
69. Nicholas Kaltchas, Introduction to the Constitutional History of Modern Greece, Ν. Υόρκη 1940, σελ. 35-41 σχετικά με τους ελιγμούς των Ελλήνων για να εξασφαλίσουν την υποστήριξη της Ευρώπης.
70. Βλέπε "Στοιχείο που επέδρασαν στην επιβίωση του κόμματος" σελ. 25.
71. Gregory A. Perdicaris, The Greece of the Greeks, 2 τόμ., Ν. Υόρκη 1845, τόμ. Ι, σελ. 71.
72. "Ανώνυμο Υπόμνημα" J. Petropoulos, ο.π. τόμ. ΙΙ, σελ. 728.

73. Ιωάννης Χρ. Παύλος, "Πολιτικό της Πελοποννήσου επί Θεώρος" Πελοποννησιακό, τόμ. 11, σελ. 35 & 47.
74. Βλ. Οργάνωση ρωσικού κόμματος, σελ. 15.
75. Βλ. Οργάνωση ρωσικού κόμματος, σελ. 16
76. "Instruction to Catacazy, Jan. 1833, Βαι. Jelavich, ο.π. σελ. 66-67
77. Βλ. κεφ. 01 θέσεις του ρωσικού κόμματος σε επίμοχα ζητήματα (αλιρωτικό) σελ. 17.
78. Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, ο.π. σελ. 329.
79. Adolphus Slade, ο.π., σελ. 249.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β

Ρ Ω Σ Ι Κ Η Υ Π Ε Ρ Ο Χ Η

1. Φιλορωσισμός

Η περίοδος ανάμεσα στην πτώση του Armanberg στις αρχές του 1837 μέχρι το 1840 χαρακτηρίζεται από την προσωπική διακυβέρνηση του βασιλιά και την πολιτική υπεροχή του ρωσικού κόμματος. Διάδοχος του Armanberg, ο Ignaz von Rudhart με την επιδοκιμασία της Αυστρίας προκάλεσε σοβαρή αντίδραση εναντίον του εκ μέρους όλων των Ελλήνων. Το γεγονός ότι ήταν ο αντικαταστάτης του Armanberg, τον οποίον είχε τόσο έντονα υποστηρίξει η Μ. Βρετανία προδιέθεσε τη βρετανική διπλωματία εναντίον του. Η ειρτεία του Rudhart υπήρξε σύντομη όχι τόσο για τους προαναφερομένους λόγους όσο για τη ρήξη που προκλήθηκε μεταξύ αυτού και του Θεωνα. Έτσι, με την απόλυση του Rudhart άρχισε η περίοδος της απολυτοκρατίας του Θεωνα, αφού στην ουσία έγινε ο ίδιος πρωθυπουργός, καθώς και η ρωσική υπεροχή με το διορισμό στη θέση του γραμματέα επί των Εσωτερικών του Γ. Γλαρόκη, αλλά και γενικότερα η κυριαρχία των Ναποίων.

Ποιά είναι όμως αυτά τα στοιχεία που προσδιορίζουν την τακτική του Θεωνα σαν φιλορωσική; Και πρώτα θα πρέπει να τονιστεί ότι η σύνθεση του υπουργικού συμβουλίου, όχι μόνο δεν αντανακλούσε την ύπαρξη μονοκομματικής κυβέρνησης, αλλά ούτε η πλειοψηφία δεν εκπροσωπείτο από ρωσόφιλα μέλη. Στο εξομελές υπουργικό συμβούλιο ήταν μόνο δύο Ναπιοί, ο Γεώργιος Γλαρόκης γραμματέας επί των Εσωτερικών, επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως και ο Ανδρόνικος Πόικος γραμματέας επί της Δικαιοσύνης. Εδώ θα πρέπει να επισημανθεί ότι ο εκ Θεσσαλονίκης Πόικος, αν και παλιός Ναπιοίς, υπήρξε σπαδός του Κουντουριώτη μαζί με τον Τισμενό και όφειλε το διορισμό του ως γραμματέα επί της Δικαιοσύνης το 1837 στην επιρροή που άσκησε ο Γεώργιος Κουντουριώτης στον πρωθυπουργό Rudhart². Μπορεί να χαρακτηριστεί ως μετριοπαθής και προσωπικός σπαδός του Θεωνα. Διέθετε επαγγελματική κατάρτιση κατάλληλη για κυβερνητικές υπηρεσίες. Όφειλε την ισχύ του στη βασιλική προστασία και έγινε πιστός υποστηρικτής των βασιλικών συμφερόντων. Ο Θεωνας στην προσπάθειά του να ιδρύσει ένα κυβερνητικό αυλικό κόμμα προσπάθησε να βρει Έλληνες χωρίς δεσμούς με τα παραδοσιακά κόμματα που θα συνεργάζονταν αρμονικά με τους Βαυαρούς και θα τους αντικαθιστούσαν στο μέλλον³. Ούτε ο Ζωγράφος ο γραμματέας επί των Εξωτερικών, ούτε ο Κριεζής επί των Ναυτικών, ούτε ο Σπανιολάκης επί των Οικονομικών ανήκαν στο ρωσικό κόμμα⁴. Αλλά και στο ονακτοβούλιο δεν υπήρχε κανένας Ναπιοίς. Από τους υποστηστές του Θεωνα μόνο ο Γεννοίος Κολοκοτρώνης και ο Κίτσος Ισαβέλης

ήτον Ναποίσι, ενώ υπήρχον και άλλοι υποστηρικτές που ανήκαν σε άλλο κόμμα. Έτσι λοιπόν για κάποιον που δεν θα γνώριζε την Θεωνική πολιτική η έκφραση "ρωσική υπεροχή" θα μπορούσε να θεωρηθεί παραπλανητική. Στην Ελλάδα όμως ο σχηματισμός εντελώς ομοιογενούς υπουργείου ήταν δυσχερής για τις δυσαρέσκειες που θα μπορούσε να προκαλέσει στις σχέσεις με τις άλλες Δυνάμεις. Η ισορροπία της εκπροσώπησης των κομμάτων στο υπουργικό συμβούλιο διατηρείτο προσεκτικά από τον Θεωνα, για να μην προκαλείται η εκκεντρότητα των κομμάτων ή των ξένων Δυνάμεων που τα υποστήριζαν⁵. Συνεπώς λοιπόν στην πολιτική του όρισε μεικτή διοίκηση υπό την εποπτεία του ανακτοβουλίου.

Όμως, εκείνο που μας επιτρέπει να χαρακτηρίσουμε τη συγκεκριμένη περίοδο σαν περίοδο "ρωσικής ανόδου" είναι ότι η πολιτική που εφαρμόστηκε άφησε περιθώρια για αποκλίσεις υπέρ του ρωσικού κόμματος. Ο Γλαρόκης και ο Πάικος αν και αποτελούσαν το ένα τρίτο του υπουργικού συμβουλίου, ασκούσαν έλεγχο σε τέσσερις κύριους τομείς της διοίκησης, της παιδείας, των εκκλησιαστικών και της δικαιοσύνης.

Στον τομέα της δικαιοσύνης ο Πάικος επικρίθηκε από τους αντιπάλους του γιατί κατόπιν συμφωνίας που έκανε ο Rudhart φεύγοντας μαζί του δέχθηκε να αντικατασταθούν 32 δικαστές που ανήκον στη Συνταγματική παράταξη από Νασιόους⁶. Εκείνος όμως που χρησιμοποίησε ιδιαιτέρως το αξίωμα του για να βελτιώσει τη θέση του κόμματος του ήταν ο Γλαρόκης. Αυτός χρησιμοποίησε κομματικά κριτήρια για να εφαρμόσει το πολιτικό πρόγραμμα⁷ μιος και μπορούσε να ακύρωνε μεγάλη επιρροή στις επαρχιακές και εκκλησιαστικές υποθέσεις. Ο ίδιος ο Θεωνας εγκοινωνιάζοντας τη φιλορωσική του πολιτική επέτρεψε στο Γλαρόκη σημαντική ελευθερία κινήσεων στην περιφερειακή διοίκηση, ελέγχοντας όμως τις πρωτοβουλίες του στις εκκλησιαστικές υποθέσεις⁸.

Η τετράχρονη πείρα του Γλαρόκη στην περιφερειακή διοίκηση⁷ τον βοήθησε όχι μόνο να κυριαρχήσει στην περιφέρεια αλλά και να εμπυκώσει το κόμμα του, εξασφαλίζοντας την πλειονότητα των θέσεων των διοικητών για τους οπαδούς του, μέσω των οποίων επηρέασε τις τοπικές εκλογές. Το αξίωμα του ως γραμματέα επί των Εσωτερικών του έδινε το δικαίωμα να ακυρώνει ή να επικυρώνει τις δημοτικές εκλογές στους μεγάλους δήμους, παρακάμποντας τον υποψήφιο δήμαρχο που πλειοψηφούσε για να διορίσει άλλον υποψήφιο που ανήκε στο κόμμα του. Ο Lyons ανέφερε την περίπτωση του Νασιόου Αντωνόπουλου⁸ που με 17 ψήφους έγινε δήμαρχος Ναυπλίου παραμερίζοντας υποψήφιο Συνταγματικό με 27. Βέβαιο το συγκεκριμένο παράδειγμα, που συνέβη το 1837, μπορεί να μην αφορά την περίοδο του Γλαρόκη, αλλά ας μη ξεχνάμε ότι ο Rudhart είχε αρχίσει να εφαρμόζει φιλορωσική πολιτική, στο όνομα μιας "εθνικής πολιτικής", παραμερίζοντας την Μ.Βρετανία και προκαλώντας την αντίδραση του Lyons. Άλλωστε υπάρχουν μαρτυρίες ότι ο ίδιος αποχωρώντας επέβαλε στον Θεωνα το διορισμό του Γλαρόκη⁹.

Ο Γλαρράκης απεφάσισε την αναδιοργάνωση της περιφερειακής διοίκησης και οντί 30 διοικητών και 18 υποδιοικητών, που είχαν διορισθεί το 1836, όρισε 24 διοικητές και 7 υποδιοικητές. Επικολέυθηκε γι' αυτό την πρόθεση του για ενδεχόμενη ελάττωση των δημοσίων εξόδων, πιστεύοντας ότι θα εξοικονομούσε 3000 λίρες το χρόνο. Όμως, σύμφωνα με τις καταγγελίες του Λυγής πραγματικός σκοπός του ήταν η μείωση φίλων του Ιρικούπη σε σύμμαντες θέσεις ή η απόλυση τους¹⁰. Η εφημερίδα ΑΘΗΝΑ σχολιάζοντας το νέο διορισμό των διοικήσεων και το προσωπικό τους ανέφερε ότι ο Γλαρράκης όρισε σ' όλες σχεδόν τις διοικήσεις ομόφρονες του αποκλείοντας τους Ψοριανούς από τη διοίκηση, ενώ στη Στερεά Ελλάδα ουδείς διοικητής ανήκε στο συνταγματικό κόμμα. Συνολικά εκτός από 5 ή 6 συνταγματικούς όλοι οι υπόλοιποι ήσαν Ναπαίοι¹¹. Παρό την αλήθεια των ισχυρισμών της ΑΘΗΝΑΣ υπάρχει κάποια υπερβολή. Γεγονός πάντως είναι ότι στους 24 διοικητές και υποδιοικητές οι 14 ανήκον στο ρωσικό κόμμα¹². Ο Γλαρράκης συγκέντρωσε το μεγαλύτερο μέρος των προυποκειμένων του σε περιοχές όπου κυριαρχούσαν τα δύο άλλα κόμματα το αγγλικό και το γαλλικό, όπως ήταν η Βόνιτσα, η Ηλεία, η Κόρινθος και η Εύβοια. Τους διορισμένους σπ' αυτόν διοικητές τους χρησιμοποίησε για την ανάδειξη δημόρων. Αυτοί υποστήριζαν μικροδιοικητές που τα συμφέροντά τους συγκρούονταν με τα συμφέροντα των μεγάλων γαιοκτημόνων, όπως ήταν ο Ντσιρής στην Κόρινθο και ο Κριεζώτης στην Εύβοια. Επιστρέφοντας κάθε μέσο για να επιτύχουν την εκλογή τους στο δημοκρατικό αξίωμα, "διαβάλλοντες τρίμους πολίτες και αναβάλλοντες την σύσταση των επαρχιακών συμβουλίων"¹³.

Ός προς τα εκκλησιαστικά πράγματα η παρουσία του Γλαρράκη επέτρεψε στους συντηρητικούς κληρικούς να αποκτήσουν την πλειοψηφία. Από τον Ιούλιο του 1837, όταν οι συντηρητικοί απέκτησαν την πλειοψηφία, η Ιερά Σύνοδος άρχισε να λαμβάνει δραστήρια μέτρα υπέρ του συντηρητισμού. Σύμφωνα με τον εκκλησιαστικό διακονονισμό του 1833, όλες οι συνεννοήσεις της Ιεράς Συνόδου με τον κλήρο έπρεπε να γίνονται μόνο μέσω της γραμματείας επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως¹⁴. Εύκολα λοιπόν μπορεί κανείς να εννοήσει πως με το Γλαρράκη γραμματέα επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως και με στενό συνεργάτη του επί των εκκλησιαστικών ζητημάτων τον ασφαλισμένο και ένθερμο Ναπαίο Ανδρέα Μόμουκα, κατάφερε ώστε οι Ναπαίοι επίσκοποι να ελέγχουν την Ιερά Σύνοδο, αφού εκτός από την προεδρία είχαν και την πλειοψηφία των τριών πέμπτων. Συγκεκριμένα η Σύνοδος του 1838-1839 είχε πρόεδρο το Διονύσιο, Επίσκοπο Κυνουρίας, γνωστό Ναπαίο. Από τα υπόλοιπα τέσσερα τακτικά μέλη οι δύο ήσαν επίσης Ναπαίοι, ο Θεοδώρητος Σελλασίος και ο Νεόφυτος Φωκίδος και από τους δύο ανασπληρωματικούς ο Νεόφυτος Αιτικής. Δηλαδή, μόνο δύο τακτικά μέλη και ένας ανασπληρωματικός δεν ήσαν Ναπαίοι. Στην επόμενη Σύνοδο του 1839-1840, η συμμετοχή Ναπαίων ήταν ακόμη μεγαλύτερη αφού μόνο ένα ανασπληρωματικό, ο Ιωάνης Δαρμάς, ανήκε στην αντίθετη κομματική παράταξη των συνταγματικών¹⁵.

Αυτή η σύνθεση της Ιεράς Συνόδου διευκόλυνε τις ενέργειες του κ. Οικονόμου, επιτρέποντας του να καθοδηγεί και να ενεργήσει τη συντηρητική ομάδα μέσω στην Ιερό Σύνοδο. Έτσι, άρχισαν οι προσπάθειες για τη θρησκευτική διαπαιδαγώγηση του λαού με το διορισμό ιεροκλήρων σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, αλλά και με την έγκριση συνοδικών πράξεων που δυσμενίστησαν τους οπαδούς των άλλων κομμάτων. Τέτοια ήταν η απόφαση της Συνόδου με την οποία απαγορεύονταν γόμοι ανάμεσα σε ετερόδοξους, αλλά και η συνοδική εγκύκλιος που κατεδίκασε το σχολείο των ξένων ιεροπροσκόπων και που χρειάστηκε η αντίδραση της βρετανικής διπλωματικής αποστολής για να εμποδιστεί ο Θεώνας να την υπογράψει. Εδώ πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι ο εκκλησιαστικός διακονοπισμός του 1833 με το καισαροποπικό σύστημα που επεβλήθη, οι σχέσεις εκκλησίας-κράτους ρυθμίζονταν προς όφελος του κράτους. Αρχηγός της εκκλησίας ανακηρύχθηκε ο βασιλιάς και τα μέλη της Ιεράς Συνόδου διορίζονταν από τον ίδιο. Επιπλέον ένας βασιλικός επιτροπός θα πορευοσκόταν σε όλες τις συνεδρίες της Συνόδου και οι συνοδικές αποφάσεις θα αποκτούσαν εγκυρότητα μόνο μετά από βασιλική έγκριση. Ο μοναδικός άμεσος έλεγχος που ασκούσε η γραμματεία επί των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαιδεύσεως προσδιοριζόταν στις εξωτερικές υποθέσεις της Εκκλησίας, όπως π.χ. η οριοθέτηση των επισκοπών και η εποπτεία των μοναστηριών¹⁷.

Παρατηρείται, δηλαδή, ότι από τη μια μεριά ο βασιλιάς επέτρεψε στο κόμμα των Ναπαίων "υπό όνομα μιας φιλορωσικής πολιτικής", να ελέγχει τη γραμματεία επί των Εκκλησιαστικών και την Ιερό Σύνοδο, αλλά διατήρησε για λογαριασμό του, χάρη στο σύστημα του καισαροποπισμού τη δυνατότητα άσκησης "βέτο" σε όλες τις συνοδικές πράξεις. Με αυτό τον τρόπο ήλπιζε ότι θα περιοριζε τις ακρότητες των συντηρητικών που θα μπορούσαν να αποτελέσουν πρόκληση για τον ελληνικό φιλελεύθερο τύπο και αφορμή για αντιθέσεις με τη Γαλλία και την Μ. Βρετανία. Κι όμως παρά τα μέτρα που φρόντισε να λάβει ο Θεώνας δεν έλειψαν οι συνοδικές πράξεις που δυσμενίστησαν τους οπαδούς των άλλων κομμάτων, όπως ο αφορισμός ενός πιστού που έγινε από το Νεόφυτο Αιτικής δίχως προηγούμενη έγκριση της πολιτείας¹⁸.

Εκτός από τις αλλαγές που σημειώθηκαν στη σύνθεση του υπουργικού συμβουλίου και της Ιεράς Συνόδου χαρακτηριστικές της πολιτικής αλλαγής υπέρ της Ρωσίας, η ρωσόφιλη πολιτική του βασιλιά προκάλεσε τη μετέκληση του Ανδρέου Μεταξά από την Ισπανία και του Μιχαήλ Σούτσου από τη Ρωσία. Και ο μεν Μεταξάς παρέμεινε στο περιθώριο της πολιτικής μέχρι το 1843 χωρίς να επιδείξει ιδιαίτερη κομματική δραστηριότητα, αντιθέτως ο Σούτσος δημιούργησε μια καινούργια "ρωσική" φατρία συσπειρώνοντας Νοταίους και συμβάλλοντας στις συνωμοτικές ενέργειες του κόμματος¹⁹.

Αυτή η δυναμική ενεργός παρουσία τόσο των Ναπαίων στο προσκήνιο και η διεύθυνση τους σε πολλούς τομείς της διοίκησης υπήρξε αρκετή για να δικαιολογήσει τον ισχυρισμό περί υπεροχής των Ναπαίων. Αλλά και ο Θεώνας, που

φαινομενικό κρατούσε την ισορροπία μεταξύ των τριών κομμάτων στη συγκρότηση του υπουργικού συμβουλίου, με το να ανέχεται την προτίτηση του Γλυράκη και να την εγκρίνει έδειχνε πως έδινε το προβάδισμα στο ρωσικό κόμμα. Ο Φίλιππος Ιωάννου σε επιστολή του προς το Μαυροκορδάτο το Δεκέμβριο του 1837 σχολιάζοντας την πολιτική αλλαγή εξέφραζε τους φόβους του μήπως μεταπηδήσει η Ελλάδα από το ένα άκρο στο άλλο. Προφανώς εννοούσε την ενδεχόμενη τάση της Ρωσίας να εκμεταλλευθεί την πολιτική της επιρροή μέσω των Ναυαίων στον ίδιο βαθμό που σκαύσε την πολιτική της η Μ.Βρετανία μέσω του Armasperg. Σύμφωνα με την άποψη του Ιωάννου, μόνη ελπίδα για να αποφευχθεί κάτι τέτοιο θα ήταν η φρόνηση του βασιλιά που μπορούσε να λειτουργήσει σαν το μόνο φραγμό στις ενδεχόμενες υπερβολές εκ μέρους των Ναυαίων²⁰.

2. Αίτια της φιλορωσικής πολιτικής του Όθωνα

Οι λόγοι για τους οποίους ο Όθωνας έδωσε το προβάδισμα στο κόμμα των Ναυαίων ήταν κυρίως τέσσερις. Ο πρώτος λόγος βασιζόταν σε σκοπιμότητες εξωτερικής πολιτικής που είχαν άμεση σχέση με την οικονομική βοήθεια των Δυνάμεων προς την Ελλάδα. Ο δεύτερος προήλθε από τη δυσπιστία του Όθωνα προς τον Armasperg. Ο τρίτος είχε σχέση με τη λαϊκή υποστήριξη προς το ρωσικό κόμμα και κατ'επέκταση με τη δημοτικότητα του ίδιου του Όθωνα. Ο τέταρτος ήταν οι αντισυνταγματικές αρχές του κόμματος αυτού, καθώς και η δήλωση της επιθυμίας του να ευνοήσει γενικό σύστημα διακυβέρνησης προπαγανδίζοντας τη Ναυσιυχώνευση.

Ο πρώτος λόγος που είχε σχέση με τον αναπροσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής εκδηλώθηκε με την απογοήτηση του Armasperg και την αποδέσμευση της Ελλάδας από την αποκλειστική βρετανική κυριαρχία. Η απομόκρυνση από τη Βρετανία ήλθε σαν επικόλαση της Διάσκεψης του Λονδίνου το 1836. Σ'αυτή τη Διάσκεψη τόσο η Ρωσία όσο και η Γαλλία είχαν δηλώσει πως απαραίτητη προϋπόθεση για την έκδοση της τρίτης δόσεως του δανείου εκ μέρους των κυβερνήσεων τους ήταν η αλλαγή της πολιτικής κατάστασης. Τούτο για τη συγκεκριμένη περίοδο σήμαινε τον περιορισμό της βρετανικής κυριαρχίας. Τον Οκτώβριο του 1837 η Ελλάδα είχε πάρει ένα μέρος από το βρετανικό μερίδιο της τρίτης δόσης του δανείου χάρη στον Armasperg²¹. Έτσι, από αυτή την πλευρά δεν είχε τίποτα να περιμένει, ενώ από τη Ρωσία και τη Γαλλία είχε περιωρίο να εξασφαλίσει την είσπραξη των μεριδίων τους. Η Ρωσία μάλιστα φαινόταν πιο πρόθυμη να χρησιμοποιήσει την υπόσχεση του δανείου για την άσκηση φιλορωσικής πολιτικής εκ μέρους του Όθωνα. Αυτό αποδεικνύεται και από τη δήλωση του Nesselrode που υπογράμμιζε πως η σταθερότητα των φιλικών σχέσεων μεταξύ Αθήνας και Πειρούπολης θα καθόριζαν την πολιτική της Ρωσίας σχετικά με την εγγύηση εκ μέρους του αυτοκράτορα τριών εκατ.φράγκων²². Αλλά και ο Rudhart όταν παραιτούνταν υπενθύμιζε στον Όθωνα ότι η Ελλάδα θα έπαιρνε το δάνειο από

τη Ρωσία μόνο αν ο διάδοχος του ήταν Ναπαίος. Πράγματι η φιλορωσική πολιτική το 1838 έφερε το μερίδιο της τρίτης δόσης του δανείου εις μέρους της Ρωσίας που ανερχόταν στο ποσό του ενός εκατ. φρόγκων²³.

Η απογοήτηση του Armandsberg και η φιλορωσική πολιτική του Όθωνα εκτός από τα οικονομικά θέματα που την επέβλεπαν, προκλήθηκε και από την έλλειψη εμπιστοσύνης του Όθωνα προς τον Armandsberg κι' αυτό εξαιτίας μιας σκευωρίας που πλέχτηκε με στόχο τον Όθωνα. Ο Wibmer, ένας από τους προσωπικούς γιατρούς του Όθωνα συνέταξε ιατρικές εκθέσεις στις οποίες πιστοποιούσε την σφοδρότητα φυσική και διανοητική ικανότητα του βασιλιά για να κυβερνά. Παρά το γεγονός ότι η υπογραφή του Armandsberg ουδέποτε εμφανίστηκε σε καμιά απ' αυτές τις εκθέσεις η άρνηση του να αρμοδιότητα το περιεχόμενο τους θεωρήθηκε σαν μια σιωπηρή συναίνεση²⁴. Μέσω του Lyons με υπαινιγμούς και υπονοούμενα διασκέτευε στους Έλληνες τις δυσμενείς για τον Όθωνα κρίσεις. Ήταν κοινό μυστικό ότι συχνά ο Armandsberg εξέφραζε κακή γνώμη για τις ικανότητες του Όθωνα γεγονός που έκανε τις σχέσεις μεταξύ τους ψυχρές και δύσκολες. Πιθανόν το "κέρδος" του Armandsberg από μια τέτοια διαπίστωση ως προς τις ικανότητες του Όθωνα να ήταν η προώθηση της φιλοδοξίας του να γίνει αυτός ο ουσιαστικός χειριστής της βασιλικής εξουσίας, σποβλέποντας στην παραμονή της εξουσίας και μετά το τέλος της αντιβασιλείας. Ο Lyons στην επίσημη αλληλογραφία του με το Άνδρην εξέφραζε την ελπίδα ότι ο Όθωνας θα παραιτείτο και θα εγκαινιάσει κοινούργια αντιβασιλεία²⁵. Αυτό μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι ο Armandsberg σκόπιμα πρόβαλε την εικόνα ενός ανίκανου Όθωνα, γιατί μ' αυτόν τον τρόπο αποδείκνυε ότι αυτός ήταν απαραίτητος.

Η αυξανόμενη επιρροή του Lyons και οι υποψίες ότι ο Armandsberg και ο Lyons προσπαθούσαν να υπονομεύσουν τη θέση του Όθωνα προκάλεσαν την εχέρτητα της Ρωσίας και της Γαλλίας, αλλά ακόμη περισσότερο της Αυστρίας και της Πρωσίας απέναντι στον Armandsberg²⁶.

Η αντίθεση των δυνάμεων αυτών προς το υφιστάμενο καθεστώς τις ανάγκασε να σπουδαίουν την παροχή της εγγύησης τους για τη χορήγηση της τρίτης δόσης του δανείου ή να προβάλλουν υπερβολικούς όρους για μια τέτοια εγγύηση. Και η μεν Γαλλία διατύπωσε συγκεκριμένες οικονομικές και πολιτικές απαιτήσεις²⁷, που ικανοποιήθηκαν πολύ αργότερα, το 1838, όταν ο Όθωνας έδωσε τον οικονομικό έλεγχο της χώρας στη Γαλλία, η δε Ρωσία κρότησε σκληρή και άκαμπτη στάση μη συνεργασίας. Αυτή η άρνηση της Γαλλίας και της Ρωσίας υπονόμωσε τη θέση του Armandsberg κατά δύο τρόπους. α) Υποχρεώθηκε να επιβάλει νέους φόρους που με τη σειρά τους κέντρισαν αντιπολιτευόμενες δυνάμεις για να υποδουλήσουν εξεγέρσεις προκειμένου να εκφράσουν τη δυσαρέσκεια τους²⁸ και β) ενίσχυσε την αντίθεση του Όθωνα προς το πρόσωπο του.

Αλλά αν η Ρωσία και η Γαλλία μπορούσαν να χρησιμοποιούν τους οικονομικούς μηχανισμούς για να επεμβαίνουν, η Αυστρία και η Πρωσία χρησιμοποίησαν τους δυναστικούς δεσμούς προκειμένου να επηρεάσουν το Λουδοβίκο κατά του Armanberg όταν αυτός επισκέφθηκε την Ελλάδα το 1836. Σκοπός του ταξιδιού αυτού ήταν η διερεύνηση της αλήθειας σχετικά με το περιεχόμενο των ιατρικών εκθέσεων και δεν χρειώθηκε πολύ για να πειστεί ότι ηελημένο ο Armanberg υπονόμει τα συμφέροντα του Θεωνα. Ο Lyons θεώρησε την επίσκεψη του Λουδοβίκου σαν σύνθημα για την έναρξη των επιθέσεων κατά του Armanberg²⁹. Η κινητοποίηση δυνάμεων που σπέβλεπαν στην ομφιοβήτηση του ενισχύθηκε από την επίσκεψη του Λουδοβίκου με αποτέλεσμα την εξέγερση της Ακαρνανίας στις 3 Φεβρουαρίου του 1836. Εκείνο που ενθάρρυνε περισσότερο τους επαναστάτες ήταν η άρνηση της Γαλλίας και της Ρωσίας να καταβάλουν το τμήμα του δανείου που τους αναλογούσε, γιατί αυτό τους έκανε να πιστέψουν πως εξαιτίας της φιλίας που υπήρχε ανάμεσα τους, δεν θα βοηθήσουν τον Armanberg, και πράγματι, όταν ο Lyons ζήτησε τη βοήθεια του Lagrene αυτός καυσιέρησε να ανταποκριθεί³⁰.

Όταν όμως στις αρχές Μαΐου του 1836, ο Θεωνας έφυγε για τη Βουαργία για να ονοζητήσει σύζυγο, ο Armanberg πέτυχε να δημιουργήσει νέο σώμα οπαδών ονόμεισ ατους οπαδούς των άλλων κομμάτων, έτσι που η αντιπολίτευση ανασκημοίσθηκε και τότε πλέον ο Lagrene άρχισε να συνεργάζεται με το Lyons³¹. Όταν ο Θεωνας έφτασε στις 2 Φεβρουαρίου του 1837 με την Αμαλία ήταν αποφασισμένος να υπολύσει τον Armanberg. Οι προσπάθειες του Lyons να τον μετοπείσουν απέτυχαν. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι η στροφή της πολιτικής του Θεωνα προς τη Ρωσία ήλθε και σαν αποτέλεσμα της ψυχρότητας του απέναντι στον Armanberg εξαιτίας της στρατηγικής του τελευταίου να μηχανορραφεί εναντίον του βασιλιά.

Αποφασιστικό ρόλο έπαιξε η γνώμη του βασιλιά Λουδοβίκου που διστυπωμένη στην αλληλογραφία που διατηρούσε με τον Θεωνα, φαίνεται πως δεν όφησε ανεπηρέαστες τις απόψεις του γιού του. Ηδη από το 1835 η γνώμη του Λουδοβίκου για τον Armanberg και η γνώμη του περί του συντάγματος ίσως να επηρέασε την κρίση του Θεωνα για την κατάργηση του Armanberg και την επιλογή του Rudhart. Ο Λουδοβίκος πορ'ότι ανεγνώριζε ότι ο Armanberg ήταν από τα λίγο πρόσωπα που απολόμβαναν εμπιστοσύνης εκ μέρους της Ευρώπης, ο ίδιος δεν τον εμπιστευόταν. Γι'αυτή του τη γνώμη επικαλείτο πότε τις ερσηκευτικές του απόψεις που ήταν διαφορετικές από τις δικές του, ολλό και γιατί πίστευε πως οι ιδέες του υπέρ του συντάγματος δεν μπορούσαν να εφορμωτούν σε μια Ελλάδα που δεν ήταν σκόμη έτοιμη για τέτοιες θεσμικές μεταρρωθίσεις, που ίσως απέβαιναν ολέθριες και για το θρόνο και για τη χώρα³².

Όπωςδήποτε όμως και ανεξόρτητο από τα σίτια που προκάλεσαν ουτή την πολιτική μεταβολή, γεγονός ήταν ότι ο Θεωνας δισκινδύνεισ την ψυχρότητα της Βρειανίας για να

απολλογεί από κάποιον που αντιπροσώπευε προσωπικό, σε μια εποχή που μια σύγκρουση με τη βρετανική πολιτική θα αποτελούσε το μεγαλύτερο σφάλμα. Ακόμη και ο Λουδοβίκος του οποίου τη γνώμη αναφέρεται παραπάνω, παρακολουθώντας τους διπλωματικούς συνδυασμούς της Ευρώπης, συμβούλευε τον Όθωνα να χρησιμοποιήσει ακόμη τον Armanberg. Κι αυτό γιατί η Ελλάδα θα έπρεπε να πορομείνει συσπειρωμένη υπό την εύνοια της διεθνούς διπλωματίας άρα και της βρετανικής πολιτικής, που επικρατούσε τότε ιδιαιτέρως στην Ανατολική Μεσόγειο και στηριζόταν σ' αυτήν σπουδαία οικονομικά προβλήματα της Ελλάδας. Τότε γίνονταν οι διαπραγματεύσεις για την έκδοση της τρίτης σειράς του ελληνικού δανείου, που αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για την οργάνωση των ελληνικών οικονομικών και που δεν μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς την ενεργό υποστήριξη της Μ.Βρετανίας³³.

Οι διαβλεπόμενες από τον Όθωνα προθέσεις του Armanberg τον έκαναν να εμπιστεύεται περισσότερο τους Βαυαρούς που τον περιέβλεπαν και ιδιαιτέρως τον Heideck, έναν από τους τρεις αντιβασιλείς στην περίοδο της αντιβασιλείας (Maurer, Abel, Heideck). Η ανάκληση των δύο αντιβασιλέων είχε ήδη πραγματοποιηθεί ύστερα από πίεση της βρετανικής διπλωματίας προς το Λουδοβίκο. Τότε οι Abel και Maurer χρησιμοποιώντας τον Heideck πρότειναν μέσω αυτού στον Όθωνα ένα νέο όνομα, τον Ignaz von Rudhart³⁴, που τελικά διαδέχτηκε τον Armanberg στις αρχές Φεβρουαρίου του 1837. Ο διορισμός του Rudhart σήμαινε και τον απόλυτο έλεγχο του Metternich πάνω στο νεοσύστατο κράτος. Ο Rudhart στο δρόμο του για την Ελλάδα τον επισκέφθηκε στη Βιέννη, γεγονός που έκανε τη βρετανική διπλωματία να πιστεύει ότι δόθηκαν οδηγίες εκ μέρους της Αυστρίας και συμβουλές σχετικές με την εξουδετέρωση της βρετανικής επιρροής³⁵. Όπως αναφέρει ο Bower, την περίοδο του Rudhart η επιρροή του Αυστριακού πρεσβευτή στην Ελλάδα Prokesch υποκατέστησε εκείνη του Lyons επί Armanberg³⁶. Όμως εκείνο που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι ο διορισμός του Rudhart έδωσε την ευκαιρία στο ρωσικό κόμμα να ανασυντάξει τις δυνάμεις του και να διεκδικήσει την εύνοια του Όθωνα.

Ενος άλλος λόγος για τον οποίον ο Όθωνος προσέγγισε τους Ναπαίους εκτός από τις σκοπιμότητες της εξωτερικής πολιτικής που αναφέρθηκαν ήταν η δημοτικότητα αυτού του κόμματος στο λαό. Όταν ο Όθωνος συνειδητοποίησε τη λειψή υποστήριξη προς το ρωσικό κόμμα, σκέφθηκε να ενισχύσει τη δημοτικότητα του εξασφαλίζοντας σπασμούς από τις τάξεις εκείνες που φαίνονταν συσπειρωμένες γύρω από το κόμμα αυτό.

Μέσω στις επιθυμίες του Όθωνο ήταν να ομβλύνει κάπως τις αντιλαϊκές διατάξεις του εκκλησιαστικού διακονονισμού της αντιβασιλείας και σκέφθηκε πως μια ρωσόφιλη κυβέρνηση θα ήταν η πιο κατάλληλη και κυρίως πιο πρόθυμη να εισηγηθεί μια τέτοια πολιτική. Αλλωστε το να αλλάξει ο Όθωνος την πολιτική του υπέρ της Ρωσίας, ήταν μια πρόβλεψη σύμφωνη προς την τακτική που σκόπευε να ακολουθήσει και που πρόβλεπε τη διοδοχική άσκηση της εξουσίας από το

κόμματο.

Ο τέταρτος λόγος ήταν ότι ρωσικό κόμμα ήταν αυτό που είχε ταυτιστεί λιγότερο με τις αρχές του συνταγματισμού. Πιστεύουμε ότι ο λόγος αυτός δεν έπαιξε και πολύ σπουδαίο ρόλο γιατί οι θέσεις των κομμάτων περί συντάγματος προέκυπταν από τη θέση και το ρόλο που διεδραμότιζε το καθένα σε σχέση με την κυβέρνηση³⁷. Αρα και η μεταστροφή του Όθωνα υπέρ της Ρωσίας δεν είχε καμιά σχέση με τις δέσμες περί συντάγματος βρετανικές θέσεις. Και βέβαια, μπορεί το κόμμα των Νοσβαίων να υποστήριζε οπολιταρχικές θέσεις, όμως και η θέση του Palmerston επί περιόδου Armanisberg υπήρξε αντισυνταγματική. Αυτό προκύπτει από επιστολή του Palmerston στον Τριεούτη στις 28 Σεπτεμβρίου 1834, όπου υποστήριζε ότι για να ομοιωθεί σύνταγμα η Ελλάδα πρέπει να μεταβληθεί όχι μόνο η φύση των ανερώπων αλλά και η γεωγραφική θέση του τόπου³⁸.

3. Ναποουχώνευση

Η Ναποουχώνευση σαν μια από τις σιτίες που οδήγησαν τον Όθωνα να προσφέρει το "προβόδιμα" στο ρωσικό κόμμα αξίζει να αναφερθεί αλλά και να γίνει μια μικρή προσέγγιση στο θέμα. Επρόκειτο για μια πολιτική κίνηση για τη συγχώνευση όλων των κομμάτων. Το θέμα πρόβλεπε πρώτα τη εφημερίδα ΣΩΤΗΡ και υιοθετήθηκε από την εφημερίδα ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ.

Δεν είναι τυχαίο το ότι η κίνηση αυτή έγινε τον Απρίλιο του 1837, δηλαδή, σε μια περίοδο που το ρωσικό κόμμα αναζητούσε διεξόδους και προσβάσεις στην εξουσία³⁹. Η ιδέα της ενώσεως του Έθνους προβλήθηκε σαν πολιτική ιδέα που θα επέτρεπε στη μοναρχία να συγχωνεύσει όλο το πολιτικό κόμματο και στο βασίλειό να είναι ο μόνος αρχηγός κάτω από τη σημαία του οποίου θα έπρεπε να συγκεντρωθούν όλοι. Αυτό ήταν το πολιτικό δόγμα της συγχώνευσης⁴⁰.

Σύμφωνα πάντα με τη γνώμη των εμπνευστών της συγχώνευσης, η διοίκηση του Armanisberg η οποία υπήρξε "αντεθνική, αυθαίρετη και αλέθρη", επέβαλε μετά την απομόκρυνση του την μετορρώμιση του υπουργείου. Για την πραγματοποίηση αυτής της αλλαγής έπρεπε να γίνει το εξής: Ο θρόνος και η κυβέρνηση να συγκεντρώσει γύρω της τους αξιότερους των κομμάτων, να σχηματίσουν μια μερίδα εθνική που θα απορροφούσε σιγά-σιγά όλες τις φατρίες. Μόνο έτσι θα έπαιρνε το δρόμο της η μετορρώμιση και θα ενισχύετο ο θρόνος⁴¹. Και αυτό γιατί πίστευαν πως οι φατρίες και τα κόμματο ήταν τα μέσα που μεταχειρίζονταν οι ξένες διπλωματίες, για να εξασθενούν τη θέληση του βασιλιού και να επιβάλουν τους δικούς τους όρους. Για να γίνει λοιπόν εύκολο το έργο της συγχώνευσης θα έπρεπε ο βασιλιάς να διορίσει

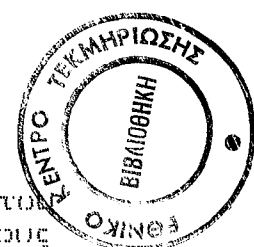
νέους υπουργούς, και να σχηματίσει μια νέα κυβέρνηση από ομοιογενή στοιχεία, με την έννοια ότι τα άτομα αυτά απαγκιστρώνονται από τις φατρίες, θα ήταν πιστό στην ένωση υπό τη βασιλική αιγίδα⁴².

Ο ΣΩΤΗΡ και ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ έδωσαν μεγάλη δημοσιότητα στο θέμα αυτό και το παρουσίασαν σαν "κίνηση" με λαική βάση που την επιδοκίμουν πολλοί στην πρωτεύουσα και στις επαρχίες του κράτους. Εγκωμιαστικές επιστολές και ψηφίσματα που είχαν συνταχθεί από δημοτικά και επαρχιακά συμβούλια δημοσιεύονταν, καθώς και διοβεβαιώσεις από αποστολές αντιπροσωπειών προσωπικά στον ίδιο το βασιλιά για την οφειλή τους στη συγχώνευση. Επιπλέον οι οποδοί της συγχώνευσης διεκήρυσσον πως ο βασιλιάς είχε υιοθετήσει την κίνηση αυτή. Η μη πραγματοποίηση της οφείλετο ωστόσο σε δύο κυρίως λόγους: α) Στην ευγένεια και λεπτότητα του βασιλιά που τον εμπόδιζε να απομακρύνει από τα υπουργεία ανθρώπους που διόρισε πριν από δύο μήνες και που δεν θα τους ήταν ευχάριστη η πτώση ή η μετάθεση τους, και β) Στις "ξένες ραδιουργίες" που εύρισκον πάντο τον τρόπο να παραλύουν τις υποθέσεις του βασιλιά⁴³.

Ο ΣΩΤΗΡ επέμενε τη βασιλική εξουσία για την αδυναμία της και θεωρούσε αυσχώρητο να βλέπτονται το συμφέροντα του έθνους και του θρόνου, επειδή η λεπτότητα των βασιλικών αισθημάτων ενοχλείτο από τη μετάθεση ή την παύση μερικών υπουργών. Υπονοώντας ότι ο Θεωνας δεν διέφερε από ένα κοινό άτομο εφόσον ευχαίρει την ευτυχία του λαού χάριν των αισθημάτων του, προσπαθούσε να τον ενθαρρύνει υπέρ κάποιων δραστηκών αποφάσεων. Ως προς το δεύτερο λόγο, όταν ο "τόδε" διπλωμάτης είχε τη δύναμη να δημιουργεί ή να υποστηρίζει γραμματείς στη θέση τους τότε δε βασιλεύει ο Θεωνας στην Ελλάδα, αλλά την κυβερνά εκείνος ο διπλωμάτης στον οποίον παραχωρείται αυτή η επιρροή. Ο υπουργός που υποστηρίζεται στη θέση του από την ξένη προστασία δεν ήταν πλέον αντιπρόσωπος της κοινής γνώμης του έθνους, αλλά ο αντιπρόσωπος των συμφερόντων ξένης δύναμης.

Στο φύλλο του ΣΩΤΗΡΑ της 27ης Ιουνίου/9 ης Ιουλίου 1837 απευθύνεται έκκληση προς το βασιλιά, από την ανόγνωστη της οποίας συμπερνίνει κανείς ότι ο Θεωνας δέχτηκε πιέσεις από υπουργούς του, μέλη της Ναποουσχώνευσης, για να πραγματοποιήσει τις προτεινόμενες μεταβολές. Όμως, η αναμενόμενη διατάραξη της κυβερνητικής και διοικητικής ιεραρχίας ήταν η αιτία που έκανε επιφυλακτικό τον Θεωνα⁴⁴ ως προς την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων που πρόβλεπε η Ναποουσχώνευση.

Σύμφωνα με τον Piscatory, εμπνευστής της ιδέας ήταν ο Γάλλος φιλέλληνας Gaillard. Φαινομενικός αρχηγός της ήταν ο Σκούφος ο εκδότης του ΣΩΤΗΡΟΣ, ενώ πραγματικός ηγέτης ήταν ο Lehmaier, Βαυαρός εκδότης του ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΥ, που είχε στενές σχέσεις με την ουλή⁴⁵. Έτσι, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι το ρωσικό κόμμα είχε υποστηρικτές από το

γαλλικό καθώς και τη βασιλική ουλή, παρά τις δηλώσεις του Όθωνα. Η αποδοχή της συγκώνευσης από τους βασιλικούς κύκλους θεωρείται σπολύτως δικαιολογημένη, δεδομένου ότι η "κίνηση" αυτή μπορούσε να υλοποιηθεί παλιές επιθυμίες του Όθωνα, σύμφωνα με τις οποίες η μελλοντική πολιτική του απέναντι στο κόμμα προαδιοριζόταν από τη δημιουργία ενός μοναδικού εθνικού ελληνικού κόμματος με επίκεντρο το πρόσωπο του βασιλιά. Στο σχηματισμό εθνικού κόμματος τον ενθάρρυνε και η ίδιο η Αριστία για να μπορέσει να κυβερνήσει απαλλαγμένος από τις υπερβολές και τις ίντριγκες των κομμάτων χωρίς περιορισμούς⁴⁶.

Ετσι μπορούμε να θεωρήσουμε βέβαιο ότι η "κίνηση" υποστηρίχθηκε και από τον Όθωνα με τρόπο τουλάχιστο διακριτικό και να υποθέσουμε ότι ήταν μια από τις σιζίες του φιλορωσισμού του, σφού αυτή: α) χρησιμοποιούσε την ομοιοταξία σαν πολιτικό σύνθημα αποβλέποντας στη σταθεροποίηση της βασιλικής δύναμης, και β) ξεκινούσε από τους κόλπους του κόμματος των Ναπαίων και με την καθοδήγηση του Γλαράκη. Απόδειξη για την υποστήριξη της συγκώνευσης από τον Όθωνα και το Γλαράκη ήταν τα διαδοχικά ψηφίσματα υπέρ αυτής, που καταρτίστηκαν χωριστά από τα δημοτικά συμβούλια και ομοιοτάτως ένα είδος οργανωμένης δραστηριότητας. Αυτό δεν μπορούσε να γίνει χωρίς τη συνεργασία του γραμματέα επί των Εσωτερικών και χωρίς τη συναίνεση του βασιλιά.

Εκείνο που προκαλεί εντύπωση είναι η συμμετοχή ομοίων του γαλλικού κόμματος που αποσείρτησαν από το κόμμα τους στο κόμμα των Ναπαίων και που χρησιμοποίησαν την παλιό κομματική τους ιδιότητα για να δώσουν το σίγισμα της συγκώνευσης. Βεβώς ένας από τους εμπειωτές ήταν ο Grailland. Όμως και ο Thiers πρώην υπουργός του υπουργικού συμβουλίου της Γαλλίας εκφωνώντας λόγο από το βήμα των αντιπροσώπων και εκφράζοντας τη γνώμη του για την Ελλάδα, χαρακτήρισε αναγκαία την ένωση του έθνους και τη συγκώνευση των φατριών για να μειωθεί η επιρροή των Ξένων. Άλλωστε και η εκλογή του βασιβαρού Όθωνα, που δεν προερχόταν από τις τρεις Δυνάμεις, είχε την έννοια της συνένωσης των διαφόρων κομμάτων. Επρεπε λοιπόν η Ελλάδα να γίνει "εθνικότερη" και να συνθέσει το Συμβούλιο της Επικρατείας με ικανότερους ανερώπους που να μην υπακούουν σε φατρίες. Ο ΣΩΤΗΡ πρόβλεπε με μεγάλη ικανοποίηση αυτές τις παροτηρήσεις της γαλλικής κυβέρνησης, που αποδεικνυον ότι οι αρχές τους συνέπιπν⁴⁷.

Αυτή η αλλαγή της γαλλικής πολιτικής μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως το γαλλικό κόμμα είχε υποστεί ορισμένες εσωτερικές μεταβολές. Οι μεταβολές αυτές σφείλονται σε μια σειρά από ενέργειες του Όθωνα, καθώς και σε αλλαγή της στρατηγικής της γαλλικής κυβέρνησης. Οι ενέργειες του Όθωνα που συντέλεσαν στην εξοσθένηση του γαλλικού κόμματος ήταν κυρίως τρεις: α) Η απομάκρυνση του Κωλέττη με το διαρισμό του στο Παρίσι το 1835. Χωρίς τον Κωλέττη να σκεφεί κάποιο έλεγο στο κόμμα άρχισαν οι σπασκικτήσεις. Ο Σκούφος ενώ είχε εντόξει το ΣΩΤΗΡΑ στην υπηρεσία του Aismansperg συνεργάστηκε, πριν σκόμη από την πτώση του, με το ανερχόμενο

ρωσικό κόμμα στην κίνηση της συγχώνευσης. β) Ο διορισμός του Κουντουριώτη ως προέδρου του Συμβουλίου Επικρατείας, η φатρία του οποίου συνέπραττε με το γαλλικό κόμμα. Όμως, με το διορισμό του ανεξαρτητοποιήθηκε από όλα τα κόμματα και πρόσφερε τις δυνάμεις του στην υποστήριξη του στέμματος, αποδυναμώνοντας το γαλλικό κόμμα⁴⁹. γ) Όταν μετά την απομάκρυνση του Κωλέττη η ηγεσία του κόμματος έγινε αντικείμενο ανταγωνισμού ανάμεσα στο Ρήγα Παλαμήδη και το Δημ. Χρηστίδη, ο Θεώνας έκρινε την έκβαση του ανταγωνισμού αυτού. Τοποθέτησε τον Παλαμήδη στο κέντρο της εξουσίας, διορίζοντας τον στο Συμβούλιο Επικρατείας, ενώ απομάκρυνε το Χρηστίδη από την κεντρική διοίκηση τοποθετώντας τον διοικητή Σύρου⁵⁰.

Σ' αυτή τη καλάρωση των ενδοκομματικών δεσμών συντέλεσε και η μεταβολή στη στρατηγική της γαλλικής κυβέρνησης. Αυτή η μεταβολή ίσως προήλθε είτε από την αποδυνάμωση του γαλλικού κόμματος, που της στέρησε τη δυνατότητα να το χρησιμοποιεί με σιγουριά, είτε από την επιθυμία να κερδίσει τη βασιλική εύνοια. Πιθανόν αυτό το τελευταίο ανάγκασε τη γαλλική κυβέρνηση να συμμορφωθεί με την επιθυμία του Θεώνα για υπονόμευση των κομμάτων αποδεχόμενη το απολυταρχικό του σύστημα και την αντικομματική πολιτική του. Η υιοθέτηση αυτής της στρατηγικής είχε σαν αποτέλεσμα τη χρησιμοποίηση ορισμένων Γάλλων υπηκόων ως υπαλλήλων στην ελληνική διοίκηση. Ο πιο αξιόλογος από αυτούς ήταν ο Regny του οποίου τον διορισμό διαπραγματεύθηκε η γαλλική κυβέρνηση με τον Θεώνα το 1838 και έτσι κατάφερε να ασκήσει άμεσο έλεγχο στην ελληνική δημοσιονομία.

Την περίοδο 1837-1843 η γαλλική διπλωματική αποστολή υπό τον Lagrene έπαιξε περιορισμένο ρόλο στην ελληνική εσωτερική πολιτική και έπαυε τις προσπάθειες για διατήρηση τακτικής πελατείας. Αυτή η έλλειψη υποστήριξης από τη γαλλική αποστολή ώθησε πολλούς γαλλόφιλους να αναζητήσουν νέους προστάτες, όπως π.χ. το Σκούφο και να υποστηρίξουν τη συγχώνευση.

Σχολιάζοντας τη συγχώνευση ο Μανόλης Αργυρόπουλος το Φεβρουάριο του 1838 σε επιστολή του προς το Μαυροκορδάτο δείχνει δυσπιστία προς αυτήν την κίνηση και απορεί ως προς τους σκοπούς της και τους διευθύνοντες. "Τι σημαίνει τούτο; Τις ο διευθύνων τη συγχώνευσιν; Ο σκοπός είναι να εμποδίσει την επάνοδο των εν αλλοδαπή ή τι άλλο δηλοί η ανασκόλευσις του περί φατριών πεπαλαιωμένου αντικειμένου;"⁵¹. Σε μια άλλη μεταγενέστερη επιστολή του ο Μανόλης Αργυρόπουλος κατέληγε στο συμπέρασμα πως η ρωσική προβεία ήταν το κέντρο της συγχώνευσης⁵².

Η αντίθετη προς την ιδέα της συγχώνευσης γνώμη της ΑΘΗΝΑΣ στηρίχθηκε στην άποψη που διατυπώθηκε αρχικά, πως αφού δεν υπήρχαν συστηματικά κόμματα και συστηματικές φατρίες δεν υπήρχε και λόγος σύνένωσης των κομμάτων. Το μόνο που υπήρχε

ήταν η αφοσίωση προς το έθνος και η επιδίωξη για τη συνταγματική λύση⁵³. Είναι αλήθεια ότι τα κόμματα την περίοδο αυτή δεν είχαν αναπτύξει αποκλειστικές και ιδιόζουρες οργανωτικές δομές. Έτσι που ήταν εύκολο να συμπεράνει ο καθένας ότι δεν είχαν καθόλου δομή. Αυτό έδινε το δικαίωμα για την εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων να αμφισβητείται και η ίδια η ύπαρξη τους.

Πέρα όμως από την αρχική αυτή θέση, η αντιπολίτευση άρχισε να εκτοξεύει κατηγορίες εναντίον ανερώπων, που σύμφωνα με αυτήν ήταν οι φονατικότεροι μεταξύ των μελών "των αντιθέτων κομμάτων" - υπονοώντας το ρωσικό - και συνέστησαν εταιρεία χωρίς κανένα εθνικό σκοπό, αλλά επιδιώκοντας υλικά συμφέροντα με τα "γελοιωδέστερα μέσα". "Η πείνα των δημοσίων θέσεων" συνέδεε αντίθετα στοιχεία από Ναπιστές και Συνταγματικούς για να δημιουργηθεί μια "νέα αίρεση". Μετά την επίτευξη των σκοπών της θα απομακρύνει τους "εξομότες" Συνταγματικούς που τώρα χρησιμοποιεί και θα συγκεντρώσει τη δύναμη της κυβέρνησης σε τρία ή τέσσερα άτομα "ανίκανα και άελλα". Σύμφωνα πάντα με τις εκτιμήσεις της ΑΘΗΝΑΣ για την πρόωση του συστήματος της συγκώνευσης, οι εμπνευστές της θα αντλούσαν δύναμη από την κυβέρνηση για να ενισχύσουν τις θέσεις τους στην επαρχία. Σ' αυτό θα βοηθούσε η ίδρυση στρατοδικείων που θα προεδρεύονταν από μέλη της συγκώνευσης, καθώς και ο διορισμός ιεροκηρύκων⁵⁴ που με τη βοήθεια του κλήρου θα πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους για το σκοπό αυτό⁵⁵.

Και πράγματι ο τρόπος με τον οποίον ο Γλαράκης προσπάθησε να καταστείλει τη ληστεία ενίσχυσε το κόμμα του και επέτεινε την κομματική διαμάχη στις επαρχίες. Ειδικά στρατοδικεία συστάθηκαν σε ορισμένες διοικήσεις της Πελοποννήσου το Νοέμβριο του 1838. Εκτός τούτου, ο Γλαράκης άρχισε να εξετάζει την ιδέα της επαναφοράς του αρματολικού συστήματος⁵⁶ ως υποκατάστατο των μεταβατικών αποσπασμάτων, τα οποία είχε χρησιμοποιήσει η κυβέρνηση για την πρόληψη της ληστείας και που αναγκάστηκε να διαλύσει εξαιτίας των καταχρήσεων τους⁵⁷. Αυτό το προτεινόμενο σύστημα των κάπων θα έδινε την ευκαιρία στις δημοτικές αρχές να βοηθούν τους πελάτες τους παρέχοντας τους εργασία. Με εγκύκλιο του το Σεπτέμβριο του 1839 ο Γλαράκης εισήγαγε ένα ακόμη νεωτερισμό, τον εκτοπισμό αρχηγών οικογενειών υπόπτων για απόκρυψη ληστών. Χρησιμοποίησε, δηλαδή, διοικητικά μέτρα και τους διοικητές του, υποκαθιστώντας τους δικαστές τους οποίους δεν έλεγχε ο ίδιος. Έτσι, παραχωρούσε τη δυνατότητα στους διοικητές να επιβάλουν τιμωρίες χωρίς εξουσιοδότηση των δικαστικών αρχών⁵⁸. Αυτήν ακριβώς την τακτική του Γλαράκη για την "άλωση" της εξουσίας όπως περιγράφεται παραπάνω η ΑΘΗΝΑ την συνέδεσε με ένα οργανωμένο σχέδιο για την επίτευξη τη Ναποσυγκώνευσης. Κατονόμαζε ακόμη σαν αρχηγό τον Ιωάν. Φιλίμονα, εκδότη της εφημερίδας ΑΙΩΝ, που ήταν όργανο των Ναπαίων⁵⁹.

Αν σκεφθεί κανείς πως το όνειρο του Θεωρα ήταν να τρεθεί επικεφαλής εθνικού κόμματος υπερκερώντας τις φατρίες, μπορεί να συμπεράνει πως ένας από τους λόγους που τον ώθησαν

να υιοθετήσει φιλορωσικό σύστημα διακυβέρνησης ήταν και η Ναποσυχώνευση, για τη δημιουργία της οποίας την πρωτοβουλία είχε το κόμμα των Ναπαίων και που στην αρχή τουλάχιστον φάνηκε να υλοποιεί το όραμα του Θεωνα και της Αμαλίας για τη συγκώνευση των κομμάτων. Αυτό το εθνικό σύστημα διακυβέρνησης ήταν συνδεδεμένο με τα ρωσικά συμφέροντα. Ο κόμης Nesselrode είχε εκφράσει την απόλυτη ικανοποίηση της κυβερνήσεως του στο βαυαρικό υπουργό Lerchenfeld με τη δήλωση του Θεωνα, μετά την επιστροφή του στην Ελλάδα με την Αμαλία σύζυγο του, ότι θα ακολουθήσει εθνικό σύστημα κυβέρνησης⁶⁰.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Το 1833 η εφημερίδα Ηλίας ανέφερε "το Κουντουριωτικόν" σαν ένα από τα επτά "κόμματα" που υπήρχαν στην Ελλάδα
2. α) Εφημ. Ηλίας 4 Ιουλίου 1833.
β) Piscatory, Αθήνα 6 Σεπτεμβρίου 1841, 7η έκθ. ο.π. σελ. 428, 445-446.
3. α) Perdicaris I, σελ. 75, β) Ασπρέας I, σελ. 146, γ) Εφημ. Σωτήρ 18/30 Οκτωβρίου 1834.
4. α) Διορισμός Γλαράκη, διάταγμα 29 Νοεμβρίου/11 Δεκεμβρίου 1837, ΦΕΚ 39,1 Δεκεμβρίου 1837 π.η.
β) Διορισμός Ζωγράφου, διάταγμα 8/20 Δεκεμβρίου 1837, ΦΕΚ 40,8 Δεκεμβρίου 1837 π.η. γ) Διορισμός Κριεζή, διάταγμα 13/25 Φεβρουαρίου 1836, ΦΕΚ 4,14 Φεβρουαρίου 1836 π.η. δ) Διορισμός Πάικου, διάταγμα 12/24 Απριλίου 1837, ΦΕΚ 15, 13 Απριλίου 1837 π.η. ε) Διορισμός Σπανιολάκη, διάταγμα 23 Δεκεμβρίου 1837/4 Ιανουαρίου 1838, ΦΕΚ 43,28 Δεκεμβρίου 1837 π.η.
5. Ζωγράφος προς Μαυροκορδάτο, Αθήνα 19 Φεβρουαρίου/3 Μαρτίου 1839, αρ. 5579, φακ. 208 (1837-1840), αρχ. Μαυροκορδάτου.
6. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα Confidential, 1 Ιανουαρίου 1838, αρ. 2 F.O. 3276 β) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 29 Ιανουαρίου 1838 π.η.
7. Είχε διατελέσει Νομάρχης Αχαΐας-Ηλείας από 1833-1836. Ο κομματισμός του είχε υποχρεώσει τον Armanberg να τον απολύσει. Η επόμενη θέση του ήταν διοικητής Μεσσηνίας.
α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 24 Μαρτίου 1836, αρ. 15, F.O. 32.58. β) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 24 Αυγούστου 1838 π.η.
8. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 24 Αυγούστου 1837, αρ. 77, F.O. 32.71.
9. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 28 Νοεμβρίου 1837, αρ. 137, F.O. 32.72. β) J. Petropoulos, Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843) ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985, 2 τόμ., σελ. 312.
10. α) Διάταγμα περί "μεταρρυθμίσεως των Διοικήσεων" ΦΕΚ 24, 23 Ιουνίου 1838. β) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 19 Ιουλίου 1838, αρ. 121, F.O. 32.77.
11. Εφημ. ΑΘΗΝΑ, 25 Ιουνίου 1838.
12. Εφημ. ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ, 26 Ιουνίου 1838, όπου αναφέρονται τα ονόματα των διοικητών και υποδιοικητών και που θα παρατεθεί στο τέλος του βιβλίου.
13. α) Εφημ. ΑΘΗΝΑ, 25 Ιουνίου 1838 π.η. β) Th. Piscatory προς Guizot, Αθήνα 6 Σεπτεμβρίου 1841, 7η έκθ. και 12 Ιουλίου 1841, 3η έκθ. "Textes et documents, La Grece d' Othon" επιμ. έκδ. Ιωάννης Πούλος, L'Hellenisme Contemporain 2η σειρά, IX (1955) σελ. 429, 433, 441 και 347.
14. J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Α, σελ. 216.
15. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 8 Αυγούστου 1839, αρ. 16, F.O. 32.69. β) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 23 Ιουλίου 1838 και 26 Ιουλίου 1839 π.η.
16. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 7 Δεκεμβρίου 1837, αρ. 140, F.O. 32.72 και 17 Ιανουαρίου 1838, αρ. 13, F.O. 32.76, β) Εφημ. ΑΘΗΝΑ, 20 Ιουλίου 1838, π.η. γ)

- E. Driault-M. Lheritier, Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 a nos jours, 5 τόμ. Παρίσι 1925-26, τόμ. II, σελ. 194.
17. J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Α, σελ. 216.
 18. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 27 Σεπτεμβρίου 1837, αριθ. 105, F.O. 32.76.
 19. Εφημ. ΑΘΗΝΑ, 29 Απριλίου 1839 π.π.
 20. Φίλιππος Ιωάννου στον Μαυροκορδάτο 15/27 Δεκεμβρίου 1837 αριθ. 5447, Φακ. 20B αρχ. Μαυροκορδάτου.
 21. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 26 Οκτωβρίου 1837, αριθ. 115, F.O. 32.72.
 22. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 28 Φεβρουαρίου 1837, αριθ. 17, F.O. 32.69.
 23. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα, 7 Δεκεμβρίου 1837, αριθ. 142, F.O. 32.72. β) Driault-Lheritier, ο.π. II, σελ. 177.
 24. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 1 Οκτωβρίου 1835, F.O. 32.53.
 25. Lyons προς Palmerston, Αθήνα "Ιδιαίτερη και εμπιστευτική", 3 Ιανουαρίου 1836, F.O. 32.58.
 26. Lyons προς Palmerston, ο.π.
 27. Για την εξασφάλιση της γαλλικής υποστήριξης βλέπε Lyons προς Palmerston, Αθήνα 20 Σεπτεμβρίου 1837, αριθ. 96, F.O. 32.71 και 25 Σεπτεμβρίου 1837, αριθ. 99, F.O. 32.71.
 28. Lyons προς Palmerston, 12 Μαρτίου 1836, Επιτομές, τόμ. Γ, 58/22 και Lyons προς Palmerston, 25 Μαρτίου 1836, Επιτομές, τόμ. Γ, 59/1.
 29. Lyons προς Palmerston, Αθήνα "Ιδιαίτερη και εμπιστευτική", 3 Ιανουαρίου 1836, F.O. 32.58.
 30. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 29 Φεβρουαρίου 1836, αριθ. 12, F.O. 32.58.
 31. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 11 Απριλίου 1836, αριθ. 22, F.O. 32.59.
 32. Leonard Bower & Gordon Bolitho Otho I: King of Greece, Λονδίνο 1939, σελ. 76 και 114.
 33. Τ. Ν. Πιπινέλης "Η μοναρχία εν Ελλάδι 1833-43", Αθήνα 1932, σελ. 183.
 34. Lyons προς Dawkins, Ναύπλιο 7 Νοεμβρίου 1834, F.O. 32.52.
 35. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 24-4.1837, αριθ. 48, F.O. 32.70.
 36. Bower-Bolitho, ο.π., σελ. 96.
 37. Βλέπε προηγούμενο κεφάλαιο "Θέσεις του ρωσικού κόμματος σε επίμαχα ζητήματα", σελ. 22-24.
 38. Νικόλαος Δραγαούμης, Ιστορικά Αναμνήσεις, β έκδ., 2 τόμ., Αθήνα 1879, τόμ. II, σελ. 30.
 39. Εφημερίδα ΣΩΤΗΡ 8/20 Απριλίου 1837.
 40. Εφημερίδα ΣΩΤΗΡ 17/29 Ιουνίου 1837.
 41. Εφημερίδα ΣΩΤΗΡ 10/22 Ιουνίου 1837.
 42. Εφημερίδα ΣΩΤΗΡ 24 Ιουνίου/6 Ιουλίου 1837.
 43. Εφημερίδα Σωτηρ 13/25 Ιουνίου 1837.
 44. Ο.π. 27 Ιουνίου/9 Ιουλίου 1837.
 45. α) Th. Piscatory προς Guizot, Αθήνα 6 Σεπτεμβρίου 1841, 7η έκδοση "Textes et documents, La Grèce d'Othon", επιμ. έκδ. Ιωάννης Πούλος, L'Hellenisme Contemporain, 2η σειρά, IX (1955), σελ. 446-447. β) J. Petropoulos, ο.π. τόμ. Α, σελ. 343.
 46. α) Χριστόφορος Νέζερ, Απομνημονεύματα των Πρώτων Ετών της Ιδρύσεως του Ελληνικού Βασιλείου, μτφρ. Δ. Καμπούρογλου, Αθήνα 1936, σελ. 7. β) Driault-Lheritier, ο.π. II, σελ. 169.
 47. Εφημερίδα ΣΩΤΗΡ 4/16 Ιουλίου 1837.

48. α) Εφημ. ΕΘΝΙΚΗ 30 Μαΐου/11 Ιουνίου 1835. β) Piscatory, Αθήνα 20 Ιουνίου 1841, 1η έκθ. ο. π., σελ. 341.
49. Piscatory, Αθήνα 6 Σεπτεμβρίου 1841, 7η έκθ. ο. π., σελ. 442.
50. Χριστίδης προς Παλαμήδη, Ερμούπολη, 20 Νοεμβρίου 1837 π. η. φακ. 257 (1833-1839), αρχείο Παλαμήδη, όπου παραπονεύεται στον Παλαμήδη για μετατόπιση ενδοκομματικής ισορροπίας εις βάρος του.
51. Μ. Αργυρόπουλος προς Αλεξ. Μαυροκορδάτο, Πέραν, 2/14 Φεβρουαρίου 1838, φακ. 20α, αρχ. Μαυροκορδάτου.
52. Μ. Αργυρόπουλος προς Αλ. Μαυροκορδάτο Πέραν, 29 Μαρτίου/10 Απριλίου 1838 αριθ. 5500, φακ. 20α (1837-1840) αρχ. Μαυροκορδάτου.
53. Εφημερίδα ΑΘΗΝΑ 15 Ιανουαρίου 1838 π. η.
54. Βλέπε κεφάλαιο Φιλορωσισμός, σελ. 43.
55. Εφημερίδα ΑΘΗΝΑ 7 Ιουνίου 1838 π. η.
56. Οι αρματολοί ήταν άνδρες που αποτελούσαν τοπικές πολιτοφυλακές και που χρησιμοποιούσαν οι Τούρκοι την περίοδο της τουρκοκρατίας για να ελέγχουν τα περάσματα (δερβένια). Οι αρματολοί ήταν ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της διοίκησης των απομακρυσμένων επαρχιών στη βυζαντινή και την ενετική Ελλάδα. Όταν ήρθαν οι Τούρκοι εξακολούθησαν να στρατολογούν τους αρματολούς αυτούς από τους ληστές, που ήταν γνωστοί ως κλέφτες. Ήταν αρκετά συνηθισμένο να ονομάζουν τους αρματολούς "προσκυνημένους" κλέφτες, που έμεναν εκτός νόμου. Στην Πελοπόννησο δεν συναντούμε αρματολούς, όμως εκεί υπάρχουν κάποι. Οι κάποι καταδίωκαν και αυτοί ληστές, δεν ήταν όμως στην υπηρεσία της τουρκικής διοίκησης, αλλά στην υπηρεσία των πλουσίων ελλήνων γαιοκτημόνων, των προκρίτων. Βλέπε Douglas Dakin, ο Αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία, μτφρ. Ρένα Σταυρίδη-Πατρικίου, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1989, σελ. 33-34.
57. Τα μεταβατικά στρατεύματα ήταν κινητές στρατιωτικές μονάδες που χρησιμοποιούσε η κυβέρνηση για την πάταξη της ληστείας ως το 1839, οπότε τα διέλυσε γιατί καταπίεζαν τους χωρικούς. Εφημ. ΑΙΩΝ 26 Φεβρουαρίου 1839 π. η., όπου γίνεται αναφορά στις καταχρήσεις τους.
58. α) Εφημερίδα ΑΘΗΝΑ 31 Αυγούστου 1838 και 7 Οκτωβρίου 1839 π. η. β) Εφημερίδα ΑΙΩΝ 26 Φεβρουαρίου 1839, 23 Αυγούστου 1839 και 1 Οκτωβρίου 1839 π. η.
59. Εφημερίδα ΑΘΗΝΑ 29 Οκτωβρίου 1838 π. η.
60. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 28 Φεβρουαρίου 1837, αριθ. 17, F.O. 32.69.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ

ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

1. Αντιπολίτευση της βρετανικής διπλωματίας στην περίοδο Rudhart.

Η αντιπολίτευση της βρετανικής διπλωματίας άρχισε αμέσως μετά την πτώση του Armanzperg. Από την πρώτη στιγμή η άφιξη του Rudhart στην Ελλάδα σκιάστηκε από τη στάση του Lyons. Το γεγονός και μόνο ότι ήταν αντικαταστάτης του Armanzperg προδιέθεσε τη βρετανική διπλωματία εναντίον του. Όταν μόλις η Αυστρία εξέφρασε την επιδοκιμασία της για το διορισμό του η βρετανική δυσσρέσκεια μεταβλήθηκε σε έντονη αντίθεση. Από τότε ο Lyons επιδόθηκε με ζήλο στις αντιπολιτευτικές του ενέργειες ρίχνοντας πολλές φορές την πολιτική σε χαμηλά επίπεδα.

Η βρετανική αντιπολίτευση στον περιορισμένο χρόνο διακυβέρνησης από το Rudhart υπήρξε διαφορετική της διετίας 1838-1839. Υπήρξε έντονη μεν αλλά περιορισμένη και εντοπισμένη σε μεμονωμένα επεισόδια τα οποία εκμεταλλευόμενη κατάλληλα, δημιουργούσαν ένταση και βοήθυσαν στο να εμπλουτίσει ο Lyons τις αναφορές του προς τον Palmerston με στοιχεία που δυσφημούσαν το καθεστώς και τον ίδιο τον Θεωνα. Οι ενέργειες του απέβλεπαν κυρίως στην επίτευξη τριών στόχων: α) στο να αποτρέψει τη διεξόδυση των Ναπαίων στον κρατικό μηχανισμό, β) στη δυσφήμιση της Αυστρίας για τις τάσεις της να εγκαθιδρύσει απολυταρχικό καθεστώς, γεγονός που συμφωνούσε με τις ρωσικές προθέσεις, και γ) στην κατάλυση της βαυαροκρατίας.

Το επεισόδιο Usiglio έδωσε την ευκαιρία στη βρετανική διπλωματία να στραφεί κατά της Αυστρίας. Ο Emilio Usiglio ήταν ένας Ιταλο-αυστριακός υπήκοος που ταξίδευε με βρετανικό διαβατήριο. Η ελληνική κυβέρνηση από το 1835 είχε την πληροφορία ότι κάποιος Mazzini αρχηγός μυστικής εταιρείας υπό το όνομα "Νέα Ευρώπη" σκόπευε να στείλει απόστολο για να προσηλυτίσει τον κόσμο. Ο Emilio Usiglio που ήλθε στην Ελλάδα με αγγλικό διαβατήριο, θεωρήθηκε απεσταλμένος του Mazzini² και σαν επικίνδυνος επαναστάτης εκδιώχθηκε από την Ελλάδα με απαίτηση του Prokesch από το Rudhart. Αυτή η επέλαση του εκ Μοδένης Ιταλο-αυστριακού υπηκόου χαρακτηρίστηκε ασεαίρητη από το Lyons και έγινε αιτία διαφωνίας του με το Rudhart γιατί πραγματοποιήθηκε χωρίς προηγούμενη επικοινωνία του Rudhart με τη βρετανική πρεσβεία επί του ζητήματος αυτού. Ερμηνεύτηκε δε από τον ίδιο με τον εξής τρόπο: α) ότι ο Rudhart θεώρησε την ελληνική κυβέρνηση ως έχουσα μόνη το δικαίωμα να κρίνει την

εγκυρότητα ενός αγγλικού διαβατηρίου και να καθορίζει τη σφαίρα της βρετανικής προστασίας, και β) ότι ο Rudhart είχε σαν σκοπό να καταστήσει την Ελλάδα υποτελή στην Αυστρία και να εγκαθιδρύσει σύστημα αστυνομικό όμοιο με εκείνο της Ιταλίας. Γι' αυτό το τελευταίο ο Lyons επεκαλείτο μια μαρτυρία του Griffith και ένα έγγραφο του Green.

Σύμφωνα με την πρώτη ο Griffith, γραμματέας της βρετανικής αποστολής, απέκαλυψε στο Lyons ότι είδε στη γραμματεία επί των Εσωτερικών έγγραφο του Rudhart προς την ιταλική αστυνομία με συνημμένο κατάλογο προγραμμασμένων Ιταλών. Γνώμη του Griffith απέδιδε τον κατάλογο αυτό στον αντιπρόσωπο της Αυστρίας³. Κι εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι ο γραμματέας της βρετανικής αποστολής που γνώριζε άριστα ελληνικά, διατηρούσε κοινωνικές επαφές, που μέσα στη μικρή αθηναϊκή κοινωνία του εξασφάλιζαν πολλές και σημαντικές πληροφορίες⁴. Μια απ' αυτές τις πληροφορίες ήταν και η προθυμία της Αυστρίας να παράσχει στρατιωτική βοήθεια στο Rudhart όπταν εκρίνετο απαραίτητο από τον Θεωνα⁵, κι' αυτό αποδεικνύει πόσο στενοί υπήρξαν οι δεσμοί της Αυστρίας με το Rudhart. Η άλλη μαρτυρία την οποία επεκαλέσθη ο Lyons προκειμένου να αποδείξει την κακοδήγηση του Rudhart από την Αυστρία ήταν μια αναφορά του βρετανού προξένου στο Ναύπλιο προς τον Griffith όπου υπήρχε συνημμένο απόσπασμα αντιγράφου εκδόσεως εγκυκλίου προς τις πολιτικές αρχές και τη χωροφυλακή να συλλαμβάνονται οι Ιταλοί πρόσφυγες στην Ελλάδα⁶. Αυτή η εγκύκλιος οδήγησε το βρετανό πρέσβυ στη σκέψη πως ίσως να υπήρχε κάποια μυστική συνθήκη μεταξύ αυστριακής και ελληνικής κυβερνήσεως για την καταδίωξη των Ιταλών προσφύγων.

Παρατηρείται δηλαδή ότι η πρώτη φάση της βρετανικής διπλωματίας μετά την πτώση του Armanisberg είχε στόχο να πλήξει την αυστριακή επιρροή, όχι τόσο γι' αυτήν καθ' εαυτήν την αυστριακή πολιτική που ποτέ δεν έπαιξε σοβαρό ρόλο στα ελληνικά πολιτικά πράγματα, αλλά γιατί αυτή η πολιτική συνέπιπτε με αυτήν της Ρωσίας, τον κύριο πολιτικό ανταγωνιστή της Μ. Βρετανίας, όταν μάλιστα οι δύο πρέσβεις αυτών των χωρών, Κατακάζυ και Frokesch συνεργάζονταν στενά μεταξύ τους. Οι υποψίες του Lyons για τη συνεργασία τους ενισχύθηκαν ύστερα από πληροφορίες που είχε σύμφωνα με τις οποίες ο Θεωνας έγραψε στα τέλη του 1837 ή αρχές του 1838 επιστολή στη βασίλισσα Βικτωρία εκφράζοντας παράπονα κατά του Palmerston και του Lyons. Η επιστολή αυτή, σύμφωνα πάντα με τη γνώμη του βρετανού πρέσβυ, ήταν το αποτέλεσμα της ανησυχίας και της ανταγωνιστικότητας των Κατακάζυ και Frokesch-Osten κατά του προσώπου του, είχε πολιτικά κίνητρα και απέβλεπε στο να πεισθεί η Βικτωρία να απολύσει τον Palmerston και να ανακαλέσει τον Lyons⁷. Αν και δεν επιβεβαιώθηκε ότι η επιστολή αυτή ήταν αποτέλεσμα των εισηγήσεων των δύο πρέσβων προς τον Θεωνα, βέβαιον είναι πως μετά την πτώση του Rudhart υπήρξαν ανησυχίες εκ μέρους τους για τυχόν ενίσχυση της βρετανικής επιρροής με την αναμενόμενη ανάκληση του Τρικούπη από το Λονδίνο⁸.

Ως προς τη βαυαροκρατία δύο θεσμοί που συνέδεσαν το όνομα τους με την άσκηση της βαυαρικής κυριαρχίας δέχτηκαν τις επικρίσεις της βρετανικής διπλωματίας. Επρόκειτο για το "ανακτοβούλιο" και τους "εισηγητές".

Το ανακτοβούλιο απετελείτο από το προσωπικό της γραμματείας της αντιβασιλείας και το κληρονόμησε ο Θεώνας με την άνοδο του στο θρόνο. Συμβολο της βαυαρικής κυριαρχίας και της προσωπικής απολυταρχίας, έγινε ο άμεσος στόχος επίθεσης, όταν μάλιστα η ίδρυση του και ο καθορισμός του ρόλου του δεν περιείχεται σε κανένα νόμο. Το ανακτοβούλιο μετά την απόλυση του Armanzperg και του Rudhart διευρύνθηκε για να μπορεί να διεκπεραιώνει τον όγκο των εισερχομένων εγγράφων της βασιλικής υπηρεσίας. Το σώμα αυτό, του οποίου η εξουσία διευρύνεται σε βάρος του υπουργικού συμβουλίου, υπήρξε μια από τις κυριότερες αιτίες όχι μόνο της βρετανικής αντίθεσης αλλά και της εχθρότητας όλων των Ελλήνων απέναντι στο σύστημα διακυβέρνησης.

Το ιδρυτικό διάταγμα του Συμβουλίου της Επικρατείας κάνοντας διάκριση ανάμεσα στις αιτήσεις που απευθύνονταν προς το ανακτοβούλιο και στις αιτήσεις προς το βασιλιά του προσέδιδε εμμέσως νομικό κάλυμμα με το να αναφέρει. Ορίζει ακόμη το εν λόγω διάταγμα ότι το ανακτοβούλιο θα ήταν εκείνο που θα διεβίβαζε παράπονα σχετικά με τις εκλογές επαρχιακών και δημοτικών συμβουλίων από το γραμματέα επί των Εσωτερικών στο γενικό γραμματέα του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Το ίδιο ιδρυτικό διάταγμα του Συμβουλίου της Επικρατείας έκανε αναφορά σε "εισηγητές" στις διάφορες γραμματείες της Επικρατείας και σε "εισηγητές" επιφορτισμένους από το βασιλιά να εισηγούνται νομοσχέδια προς το Συμβούλιο της Επικρατείας. Το αξίωμα αυτό ασήμαντο και άγνωστο και με ασαφείς αρμοδιότητες μέχρι το 1837, έγινε ουσιαστικότερο από εκείνο το έτος και με διευρυμένες αρμοδιότητες, κι αυτό μας επιτρέπει να σκεφτούμε ότι ο βασιλιάς ίσως είχε την πρόθεση να χρησιμοποιήσει τους εισηγητές για να ελέγξει τις δικαιοδοσίες που είχαν παραχωρηθεί στις γραμματείες της Επικρατείας το 1837. Έτσι, σύμφωνα με το Lyons, ένας βαυαρός εισηγητής θα διοριζόταν σε κάθε γραμματεία, όπως στο Εσωτερικών ο Lahmaier, Στρατιωτικών και Ναυτικών ο Furkhardt, Οικονομικών ο Frey. Ανάμεσα στα ονόματα ήταν και το όνομα του Έλληνα Θεοκόρη9.

Από την αρχή της διακυβέρνησης της χώρας από το Rudhart βασισιά οι σχέσεις ανάμεσα στον Θεώνα και το Lyons εξελίχτηκαν σε προσωπική εχθρότητα. Ο τελευταίος πιστεύοντας πως η διαφαινόμενη ρωσική επιρροή απειλούσε να υποβιβάσει το ρόλο της Μ.Βρετανίας, θεώρησε υπαίτιο το βασιλιά, για τον οποίο πίστευε πως ενεργούσε υπό τις οδηγίες του Λουδοβίκου. Σε ιδιαίτερη συνομιλία που είχε μαζί του στο "Portland" όταν ο βασιλιάς έφτασε στην Ελλάδα με την Αμαλία και πριν αποβιβαστεί, προσπάθησε να τον πείσει ώστε να δείξει στους

υπηκόους του ότι δεν βρίσκεται υπό την κηδεμονία του πατέρα του, εξηγώντας στη συνέχεια ότι όλο το Ελληνικό Έθνος πίστευε ότι ο βασιλιάς της Βαυαρίας είχε ανακαλέσει τον Arnspereg και διορίσει το Rudhart για χάρη της Ρωσίας. Προβλέποντας μάλιστα ο Lyons πως ο Rudhart θα αποτελούσε το πρώτο βήμα για την επιβολή ρωσικής πολιτικής, προσπάθησε να προκαταλάβει τον Όθωνα τονίζοντας του ότι η εντύπωση περί κηδεμονίας του Όθωνα από το Λουδοβίκο θα επικρατούσε εάν καλούσε τους Ναπολέον να κυβερνήσουν¹⁰.

Όταν μετά την παραίτηση του Rudhart το Δεκέμβριο του 1837 άρχισε η περίοδος της υπεροχής των Ναπολέον, διαμορφώθηκαν τρία επίπεδα αντιπολίτευσης: η βρετανική αντιπολίτευση, η αγγλο-γαλλική και η Ναπολιτική. Η βρετανική διπλωματία άσκησε οικονομική και συνταγματική αντιπολίτευση, αλλά δεν άφηνε κανένα επεισόδιο όσο ασήμαντο κι αν ήταν που να μην το χρησιμοποιήσει σαν πρόσχημα για διαμαρτυρία. Δυσφημιστικά άρθρα που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα Morning Chronicle είχαν στόχο το πρόσωπο του βασιλιά, έτσι που η βρετανική διπλωματία επικρίνοντας σχεδόν κάθε τι που είχε σχέση με το καθεστώς δεν άφησε ανέπαφο ούτε τον Όθωνα.

Η αγγλογαλλική αντιπολίτευση προήλθε από τη σύμπραξη του αγγλικού και του γαλλικού κόμματος με σκοπό την επίτευξη συνταγματικής διακυβέρνησης. Αυτή η συνταγματική αντιπολίτευση εκμεταλλευόταν κάθε είδους λαϊκή δυσσέσκεια που προερχόταν από τις προσπάθειες της κυβέρνησης να διατηρήσει την τάξη και να ισοσκελίσει τον προϋπολογισμό. Αυτά τα κυβερνητικά μέτρα προκάλεσαν τρεις εξεγέρσεις: στην Υδρα τον Απρίλιο του 1838, στην Μεσσηνία τον Ιούλιο-Αύγουστο του 1838 και στη Μάνη τον Απρίλιο του 1839. Η βαυαροκρατία και η κυβέρνηση των Ναπολέον ήταν οι στόχοι των επικρίσεων της αγγλογαλλικής αντιπολίτευσης.

Στο τρίτο επίπεδο το κόμμα που ασκούσε την εξουσία ενεργούσε και σαν αντιπολίτευση. Αυτή ακριβώς η αντιπολίτευση έχει σχέση με τη συνωμοσία της Φιλοφροσύνης Εταιρείας¹¹.

2. Οικονομική και πολιτική αντιπολίτευση στην περίοδο 1838-1839

Το γεγονός ότι η εγγύηση της τρίτης σειράς του δανείου θα βοηθούσε ένα σύστημα διακυβέρνησης που ξέφευγε από τον έλεγχο της Μ.Βρετανίας και θα προσήγγιζε τις ρωσικές βλέψεις, στάθηκε η αφορμή για τη μη πραγματοποίηση του από τη Μ.Βρετανία. Στη διάρκεια της σύντομης διακυβέρνησης της χώρας από το Rudhart, ο Lyons διέκρινε την τάση του να ενισχύσει τη δύναμη του κλήρου¹², γεγονός που θα έβλαπτε τον Όθωνα και θα ενίσχυε τη ρωσική πλευρά. Άλλος λόγος εξίσου σημαντικός υπήρξε ο βαυαρικός τρόπος διοίκησης για την

υποστήριξη του οποίου προορίζονταν τα χρήματα του δανείου.

Σύμφωνα με την άποψη της βρετανικής διπλωματίας ο Θεωνας και οι Βαυαροί σύμβουλοι του φαίνονταν αποφασισμένοι να προβούν σε οιαδήποτε οικονομική ευσία για να κρατήσουν τους βαυαρούς στρατιώτες και είχαν την πρόθεση να τους προσφέρουν όχι μόνο αύξηση του μισθού τους, αλλά και παραχώρηση γης μετά την αποστράτευση τους. Μάλιστα επικρατούσε η άποψη να τους προταθεί να παραμείνουν ως έποικοι στα περίξ των Αθηνών¹³. Αν σκεφθεί κανείς τον οικισμό των Βαυαρών στρατιωτών και τις κυβερνητικές παροχές που ήταν τριπλάσιες εκείνων που δόθηκαν σε Έλληνες, ίσως να υπάρχει αλήθεια στους ισχυρισμούς του Lyons¹⁴. Σύμφωνα με αυτούς τους ισχυρισμούς οι Έλληνες που το 1836 ζητούσαν την χορήγηση της τρίτης δόσης του δανείου, ανησυχούσαν μήπως αυτή χορηγηθεί για να επιτρέψει στην κυβέρνηση να στρατολογήσει εκ νέου τα βαυαρικά στρατεύματα και να αυξήσει τις δικαιοδοσίες του κλήρου, να διαιωνήσει, δηλαδή, ένα "μισητό" σύστημα διακυβέρνησης της χώρας¹⁵.

Η βρετανική οικονομική αντιπαλίτευση το 1838-1839 εφαρμόστηκε για να περιορίσει τη ρωσική αλλά και τη γαλλική επιρροή εκφράζοντας την αντίθεση της για το διορισμό του Regny. Στις 14 Μαΐου 1838 έγινε η Διάσκεψη του Λονδίνου με τη συμμετοχή των πρέσβων που εκπροσωπούσαν τις τρεις Μ. Δυνάμεις: τον Palmerston της Μ.Βρετανίας, τον Baron de Bourquenie της Γαλλίας και τον Pozzo di Borgo της Ρωσίας. Αυτή η Διάσκεψη έγινε ύστερα από την άρνηση της Μ.Βρετανίας να προκαταβάλει το μερίδιο της στην τρίτη σειρά του δανείου που αντιστοιχούσε στο ποσό του ενός εκατομμυρίου. Την άρνηση της αυτή η Μ.Βρετανία δικαιολόγησε με δύο τρόπους: α) έγινε γνωστό ότι εκείνο το εκατομμύριο ήταν προορισμένο να εξοφλήσει ένα βραχυπρόθεσμο δάνειο που είχε παραχωρήσει ο Λουδοβίκος τον Ιούλιο του 1835 για την πρόσκαιρη αντιμετώπιση των κρατικών αναγκών. Όμως το βρετανικό κοινοβούλιο ψηφίζοντας αυτήν την πίστωση δεν είχε υπόψη του να τη δώσει σαν βοήθεια στη Βαυαρία αλλά στην Ελλάδα, και β) έθεσε όρο την άμεση ισοκάλιση του προϋπολογισμού με δραστικές περικοπές στις στρατιωτικές και ναυτικές δαπάνες. "Γραφτε" είπε ο Palmerston στο Σούτσο "χωρίς αυτά τα δύο προηγούμενα να μην περιμένετε καμιά βοήθεια"¹⁶. Στη Διάσκεψη αυτή ο Palmerston εκτός του όρου για την ελάττωση των στρατιωτικών και ναυτικών δαπανών έθεσε το ζήτημα των αντιπροσωπευτικών θεσμών, πάνω στους οποίους θα στηρίζονταν σταθερές και ακλόνητες εγγυήσεις. Μόνο με τον τρόπο αυτό θα μπορούσε να ασκήσει κανείς έλεγχο σοβαρό στα οικονομικά του ελληνικού κράτους¹⁷.

Παρά τη διαφωνία του Ρώσου Pozzo di Borgo η Μ.Βρετανία πίστευε πως οι όροι της θα γίνονταν δεκτοί και οι Βαυαροί θα εγκατέλειπαν την Ελλάδα εκτός εάν η Ρωσία και η Γαλλία έδιναν οι ίδιες την οικονομική ενίσχυση¹⁸. Όμως ο Rudhart πριν φύγει δεν φρόντισε μόνο για τη ρωσική υποστήριξη, αλλά δαλέασε και το Lagrene με το διορισμό γαλλόφιλων στο Συμβούλιο της Επικρατείας και στη γραμματεία

επί των Οικονομικών, όπως ήταν ο Νικόλαος Μπότσης, ο Κων/νος Καρατζάς και ο Γκίκας Καρακατσάνης. Το Μάιο του 1838 ο Θεώνας κάλεσε πίσω το Regny ως πρόεδρο του Ελεγκτικού Συνεδρίου, έτσι που ο έλεγχος των οικονομικών πέρασε στα χέρια της Γαλλίας. Κατ'αυτόν τον τρόπο ο Θεώνας εξασφαλίζοντας την υποστήριξη του Lagrene και του Κατακάζι¹⁹ κατάφερε να διατηρήσει σταθερή την κυβερνητική κατάσταση την περίοδο 1838-1839.

Δεν ήταν η πρώτη φορά που ο Regny πρόσφερε τις υπηρεσίες του στο ελληνικό κράτος. Είχε διοριστεί πρόεδρος του Ελεγκτικού Συνεδρίου από την πρώτη αντιβασιλεία κατ'υπόδειξη του Ελβετού φιλλέληνα τραπεζίτη Jean Gabriel Eynard. Χάρη στην επιμονή του Regny η αντιβασιλεία ίδρυσε δημόσια ταμεία για τη συλλογή και διάθεση του δημοσίου χρήματος. Τα ταμεία αυτά έπαιρναν εντολές από τη γραμματεία επί των Οικονομικών, αλλά ήταν υπεύθυνα απέναντι στο Ελεγκτικό Συνέδριο²⁰. Αργότερα στην περίοδο ασκήσεως της πολιτικής από τον Armandspereg οι καταχρήσεις του ίδιου του Armandspereg καθώς και του υπουργού των Οικονομικών Γεωργίου Λασσάνη, δημιούργησαν εχρότητα ανάμεσα σ'αυτούς και το Regny, ο οποίος πίστευε ότι μπορούσε να περιορίσει τις οικονομικές καταχρήσεις. Τελικά οι διαφορές τους οδήγησαν σε παραίτηση το Regny που άφησε έτσι ελεύθερο το πεδίο στον Armandspereg²¹. Το Μάιο του 1838 ο Regny ξαναγύρισε στην Ελλάδα επιτρέποντας στην επίσημη Γαλλία να ασκεί μια ιδιαίτερη επιρροή στις ελληνικές υποθέσεις.

Ο Lyons αντιτασσόμενος στο διορισμό του Regny τον παρουσίαζε σαν εκφραστή της Ναπαϊκής πολιτικής, ενώ η εφημερίδα ΑΘΗΝΑ που εξέφραζε την αγγλόφιλη ελληνική κοινή γνώμη παρουσίαζε το γεγονός σαν ξένη επέμβαση στις ελληνικές εσωτερικές υποθέσεις και σαν απόδειξη δυσπιστίας στα ελληνικά πρόσωπα για τον έλεγχο αυτού του τομέα της δημόσιας διοίκησης²². Έτσι, όταν η Γαλλία και η Ρωσία ενέκριναν το πρόγραμμα του Regny η Μ.Βρετανία απορρίπτοντας το πρόγραμμα του πρόβαλε την απαίτηση για αντιπροσωπευτικούς θεσμούς ζητώντας το δικαίωμα ελέγχου σε κάποιον άλλο τομέα των ελληνικών υποθέσεων.

Η στρατηγική της βρετανικής διπλωματικής αποστολής είχε πλέον αλλάξει για να ανταποκριθεί στις ανάγκες ενός κόμματος που είχε περάσει στην αντιπολίτευση. Μια από τις ανάγκες αυτές ήταν η εκστρατεία για δυσφήμιση του υπάρχοντος καθεστώτος και ανάκτηση της εξουσίας. Στα πλαίσια της εκστρατείας αυτής οφείλουμε να αναζητήσουμε την μεγαλοποίηση ορισμένων ασήμαντων επεισοδίων καθώς και την υποκίνηση άφρων δυσφημιστικών για τον Θεώνα.

Ο Ζωγράφος σε επιστολή του προς το Μαυροκορδάτο χαρακτηρίζει τα σε βάρος της Ελλάδος δημοσιεύματα των αγγλικών εφημερίδων "σηδεστάτη πληγή" και ζητά τη μεσολάβηση του σαν το μόνο ικανό να παρέμβει "ώστε αντί του μεγάλου κακού το οποίον η ξένη εφημεριδογραφία επροξένησεν εις την

κοινήν γνώμην να προξενήσῃ εις το εξής καλόν και όφελος" . Αλλά και σε προηγούμενη πολυσέλιδη επιστολή του αναφέρεται λεπτομερειακά στα γεγονότα εκείνα που ο Lyons παρουσίαζε σαν προμελετημένη αντίθεση στην πολιτική και τα συμφέροντα της Μ.Βρετανίας. Οι υποθέσεις κάποιου Βάϊξ και κάποιου Γραλλιόρδου μεταμορφώθηκαν σε σπουδαία ζητήματα Επικρατείας. Επίσης, αναφέρει τη φυλάκιση τεσσάρων Επτανησίων εκ των οποίων ο ένας πέθανε στη φυλακή καθώς και την κατάταξη στο στρατό δυο στρατευσίμων για την εθνικότητα των οποίων υπήρξε διαφωνία μεταξύ ελληνικών αρχών και βρετανικής πρεσβείας, η οποία τους παρουσίαζε σαν Επτανησίους. Εξαιτίας αυτών των δύο τελευταίων συμβάντων ο Ζωγράφος χαρακτήρισε το Μέγα Άρμωστή της Επτανήσου" συμπράκτορα του Lyons"25. Ένα μικρό δείγμα των δυσφημιστικών άρεων είναι και το ακόλουθο απόσπασμα από φύλλο της Morning Chronicle της 6 Μαρτίου 1839. "Η ομιλία του βασιλιά Όθωνα, οι συσπάσεις του προσώπου του, το τραύλισμα του, η κουφότητα του, οι ανόητες παρατηρήσεις του, η εξωφρενική ισχυρογνωμοσύνη του, η προτίμηση του προς τα πολιτικά παράσιτα που τον περισταίχίζουν, η απεριόριστη αλαζονεία του και η αδιαφορία προς την ώρα γυναίκα του είναι σαφή σημάδια της ανικανότητας και της βλακειάς του"26.

Από τις ενέργειες αυτές του βρετανού διπλωμάτη και του βρετανού Άρμωστή προκλήθηκε αναταραχή στις καγκελλαρίες της Ευρώπης ως προς την ενδεχόμενη επίδραση πάνω στη σταθερότητα του ελληνικού θρόνου. Ο Metternich σε επιστολή του στον αντιπρόσωπο του στο Λονδίνο Herr von Hummelauer αναφέρει μια αποκαλυπτική συνομιλία που είχε ο Lyons με τον Frokesh όπου φαίνεται πως κάθε άλλο παρά για την ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους φρόντιζε όπως συνήθιζε επίσημα να διακηρύσσει. "... Μια πραγματικά ανεξάρτητη Ελλάδα είναι αυτοπία. Η Ελλάδα είναι ρωσική ή βρετανική και αφού δεν πρέπει να είναι ρωσική, πρέπει να είναι βρετανική. Δεν μπορώ να εννοήσω ότι υπάρχει κάποια αμφιβολία περί τούτου, κανένας άνθρωπος δεν θα το αμφισβητούσε. Ο ρόλος της Μ.Βρετανίας περιγράφεται σ'αυτές τις λέξεις - να είσαι σίγουρος ότι θα τα βγάλει πέρα και θα τσακίζει κάθε εμπόδιο που συναντά στο δρόμο της. Δεν είναι ζήτημα των Tories ή Whigs, είναι εθνικό θέμα. Δυστυχώς, αφότου έπαψα να ελέγχω την ελληνική κυβέρνηση, έχει πάρει στραβό δρόμο και μπορώ καλά να δω ότι το λάθος δεν έγκειται στους υποδεέστερους, είναι λάθος του βασιλιά. Ο βασιλιάς δεν είναι με το μέρος μας, από δω και πέρα είναι Ρώσος - αλλά, πρόσεξε δεν φτιάξαμε βασίλειο με σκοπό να δημιουργήσουμε μια ρωσική επαρχία. Ο λόρδος Palmerston με έχει συμβουλευσει να μην πιέσω πολύ για τη σύσταση αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης, αλλά να ενεργήσω με τέτοιο τρόπο που να έρθει το πράγμα μόνο του συνεπώς να κάνω πως δεν συμβαίνει τίποτα. Άλοιπόν τι είναι αυτή η κυβέρνηση παρά δεσποτισμός; Έχω χάσει την ελπίδα να σώσω το βασιλιά, γιατί οι άνθρωποι γύρω του είναι Ρώσοι. Μη νομίσσεις ότι εκφράζω αυτή τη γνώμη επιπόλαια. Ξέρω κάθε τι που συμβαίνει στο παλάτι και στα κυβερνητικά γραφεία. Ο βασιλιάς δεν λέει κουβέντα χωρίς να αναφερθεί σε μένα. Θα με ρωτήσεις πως αμόνομαι κατά του ψεύδους. Ποτέ δεν στέλνω αναφορά στο Λονδίνο, αν δεν αρκίσω τον πληροφοριοδότη μου. Με κατηγορήσαν ότι υπήρξα εχθρικός προς τον κ. Rudhart γιατί

επιθυμούσα να απομακρυνθεί, αλλά επειδή κρατώ αντίγραφα για κάθε τι που έγραψε είμαι πλήρως ενήμερος των σκοπών του. Πράκτορες μου υπάρχουν σ'όλη τη χώρα. Σου λέω, ο βασιλιάς είναι στο δρόμο για να καταρρεύσει, η δημοτικότητα του είναι χαμένη και γρήγορα κάτι θα δούμε. Είμαι έτοιμος να αποδείξω, στη στιγμή, ότι ο βασιλιάς είναι ένας ηλίθιος: η απόδειξη είναι στα αρχεία μου. Η συμπεριφορά του στην υπόθεση του υπηρέτη μου θα το δείξει..."27.

Απ'αυτά τα λόγια του Lyons τρία σημεία τραβούν την προσοχή του αναγνώστη: Η επιρροή της Μ.Βρετανίας στα ελληνικά πράγματα αποτελούσε εθνική υπόθεση της Μ.Βρετανίας που δεν επιδεχόταν αμφισβήτηση από κανένα κόμμα του βρετανικού κοινοβουλίου. Συνεπώς έτσι δικαιολογούνται όλες οι προσπάθειες του εκπροσώπου της στην Ελλάδα να ανακτήσει τη χαμένη επιρροή, όσο έντονες διαγράφονταν για ένα αντικειμενικό και ψυχραιμο παρατηρητή. Για την αλήθεια αυτών των ισχυρισμών αξίζει να αναφέρουμε μερικά περιστατικά. Ακόμη και το γιλέκο που φορούσε ο υπηρέτης του βρετανού πρέσβυ ήταν αρκετά σημαντικό για να δώσει έκταση στις προστριβές μεταξύ του Θεωνα και του Lyons. Ο εν λόγω υπηρέτης είχε συλληφεί όταν κατά τη διάρκεια μιας πυρκαϊάς είχε ρίξει νερό πάνω σ'έναν αστυνομικό. Ο Lyons επέμενε ότι ο υπηρέτης του ως προς την καταγωγή Μαλτέζος και επί πλέον βρετανός υπήκοος, δεν υπόκειται σε σύλληψη γιατί "τα κουμπιά στο γιλέκο του φέρουν τα δικά του βρετανού υπουργού". Μετά από πολλή συζήτηση, οι Έλληνες δικαστές αποφάσισαν να δεχτούν την άποψη του και ο ταπικός διοικητής απολύθηκε. Ο Lyons μεγαλοποίησε τόσο πολύ αυτό το ασήμαντο συμβάν που η αλληλογραφία του πιάνει ένα ολόκληρο τόμο αναφορών28.

Η διπλωματική του καριέρα αμαυρώθηκε από μικροπρεπείς φιλονικίες με επίσημα πρόσωπα και με κωμικές συνέπειες. Επειδή ένας Βρετανός ο Black απολύθηκε από τη θέση του στην αστυνομία, ο Lyons αντεκδικήθηκε με το να μην καλέσει το δήμαρχο της πρωτεύουσας σ'ένα κοντσέρτο της βρετανικής πρεσβείας. Η διαμάχη παρουσίασε και την κωμική της πλευρά όταν η λάμπα έξω από την πρεσβεία παρέμενε σβηστή κάθε βράδυ, η παροχή νερού κομμένη και οι αρμόδιες υπηρεσίες ειδοποιήθηκαν να μην αδειάζουν τα απορρίμματα. Όταν εστάλη ο Griffith να παραπονεθεί, ο δήμαρχος είπε ότι εξεπλάγη πως βρετανός υπουργός γνώριζε πως υπήρχε "ένα τέτοιο πράγμα" σαν το δήμαρχο της Αθήνας. Στο μέλλον συμπεριελάμβαναν το δήμαρχο στις προσκλήσεις της βρετανικής πρεσβείας29.

Το Σεπτέμβριο του 1838 η υπόθεση Finlay ξανάρεε στην επιφάνεια αλλά πήρε το δρόμο της διπλωματικής υπόθεσης. Η υπόθεση αυτή αφορούσε την απαλλοτρίωση κτημάτων που ανήκαν στον ιστορικό Finlay, βρετανό υπήκοο, και που είχαν απαλλοτριωθεί αυθαίρετα για την οικοδόμηση του εθνικού τυπογραφείου και των ανακτόρων. Ο Finlay απαίτησε την αποζημίωση του με τη μεσολάβηση της πρεσβείας, ενώ η ελληνική κυβέρνηση τον παρέπεμψε σε ειδικές επιτροπές που διαπραγματευόταν αυτές τις απαλλοτριώσεις και τις αποζημιώσεις. Τότε οι διπλωματικές διακοινώσεις της

βρετανικής πρεσβείας "έπεφταν σαν βροχή" πάνω στον υπουργό και σε πολύ έντονο τόνο³⁰.

Το δεύτερο αξιοπρόσεκτο σημείο από την επιστολή του Metternich στο Hummelauer για τα όσα είχε εκφράσει ο Lyons στον Prokesch είναι αυτό που αναφέρεται στην πεικλή εξόντωση του Θεωνα και στην αντιδημοτικότητα του ώστε "σύντομα κάτι θα δούμε". Η πρόβλεψη αυτή διατυπωμένη λίγους μήνες πριν την ανακάλυψη της φιλορωσόξου Εταιρείας μας επιτρέπει να υποθέσουμε πως ίσως να υπονοεί αυτήν τη συνωμοσία έχοντας πληροφορίες από το τόσο καλά οργανωμένο πληροφοριακό του δίκτυο. Αλλά και το ότι συνδέει αυτό το αναμενόμενο συμβάν με το πρόσωπο του βασιλιά, ενισχύει την υποψία αυτή μιας και ο στόχος της συνωμοσίας ήταν ο ίδιος ο Θεωνας.

Το τρίτο είναι η συμβουλή του Palmerston να μην πιεσθεί ο Θεωνας για αντιπροσωπευτικούς θεσμούς αλλά να οδηγήσει την κατάσταση με τέτοιο τρόπο ώστε μόνη της να εξελιχθεί η κατάσταση προς το επιθυμητό αποτέλεσμα. Ο αυστριακός αντιπρόσωπος στο Λονδίνο πήρε οδηγίες από τον Metternich να διαμαρτυρηθεί για τις παρατηρήσεις που έκανε ο Lyons. Τότε ο Palmerston παραδέχθηκε ότι είχε συμβουλευθεί κατ'αυτόν τον τρόπο το βρετανό πρέσβυ στην Αθήνα γιατί ήταν πεπεισμένος ότι η απαίτηση για αντιπροσωπευτικούς θεσμούς σ'αυτήν την συγκεκριμένη χρονική περίοδο αναπόφευκτα θα ερχόταν αντιμέτωπη με την άρνηση του Θεωνα και τις ραδιουργίες των Βαυαρών³¹.

Ο Palmerston πίστευε ότι η απαίτηση για σύνταγμα θα ερχόταν αντιμέτωπη με το κύρος του βασιλιά που ήταν ακόμη πολύ μεγάλο για να επιτρέψει τις προσωπικές επικρίσεις που συνεπάγονταν αυτού του είδους οι επιθέσεις. Επρεπε λοιπόν η αντιπολίτευση ως προς τους θεσμούς και το σύνταγμα που ασκούσε η βρετανική διπλωματία να βρίσκει προσχήματα για να ασκεί την κριτική της. Αυτά τα προσχήματα αντλούσε από τα μέτρα που ελάμβανε η κυβέρνηση για να διατηρήσει την τάξη και να επιτύχει την ισοσκέλιση του προϋπολογισμού. Οι δυσαρέσκεις που προκαλούσαν στο λαό αυτά τα μέτρα ήταν τα όπλα που εκμεταλλευόταν η αντιπολίτευση. Μικρές τοπικές εξεγέρσεις στην Υδρα τον Απρίλιο του 1838, στη Μεσσηνία τον Ιούλιο-Αύγουστο του 1838 και στη Μάνη τον Απρίλιο του 1839, προκλήθηκαν από αδέξιους χειρισμούς της κυβέρνησης και εξυπηρετούσαν τους ισχυρισμούς της αντιπολίτευσης για κακή διακυβέρνηση³².

Στην περίπτωση της εξέγερσης των Υδραίων βασικό ρόλο έπαιξε ο νόμος της 10ης Δεκεμβρίου 1837 περί στρατολογίας. Ο νόμος αυτός στόχευε στη δημιουργία εθνικού στρατού που θα αντικαθιστούσε τους βαυαρούς στρατιώτες οι οποίοι έφευγαν από την Ελλάδα καθώς τελείωνε ο χρόνος της θητείας τους. Η αντίδραση των Υδραίων οφείλετο στην απειλή για κατάργηση του τοπικού προνομίου που σύμφωνα μ'αυτό οι Υδραίοι επάνδρωναν μόνο το ναυτικό³³. Το αίτημα τους να

εξαιρεθούν από το νόμο αυτό συνάντησε την άρνηση του Γλαράκη, ο οποίος θεωρήθηκε σαν υπονομευτής της Υδρας επειδή θέλησε να την πλήξει σαν κέντρο της αντικαποδιστριακής αντιπολίτευσης που υπήρξε³⁴. Αυτή η άποψη ενίσχυσε την εντύπωση για υποκίνηση των ταραχών εκ μέρους της συνταγματικής αντιπολίτευσης στην οποία είχε εμπλακεί και ο Κουντουριώτης³⁵. Ο νόμος περί στρατολογίας τους βοήθησε να εκμεταλλευτούν τις διαφωνίες τους παρακινώντας τους σε επανάσταση για να επιτύχουν τη διάσπαση τους και στη συνέχεια να τους οδηγήσουν σε συμβιβασμό³⁶.

Στη Μεσσηνία ο λαός ξεσηκώθηκε εξαιτίας της αυστηρότητας με την οποία οι αρχές αντιμετώπισαν τη φοροδιαφυγή. Η μαρτυρία που ενδυναμώνει την άποψη ότι η εξέγερση αυτή υπήρξε έργο των συνταγματικών ήταν το ότι η καταδίωξη των συνταγματικών της περιοχής έγινε από τον Ι.Σούτσο διοικητή Μεσσηνίας γνωστό ρωσόφιλο και οπαδό του Γλαράκη. Αυτές οι καταδίωξεις έπαιρναν τη μορφή καταχρήσεων οικονομικών υπαλλήλων που πραγματοποιούνταν σε βάρος αγροτών οπαδών των συνταγματικών. Άλλωστε τόσο ο Ι.Σούτσος όσο και οι άλλοι που έκαναν τις διώξεις ανήκαν στο ρωσικό κόμμα³⁷.

Η εξέγερση της Μάνης το 1839 κατά ένα μεγάλο ποσοστό προκλήθηκε λόγω του παραγκωνισμού και των καταδιώξεων που υφίσταντο στην περιοχή οι συνταγματικοί από τη Ναπική κυβέρνηση του Γ.Γλαράκη. Αυτό σε συνδυασμό με τις ανανεωμένες προσπάθειες για τη συλλογή των φόρων που στρέφονταν κυρίως προς τους πολιτικούς αντιπάλους έπαιξαν ρόλο στην προετοιμασία της εξέγερσης³⁸.

Όλες αυτές οι εξεγέρσεις κατέληγαν στην απαίτηση για παραχώρηση συντάγματος. Συμπερασματικά η αντιπολίτευση της βρετανικής διπλωματίας έτσι όπως ασκήθηκε αυτή την περίοδο δείχνει να επιδιώκει: α) την ανάγκη για μεγαλύτερη διεύθυνση στους μηχανισμούς της εξουσίας μέσω της δυσφήμισης του υπάρχοντος καθεστώτος, και β) να πείσει πως το εθνικό συμφέρον αλλά και η προστασία του βασιλικού θρόνου απαιτούσε την υποστήριξη της Μ.Βρετανίας. Αυτό το δεύτερο βασίζονταν σε μια σειρά από συλλογισμούς των οποίων την αποδοχή προσπαθούσε να εξασφαλίσει ο Lyons. Δηλαδή, ότι, το υφιστάμενο σύστημα ήταν αφόρητο και αυτό οφείλετο στην ανικανότητα του βασιλιά αλλά και στην επιμονή του να κάνει ο ίδιος τα πάντα. Άρα μόνο ένα συνταγματικό σύστημα θα περιοριζε τη δύναμη του και θα προστατεύε τους Έλληνες από την ανικανότητα του. Μ'αυτή τη συλλογιστική ο Lyons δικαιολογούσε την αντιπολιτευτική του τακτική με τις διαμαρτυρίες για τις φημολογούμενες καταχρήσεις, τη συνηγορία του για τις αρχές του συνταγματισμού και την προβολή της βρετανικής ισχύος που είχε το θάρρος να προστατεύει τα εθνή του υπάρχοντος συστήματος.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Το βρετανικό διαβατήριο είχε εκδοθεί από το διπλωματικό αντιπρόσωπο της Μ.Βρετανίας στη Φλωρεντία την 24 Ιανουαρίου/5 Φεβρουαρίου 1835, Lyons προς Palmerston, 8 Αυγούστου 1837, Επιτομαί εγγράφων του βρετανικού υπουργείου των εξωτερικών, συνταχθείσαι υπό Γ.Γλύτση, Χ.Λούκου, Ε.Μπελιά, έκδοση Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 1979, 3 τόμ., τόμ.Β 71/7.
2. α) Rudhurt προς Μαυροκορδάτο, εμπιστευτική, 28 Σεπτεμβρίου/10 Οκτωβρίου 1837, αρ.π.5418, φακ.20α, αρχ. Μαυροκορδάτου. β) Εφημερίδα ΣΩΤΗΡ 29 Ιουλίου/11 Αυγούστου. γ) Driault & M. Lheritier, Histoire diplomatique de la Grece de 1821 a nos jours, st., Παρίσι 1925-26, τόμ.ΙΙ, σελ.167.
3. Lyons προς Palmerston, 8 Αυγούστου 1837, Επιτομές τόμ.Γ, 71/7.
4. Piscatory προς Gruizot, Αθήνα 20 Αυγούστου 1841, 5η έκθ. "Textes et documents, La Grece d' Othon" επιμ.έκδ. Ιωάννης Πούλος, L'Hellenisme Contemporain, 2η σειρά, ΙΧ (1955) σελ.414.
5. Lyons προς Palmerston, 8 Αυγούστου 1837, Επιτομές τόμ.Γ, 71/7.
6. J.Green, Ναύπλιο προς Griffith, Αθήνα 5 Αυγούστου 1837, Επιτομές τόμ.Γ, 71/7.
7. Lyons προς Palmerston, 31 Ιανουαρίου 1838, Επιτομές τόμ.Γ, 76/24.
8. Lyons προς Palmerston, ο.π.
9. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 4 Μαρτίου 1837, αρ.π.20, F.O. 32.69 και 13 Ιανουαρίου 1840, αρ.π.10, F.O.32.96. β) J.Petrooulos, ο.π. τόμ.Α, σελ.316. γ) Bower-Bolitho, Leonard Bower & Gordon Bolitho, Otho I: King of Greece, Λονδίνο 1939, σελ.97.
10. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 2 Μαρτίου 1837, αρ.π.18, F.O. 32.69.
11. J.Petrooulos, Πολιτική και Συγκρότηση του Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843) ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985, 2 τόμ., τόμ.Α, σελ.365.
12. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 24 Απριλίου 1837, αρ.π.47, F.O. 32.70. β) Lyons προς Palmerston 22 Μαΐου 1837, Επιτομές τόμ. Γ, 70/29.
13. Το προάστιο της Αττικής Ηράκλειο αποτελούσε τη βαυαρική στρατιωτική εγκατάσταση της Ελλάδας, Βολφ Ζάιντλ Βαυαροί στην Ελλάδα, μτφρ Δημ.Ηλιόπουλος, Αθήνα 1984. Ενδιαφέρουσες πληροφορίες σχετικά με το θέμα αυτό αναφέρονται στο βιβλίο του Γεωργίου Θ.Μαλτζέζου "Το χρονικόν του Ηρακλείου Αττικής", έκδ.Ανατολή, Αθήνα 1970.
14. Ο J.Petrooulos αναφέρει ότι ο Οθωνας είχε εξασφαλίσει την αφοσίωση των Βαυαρών στα συμφέροντα του με μεγάλες αμοιβές και υψηλά αξιώματα. J.Petrooulos, ο.π., τόμ.Α, σελ.317.
15. Lyons προς Palmerston, 22 Μαΐου 1837, Επιτομές τόμ.Γ, 70/29 και Lyons προς Palmerston, Αθήνα 1 Φεβρουαρίου 1838, εμπιστευτική αρ.π.23, F.O. 32.76.

16. α) Driault και Lheritier, ο.π., τόμ.ΙΙ, σελ.175. β) J.Petrooulos, ο.π.,τόμ.Α,σελ.357.
17. Driault,ο.π.
18. Lyons προς Palmerston,Αθήνα 19 Ιουνίου 1838,αριθ.102, F.O. 32.77.
19. α) Lyons προς Palmerston,Αθήνα 29 Δεκεμβρίου 1837, αριθ.53, F.O. 32.79, β) 20 Σεπτεμβρίου 1837, αριθ.96, F.O.32.71, γ) 25 Σεπτεμβρίου 1837, αριθ.99, F.O.32.71.
20. Διάταγμα "Περί Οργανισμού των Δημοσίων Ταμείων" 6/18 Φεβρουαρίου 1834 ΦΕΚ 14,13/25 Απριλίου 1834 και J.Petrooulos, ο.π.,τόμ.Α,σελ.211.
21. Εφημερίδα ΑΘΗΝΑ 17 Ιουνίου 1836 και 11 Απριλίου 1836,π.η.
22. Lyons προς Palmerston,Αθήνα 8 Μαΐου 1838,αριθ.81 και 2 Ιουνίου 1838,αριθ.94,F.O.32.77.
23. Driault και Lheritier,ο.π.,τόμ.ΙΙ,σελ.175-176.
24. Ζωγράφος προς Μαυροκορδάτο,Ιδιαίτερον,Αθήνα 16/29 Αυγούστου 1839, αριθ.5614,φак.20β,αρχ.Μαυροκορδάτου.
25. Ζωγράφος προς Μαυροκορδάτο,Ιδιαίτερα και εμπιστευτική, 19 Φεβρουαρίου/3 Μαρτίου 1839,αριθ.5579,φак.20β,αρχ.Μαυροκορδάτου. Σ'αυτό το πολυσέλιδο ο Ζωγράφος αφού δίνει διασαφήσεις για τις σχέσεις μεταξύ ελληνικής κυβέρνησης και βρετανικής πρεσβείας, δικαιολογεί τον Όθωνα για τις πολιτικές αρχές του που αποβλέπουν στην ισορροπία μεταξύ των τριών δυνάμεων και κατηγορεί το Lyons γιατί όταν επί Armansterg υπήρξε υπερβολική η επιρροή της Μ.Βρετανίας ήταν ευχαριστημένος, όταν η κατάσταση άλλαξε υπέρ της Ρωσίας τα βλέπει όλα άσχημα. Επιπλέον αναφέρεται στους λόγους για τους οποίους ήταν δύσκολο έργο ο σχηματισμός ομοιογενούς υπουργείου και τέλος στην οικονομική κρίση σαν συνέπεια της πολιτικής της εξισορρόπησης των τριών δυνάμεων.
26. Bower & Bolitho,ο.π.,σελ.109.
27. Bower ο.π.,σελ.107-108,από επιστολή του Metternich προς Hummelauer στις 10 Μαρτίου 1839.
28. α) Σούτσος προς Ζωγράφο,εμπιστευτική αναφορά αριθ.74, Λονδίνο 2/14 Σεπτεμβρίου 1838, φак.1838, 18.2α,αρχ.Υπ.Εξωτερικών. Στον ίδιο φάκελο για το ίδιο θέμα ακολουθούν αναφορές του Palmerston προς το Σούτσο, 11 Σεπτεμβρίου 1838, του Dodson στον Palmerston, 20 Σεπτεμβρίου 1838, Σούτσος στον Palmerston εμπιστευτική 12 Σεπτεμβρίου 1838 και Palmerston στον Σούτσο 14 Σεπτεμβρίου 1838. β) Bower & Bolitho, ο.π.,σελ.104-109. γ) Driault & Lheritier, ο.π.,τόμ.ΙΙ,σελ.173-174.
29. Bower & Bolitho,ο.π.,σελ.115.
30. Driault & Lheritier,ο.π.,τόμ.ΙΙ,σελ.178.
31. Bower & Bolitho,ο.π.,σελ.107.
32. α) Εφημερίδα ΑΘΗΝΑ,22 Ιανουαρίου 1838,όπου και ο νόμος της 28 Νοεμβρίου/10 Δεκεμβρίου 1837, περί συμπληρώσεως του στρατού, και 26 Ιανουαρίου 1838 π.η. β) J.Petrooulos, ο.π., τόμ.Α,σελ.358.
33. Εφημερίδα ΑΘΗΝΑ,13 Απριλίου 1838.
34. α) Εφημερίδα ΑΘΗΝΑ,24 Αυγούστου 1838,π.η. β) Χρ. Λούκος, Η αντιπολίτευση κατά του κυβερνήτη Ι.Καποδίστρια.
35. α) Lyons προς Palmerston,Αθήνα 3 Ιουλίου 1838, αριθ.112, F.O. 32.77. β) Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, Αγροτικές Εξεγέρσεις στην Παλιά Ελλάδα 1833-1881, Αθήνα 1989,

- σελ.152.
36. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 3 Ιουλίου 1838, Μυστική και εμπιστευτική, αριθ.113, F.O.32.77.
37. Σύμφωνα με κάποια άποψη οι υφιστάμενοι τις διώξεις εκ μέρους των ρωσόφιλων ήσαν συνταγματικοί οπαδοί της Ναποσυχώνευσης (βλ.κεφ.περί Ναποσυχώνευσης) που αποστάτησαν επιδιώκοντας ατομικά οφέλη. α) Εφημερίδα ΑΘΗΝΑ, 20 Αυγούστου 1838 και 24 Αυγούστου 1838 και 30 Ιουλίου 1838 π.η. β) Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, ο.π., σελ.156 και 162.
38. α) J.Petrooulos, τόμ.Α, ο.π., σελ.359. β) Καίτη Αρώνη-Τσίχλη, ο.π., σελ.170.

Μ Ε Ρ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο

ΦΙΛΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Δ

ΑΙΤΙΑ ΚΑΙ ΑΦΟΡΜΕΣ

1. Αδυναμίες του Οθωνικού Συστήματος

Το σύστημα της Οθωνικής απολυταρχίας και η εξέλιξη των θεσμών του υπουργικού συμβουλίου και της βαυαρικής κυριαρχίας, όπως διαμορφώθηκαν, απέτελεσαν τους στόχους της αντιπολίτευσης που προήρχετο όχι μόνο από το περιβάλλον της βρετανικής διπλωματίας, αλλά και από το ρώσικό κόμμα που ήδη "κυριαρχούσε". Αυτό το βασισμένο σε λεπτές ισορροπίες σύστημα έφερε τη σφραγίδα της προβληματικής προσωπικότητας του Οθωνα, έτσι ώστε η στερέρωση και η διατήρηση της μοναρχίας να παρουσιάζει αδυναμίες και προβλήματα αποτελεσματικότητας.

Βαυαρική κυριαρχία

Καθ' όλη τη διάρκεια της Οθωνικής απολυταρχίας η έντονη παρουσία του βαυαρικού στοιχείου στις ελληνικές κρατικές υπηρεσίες προσδιόρισε την περίοδο αυτή με το χαρακτηρισμό της βαυαρικής κυριαρχίας. Η βαυαρική κυριαρχία, δηλαδή, ταυτίζεται με την πολιτική πρόσληψη Βαυαρών στη δημόσια διοίκηση με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό των Ελλήνων από την άσκηση οποιασδήποτε σημαντικής εξουσίας. Από την αρχή της πρώτης αντιβασιλείας μέχρι το τέλος της οθωνικής απολυταρχίας η βαυαρική κυριαρχία παρουσίασε διαφοροποιήσεις που απέρρεαν τόσο από τις ηγετικές φυσιογνωμίες που την εκπροσωπούσαν όσο και από τις επί μέρους αντιδράσεις των Ελλήνων ενάντια στα μέτρα και τους θεσμούς που επιβάλλονταν εκ μέρους των Βαυαρών.

Η βαυαρική κυριαρχία δικαιολόγησε την παρουσία της για τρεις λόγους: α) Εφόσον για τη δημιουργία ελληνικού κράτους ήταν απαραίτητη η διοικητική και τεχνική βοήθεια της Δύσης, η επιλογή της Βαυαρίας για την επάνδρωση της κρατικής μηχανής κρίθηκε σαν πιο κατάλληλη. Ήταν μια χώρα υψηλής

πολιτιστικής στάθμης, και η γεωγραφική της θέση δεν αποτελούσε απειλή για την Ελλάδα. Συνεπώς η Βαυαρία με τη μικρή επιρροή στο ελληνικό κράτος δεν ήταν δυνατόν να προκαλέσει σοβαρές αντιζηλίες μεταξύ των μεγάλων ευρωπαϊκών κρατών. β) Πολιτικές και στρατιωτικές προσωπικότητες που είχαν αναδειχθεί στον απελευθερωτικό αγώνα είχαν ενισχύσει την εμφύλια διαμάχη στην περίοδο που διαδέχθηκε τη δολοφονία του Καποδίστρια. Η ανάμειξη των Ελλήνων στα πολιτικά ήταν τόσο μεγάλη, ώστε θα τους ήταν αδύνατο να μη χρησιμοποιήσουν την εξουσία για κομματικούς σκοπούς. Έτσι, κρίθηκε επιβεβλημένος ο περιορισμός των ατομικών τους πρωτοβουλιών με την ενίσχυση του ρόλου των βαυαρών αξιωματούχων. γ) Η αφοσίωση των Βαυαρών στον Όθωνα και στο Λουδοβίκο εξασφάλιζε εγγυήσεις για την απρόσκοπτη επιτέλεση του βασιλικού έργου που στόχευε στον εξευρωπαϊσμό των Ελλήνων και στον περιορισμό των κομματικών συγκρούσεων που προκαλούσε η επιρροή των τριών προστάτιδων Δυνάμεων.

Η βαυαροκρατία είχε διαφοροποιημένη μορφή στις περιόδους από την αρχή της πρώτης αντιβασιλείας μέχρι το τέλος της αωνικής απολυταρχίας. Ο Όθωνας δεν ήρθε στην Ελλάδα μόνος του. Δέκα χιλιάδες περίπου Βαυαροί διατέθηκαν στην υπηρεσία του για το νεοσύστατο κράτος. Υπάλληλοι, αξιωματικοί, στρατιώτες, αλλά και δάσκαλοι, γιατροί, αρχιτέκτονες¹. Οι Βαυαροί έφθασαν στην Ελλάδα σε μια κρίσιμη στιγμή κατά την οποία οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι παρά την εκδήλωση αναταραχών, στάσεων και συνωμοσιών εξαιτίας της παρουσίας των Βαυαρών στην Ελλάδα, τέθηκαν οι βάσεις για ένα οργανωμένο κράτος.

Στην περίοδο της πρώτης αντιβασιλείας τα δύο κέντρα της βαυαροκρατίας ήταν ο στρατός και η αυλή. Η αριθμητική υπεροχή των βαυαρών στρατιωτών δεν εξασφάλιζε μόνο τον έλεγχο του στρατού από τους Βαυαρούς, αλλά παρείχε εξειδικευμένες γνώσεις, που οι περισσότεροι από τους Βαυαρούς διέθεταν, άγνωστες στους Έλληνες πολίτες. Από τους πέντε χιλιάδες Βαυαρούς περισσότεροι από χίλιοι ήταν τεχνίτες ή ειδικευμένοι εργάτες ασχολούμενοι με την οδοποιία, την κτηνιατρική, τη γεωργία, την κεραμουργία και την κατασκευή δημοσίων και ιδιωτικών οικοδομών. Η δημόσια διοίκηση έμοιαζε σχετικά απαλλαγμένη από το βαυαρικό στοιχείο γιατί το απολυταρχικό σύστημα και η εξάρτηση του υπουργικού συμβουλίου απ' αυτό καυστούσαν περιττό τον πραγματικό διορισμό Βαυαρών στις υπηρεσίες. Άλλωστε, η ίδια η αντιβασιλεία ήταν ένα είδος υπερσυμβουλίου με δικό της πολυάριθμο επιτελείο, στο οποίο άλλοι υπηρετούσαν ως διερμηνείς και άλλοι συνέτασσαν νόμους. Εκεί όπου όλες οι ηγετικές θέσεις δόθηκαν σε Έλληνες ήταν στο ναυτικό, παρ'όλο που είχε την ίδια ανάγκη πειθαρχίας και εξοπλισμού όπως και ο στρατός. Όμως, ποτέ το ναυτικό δεν διεδραμάτισε το ρόλο του στρατού στα εθνικά πολιτικά πράγματα και δεν μπορούσε να απειλήσει σοβαρά το κύρος του στέμματος χωρίς κάποια βοήθεια από τις κερσαίες δυνάμεις².

Η βαυαροκρατία επί Armanberg περιορίστηκε στους

λίγους εκλεκτούς Βαυαρούς του βασιλικού οίκου που ήταν αφοσιωμένοι στο πρόσωπο του Armanberg. Η νέα αυτή περιορισμένη μορφή βαυαροκρατίας είχε τη μορφή μιας μικρής και ανεπίσημης "καμαρίλας" που αποτελούνταν από τους εξής: α) τον πρεσβευτή της Βαυαρίας Kobell που εκτελούσε χρέη μεσαλαβητή μεταξύ του Armanberg και του Λουδοβίκου, β) το βαυαρό αξιωματικό Maximilian Frey, ο οποίος ως απλό μέλος του ιδιαίτερου γραφείου του βασιλιά χρησιμοποιήθηκε από τον Armanberg για να μετριάσει τον αποκλειστικό έλεγχο του Θεωνα στο ιδιαίτερο γραφείο του, γ) τον πρεσβευτή της Μ.Βρετανίας Lyons που είχε αποκτήσει τέτοια ισχύ ώστε να καθορίζει την πολιτική τακτική, δ) το στρατιωτικό διοικητή της Ρούμελης και μέλος του Συμβουλίου της Επικρατείας Sir Richard Church, που όφειλε την επιρροή του στη φιλία του με το Lyons και τους προσωπικούς δεσμούς που είχε αναπτύξει με τους οπλαρχηγούς, και ε) το γραμματέα του Συμβουλίου της Επικρατείας Παναγιώτη Σούτσο, που ήλεγχε το σώμα αυτό υπό την καθοδήγηση του Armanberg. Επρόκειτο για ένα τροποποιημένο σχήμα βαυαροκρατίας ενδεικτικό της εκπροσώπησης των βρετανικών συμφερόντων και περιορισμένης ελληνικής υποστήριξης εξαιτίας της παρουσίας του Φαναριώτη Σούτσο.

Η σύσταση του Συμβουλίου της Επικρατείας έδωσε στον Armanberg την ευκαιρία να εκμεταλλευθεί το σύστημα "προστασία-πελατεία" για να προσελκύσει πολιτικές προσωπικότητες υποδεικνύοντας το διορισμό τους. Επί πλέον, η σύσταση του θεσμού αυτού έγινε σαν μια χειρονομία καλής θέλησως για τον κατευασμό της κοινής γνώμης, που δυσφορούσε με την παρουσία τόσο πολλών Βαυαρών σε πολιτικές θέσεις. Για πολιτικούς λόγους, επίσης, υπαγορεύτηκε η ίδρυση της βασιλικής φάλαγγας, που εξυπηρετούσε την απορρόφηση τεράστιου αριθμού δυσαρεστημένων στρατιωτικών αλλά και τον κατευασμό μιας τάξης στρατιωτικών που θεωρούνταν πολιτικά επικίνδυνα³. Γίνεται φανερό πως ένα τμήμα της πολιτικής τακτικής της αντιβασιλείας κάλυπτε ορισμένα μέτρα προς μετρίασμό της εχρότητας των Ελλήνων προς τη βαυαροκρατία, που ευθύς εξ'αρχής είχε εκδηλωθεί και γίνει αντιληπτή από τους επίσημους εκπροσώπους της.

Η ελληνική δυσφορία κατά της βαυαροκρατίας έλαβε διαστάσεις στην περίοδο διακυβέρνησης από τον Rudhardt. Η εφημερίδα ΕΛΠΙΣ του Λεβίδη υποδαύλιζε το αντιβαυαρικό λαϊκό αίσθημα υπογραμμίζοντας την παρουσία των Βαυαρών στις ελληνικές υπηρεσίες και επικρίνοντας την εκ μέρους της κυβέρνησης "Διαταγή της ημέρας" προς τις ένοπλες δυνάμεις στις 30 Σεπτεμβρίου 1837. Το κείμενο αυτό του οποίου συντάκτης φέρετο ο Βαυαρός Furkhardt μέλος του βασιλικού οίκου προκάλεσε το εθνικό αίσθημα των Ελλήνων και όξυνε τα αντιβαυαρικά αισθήματα για το περιεχόμενο του που επικεντρωνόταν σε τρία κυρίως σημεία: α) Στην έκφραση συμπάθειας προς τους βαυαρούς εσελοντές για τις στερήσεις και ταλαιπωρίες που υφίσταντο, β) στην πρόθεση της κυβέρνησης να διατηρήσει αμείωτες τις υπάρχουσες βαυαρικές στρατιωτικές δυνάμεις όσο καιρό απαιτείτο για την εκπαίδευση των εθνικών στρατευμάτων, και γ) στην αποδοκιμασία των

εφημερίδων εκείνων που πρόσβαλλαν τους Βαυαρούς που απολάμβαναν της κυβερνητικής εμπιστοσύνης.

Οι προστριβές αυτές είχαν σαν αποτέλεσμα τη δίωξη του τύπου και την προσωπική επίθεση κατά του Λεβίδη από τον ταγματάρχη Feder μέσα στο καφενείο η ΩΡΑΙΑ ΕΛΛΑΣ. Ακολούθησε η επίθεση κατά του Purkhardt για λόγους εκδίκησης και η καταδίκη του Feder από το στρατοδικείο σε 15νήμερο κατ'οίκον περιορισμό⁴. Η αλυσίδα αυτή των γεγονότων οδήγησε στην παύση του Rudhardt, σύμβολο της βαυαρικής κυριαρχίας στα μάτια των περισσοτέρων Ελλήνων και στο διορισμό του Κων/νου Ζωγράφου στη θέση του γραμματέα επί των Εξωτερικών, μια πράξη που δημιούργησε ελπίδες για ουσιαστική άσκηση πρωθυπουργικών καθηκόντων εκ μέρους του. Δυστυχώς όμως και η αλλαγή αυτή δεν στάθηκε ικανή να απαλλάξει τον τόπο από την βαυαροκρατία. Αντίθετα, εφιάμβευσε ο θεσμός του ανακτοβουλίου που διευρύνθηκε για να μπορεί να διεκπεραιώνει τον όγκο των εγγράφων της βασιλικής υπηρεσίας. Στο ανακτοβούλιο, που η εφημερίδα ΑΘΗΝΑ συνήθιζε να αποκαλεί "καμαρίλα", υπερίσχυε το βαυαρικό στοιχείο αν και συμμετείχαν Έλληνες ετερόχρονες χωρίς πολιτική ισχύ. Το σώμα αυτό ανεξέλεγκτο σε περιόδους απουσίας του Θεωνα από την πρωτεύουσα με τις διευρυμένες αρμοδιότητες προκαλούσε την προσοχή του κοινού αποπέμποντας και διορίζοντας κατά τη θέληση του⁵.

Παρ'όλο που και ο τελευταίος βαυαρός στρατιώτης έφυγε από την Ελλάδα ο Θεωνας διατήρησε μια μικρή ομάδα βαυαρών αξιωματικών για να ελέγχουν τα καίρια φρούρια της χώρας και τα βασικά τμήματα του στρατού, εξασφαλίζοντας την αφοσίωση τους με μεγάλες αμοιβές. Ο Christian Schmalz εξακολούθησε να κατέχει τη θέση του γραμματέα επί των Στρατιωτικών ως το 1841 και ο Maximilian Feder να ελέγχει τη Μάνη. Δηλαδή, ο στρατιωτικός μηχανισμός αλλά και ο διοικητικός μέσω του ανακτοβουλίου βρισκόνταν υπό βαυαρική εξουσία.

Ετσι, στην κυριαρχούμενη από τους Ναπαίους κυβέρνηση από το 1838-1839 υπήρχαν εξουσίες που δεν μπορούσαν να ελέγξουν, χωρίς να λησμονείται και η γαλλική επιρροή, που μέσω του Regny απέκλειε τους Ναπαίους από τον οικονομικό κλάδο της κυβέρνησης. Ίσως λοιπόν οι Ναπαίοι χάνοντας την ελπίδα της δυνατότητας παραχώρησης περισσοτέρων εξουσιών άσκησαν με τη Φιλορθόδοξο Εταιρεία την πλέον ανατρεπτική αντιπολίτευση.

Πολιτική τακτική του Θεωνα απέναντι στα κόμματα στην περίοδο της απολυταρχίας.

Η αντίθεση του Θεωνα προς την ύπαρξη των κομμάτων τον είχε οδηγήσει σε μια συγκεκριμένη πολιτική τακτική που

απέβλεπε : α) στο να καταργήσει τις συνεήκες χάρη στις οποίες υπήρχαν τα κόμματα, και β) στην υπονόμευση και παρακώλυση των δραστηριοτήτων τους.

Ως προς την προοπτική της υλοποίησης της πρώτης τακτικής, ήδη από την εποχή της αντιβασιλείας δημιουργήθηκαν θεσμοί και υιοθετήθηκε μια στρατηγική κατάλληλη για να πλήξει τις προϋποθέσεις που ευνοούσαν την ύπαρξη των κομμάτων. Η πολιτική αυτή απέβλεπε:

α) στην αναδιοργάνωση του στρατού για την αντιμετώπιση του προβλήματος των ατάκτων στρατευμάτων της Επανάστασης. Η διάλυση αυτών των στρατευμάτων και η αντικατάστασή τους από βασιλικούς στρατιώτες θεωρήθηκε πλήγμα κατά των κομμάτων, γιατί τους στερούσε τη στρατιωτική υποστήριξη και εξασθενούσε έτσι τη διαπραγματευτική τους ικανότητα απέναντι στη βασιλική κυβέρνηση. Η απειλή η προερχόμενη από την ύπαρξη των κομμάτων είχε δημιουργήσει την ανάγκη ενός ξένου μεσολαβητικού παράγοντα (Schmaltz), γιατί, ως φαίνεται και από τους σκοπούς της Φιλοθεσδόξου Εταιρείας, οι κρυφές βλέψεις των ηγετών των κομμάτων ήταν η ένοπλη εδραίωση της εξουσίας τους και η επιβολή των όρων τους στον Οθωμά.

β) Το απολυταρχικό καθεστώς κρίθηκε απαραίτητο προκειμένου να αφαιρεθεί από τα κόμματα κάθε δυνατότητα εκμετάλλευσης της εξουσίας για κομματικούς σκοπούς. Η διόβρωση του συστήματος των πελατειακών σχέσεων με τις ξένες πρεσβείες και τους ισχυρούς Έλληνες κρίθηκε σαν το αποτελεσματικότερο μέσον για την αποδυνάμωση των κομμάτων. Το επταμελές υπουργικό συμβούλιο δεν ήταν παρά ένα εκτελεστικό όργανο. Αν και ένας από τους επτά διοριζόταν από το στέμμα σαν Πρόεδρος του υπουργικού συμβουλίου, η θέση αυτή με κανένα τρόπο δεν τον καθιστούσε Πρωθυπουργό της κυβέρνησης. Και οι επτά ήταν ομοϊόβαθμοι, οι δε αποφάσεις τους κοινοποιούνταν στο βασιλιά και δεν ήταν καθόλου δεσμευτικές γι' αυτόν. Μολονότι ο Οθωμάς μπορούσε να μειώσει τον απολυταρχικό τρόπο εξουσίας, διευρύνοντας τις εξουσίες του υπουργικού συμβουλίου, δεν το έπραξε προκειμένου να αφαιρέσει από τα κόμματα κάθε δυνατότητα εκμετάλλευσης της εξουσίας, για κομματικούς σκοπούς⁷.

γ) Η βαυαροκρατία επίσης στην οποία ήδη έχει γίνει εκτενέστερη αναφορά, συνεπαγόταν τον αποκλεισμό των Ελλήνων από την άσκηση οποιασδήποτε σημαντικής εξουσίας και δικαιολογούσε την καθιέρωση της, ο ίδιος λόγος που καταξίωσε την απολυταρχία, την απεμπλοκή των Ελλήνων από τις κομματικές δραστηριότητες και την αδυναμία τους να χρησιμοποιήσουν την εξουσία για κομματικούς σκοπούς.

δ) Από τον Οκτώβριο του 1833 δημιουργήθηκε το Ελεγκτικό Συνέδριο, ένας θεσμός που ασκούσε την ανωτάτη διοικητική εποπτεία των δημοσίων οικονομικών και λειτουργούσε ανεξάρτητα από τις Γραμματείες Επικρατείας. Τα σημαντικότερα καθήκοντά του ήταν ο έλεγχος των λογαριασμών όλων των διοικητικών οργάνων και η προστασία του κράτους από κάθε διοικητική παραβίαση διαταγμάτων. Επρόκειτο για έναν πανίσχυρο θεσμό, εναντίον των αποφάσεων του οποίου μπορούσε

κάνει να καταφύγει μόνο στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Επί πλέον ήταν, για ευνοήτους λόγους, ο τομέας εκείνος για τον έλεγχο του οποίου τα κόμματα θα συναγωνίζονταν πιο έντονα διαπράττοντας συχνά τις πιο παράτολμες καταχρήσεις. Πρόεδρος του σώματος αυτού σ'όλη τη διάρκεια της απολυταρχίας με πραγματική εξουσία ήταν ο Artemonios Jean-Francois de Regny, που έγινε αντικείμενο επίμονης κριτικής εκ μέρους του ρωσικού κόμματος, επειδή το απέκλειε από τον έλεγχο του δημοσιονομικού τομέα.

ε) Η νέα διευθέτηση του εκκλησιαστικού ζητήματος κρίθηκε απαραίτητη προκειμένου να αντιμετωπισθεί η απειλή της Ρωσίας εναντίον της Ελλάδας κατά τις απόψεις της βαυαροκρατίας και των βρετανικών πολιτικών συμφερόντων. Τα επεκτατικά ενδιαφέροντα της Ρωσίας σε βάρος των Οθωμανών είχαν δημιουργήσει την πεποίθηση ότι αυτή η χώρα θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τους ορθόδοξους πληθυσμούς των Βαλκανίων σαν μέσο για να επιτύχει το σκοπό της. Το ρωσικό κόμμα με την πλειονότητα των ελλήνων κληρικών που ήταν αφοσιωμένοι στη Ρωσία θα μπορούσε να υποστηρίξει τις φιλοδοξίες των Ρώσων σ'αυτή την περιοχή. Εύκολα θα μπορούσε ο τσάρος να χρησιμοποιήσει το διορισμό του Πατριάρχη σαν μέσο για να ελέγξει την ελληνική Εκκλησία, έτσι ώστε ο μόνος τρόπος που υπήρχε για να αντιμετωπισθεί αυτή η προοπτική θα ήταν μια Σύνοδος ανεξάρτητη από την Κων/λη. Όσες αδυναμίες και αν παρουσίαζε ο κλήρος παρέμενε η ισχυρότερη συντηρητική ομάδα, όχι μόνο χάρη στην υποστήριξη της Ρωσίας αλλά χάρη στην δύναμη που διέθετε να ελέγξει τη σκέψη των μαζών. Οι θρησκευτικές διαμάχες που ξέσπασαν από τη νέα τάξη που δημιουργήθηκε στα εκκλησιαστικά πράγματα, περιγράφονται αναλυτικά παρακάτω.

Οι τέσσερις αυτές θεσμικές αλλαγές είχαν περιορίσει κατά πολύ τις συνθήκες κάτω από τις οποίες τα κόμματα μπορούσαν να δράσουν ελεύθερα. Άρα και το ρωσικό που ήδη βρισκόταν σε κυριαρχία από το 1938 αντιμετώπιζε προβλήματα που παρεμπόδιζαν τον αποκλειστικό έλεγχο της κατάστασης στα στρατιωτικά, οικονομικά και εκκλησιαστικά πράγματα. Επί πλέον είχε να αντιμετωπίσει τη βασιλική τακτική που με τους πολιτικούς χειρισμούς της και το πρόγραμμα της στην ουσία υιοθετούσε αντικομματικό πρόγραμμα που απέβλεπε στην υπονόμευση των κομμάτων και στην παρακώλυση των δραστηριοτήτων τους. Τότε το ρωσικό κόμμα αντιδρώντας στην εφαρμογή αυτού του προγράμματος του διαβρωτικού για τα κόμματα, προσπάθησε να τα συσπειρώσει γύρω από το στέμμα συγκεντρώνοντας οπαδούς από όλα τα κόμματα. Όμως, ο Θεώνας γνώριζε πως η συνύπαρξη των κομμάτων και η ανάπτυξη ειλικρινούς αφοσίωσης εκ μέρους τους στο στέμμα δεν ήταν δυνατόν να επιτευχθεί και ήλπιζε περισσότερο στη διάλυση παρά στη συνένωση τους. Άλλωστε, η υπονόμευση των κομμάτων είχε εκδηλωθεί και στην πολιτική τακτική της αντιβασιλείας με την απομάκρυνση των ισχυρών κομματικών προσωπικοτήτων από τα πολιτικά τους προπύργια. Ηδη έχει γίνει αναφορά στις τιμητικές εξορίες πολιτικών προσωπικοτήτων όπως του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, του Παναγιώτη Σούτσου, του Σπυρίδωνα Τρικούπη και του Ανδρέα Μεταξά, που στο ρωσικό κόμμα είχε επιπτώσεις στο θέμα της

ηγασίας . Όμως, στην εξεταζόμενη περίοδο της "ρωσικής υπεροχής" η τακτική αυτή δεν έβριγε το ρωσικό κόμμα, δεδομένου ότι είχαν επιστρέψει οι ρωσόφιλοι ηγέτες και μάλιστα είχαν προλάβει να εργασθούν όχι μόνο για την αναβάθμιση του κόμματος αλλά και να ασκήσουν την υπονομευτική κατά του Θεωνα δράση τους.

Η εκπροσώπηση και των τριών κομμάτων στη διοίκηση ήταν μια άλλη διάσταση της βασιλικής τακτικής που απετέλεσε την επίσημη πολιτική του Θεωνα από την περίοδο της απομάκρυνσης του Rudhard. Ενεργώντας κατ'αυτόν τον τρόπο επεδίωκε να ικανοποιήσει εν μέρει τις απαιτήσεις των κομμάτων και ιδιαίτερα τις ξένες δυνάμεις που τα υποστήριζαν. Εξάλλου, απέβλεπε και στον περιορισμό των καταχρήσεων με το σκεπτικό ότι οι υπάλληλοι που ανήκαν σ'ένα κόμμα εύκολα θα κατέδιδαν τις υπερβάσεις υπαλλήλων που ανήκαν σε κάποιο άλλο κόμμα. Όμως, η επιδίωξη μιας αμερόληπτης διοίκησης κατ'αυτόν τον τρόπο εύκολα αναζωπύρωνε τις κομματικές αντιζηλίες. Ήταν μια αδυναμία του Θεωνικού συστήματος γιατί προκαλούσε συγκρούσεις ανάμεσα στην αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης και στις πολιτικές σκοπιμότητες.

Αυτή η τακτική του Θεωνα απέναντι στα κόμματα που φρόντιζε με συνέπεια να ακολουθεί, ενώ από πολλούς χαρακτηριζόταν σαν ευπρόσβλητη, τον διέσωζε από ανατρεπτικές αντιπολιτεύσεις σαν αυτή των Φιλοφροδόξων. Στην πραγματικότητα ήταν ένας ένας ρεαλιστικός και λογικός τρόπος διακυβέρνησης, λίγο παρακινδυνευμένος γιατί εφαρμοζόταν από ένα ηγέτη που κάθε άλλο παρά πολιτική αβυσσέρκεια διέθετε, όπως αυτό απαιτούσε. Η έλλειψη δεξιότητας που διέκρινε τον Θεωνα στο χειρισμό των ανθρώπων, υπονόμωσε την προσπάθεια του να φανεί διοικητικά δίκαιος απέναντι στα κόμματα. Έτσι, ενώ έδινε το προβάδισμα σ'ένα κόμμα κινδύνευε με τους άστοχους χειρισμούς του να το δυσμενίσσει μάλλον και να το αποξενώσει, παρά να το ικανοποιήσει.

Για το χαρακτήρα του Θεωνα έχουν γραφεί πολλά και ιδιαίτερα για την καχυποψία και την δυσπιστία του απέναντι στους Έλληνες συνεργάτες του. Αυτό τον ανάγκασε να μην παίρνει αποφάσεις χωρίς να προχωρεί σε πολύ ασήμαντες λεπτομέρειες που εξαιτίας τους έκανε την ουσιαστική προσέγγιση των πραγμάτων. Οι κυβερνητικές δραστηριότητες ήταν τόσο πολύ εξαρτημένες από τις ματαιόσχολες μεθόδους του Θεωνα που κάθε βασιλική διάταξη προκαλούσε σύγχυση προβλέψεων σ'όλη την Αθήνα. Οι Bower και Bolitho αναφέρουν ένα γεγονός ενδεικτικό της αναβλητικότητας και της αποφασιστικότητας του. Το Μάρτιο του 1839, όταν ανακοινώθηκε ότι ένα διάταγμα εξεδόθη από το ανακτοβούλιο, κάθε υπουργός ήλπιζε ότι ο Θεωνας επιτέλους είχε αποφασίσει για ένα επείγον ζήτημα που εκκρεμούσε στο υπουργείο του. Αλλά η απογοήτευση ήταν μεγάλη όταν, με τη δημοσίευση του, αποδείχθηκε ότι ήταν μια βασιλική διάταξη που διόριζε ένα βαυαρό στρατιώτη στα ανάκτορα και ένα καπνοδοκοκαθαριστή στα δημόσια γραφεία¹¹. Έτσι, κατάφερνε να συσσωρεύει παράπονα

εναντίον του. Η αδιαμφισβήτητη αγάπη του προς το λαό, η αφοσίωση του προς τη βασιλική αποστολή, η εντιμότητα και η δικαιοσύνη του εκμηδενίζονταν από την έλλειψη ευφυΐας και την περιορισμένη αντίληψη που τον χαρακτήριζαν, καθώς και από την αδυναμία του να βγάξει συμπεράσματα και να παίρνει αποφάσεις, χαρακτηριστικά ακατάλληλα για τις υποχρεώσεις που είχε να αντιμετωπίσει σαν βασιλιάς ενός νεοσύστατου κράτους¹². Στην αυλή και στους διπλωματικούς κύκλους δεν έχαναν την ευκαιρία να ασχολούνται με το πρόσωπο του αφήνοντας τον εκτεθειμένο σε κατηγορίες και υπαινιγμούς ταπεινωτικούς που είχαν σχέση με την κακή του υγεία και την αδιαφορία του προς το άλλο φύλο. Αυτή η κατάσταση, έτσι όπως είχε διαμορφωθεί, έκανε τον Όθωνα, τους υπουργούς και πληρεξουσικούς να κρατούν αμυντική στάση και δεν ήταν δυνατή για πολύ καιρό η εμπιστοσύνη και η ηρεμία μεταξύ τους.

2. Θρησκευτικές διαμάχες

Τις όψεις του θρησκευτικού προβλήματος αποτελούσαν, το Αυτοκέφαλο και ο καισαροπαπισμός, η διάλυση των μοναστηριών, το ζήτημα της ανεξίτηρης και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του Όθωνα.

Αυτοκέφαλο-Καισαροπαπισμός

Η ιδέα της ανεξαρτησίας της Εκκλησίας ξεκίνησε με την έκρηξη της Επανάστασης τότε που εκ των πραγμάτων διεκόπη η επικοινωνία της Εκκλησίας με το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Εξοφείτο και δικαιολογημένα, ότι η εκκλησιαστική εξάρτηση της Ελλάδας από ένα Πατριαρχείο που βρισκόταν κάτω από την οθωμανική εξουσία μπορούσε να βλάψει τον αγώνα. Στην κατάσταση που αυτονόητα δημιουργήθηκε από την Επανάσταση τέθηκαν από τη μια πλευρά τα πολιτικά και από την άλλη τα εκκλησιαστικά προβλήματα. Και τα μεν πολιτικά βρήκαν άμεση λύση με την απόσπασση του τμήματος της επαναστατημένης Ελλάδας από την τουρκική εξουσία. Όμως, για τα εκκλησιαστικά δεν υπήρχε εύκολη λύση επειδή η ελληνική Εκκλησία αποτελούσε τμήμα της δικαιοδοσίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Έτσι, προέκυψε το πρόβλημα της περαιτέρω διοικήσεως της Εκκλησίας της επαναστατημένης Ελλάδας, που ξαφνικά αναγκάστηκε να διακόψει τις σχέσεις της με το Πατριαρχείο της Κων/λεως. Ας μη ξεχνάμε, όμως, ότι η διακοπή αυτών των σχέσεων υπήρξε αποτέλεσμα της δημιουργηθείσας καταστάσεως χωρίς να απορριφθούν πραξικοπηματικά τα δικαιώματα του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Στην Α Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου το Μάρτιο του 1822, ο Επίσκοπος Ανδρουσής Ιωσήφ υπέβαλε ένα σχέδιο καταστατικού χάρτη της Εκκλησίας, διακηρύσσοντας ότι

"επικρατούσα θρησκεία είναι η θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας". Μεταξύ άλλων το σχέδιο προέβλεπε τη λειτουργία της εκκλησιαστικής διοίκησης υπό μια Σύνοδο που θα αποτελείτο από έξι ή οκτώ επισκόπους της ελεύθερης Ελλάδας. Αφού η επαφή με την Κων/λη βρισκόταν σε εκκρεμότητα, υπήρχε δυσχέρεια στο διορισμό και στις μεταθέσεις επισκόπων. Η υπακοή των κληρικών και οι αντικανονικές χειροτονίες ήταν τα προβλήματα που ταλαιπωρούσαν την Εκκλησία αυτά τα χρόνια¹³.

Στη δεύτερη ενοσυνέλευση της 29 Μαρτίου 1823 με πρωτοβουλία του Γερμανού και του Ανδρούσης Ιωσήφ κατενόησαν ότι η εκκλησιαστική διοίκηση έπρεπε να μπει σε σταθερή βάση. Η εκκλησιαστική αναδιοργάνωση απαιτούσε ένα σχέδιο και τη σύσταση μιας επιτροπής που θα εισηγείτο στη συνέλευση τις εκκλησιαστικές υποθέσεις. Ο Ανδρούσης Ιωσήφ, σαν υπουργός Θρησκείας, επιφορτίστηκε με την ευθύνη να συντάξει σχέδιο περί εκκλησιαστικής διατάξης, "ώστε να έχη εις την Ελλάδα το βάρος της η θρησκεία δια την ευτυχίαν των ανθρώπων". Ατυχώς, όμως, η πίεση των πολιτικών ζητημάτων δεν επέτρεψε να ανακοινωθεί η έκθεση που επρόκειτο να συνταχθεί. Ορισμένες μεταρρυθμίσεις που έγιναν αφορούσαν την τιμωρία των αμελών κληρικών και την αυστηρότητα του αφορισμού¹⁴.

Στη Γ Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας το 1827, για πρώτη φορά συντάχθηκε σχέδιο που πρόβλεπε όχι αυτοκέφαλη αλλά αυτοδιοικούμενη Εκκλησία από τριμελή ή πενταμελή εκκλησιαστική επιτροπή. Η σύνταξη του σχεδίου που θα ρύθμιζε την προσωρινή διοίκηση της Εκκλησίας ανετέθη στους μητροπολίτες, Κορίνθου Κύριλλο, Τριπόλεως Δανιήλ, Ρέοντος Διονύσιο και στους επισκόπους Ανδρούσης Ιωσήφ και Βρεσθένης Θεοδώρητο, όλοι τους από τους ενεργητικότερους κληρικούς στον Αγώνα. Αυτοί κατέθεσαν ένα υπόμνημα στη Συνέλευση το Φεβρουάριο του 1827, στο οποίο αφού έκαναν μνεία για τις μεγάλες ευεργεσίες της Εκκλησίας στην πάλη για την Ελευθερία όρισαν την πενταμελή "Εκκλησιαστική Επιτροπή" που υπήρξε το σπουδαιότερο χαρακτηριστικό του σχεδίου. Το σύνταγμα της Επιτροπής θα βασιζόταν στους αποστολικούς κανόνες και στις άγιες συνόδους και θα προέτρεπε τους πιστούς να τηρούν τα εκκλησιαστικά δόγματα και τους κανόνες. Κύριο έργο της εκκλησιαστικής επιτροπής θα ήταν ο διορισμός των ιεροκλήρων, η πλήρωση κενών θέσεων, η εποπτεία των μοναστηριών, η διαχείριση της εκκλησιαστικής περιουσίας και η ίδρυση σχολείων. Στο άρθρο 24 του τελικού μέρους του σχεδίου γίνεται σαφής αναφορά στην εκκλησιαστική δικαιοδοσία του Πατριαρχείου και στα ενορχικά δικαιώματα του Πατριάρχη, έστω και πνευματικά τώρα. "Επειδή πάντες ημείς εξαιρέτως του ιερού κλήρου της Ανατολικής Εκκλησίας, ουκ εγνωρίσαμεν άλλην μητέρα, ειμή την Μεγάλην Εκκλησίαν, ούτε άλλον Κυριάρχην, ειμή τον Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, καθ'ά και ο μεγαλόφρων αυτής Πατριάρχης Γρηγόριος προ ολίγων χρόνων εωσιάσθη υπέρ της ιεράς ημών πίστεως και υπέρ πατρίδος, τούτο ουκ εφείται ημίν αποσπασθήναι απ'αυτής και αποσκιρτήσαι ...". Είναι γεγονός, ότι δεν υπήρχε ουδεμία σκέψη την εποχή εκείνη τουλάχιστον για τη δημιουργία αυτοκέφαλης ελληνικής Εκκλησίας.

Παρά ταύτα η Τροισζήνα ήταν ένα σημαντικό βήμα στην περικοπή της δυνάμεως της Εκκλησίας και γι' αυτό ευεύνονταν δύο άρθρα, το 24 και το 27. Το ίδιο το άρθρο 24 παρά την αναφορά του στα δικαιώματα του Πατριάρχη, δεν επέτρεπε στον κλήρο να καταλαμβάνει κοσμικά αξιώματα, για να μην τρωθεί το πνευματικό τους κύρος από τους ανταγωνισμούς που προϋπέθεταν τέτοιου είδους αξιώματα. Αυτό στην πραγματικότητα ήταν ένα πρόσχημα, που σκόπευε να απομακρύνει τους επισκόπους από την κυβέρνηση επειδή υπήρχαν πολλοί αντιπρόσωποι που ζήλευαν το προεπαναστατικό τους κύρος. Το έβδομο άρθρο του προτεινομένου σχήματος για τις εκκλησιαστικές υποθέσεις είχε ήδη θεσπίσει τη μη ανάμειξη του κλήρου στις πολιτικές υποθέσεις. Η διαμαρτυρία των ιεραρχών που παρακολουθούσαν τη συνέλευση είχε σαν αποτέλεσμα να ψηφισθεί ένα διάταγμα την 1η Μαΐου που άφηνε σε εκκρεμότητα το άρθρο αυτό μέχρι τον ερχομό του Καποδίστρια, του οποίου οι αποφάσεις θα καθόριζαν το μέλλον της Ελλάδας¹⁵.

Ωστόσο η ελληνική Εκκλησία έχανε σιγά-σιγά την προεπαναστατική της θέση. Η μείωση της δραστηριότητας της ήρθε σαν φυσικό αποτέλεσμα της απώλειας των καλύτερων ανθρώπων της και της ανάλωσης του πλούτου της στα μακρά χρόνια του πολέμου. Η επίδραση της δυτικής ιδεολογίας και η ανάπτυξη της κοσμικής παράδοσης στη διάρκεια του Αγώνα ήθελε να υποβαθμίσει το ρόλο της Εκκλησίας που ήταν ακόμη προσκολλημένη στο παλιό σύστημα, με την έννοια ότι έπρεπε να σταματήσει να ελέγχει δικαστικά και εκπαιδευτικά θέματα όπως συνέβαινε. Για περαιτέρω ζητήματα που απαιτούσαν ειδικότερους χειρισμούς το επαναστατικό κλίμα δεν επέτρεψε τη διατύπωση ενός λεπτομερούς προγράμματος, έως ότου ο Καποδίστριας με την έλευση του στην Ελλάδα απεφάσισε να ασχοληθεί με τη διερεύνηση των εκκλησιαστικών θεμάτων. Παρά τους δισταγμούς του ως προς τα όρια δυνατότητας παρέμβασης του στις εκκλησιαστικές υποθέσεις, προσπάθησε να επιφέρει αλλαγές στα εκκλησιαστικά πράγματα προσαρμόζοντας τα σε ευρωπαϊκά πρότυπα. Σαν πρώτη πράξη που αισθάνθηκε την ανάγκη να κάνει ήταν να αναμορφώσει τη δικαιοσύνη στη χώρα. Αυτομάτως αυτή η πράξη σήμαινε την αντικατάσταση των παλαιών εκκλησιαστικών δικαστηρίων της Οθωμανικής περιόδου. Στα εκκλησιαστικά δικαστήρια σφύησαν μόνο υποθέσεις γάμων και διαζυγίων¹⁶.

Η παραμελημένη παιδεία των κληρικών που κατά τον Finley¹⁷ υπήρξε η κύρια αιτία "της εθνικής διαφθοράς" τον οδήγησαν στην ίδρυση μιας ιερατικής σχολής το Φεβρουάριο του 1838 στον Πόρο¹⁸. Όμως, η κύρια πηγή ενδιαφέροντος για τον Καποδίστρια ήταν οι σχέσεις της ελληνικής Εκκλησίας με το Πατριαρχείο Κων/λεως. Σαν διορατικός πολιτικός και διπλωμάτης ούτε για μια στιγμή δεν σκέφθηκε να αποσπάσει πραξικοπηματικά από το Πατριαρχείο την ελληνική Εκκλησία και να δημιουργήσει αυτοκέφαλη Εκκλησία. Αλλωστε, γνώριζε πολύ καλά τη σημασία που είχε για τον ελληνισμό η αποστολή του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Όμως, σαν διπλωμάτης που γνώριζε

τους κινδύνους που συνεπαγόταν η διακυβέρνηση της Εκκλησίας από ένα διορισμένο Πατριάρχη του σουλτάνου, πίστευε ότι δεν είχε έρθει η ώρα για να επαναστατοποιηθούν οι σχέσεις μεταξύ του Πατριαρχείου και της Εκκλησίας της Ελλάδας.

Η πολιτική κατάσταση δεν επέτρεπε πρόοδο προς την ενότητα και αυτό έγινε πασιφανές το Μάιο του 1828 όταν ο Πατριάρχης Αγαθάγγελος Α με διαταγή του σουλτάνου έστειλε αντιπροσωπεία για να συζητήσει με τον Καποδίστρια τις σχέσεις μεταξύ της ελληνικής Εκκλησίας και της Κων/λης. Προορισμός της αντιπροσωπείας ήταν να δώσει στον Καποδίστρια προσωπικά συνοδική επιστολή. Με την επιστολή αυτή που είχε υπαγορευθεί από το σουλτάνο στον Πατριάρχη εκφραζόταν η θέση εναντίον της Επανάστασης και υπενθύμιζε το καθήκον των Ελλήνων προς το νόμιμο κυβερνήτη τους. Στην επιστολή δεν παραλείπονταν και οι τιμωρίες που τους περίμεναν αν επέμεναν να του αντιστέκονται. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες στη Δ Ενεοσυνέλευση του Αργους το 1829 επεκράτησε η ιδέα της ανεξαρτησίας της Εκκλησίας.

Το καλοκαίρι του 1830 άλλαξε ο πατριάρχικος θρόνος και πέρασε στα χέρια του Κωνσταντίου του Α. Η καλή συνεργασία που εξασφάλισε με το σουλτάνο Μαχμούτ, είχε σαν αποτέλεσμα τη βελτίωση της θέσης της Εκκλησίας και την έκδοση καινούργιου φερμανίου που εγγυάτο την ελευθερία όλων των χριστιανών. Οι εκκλησίες τους επισκευάστηκαν με κονδύλια που τους παρέχώρησε ο ίδιος ο σουλτάνος. Τα γεγονότα αυτά οδήγησαν τον Πατριάρχη να εκφράσει τις ελπίδες του για την επάνοδο της ελληνικής Εκκλησίας σε κατάσταση πλήρους ενότητας με το Πατριαρχείο της Κων/λεως. Όμως, ο Ιωάννης Καποδίστριας ενώ γνώριζε τη σημασία του Οικουμενικού Πατριαρχείου για τον Ελληνισμό, δεν κατόρθωσε να βρει ικανοποιητική λύση. Από το καλοκαίρι του 1830 οι πολιτικές συνθήκες εξελίσσονταν σενεχώς σε βάρος του καταλήγοντας στη δολοφονία του το 1831 και αφήνοντας σε εκκρεμότητα τα προβλήματα της Ελλάδος και μεταξύ αυτών και το εκκλησιαστικό Ζήτημα. Η ιδέα της ανεξαρτησίας της ελληνικής Εκκλησίας με κύριο εκφραστή τον Θεόκλητο Φαρμακίδη άρχισε να επικρατεί¹⁹.

Οι οπαδοί του Αυτοκέφαλου - κατ'εξοχήν οπαδοί της βρετανικής πολιτικής - συνέδεαν το Αυτοκέφαλο με τον ρωσικό κίνδυνο. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο μπορούσε να αποβεί επικίνδυνο για τα συμφέροντα της βρετανικής πολιτικής, γιατί η Ρωσία μπορούσε να ασκεί επιρροή στην Τουρκία καθιστώντας όργανο της το Πατριαρχείο. Η αποδέσμευση της Ελλάδος από την επιρροή της Τουρκίας σήμαινε για την πολιτική της Μ.Βρετανίας τοποθέτηση της Ελλάδος έξω από τη ρωσική επιρροή, που ασκείτο μέσω του Οικουμενικού Πατριαρχείου, το θρόνο του οποίου κατείχε ο ιδιαίτερα ρωσόφιλος Κωνσταντίνος ο Α (1830-1834)²⁰. Έτσι, η Ρωσία προς χάριν των πολιτικών της σχέσεων, μπορούσε οποτεδήποτε ήθελε να επηρεάσει τους ορθόδοξους βαλκάνιους. Δηλαδή, ο στόχος όλων αυτών που επεδίωκαν το Αυτοκέφαλο, ήταν η διευκόλυνση στην άσκηση της πολιτικής τους, η οποία απαιτούσε την αποδυνάμωση του Πατριαρχείου, ώστε να μη μπορεί να επηρεάσει τις ορθόδοξες

Εκκλησίες που ήταν υπό τη δικαιοδοσία του και μέσω αυτών και τα ίδια τα κράτη στα οποία αυτές έδρευαν. Είναι προφανές πως το Πατριαρχείο ήταν μια επικίνδυνη υπόθεση για τη Δύση και η δυτική πολιτική συνίστατο έκτοτε στο να διατηρείται ανίσχυρο και αποδυναμωμένο²¹.

Ο Mauger, προτεστάντης ως προς το θρήσκευμα, φοβούμενος μια ενδεχόμενη εξέλιξη της Ελλαδικής Εκκλησίας σε παπικό κράτος, την οργάνωσε με τέτοιο τρόπο ώστε να μη γίνει ποτέ ισότιμο πολιτειακό όργανο και συνεπώς επικίνδυνο. Το βασιλικό διάταγμα του 1833 με το οποίο ανακηρύχθηκε αυτοκέφαλη η Εκκλησία της Ελλάδος με το θεσμό του πολιτικού άρχοντα - του βασιλιά - ως αρχηγού της Εκκλησίας, υπήρξε έργο του Mauger που επιτελέσθηκε και με τη βοήθεια του Θ. Φαρμακίδη.

Οι επιπτώσεις ήταν δυσμενείς γιατί έγινε αιτία να κορυφωθεί η σύγκρουση των απόψεων μεταξύ των συντηρητικών και των φιλελευθέρων. Το ουσιαστικότερο επακόλουθο ήταν η επιβολή του καισαροπαπικού συστήματος με το βασιλιά κυρίαρχο στα διοικητικά και με μια Ιερά Σύνοδο της οποίας τα μέλη διορίζονταν από τον Θεωνα. Η αντίδραση της Εκκλησίας εκφράστηκε από μια μερίδα που συσπειρώθηκε γύρω από τον Κ. Οικονόμο²².

Η Ρωσία φρόντισε κι αυτή να δείξει την αντίδραση της στο διπλωματικό και πολιτικό επίπεδο με τη βοήθεια του πρεσβευτή Κατακάου. Αυτό όμως είχε σαν αποτέλεσμα την ενεργοποίηση της βρετανικής πολιτικής για να μείνει η Ελλάδα μακριά από τη ρωσική επιρροή, επιδιώκοντας το διορισμό μελών της Ιεράς Συνόδου που να μη βρίσκονται υπό την επίδραση του Πατριαρχείου. Έτσι, η Ελλάδα κατόντησε πεδίο συγκρούσεως και ανταγωνισμού των Μεγάλων Δυνάμεων με άμεσες επιπτώσεις και στην εκκλησιαστική ζωή. Θεσμικές μεταβολές επέφεραν τη διάλυση των μονών, την αναδιάρθρωση της μοναστικής ζωής και τη δράση των δυτικών ιεραποστόλων επιτυγχάνοντας τη δυτικοποίηση του κράτους, έτσι που η ρήξη διαγραφόταν αναπόφευκτη.

Μοναχισμός-Μοναστήρια.

Η δημοσίευση του νέου καταστατικού χάρτη της εκκλησίας άνοιξε το δρόμο σε ριζικότερες μεταρρυθμίσεις με πρώτο στόχο τα μοναστήρια, θεωρούμενα ως προπύργια αντίστασης του ορθόδοξου φρονήματος²³.

Το μέτρο της μερικής διάλυσης των μοναστηριών πραγματοποιήθηκε σε τρεις φάσεις: Το πρώτο διάταγμα (7 Οκτωβρίου 1833) όριζε την κατάργηση όλων των μοναστηριών που είχαν λιγότερους από έξι μοναχούς. Η κυβέρνηση έθεσε κανόνες

για την εκλογή των ηγουμένων και προσπάθησε να περιορίσει τους υποψηφίους που ήταν ήδη ιερείς. Καθορίστηκε η διαδικασία για τη διοίκηση των μοναστηριών ενώ έπρεπε να στέλνουν κανονικές αναφορές για την ακίνητη και κινητή περιουσία τους, τον αριθμό και ηλικία των μοναχών, την εθνικότητα και ημερομηνία αφίξεως, καθώς και τα ημερήσια έσοδα και έξοδα του μοναστηριού. Αυτές τις αναφορές έπρεπε να τις επικυρώσει ο πολιτικός διοικητής της περιοχής και στη συνέχεια να στέλνονται στο υπουργείο των Εκκλησιαστικών. Το κράτος, δηλαδή, ασκούσε άμεσο έλεγχο στα μοναστήρια μέσω της γραμματείας των Εκκλησιαστικών²⁴.

Τά γυναικεία μοναστήρια επίσης επλήγησαν από τις μεταρρυθμίσεις του Maurer. Ο αριθμός τους ποίκιλλε από 18 έως 40, οι δε μοναχές ήταν λίγες και πτωχές. Ένα δεύτερο διάταγμα της 9ης Μαρτίου 1834 όριζε να συγκεντρωθούν όλες οι μοναχές σε τρία μοναστήρια: Ένα στην Πελοπόννησο, ένα στην Αττική και ένα για τα νησιά που βρισκόταν στη Θήρα. Ο διαχειρισμός της περιουσίας θα επραγματοποιείτο όπως των ανδρικών. Ένα γυναικείο μοναστήρι για να μην κλείσει έπρεπε να έχει οπωσδήποτε πάνω από τριάντα μοναχές. Το διάταγμα επέτρεπε σε κάθε μοναχή νεώτερη των σαράντα ετών να αποδεσμευτεί από τους όρκους της με τη μικρότερη δυσκολία. Ο τοπικός επίσκοπος και ο νομάρχης θα επέβλεπαν τα γυναικεία μοναστήρια, ενώ η Ιερά Σύνοδος θα τοποθετούσε σε κάθε μοναστήρι γυναικείο έναν οικονόμο για να φροντίζει για τις κοσμικές υποθέσεις της μονής και να καλύπτει τις ανάγκες της. Η Ηγουμένη που εξελέγετο μεταξύ τριών υποψηφίων που υποδείκνυαν οι μοναχές στην Ιερά Σύνοδο, ήταν ουσιαστικά εκλογή της Ιεράς Συνόδου²⁵. Αποτέλεσμα όλων αυτών των μέτρων ήταν να κλείσουν στο τέλος του έτους δυο μονές στην περιοχή Αττικής και στην Πελοπόννησο γιατί δεν είχαν τον απαιτούμενο αριθμό αδελφών. Όμως, μια άλλη ιδρύθηκε στην Αίγινα²⁶.

Με ένα τρίτο μέτρο της 8ης Μαΐου 1834 απαγορευόταν στο εξής κάθε δωρεά ιδιοκτησίας από ιδιώτες προς την Εκκλησία, και η κυβέρνηση, επιδιώκοντας να αποκτήσει μερική από την περιουσία τους και αφού έγινε το πρώτο βήμα με το κλείσιμο των μικρών μοναστηριών, προχώρησε και στη δήμευση των κτημάτων τους το Σεπτέμβριο του 1834. Από τα δήμευθέντα ιδρύθηκε ταμείο για την ενίσχυση του κρατικού εκπαιδευτικού συστήματος αλλά και για την υλική και πνευματική βελτίωση του κατώτερου κλήρου. Σύμφωνα με τον Maurer τα πιο πολλά από τα εισοδήματα, που εκτιμώνται σε 600 χιλ. δρχ. το χρόνο, χρησιμοποιήθηκαν για βοήθεια συγγενών των μοναχών. Τώρα αυτά τα έσοδα θα τοποθετούνταν σε "παραγωγικές" χρήσεις. Αλλά και τα εναπομείναντα μοναστήρια θα πλήρωναν στο κράτος διπλάσια δεκάτη για τα ετήσια εισοδήματά τους²⁷. Έτσι λοιπόν στο διάστημα ενός χρόνου η μοναστική ζωή, μοναχών και μοναζουσών, αναδιοργανώθηκε και μεταρρυθμίστηκε κατά ένα δραστικό τρόπο. Όμως, ο τρόπος αυτός προκάλεσε σκάνδαλο και απέβη επιζήμιος, έτσι που η κυβέρνηση αναγκάστηκε να αναστείλει το νόμο σε τρεις περιπτώσεις.

Η διάθεση της εκκλησιαστικής περιουσίας που έγινε

βεβιασμένα από την περιφερειακή διοίκηση, δημιούργησε δημόσιο σκάνδαλο, γιατί τα εκκλησιαστικά σκεύη βγήκαν σε δημοπρασίες που τις περισσότερες φορές χαρακτηρίζονταν από ανέντιμες δόσοληψίες. Αυτό θεωρήθηκε ιεροσυλία και ενώ από οικονομική άποψη δεν κάλυπτε ούτε τις μισές δαπάνες του εκπαιδευτικού μηχανισμού και πρόσφερε ελάχιστα στον κατώτερο κλήρο, από πολιτική άποψη ξεσήκωσε τη δημόσια κατακραυγή κατά της διάλυσης των μοναστηριών. Τα λοιπά κινητά πράγματα τα μη ιερά ήταν τετριμμένα και παλιά και θα μπορούσαν να δωθούν στους μοναχούς, όπως και τα εκκλησιαστικά σκεύη που είχαν διασωθεί στην Επανάσταση. Τα ακίνητα κτήματα ενοικιάστηκαν, άλλα πολυετώς (μέχρι του 1860) και άλλα για ένα χρόνο. Οι ενοικιαστές όμως δεν τα πρόσεχαν και δεν ήταν και αξιόχρεοι. Επίσης τα ζώα των διαλυθέντων μοναστηριών εξαιτίας της μεταφοράς από τις βοσκές τους στην πρωτεύουσα αρρώστησαν και από την άκαιρη πώληση τους δεν ωφελήθηκαν ούτε το ταμείο ούτε οι αγοραστάτες²⁸.

Στο διακανονισμό του μοναστηριακού θέματος καθοριστικό ρόλο δεν έπαιξε μόνο ο οικονομικός παράγοντας αλλά και άλλοι όπως: α) η προκατάληψη, και β) ο πολιτικός ρόλος των μοναχών.

Η προκατάληψη έκανε πολλούς να θεωρούν το μοναχισμό θεσμό ξεπερασμένο και αναχρονιστικό και τα μοναστήρια εστία θεωρητικής αργίας. Ισχυρίζονταν ότι το κύριο προνόμιο των μοναχών ήταν να μη μαθαίνουν τίποτα και να μην κάνουν τίποτα. Θα έπρεπε να καταργηθούν τα πολλά μοναστήρια και να κάνουν τους μοναχούς επωφελή μέλη της ανερώπινης κοινωνίας. Αυτό όμως θα ήταν αδύνατον εάν δεν καταπολεμείτο πρώτα η δεισιδαιμονία και ο φανατισμός του όχλου του εξηρητημένου από τους κληρικούς. Η δύναμη όμως αυτή του κλήρου και της ιεραρχίας μπορούσε να περιοριστεί μέσω της προαγωγής των σχολείων και με την επίδραση της παιδείας²⁹.

Ως προς τον πολιτικό ρόλο που μπορούσαν να διαδραματίσουν, υπάρχουν μαρτυρίες ότι δρούσαν ως φορείς επικοινωνίας ανάμεσα στις πολιτικές ομάδες και υποκινούσαν τη λαϊκή αναταραχή πάνω σε ευαίσθητα πολιτικά θέματα. Συχνά οι μοναχοί εμφανίζονταν απροειδοποίητα σε χωριά με άγιες εικόνες και λείψανα παριστάνοντας τους λαϊκούς ηγέτες, κηρύσσοντας και συγκεντρώνοντας προσφορές για τα μοναστήρια τους. Γι' αυτό και η πρώτη εγκύκλιος επιστολή της Συνόδου αφορούσε τον έλεγχο των μετακινήσεων των μοναχών έξω από τα μοναστήρια τους. Για να κηρύξει ο μοναχός σε μια περιοχή έπρεπε να του δώσει άδεια ο οικείος επίσκοπος και να ερωτηθεί ο ηγούμενος του. Οι μοναχοί ήταν εξίσου αγράμματοι με το λαό και βρισκόνταν στην ίδια κοινωνική θέση, ωστόσο η δική τους επιρροή ήταν μεγαλύτερη, γιατί κυκλοφορούσαν πιο εύκολα και γι αυτό ήταν πολύτιμοι σύνδεσμοι τόσο για τους συνωμότες όσο και για τους απλούς πολιτικούς συμμάχους. Γι' αυτό το λόγο το φαινόμενο των περιφερομένων μοναχών απασχόλησε την Ιερά Σύνοδο και κρίθηκε απαραίτητη η συγκέντρωσή τους σε λιγότερους χώρους ώστε να είναι και η

επιτήρηση τους ευκολότερη .

Άρκετές φορές οι Ναπαίοι, χάνοντας την ευκαιρία να κερδίσουν την εύνοια της αντιβασιλείας και προκειμένου να βελτιώσουν την πολιτική τους θέση, εκμεταλλεύθηκαν το μέτρο της διάλυσης των μοναστηριών για να εξεγείρουν το λαό και να υπονομεύσουν τη θέση της αντιβασιλείας. Το 1833 στις 3 Φεβρουαρίου ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης έγραψε στον κόμηττα Nesselrode για την εκκλησιαστική πολιτική της αντιβασιλείας εκφράζοντας την ανησυχία του³¹. Αλλά και τον επόμενο χρόνο στην εξέγερση της Μάνης, παρά το ότι η εξέγερση είχε σαν αφορμή τη δίκη του Κολοκοτρώνη, Ναπαίοι ιερείς και μοναχοί ξεσήκωσαν το λαό εναντίον της εκκλησιαστικής μεταρρύθμισης και της βουαρικκής αντιβασιλείας, με αποτέλεσμα την ανάκληση του Maurer και του Abel και την αναχώρηση τους από την Ελλάδα³². Ως προς την εξέγερση της Μεσσηνίας το 1834, στη γενική δυσαρέσκεια είχε συμβάλει η αντίδραση του κλήρου εναντίον των μέτρων της αντιβασιλείας στο ερησκευτικό θέμα, που είχαν γίνει με εισήγηση κυρίως του υπουργού Σκινά, και στη διαφορετική διάθεση των μοναστηριακών κτημάτων από τις επικρατούσες μέχρι τότε ερησκευτικές πεποιθήσεις³³.

Όλες αυτές οι δυσαρέσκειες προκαλούνταν γιατί στον καθημερινό του βίο ο χωρικός αισθανόταν τις επιπτώσεις της διάλυσης των μοναστηριών, στα οποία κατέφευγε συχνά προηγουμένως ως προσκυνητής, αναζητώντας πνευματική ανάταση ή γιορταστική διασκέδαση, δεδομένης της συνήθειας να τελούνται γάμοι και βαπτίσεις στα μοναστήρια. Με τη διάλυση των μονών έλειψε αυτό το είδος ψυχαγωγίας από τους χωρικούς, αλλά και στα μοναστήρια που διατηρήθηκαν, περαιτέρω νομοθεσία απαγόρευε να τελούνται γάμοι και βαπτίσεις³⁴. Κι' αν οι χωρικοί, παρά την αντίθεση τους, παρέμεναν σιωπηροί μπροστά στη διάλυση των μοναστηριών, ο κατώτερος κλήρος που τους εκπροσωπούσε διαλαλούσε την αντίθεση του, παρασύροντας τους σε κινητοποιήσεις και κρατώντας επί μια εικοσαετία σε αναταραχή τον ελλαδικό χώρο. Ίσως τα κίνητρα να μην ήταν πάντα αμιγώς ερησκευτικά αλλά, προκειμένου να συντηρείται η λαϊκή ευαισθησία στα ερησκευτικά θέματα", καλύπτονταν κάτω από το πρόσχημα της αγανάκτησης για τις πραξικοπηματικές παρεμβάσεις του κράτους στην Εκκλησία³⁵.

Όταν ανέλαβε την εξουσία ο βασιλιάς, ύστερα από συμβουλή του πατέρα του Λουδοβίκου³⁶ τις παραμονές της αναρρήσεως του στο θρόνο, αντιμετώπισε το ζήτημα του μοναχισμού αφήνοντας να αδρανοποιηθούν οι διατάξεις οι σχετικές με τη διάλυση των μοναστηριών. Έτσι, παρά τις αρχικές δυσκολίες με την κυβέρνηση και τη Σύνοδο, ο αριθμός των μοναστηριών μέχρι το 1840 αυξήθηκε, και παρά τη βαριά φορολόγηση τους, η πληρωμή του φόρου κατανομήθηκε σε ολό το έτος και έτσι δεν ήταν τόσο πιεστική³⁷.

Ζήτημα ανεξιοθησκείας

Με το ζήτημα της ανεξιοθησκείας ήταν στενά συνδεδεμένα και άλλα θέματα όπως, οι μεικτοί γάμοι, η μετάφραση των Γραφών και το επεισόδιο του ιερομονάχου Καίρη. Όμως, εκείνο που πρόβαλλε το ερησκευτικό θέμα περισσότερο την περίοδο εκείνη (1836-1839) υπήρξε η συνεχώς αυξανόμενη δραστηριότητα των προτεσταντικών ιεροποστολών στην Ελλάδα.

Πάντοτε οι ηγέτες της ορθόδοξης Εκκλησίας διακατέχονταν από μια ιδιαίτερη καχυποψία για τους καθολικούς και προτεστάντες κληρικούς που έρχονταν στην Ελλάδα, γιατί υποπεύονταν ότι είχαν σκοπούς προσηλυτιστικούς και ότι εργάζονταν εναντίον της Ορθοδοξίας. Όμως, οι επιφυλάξεις για τους δυτικούς χρονολογούνται από τον 18ον αιώνα εξαιτίας της αλλοτρίωσης που επέφεραν στην ελληνική παιδεία οι ιδέες του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Στα προγράμματα των ελληνικών σχολείων που μέχρι τότε είχαν ερησκευτικό προσανατολισμό και ο κύριος ρόλος τους ήταν να διατηρήσουν ζωντανή την ελληνική γλώσσα και τις ελληνικές παραδόσεις, εισήχθη η διδασκαλία των μαθηματικών, των φυσικών επιστημών και της λογοτεχνίας, ενώ Έλληνες σπουδαστές έφευγαν για τη Δύση για να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Τα παραδοσιακά αντιδυτικά αισθήματα τα διαδέχονταν ο θαυμασμός προς τη Δύση και ένα ισχυρό τμήμα της ελληνικής διανόησης προσχώρησε στις ιδέες που εξέφραζε ο Διαφωτισμός³⁸.

Όμως, μετά τη Γαλλική Επανάσταση παρατηρήθηκε μια μεταστροφή προς τα συντηρητικά σχήματα ακόμη και απ' αυτούς που είχαν ξεκινήσει ως φιλελεύθεροι. Οι συντηρητικοί κληρικοί απέκτησαν πάλι την επιρροή τους και το Πατριαρχείο, έγινε κέντρο αντίδρασης προς τα κηρύγματα του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού. Άλλωστε και πολλοί Έλληνες ανερκόμενοι αστοί ανήσυχτοι από τις περί ισότητας διακηρύξεις της Γαλλικής Επανάστασης θέλησαν να περιφρουρήσουν τα ταξικά τους συμφέροντα. Η αντίδραση αυτή εκφράστηκε στο φυλλάδιο με τίτλο "Διδασκαλία Πατρική" (1798), που γράφτηκε από τον ιερομόναχο Αθανάσιο Πάριο, αλλά κυκλοφόρησε ως κείμενο του Πατριάρχη Ιεροσολύμων Ανείμου από το Πατριαρχικό τυπογραφείο της Κων/λης το 1797. Η "Διδασκαλία Πατρική" προσπαθεί να αποδείξει ότι η πολιτική ελευθερία βρίσκεται σε αντίθεση με την εντολή της Αγίας Γραφής για υπακοή στην εξουσία, και ότι καταλήγει στην πτώχευση του λαού, στο έγκλημα και στη ληστεία. Ο σουλτάνος προστατεύει τους χριστιανούς στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και κάθε αντίθεση προς αυτόν είναι αντίθεση προς το Θεό. Ο Αδαμάντιος Κοραής, ηγετική φυσιογνωμία του ελληνικού φιλελευθερισμού, ήταν εκείνος που απάντησε στο Πατριαρχικό φυλλάδιο με την "Αδελφική Διδασκαλία" (1798), όπου κατάγγειλε την οθωμανική εξουσία ως βάρβαρη και στιγματίσε τον ελληνικό κλήρο που υποστήριζε το οθωμανικό καθεστώς, υποβιβάζοντας στη συνείδηση των εξευρωπαϊσμένων Ελλήνων τον ηγετικό ρόλο της Εκκλησίας³⁹.

Από την αρχή του 19ου αιώνα οι ορθόδοξοι και οι καθολικοί των ελληνικών νησιών είχαν αναπτύξει μεταξύ τους πολύ εκθετικά αισθήματα. Και οι δύο πλευρές ισχυρίζονταν ότι η άλλη πλευρά καταδιώκει τα δικά της μέλη και όταν έφτασαν τα νέα για την Επανάσταση, οι καθολικοί αισθάνθηκαν περισσότερο προσκολλημένοι στην πίστη τους απ' ότι στην εθνικότητα τους. Έτσι, ένα πρόβλημα που μάζιζε την Επανάσταση στα νησιά, σ' όλη τη διάρκεια των συγκρούσεων υπήρξε η απροθυμία των καθολικών να πάρουν μέρος. Ο αριθμός τους το 1821 ήταν περίπου 16 χιλ. Οι περισσότεροι απ' αυτούς βρισκόνταν κυρίως σε τέσσερα νησιά: στη Σύρο, την Τήνο, τη Θήρα και τη Νάξο και ήταν τα υπολείμματα των σταυροφόρων, Βενετών και Φράγκων, που κατείχαν τα νησιά για εκατοντάδες χρόνια. Η Γαλλία ήταν που τους προστάτευε και οι γάλλοι σύμβουλοι τους ήταν εκείνοι που τους παρακινούσαν να κρατηθούν σε μια ουδέτερη θέση, στάση που δυσaráεστησε εξίσου τόσο τους ορθόδοξους όσο και τους Τούρκους⁴⁰.

Άμέσως μετά τη διακήρυξη της ανεξαρτησίας της Ελλάδας, κατέφθασαν και οι πρώτοι προτεστάντες ιεραπόστολοι. Η μαχητική δραστηριότητα των καθολικών ιεραποστόλων από τη μια και η φαινομενική συμπάθεια ορισμένων κληρικών προς τις ιδέες του προτεσταντισμού από την άλλη, ήταν μια από τις αιτίες που αναπτύχθηκε το αντιδυτικό πνεύμα. Ήταν φανερό πως και οι δύο δυτικές εκκλησίες έκαναν μεγάλες προσπάθειες να δημιουργήσουν ευνοϊκές προς αυτές ομάδες μεταξύ των ορθόδοξων εκκλησιαστικών ανδρών και παρ' όλο που προτεστάντες και καθολικοί φαινομενικά τουλάχιστον είχαν έρεσι για να συμβάλουν στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος με την ίδρυση σχολείων και την εκτύπωση βιβλίων, πολλοί Έλληνες υποπεύονταν ότι είχαν σκοπούς προσηλυτιστικούς και ότι εργάζονταν εναντίον της Ορθόδοξης⁴¹. Η αλήθεια είναι ότι η παιδεία του κλήρου και του λαού, στόχος για την πραγματοποίηση του οποίου θα διετίθεντο τα έσοδα που θα προέκυπταν από την εκποίηση της μοναστηριακής περιουσίας, παρέμεινε υποβαθμισμένη. Η ΑΘΗΝΑ κατηγορήσε τα μέλη της Ιεράς Συνόδου ότι δεν εφρόντισαν την εκπαίδευση του κλήρου για να μπορούν να τον χρησιμοποιούν⁴². Αλλά και ο Γ.Κ.Τυπάλδος γνωστός ρωσόφρονας, παραθέτοντας τις απόψεις μέσω του ΑΙΩΝΑ σχετικά με την εκπαίδευση του κλήρου, σύστηνε την ίδρυση γενικών ιερατικών φροντιστηρίων για να διδάσκονται όχι μόνον όσοι θέλουν να ακολουθήσουν το ιερατικό στάδιο αλλά και οι παλιοί ιερωμένοι⁴³.

Η συμβολή των ιεραποστόλων στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος τους επέτρεψε στην αρχή να ιδρύσουν σχολεία και να τυπώσουν βιβλία προς ενίσχυση των ελληνικών σχολείων. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι οι δραστηριότητες των ιεραποστόλων εμπίπτουν σε τρεις κατηγορίες: α) διδασκαλία στα σχολεία των ιεραποστόλων, β) κυκλοφορία βιβλίων δημοσιευμένων από δικά τους τυπογραφεία, και γ) ερησκευτικά κηρύγματα. Οι πιο δραστήριοι απ' αυτούς ήταν μέλη της British and Foreign Bible Society που είχαν έρεσι από το 1827. Ο αιδεσιμώτατος Hartley είχε εγκατασταθεί στην Αίγινα εκείνο το χρόνο αλλά δέχθηκε την επίπληξη του Καποδίστρια, γιατί δίδασκε να μη προσκυνούν τις εικόνες. Έτσι,

αναγκάστηκε να αναχωρήσει από την Ελλάδα. Αλλά και ο Jonas King, επικεφαλής της αμερικανικής Επιτροπής Ξένων Ιεραποστολών στην Ελλάδα, ο πρώτος που ίδρυσε σχολείο στην Τήνο, εκδιώχθηκε επειδή δίδασκε κατά της Ανατολικής Θρησκείας⁴⁴.

Το μέρος όμως όπου έδρασαν ήταν η Σύρος, μια σύγχρονη πόλη με πολλούς κατοίκους, όπου ένας Έλληνας δάσκαλος δεν επαρκούσε και υπήρχε ανάγκη εκπαιδευτικού προσωπικού. Στο νησί αυτό η Church Missionary Society έστειλε τους ιεραποστόλους Korck και Hildner από το 1828-1832. Ο Korck πρόσφερε 1000 γρόσια για οικοδόμηση σχολείου, όμως ο γάμος του με Ελληνίδα κατά το ανατολικό δόγμα υπήρξε η αιτία για να αποσυρθεί, κατηγορούμενος γι' αυτό το σφάλμα του από την Εταιρεία. Ο Hildner που τον διαδέχθηκε κατάφερε να ιδρύσει σχολείο το "παιδαγωγείο" στις 21 Απριλίου/3 Μαΐου του 1830 με 12 δασκάλους και 600 μαθητές⁴⁵. Με αυτό όχι μόνο ενίσχυσε τη θέση της Εταιρείας στην Ερμούπολη αλλά βρήκε και τρόπους για να συνδέσει τα συμφέροντα πολλών κατοίκων με τα δικά του, χρησιμοποιώντας Έλληνες δασκάλους, επιστάτες, ταμίες και διανομείς για τα βιβλία του και πληρώνοντας αδρούς και τακτικούς μισθούς, ενώ προσέφερε υποτροφίες σε πτωχές Ελληνίδες για να σπουδάσουν δασκάλες⁴⁶. Ο πιο ονομαστός απ' αυτούς υπήρξε ο John Hill. Ο Hill με τη γυναίκα του έφθασαν το 1830 και άνοιξαν ένα παρεναγωγείο στην Αθήνα όπου φοιτούσαν κορίτσια επιφανών ελληνικών οικογενειών. Η σχολή είχε κρατική ενίσχυση με τη μορφή υποτροφιών που έδινε η κυβέρνηση σε ορισμένες μαθήτριες της σχολής. Η ιεραποστολή αυτή, όπως και οι άλλες, ισχυρίζονταν ότι σκοπός της ήταν η εκπαίδευση και όχι ο προσηλυτισμός⁴⁷.

Όμως, το πρόβλημα της ανεξίτηρησκείας δεν παρουσιάστηκε το 1829 με την παρουσία των προτεσταντών στην Ελλάδα αλλά νωρίτερα, με τους Έλληνες ρωμαιοκαθολικούς και το ζήτημα των μεικτών γάμων⁴⁸.

Τον Απρίλιο του 1827 στη Χίο, 54 ρωμαιοκαθολικές οικογένειες ζήτησαν τη γαλλική συμπαράσταση γιατί, "οι Έλληνες, που ο τυφλός φανατισμός τους τους έκανε να θεωρούν ως εχθρούς όλους αυτούς που δεν ακολουθούν το τυπικό τους, είχαν λεηλατήσει τα σπίτια τους και είχαν κλέψει όλα τους τα υπάρχοντα". Αλλά και το Μάρτιο του 1829 οι καθολικοί της Σύρου αναγκάστηκαν να γράψουν στον Πάπα παραπονούμενοι "οτι για να ζήσουμε με έναν τόσο μισσαλόδοξο λαό ή θα αναγκασθούμε να εγκαταλείψουμε την πατρίδα ή να αλλάξουμε την πίστη μας". Επίσης, το 1830 στη Νάξο απαγορεύτηκε στους καθολικούς να γιορτάσουν τη γιορτή του Corpus Christi. Έτσι, οι συμμαχικές δυνάμεις αναγκάστηκαν να ζητήσουν εγγυήσεις από τον Καποδίστρια, ότι οι καθολικοί θα ασκούσαν ελεύθερα τη λατρεία τους, θα παρέμεναν άθικτες οι περιουσίες τους, καθώς και τα δικαιώματα και προνόμια των επισκόπων τους και δεν θα έπρεπε να γίνεται καμιά διάκριση σε βάρος των καθολικών, όσον αφορά το διορισμό και την εκλογή τους στα δημόσια αξιώματα⁴⁹. Στις αρχές του 1833 το χάος που επικρατούσε στην Εκκλησία έκανε αναγκαία την κρατική

επέμβαση στα εκκλησιαστικά ζητήματα. Σε νέες διατάξεις που εξέδωσε το υπουργείο των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Παιδείας κατά τη διάρκεια του Μαΐου και Απριλίου διεύρυνε τον έλεγχο του πάνω στην Εκκλησία:

α) Απαγορευόταν η ίδρυση οποιασδήποτε νέας θρησκείας και κάθε είδους προσπλυτισμός καθώς και η αλληλογραφία του κλήρου και άλλων εκκλησιαστικών αρχών εκτός Ελλάδος συμπεριλαμβανομένου και του Πάπα.

β) Οι κληρικοί έπρεπε να δίνουν όρκο νομιμοφροσύνης και δεν μπορούσαν να συγκαλέσουν καμιά συνέλευση χωρίς κυβερνητική έγκριση. Αυτά τα διατάγματα στόχευαν στο να υποδουλώσουν την Εκκλησία στον κοσμικό έλεγχο και το μόνο προνόμιο που της παραχωρήθηκε ήταν να διευθετεί χωρίς επιτήρηση τις δικές της εσωτερικές υποθέσεις⁵⁰. Οι συντηρητικοί με ηγέτη τον Οικονόμο, επειδή ανησυχούσαν μήπως η διαιρεμένη από το σχίσμα Ορθοδοξία υπέκυπτε στις υπονομευτικές πιέσεις των δυτικών ιεραποστόλων και διπλωματών, θεώρησαν τη σύμπραξη ανάμεσα στον Πατριάρχη, στη Ρωσία και στην Εκκλησία της Ελλάδος απόλυτα αναγκαία για την κοινή άμυνα. Εναντιώνονταν λοιπόν στην όλη τάση εκκοσμίκευσης που συντελούνταν μέσα στην ελληνική κοινωνία με το επιχείρημα, ότι η κοσμική εξουσία ελαχιστοποιούσε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της ορθόδοξης παράδοσης, προκειμένου να μπορέσει η πολιτεία να κάνει τους Έλληνες πιο προσεκτικούς απέναντι στις δυτικές δοξασίες και να εναρμόνιζε καλύτερες πολιτικές σχέσεις με μη ορθόδοξες Δυνάμεις όπως ήταν η Γαλλία και η Μ.Βρετανία.

Οι συντηρητικές θέσεις του Οικονόμου απέναντι στις φιλελεύθερες του Θεόκλητου Φαρμακίδη και του Νεόφυτου Βάμβα διατυπώνονταν με εκλαϊκευμένο τρόπο από τις σελίδες της "Ευαγγελικής Σάλπιγγας" και εστιάζονταν κυρίως στο ζήτημα της μετάφρασης της Αγ.Γραφής και εναντίον των μισσιοναρίων. Όμως, ο πόλεμος γύρω από τη "μετάφραση Βάμβα" παρά τα θρησκευτικά κίνητρα, συνεχιζόταν αδυσώπητος μόνο και μόνο για να δίνει διέξοδο στη σύγκρουση ρωσικής και βρετανικής πολιτικής. Ο Οικονόμος με τη βοήθεια του Γερμανού και της "Ευαγγελικής Σάλπιγγας" έκαμε τη μετάφραση σύμβολο ενός ευρύτερου αγώνα, γιατί θεωρήθηκε σαν αποτέλεσμα της αλλατρίωσης της Εκκλησίας και του Έθνους. Τη σύνδεσε με όλα τα ακανθώδη προβλήματα του νεώτερου ελληνισμού και έφερε στο φως όλες τις αντιθέσεις που υπήρχαν μεταξύ συντηρητικών και προοδευτικών. Και ως προς τις αντιθέσεις αυτές, ήταν αναμενόμενες από τους ιεραποστόλους της Βιβλικής Εταιρείας. Εκείνο που δεν φαντάστηκαν ήταν η αντίδραση της Ιεράς Συνόδου, που υπό το καθεστώς της πολιτειοκρατίας-ο βασιλιάς κεφαλή της εκκλησίας στα διοικητικά-ήταν ουσιαστικά αιχμάλωτη της πολιτείας. Υπήρχε, όμως, ένα σημείο στη "Διακήρυξη περί της ανεξαρτησίας της ελληνικής Εκκλησίας" του 1833, που συγκροτούσε τις απαραίτητες για την επέμβαση της Συνόδου προϋποθέσεις. Ήταν το άρθρο II, που έδινε στη Σύνοδο το δικαίωμα να επαγρυπνεί γύρω από το περιεχόμενο των θρησκευτικών βιβλίων που προορίζονταν για χρήση της νεολαίας. Και η μετάφραση Βάμβα, όχι μόνο διεκινείτο ελεύθερα, αλλά χρησιμοποιείτο και σαν σχολικό βιβλίο⁵¹. Το μόνο λοιπόν που χρειαζόταν ήταν η δημιουργία θορύβου που θα

προκαλούσε την επέμβαση της Συνόδου. Και αυτό δεν ήταν καθόλου δύσκολο στην ηλεκτρισμένη ατμόσφαιρα της εποχής.

Η αερογραφία του Οικονόμου και του Γερμανού επεσήμαινε το εξής κύριο σημείο: Η ανάληψη αυτού του έργου από εξωελληνικούς παράγοντες ήταν ύποπτη για προσηλυτισμό. Αυτή η αντίδραση που άρχισε με τους Γερμανό και Οικονόμο ενισχύθηκε από κάποιο δημοσίευμα σταλμένο από την Πόλη, του οποίου ο συντάκτης καλυπτόταν με το ψευδώνυμο "Ιωσήφ Νικοδήμου". Όλοι όμως γνώριζαν ότι ήταν ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντίας ο Α' (1830-1834) που λίγο πριν είχε απομακρυνθεί από το θρόνο ως φιλορώσος. Αυτό έκανε την Ιερά Σύνοδο να εντείνει τον αντιπροτεσταντικό αγώνα και στις 23 Αυγούστου του 1835 να δημοσιευθεί στην "Ευαγγελική Σάλπιγγα" το πρώτο επίσημο κείμενο της ελλαδικής Εκκλησίας, που καταδίκασε τη μετάφραση της Γραφής⁵².

Οι έννοιες "ορθοδοξία" και "εθνικότητα" ήταν τόσο στενά συνυφασμένες στη σκέψη και αυτών ακόμη που δεν ήταν θρησκευόμενοι, ώστε η εξασθένιση της πρώτης να θεωρείται πλήγμα κατά της δεύτερης. Έτσι, και στην ελάχιστη απόκλιση από την καθιερωμένη θρησκευτική τάξη οι λαϊκές μαζες εύκολα εξεγείρονταν και το φαινόμενο αυτό πρόσεξαν οι δημαγωγοί και το εκμεταλλεύονταν όσες φορές παρουσιαζόταν ευκαιρία⁵³. Λαϊκές εκρήξεις, που υποκίνησαν ρώσοι πράκτορες στη Σύρο το 1836 εναντίον των Αμερικανών και Βρετανών ιεραποστόλων έδειξαν την έκταση που μπορούσαν να πάρουν οι λαϊκές αναταραχές, όσες φορές το στέμμα επέτρεπε να υιοθετηθεί υπερβολικά φιλελεύθερη γραμμή. Στην περίπτωση της Σύρου έγινε προσπάθεια να πάρει έκταση η εξέγερση και στην Αθήνα με τη μορφή φυλλαδίων που διανεμήθηκαν και φαίνονταν ότι είχαν εκτυπωθεί στο Παρίσι για να σχηματισθεί η εντύπωση ότι οι Γάλλοι είχαν κάποια συμμετοχή στην επίθεση κατά των σχολείων αυτών⁵⁴.

Το θρησκευτικό ζήτημα και η εκμετάλλευση του θέματος από τις Δυνάμεις για την άσκηση πολιτικής επιρροής όξυνε τον κομματικό ανταγωνισμό ιδιαίτερα μεταξύ ρωσικού κόμματος και αγγλικού που συντηρούσαν αντίστοιχα η ρωσική και η βρετανική διπλωματική αποστολή. Υπήρχε η πεποίθηση ότι η Ρωσία στην προσπάθεια της να χρησιμοποιήσει τον θρησκευτικό φανατισμό σαν όπλο, δεν παρέλειπε να δημιουργεί προβλήματα στη βρετανική πολιτική. Κάθε επέμβαση στα ιεραποστολικά σχολεία εθεωρείτο από τη Μ.Βρετανία ραδιουργία του ρωσικού κόμματος για να επιβραδύνει τη σταθεροποίηση της ανεξαρτησίας της Ελλάδας⁵⁵, έτσι που να θεωρείται απαραίτητη η επαγρύπνηση της όπως το 1836, όταν ο γραμματέας της ρωσικής πρεσβείας στην Αθήνα παρεκίνησε τον γραμματέα της Ιεράς Συνόδου να πάρει μέτρα κατά των σχολείων αυτών γιατί "τάχα" προσηλυτίζαν τους μαθητές. Η εγκύκλιος που ακολούθησε καλούσε τις πολιτικές και εκκλησιαστικές αρχές για να κλείσουν κάθε σχολείο του οποίου οι μαθητές δεν θα διδάσκονταν στην τάξη το μάθημα των θρησκευτικών από ιερέα της ελληνικής Εκκλησίας. Η παρέμβαση του Lyons πέτυχε να ακυρωθεί από το Ρίζο η εγκύκλιος αυτή με το επιχείρημα ότι

ήταν λάθος η υποκίνηση ερσηκευτικών συζητήσεων όταν τα πνεύματα είναι αθυμμένα. Εξάλλου, η εγκύκλιος αυτή έθιγε τον Θεωνα και τον Armannsberg που βρίσκονταν σε λεπτή θέση ως προς τα ερσηκευτικά ζητήματα⁵⁶.

Το ερσηκευμα του Θεωνα ήταν ένα όπλο στα χέρια της βρετανικής διπλωματίας που το χρησιμοποιούσε για να αντιμετωπίζει δύσκολες καταστάσεις, όπως την αναστολή διατάξεων που έθιγαν την επιρροή τους στην περίπτωση που προαναφέρθηκε το 1836, αλλά και το 1838 όταν ανεβίωσε η εγκύκλιος κατά των βρετανικών και αμερικανικών σχολείων. Στις διαμαρτυρίες αυτές πάντα γινόταν λόγος για υπονόμηση της ερσηκευτικής ανεξαρτησίας του βασιλιά και για τον περιορισμό της εκπαίδευσης στην Ελλάδα⁵⁷. Η ρωσική πρεσβεία παρά τις προσπάθειες της δεν κατάφερε να αποδείξει ότι στις σχολές της Σύρου και στο παρεναγωγείο του Hill στην Αθήνα γινόταν προσπλουτισμός στους μαθητές⁵⁸. Η Μ.Βρετανία, εξάλλου, διέψευσε τα περί κατηχήσεως, αφού ενδιαφερόταν άμεσα για την διατήρηση των προτεσταντικών σχολείων μέσω των οποίων εξασφαλιζόταν κάποια πολιτική επιρροή της Μ.Βρετανίας στην Ελλάδα με αντίστοιχη μείωση της ρωσικής. Έτσι, το 1836 στο σχέδιο συνθήκης εμπορίου που επρόκειτο να συναφεί μεταξύ Μ.Βρετανίας και Ελλάδος, η Μ.Βρετανία απαίτησε να έχει αντίγραφο ελληνικού νόμου εν ισχύ δια του οποίου να καθιερώνεται στην Ελλάδα μόνιμως η αρχή της καθολικής ερσηκευτικής ελευθερίας⁵⁹. Όμως, όλες οι διαβεβαιώσεις των ιεραποστολών ότι δεν γινόταν προσπλουτισμός διαψεύτηκαν, όταν το 1842 ο ΑΙΩΝ δημοσίευσε επιστολή της κ. Hill όπου εξέφραζε την πεποίθηση της ότι ορισμένες μαθήτριες είχαν προσπλουτιστεί με σκοπό ίσως να αποσπάσει την επιδοκιμασία της ιεραποστολικής εταιρείας και την εξασφάλιση περαιτέρω οικονομικής βοήθειας⁶⁰.

Μέχρι το 1842 το ζήτημα της ανεξιερσηκευσίας ήταν αντικείμενο δημαγωγικής εκμετάλλευσης που το συντηρούσε η φιλοροδόξη μερίδα μέσω της φυλλαδιογραφίας και το πρόβαλλε το επίσημο όργανο τους ο ΑΙΩΝ. Η φυλλαδιογραφική διαμάχη είχε επίκεντρο εκτός από το ιεραποστολικό, το μεταφραστικό πρόβλημα και το Καϊρικό ζήτημα, ενώ το θέμα του αυτοκέφαλου και του καισαροπαπισμού επισκιάστηκε κατά την περίοδο 1836-1842, για να επανέλθει το 1843, όταν η κατάρτιση του Συντάγματος επέβαλε μια νέα εκκλησιαστική ρύθμιση. Οι βασικές θέσεις πάνω σ' αυτά τα ζητήματα ήταν, η φιλελευθερία που διατυπώθηκε από τους κληρικούς Θεόκλητο Φαρμακίδη, Νεόφυτο Βάμβα και Μιχαήλ Αποστολίδη και η συντηρητική με υπέρμαχο τον Κων/νο Οικονόμο και τον Γερμανό, που είχε σαν όργανο το περιοδικό "Ευαγγελική Σάλπιγγα"⁶¹.

Το ερσηκευμα του Θεωνα

Πριν ακόμα υπογραφεί η Συμφωνία του Λονδίνου ο τσάρος Νικόλαος είχε ξεκινήσει εκστρατεία πίεσης προς τη

βαυαρική κυβέρνηση να πείσει τον Θεωνα να γίνει Ορθόδοξος. Ενώ οι διαπραγματεύσεις προχωρούσαν για την εκλογή του Θεωνα, ο Ρώσος πρεσβευτής στο Λονδίνο, πρίγκηπας Christopher Lieven, πήρε οδηγίες από τον κόμη Nesselrode μέσα στις οποίες συναψίζεται η ρωσική θέση πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Οτι, δηλαδή, η σπουδαιότερη πράξη για την ενίσχυση της βασιλείας και για το καλό των υπηκόων του ήταν η μεταστροφή του μελλοντικού ηγεμόνα της Ελλάδας στη θρησκεία της χώρας, με το επιχείρημα πως ένας νέος ηγεμόνας και ένας λαός που πρόσφατα κλήθηκε στην πολιτική ελευθερία, "να μπορούν να επικαλούνται τη βοήθεια του Παντοδύναμου μπροστά στην "Ιδια Αγία Τράπεζα"⁶². Ο Νικόλαος καταλάβαινε ότι ένας καθολικός μονάρχης δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τη δύσκολη κατάσταση, ιδιαίτερα σε μια εποχή που ήταν πρακτικά ταυτισμένα, ο ελληνικός εθνικισμός και η Ορθοδοξία. Οι ρωσικές προσπάθειες στο Λονδίνο σημαδεύουν το ξεκίνημα ενός θρησκευτικού προβλήματος που επρόκειτο να βασανίζει τη συνείδηση του Θεωνα καθ'όλη τη διάρκεια της βασιλείας του. Ήθελε να έχει την αγάπη του ελληνικού λαού και αναγνώριζε ότι ο καθολικισμός του αποτελούσε το μεγαλύτερο εμπόδιο για να την αποκτήσει, του ήταν όμως αδύνατο να εγκαταλείψει την πίστη στην οποία βαπτίσθηκε και ανατράφηκε.

Η υπόθεση της μεταστροφής του Θεωνα έγινε θέμα συζήτησης στην Αγία Πετρούπολη και στο Λονδίνο. Ο τσάρος κάλεσε στην Αγία Πετρούπολη το βαυαρό πρεσβευτή βαρόνο Lerchenfeld σε μακρές συζητήσεις, στις οποίες αποκάλυψε τη μεταστροφή του Θεωνα "απαραίτητη". Ο Lerchenfeld έγραψε στο Λονδίνο πως πείστηκε ότι ο Νικόλαος έδινε μεγάλη σημασία στις συζητήσεις, γιατί "ο αυτοκράτορας μίλησε πάνω σ' αυτό το ζήτημα με τέτοια ζέση και ευφρόδεια που ξεπερνάει κάθετί που έχει ακουστεί μέχρι σήμερα από το στόμα του". Στην απάντηση του ο Λουδοβίκος τόνιζε ότι η θρησκεία του Θεωνα ήταν αποτέλεσμα "συνείδησης και πεποίθησης" και γι' αυτό δεν ήταν εύκολο να αλλάξει, ενώ ταυτόχρονα δεχόταν τη δυνατότητα να μεταστραφεί στην Ορθοδοξία όταν θα ενηλικιώνόταν. Υπεδείκνυε επίσης την πιθανότητα να ανατραφούν όλα τα παιδιά του Θεωνα στην ορθόδοξη πίστη⁶³.

Όταν το 1835 η ενηλικίωση του Θεωνα ήταν το μεγάλο γεγονός έκανε την εμφάνιση του το πρόβλημα για το ποιο είδος τελετής άρμοζε στην περίπτωση. Οι αντιβασιλείς ήθελαν η τελετή να μείνει ως μεγάλο γεγονός και να λάβει ο Θεωνας το χρίσμα. Αλλά στην ορθόδοξη Εκκλησία το χρίσμα είναι ένα από τα μυστήρια και η Ιερά Σύνοδος ειδοποίησε τον Armanberg ότι δεν επιτρέπεται ένας καθολικός βασιλιάς να χρισθεί με το Άγιο Μύρο. Ήδη ο Κατακόζυ είχε ειδοποιήσει τη Σύνοδο για τις συνέπειες του ζητήματος, αλλά και ο Ιατίνος επίσκοπος Σύρου Luigi Blanci, προειδοποίησε τον ίδιο τον Θεωνα να αποφύγει την ορθόδοξη τελετή, γιατί αυτό θα σήμαινε συμβιβασμό στην πίστη του⁶⁴.

Όλες αυτές οι ενέργειες που πλαίσιωσαν τη στέψη του Θεωνα, στη συνείδηση του λαού ταυτίστηκαν με την άρνηση του να δεχθεί το χρίσμα, γεγονός που δημιούργησε ζήτημα

ερσκαευτική τυπολατρείας, που εκμεταλλεύτηκαν οι μαχόμενοι υπέρ των τυπολατρικών εκδηλώσεων. Στο κρίσμα αυτό, που επρόκειτο να μεταφερθεί από τα άδυτα του Πατριαρχείου της Κων/λεως, αποδιδόταν υπερκόσμια δύναμη, και επειδή συνέβαινε να κρίνονται οι βυζαντινοί αυτοκράτορες, ο λαός περίμενε υπερκόσμιες εκδηλώσεις από το νέο βασιλιά που αποκτούσε μετά από τόσους αγώνες⁶⁵.

Ωστόσο στις 20 Μαΐου η Αθήνα διακοσμήθηκε για το γεγονός. Ένα στέμμα είχε σταλεί από το Μόναχο, αλλά δεν έγινε καμιά στέψη ή Χρίσμα. Ο Θεωνας παρακολούθησε την ακολουθία στην εκκλησία της Αγ.Ειρήνης, όπου έγιναν δεήσεις υπέρ αυτού. Παρά τη δήλωση του Θεωνα για το σεβασμό που θα επεδείκνυε προς την Ανατολική Εκκλησία και για την ιδιαίτερη προσοχή που θα έδειχνε σ'εκείνα τα ζητήματα που θα αφορούσαν τους απογόνους του, ο Κατακάζυ και η ρωσική αποστολή δεν παραβρέθηκαν σε ένδειξη διαμαρτυρίας για την απροθυμία του να μεταστραφεί στην Ορθοδοξία⁶⁶. Η ασαφής δήλωση του Θεωνα δεν ήταν αρκετή όχι μόνο για τον Κατακάζυ, αλλά και για το Γάλλο πρεσβευτή Rouen που τόνισε πως "για ένα πρόβλημα με φοβερό ενδιαφέρον ο Θεωνας απέφυγε να μιλήσει με μεγαλύτερη ακρίβεια και σαφήνεια"⁶⁷.

Οι δηλώσεις του Rouen είχαν ιδιαίτερο βάρος γιατί από τις τρεις Προστάτιδες Δυνάμεις η μόνη η οποία δεν φάνηκε να έχει συμφέροντα αναμεμιγμένα στη ερσκαευτική διαμάχη ήταν η Γαλλία, που αν και ήταν μια καθολική χώρα δεν υποστήριζε ποτέ την αδιαλλαξία του Θεωνα πάνω στο ζήτημα του πιθανού προσηλυτισμού στην Ορθοδοξία⁶⁹. Και η Μ.Βρετανία με τη σειρά της θέλησε μέσω του Armanberg να θίξει στον Θεωνα το ζήτημα της ερσκαείας. Όμως, εκείνη την περίοδο ο Armanberg βρισκόταν σε δυσχερή θέση από άποψη σχέσεων με τον Θεωνα και χρησιμοποίησε το Lyons στην πρώτη συνάντηση που θα είχε με τον Θεωνα ώστε να τον πείσει να κάνει μνεία για το ερσκαευμα του ίδιου ή των τέκνων του στην προκήρυξη προς το λαό με την ενηλικίωση του⁶⁸. Προφανώς η Μ.Βρετανία και η Γαλλία προσαρμόστηκαν στις ρωσικές απόψεις ύστερα από εισήγηση της Ρωσίας με το επιχείρημα ότι ένας ηγεμόνας που μοιράζεται την ίδια ερσκαεία με τους υπηκόους του ασκεί μεγαλύτερη επιρροή πάνω τους. Η άρνηση του Θεωνα συνδεόταν όχι μόνο με συνειδησιακούς λόγους αλλά και με άλλους πολιτικούς. Ενδεχομένως η αλλαγή του ερσκαεύματος μπορούσε να επηρεάσει δυσμενώς κάποιο μελλοντικό συνοικέσιο και γι'αυτό σκεπτόταν τη χρονική μετάθεση του προβλήματος μετά από την απόκτηση απογόνων⁷⁰.

Για να μη μείνει εκκρεμές το ζήτημα της διαδοχής ύστερα από απουσία εννέα μηνών στη Γερμανία, ο Θεωνας επέστρεψε το Φεβρουάριο του 1837 παντρεμένος με την Αμαλία, κόρη του μεγάλου δούκα του Ολντεμβουργκ, διαμαρτυρόμενη⁷¹. Οι πιέσεις της Ρωσίας μέσω απεσταλμένων, όπως του βαρόνου Αλεξίου Στρογκανώφ το 1835, ήταν επίμονες αλλά γίνονταν πάντα μέσα σε διακριτικά πλαίσια χωρίς να γίνονται δημόσιες ανακοινώσεις για τα συμπεράσματα των συνομιλιών⁷². Όταν, όμως, το 1839 τα γεγονότα σασπείρωσαν τα συντηρητικά μέλη

της ελληνικής Εκκλησίας και αύξησαν τη δύναμη τους, οι πράκτορες της τσαρικής πολιτικής ανέπτυξαν περαιτέρω δράση στο θέμα αυτό. Το 1839 κυκλοφόρησαν ένα φυλλάδιο που αποδίδεται στον πρίγκηπα Wolkonsky με τίτλο "Ανατολή και Δύση" προκαλώντας θόρυβο στην Ελλάδα και στα Ιόνια Νησιά. Επεσήμαινε την αγεφύρωτη αντίθεση που χώριζε ανέκαθεν την Ευρώπη από τις χώρες της ορθόδοξης Ανατολής και τόνιζε τη βασιλιά αλληλεγγύη που κρατά ενωμένα τα ορθόδοξα έθνη. Προ πάντων όμως αναφερόταν σε όλα τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από την υιοθέτηση του ελληνικού δόγματος εκ μέρους του Θεωνα και στην ένωση όλων των ορθόδοξων λαών κάτω από την αιγίδα του Οικουμενικού Πατριαρχείου⁷³. Αυτό λοιπόν το φυλλάδιο ήταν αφιερωμένο στο βασιλιά Θεωνα που, δυσσρεπτημένος, ήταν έτοιμος να αντιδράσει ανησυχώντας για την ανεξαρτησία και την αξιοπρέπεια του θρόνου του.

Ο Θεωνας θα μπορούσε να είχε αποφύγει πολλές παρεξηγήσεις με τη Ρωσία και να είχε γίνει αγαπητός στο λαό του, αν είχε ασπασθεί την Ορθοδοξία. Τοποθετούσε, όμως, την προσωπική του ευσέβεια πάνω από πολιτικές σκοπιμότητες γιατί του ήταν δύσκολο να διαχωρίζει τις προσωπικές υποθέσεις από εκείνες του κράτους. Προτιμούσε να αγνοεί ότι η επίδραση της Ορθοδοξίας ταυτισμένη στην ελληνική συνείδηση με την εθνικότητα, είχε πείσει ένα μεγάλο μέρος του έθνους, ότι η βασιλεία καθολικού ηγεμόνα στην Αθήνα ήταν ανυπέβλητο εμπόδιο για την επιτυχία της Μ.Ιδέας και ότι μόνο με ορθόδοξο αυτοκράτορα μπορούσε να αποκατασταθεί "μέγα ελληνικό κράτος". Ιδιαίτερα ο ελληνικός κλήρος από το 1821 δεν παρέλειπε να κηρύττει ότι "δεν θα παρέλθει η οργή του Κυρίου εάν δεν βασιλεύει ορθόδοξος βασιλιάς". Άλλωστε την ισχύ του κλήρου και τη δυσσέβεια τους προς ετερόδοξο βασιλιά μαρτυρούν οι εκκλησιαστικές διαμάχες που ξέσπασαν με στόχο το πρόσωπο του. Αλλά και οι αγρότες που διαβιούσαν σε εξσθλίωση ήλπιζαν ότι μόνο χριστιανός βασιλιάς θα τους απάλασσε απ'όλα αυτά τα δεινά. Και όταν αντελήφθησαν ότι βελτίωση της τύχης τους δεν ερχόταν, στράφηκαν στους λόγους των ιερών και επείσθησαν ότι μόνο κάποιος ορθόδοξος βασιλιάς μπορούσε να τους σώσει από την αελιότητα, που θα συνέβαινε αμέσως με τη λύση του Ανατολικού Ζητήματος⁷⁴. Σαν σύλληψη στο νου των περισσοτέρων Ελλήνων, Ορθοδοξία και ελληνικός εθνικισμός ήταν αλληλένδετα. Έτσι, το ζήτημα της ερηκείας του βασιλιά και του πιθανού του διαδόχου παρέμενε μείζων ενοκλητικός παράγων στην ελληνική ζωή.

3. Αλυτρωτικό Ζήτημα

Αιγυπτιακή κρίση 1839-1841. Αν όλα αυτά που προαναφέρεθηκαν μπορούν να θεωρηθούν σαν αιτίες σύλληψης ενός αντιπολιτευτικού ανατρεπτικού προγράμματος εκ μέρους των Νασιών, η κρίση του Ανατολικού Ζητήματος του 1839-1841 πρόσφερε την αφορμή για την υλοποίηση του προγράμματος αυτού.

Η κρίση του Ανατολικού Ζητήματος του 1839-1841 άρχισε τον Ιούνιο του 1839 όταν τα στρατεύματα του Μωχάμετ Αλυ του αντιβασιλέα της Αιγύπτου έφεραν για άλλη μια φορά σε δύσκολη θέση την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η Μ.Ιδέα που ποτέ δεν έπαψε να αποτελεί τον πιο ελκυστικό δρόμο για τη δημιουργία βιώσιμου κράτους αναστάτωσε την Ελλάδα. Οι προφητείες του Αγαθάγγελου που εύρισκαν ανταπόκριση ιδιαίτερα στους αγροτικούς πληθυσμούς αναπτέρωναν τις ελπίδες του λαού και τους έκαναν να αναρωτιούνται πως θα εκμεταλλευόταν το ελληνικό κράτος την ευκαιρία αυτή για να απελευθερώσει την πλειονότητα των Ελλήνων που εξακολουθούσαν να βρίσκονται υπό την Οθωμανική κυριαρχία.

Η μετουσίωση της Μ.Ιδέας στην τρέχουσα πολιτική πρακτική ενθάρρυνε κάθε είδους παράτολμα ολυτρωτικά σχέδια και ενίσχυε τον ιδεολογικό προσανατολισμό κάθε κόμματος. Όλοι οι Έλληνες, ακόμη και εκείνοι που δεν ήταν υπέρμαχοι του Μεγαλοϊδεατισμού, είδαν την κρίση ως ευκαιρία για τη μερική έστω πραγματοποίηση της Μ.Ιδέας. Όμως, δεν ήταν εύκολο για την Ελλάδα, που βρισκόταν σε αδύναμη στρατιωτική και οικονομική θέση, να αφηφήσει την Ευρώπη που υπερασπιζόταν την αρχή της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έτσι, ο μόνος δρόμος που έπρεπε να ακολουθηθεί η επίσημη πολιτική ήταν η διπλωματική προσέγγιση του θέματος είτε με τη σύναψη εμπορικής συνθήκης με την Τουρκία ή με την απόκτηση της Κρήτης. Αυτό το τελευταίο ερχόταν πρώτο στις επιλογές των ελληνικών ολυτρωτικών διεκδικήσεων έναντι της Ηπείρου και της Θεσσαλίας, γιατί η Κρήτη για την Ελλάδα αφενός ήταν πολύ σημαντική και αναγκαία από οικονομική και στρατηγική άποψη, αφετέρου φαινόταν περισσότερο εφικτός αυτός ο στόχος⁷⁵. Η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα α) θα συντελούσε στο να πραγματοποιηθεί ένας στόχος της ευρωπαϊκής πολιτικής, που ήταν ο περιορισμός του Μωχάμετ Αλυ, και β) η Κρήτη δεν βρισκόταν υπό την άμεση εξουσία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και άρα δεν συνεπαγόταν παραβίαση της Οθωμανικής ακεραιότητας.

Η εμπορική συνθήκη ήταν απαραίτητη και αναγκαία γιατί το εμπόριο που διεξήγε η Ελλάδα με άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είχε διακοπεί από την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης, γεγονός που προκάλεσε αναστάτωση και μεγάλη έκταση του λαθρεμπορίου. Αυτό στερούσε το ελληνικό κράτος από δασμολογικά έσοδα, έτσι που οικονομικές σκοπιμότητες υπαγόρευαν την εξομάλυνση των σχέσεων ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Οθωμανική αυτοκρατορία με τη μορφή μιας εμπορικής συνθήκης⁷⁶. Ο σουλτάνος Μαχμούτ Β, που απέκλειε τη δυνατότητα συνομολόγησης μιας τέτοιας συνθήκης, πέθανε στα μέσα του 1839 και οι ελπίδες για τη σύναψη συνθήκης φάνηκαν πραγματοποιήσιμες.

Η βασιλική κυβέρνηση βρέθηκε σε εκείνη τη χρονική στιγμή αντιμέτωπη με το δίλημμα να ακολουθήσει μετριοπαθή ή δυναμική στάση απέναντι στην κρίση. Η δεύτερη προϋπέθετε οικονομικά και στρατιωτικά μέσα που δεν διέθετε. Άρα

κατ'ανάγκη έπρεπε να επιδιώξει διπλωματικούς τρόπους. Όμως, η υιοθέτηση της διπλωματικής προσέγγισης στο πρόβλημα του αλυτρωτισμού απαιτούσε τη συναίνεση των Μεγάλων Δυνάμεων και στάση απόλυτης αμεροληψίας απέναντι τους εκ μέρους της Ελλάδας.

Ηδη από το 1837 η πολιτική του Όθωνα υπήρξε "ρωσόφιλη", ενώ τώρα (1839) η κρισιμότητα των περιστάσεων επέβαλε αναπροσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής, από τη Ρωσία προς τις δύο άλλες δυτικές δυνάμεις. Αυτό δεν σήμαινε, παρά μόνο αποκατάσταση της ισορροπίας που είχε διαταραχθεί προς όφελος της Ρωσίας. Όμως, είναι γνωστό πως η Μ. Βρετανία σύντομα έχασε την εμπιστοσύνη της προς τη βασιλική κυβέρνηση δείχνοντας την απροθυμία της να ενισχύσει ένα κράτος που έτεινε να εξυπηρετεί τα ρωσικά συμφέροντα στην Εγγύς Ανατολή. Τότε οι βλέψεις του υπουργού Εξωτερικών Κ. Ζωγράφου στράφηκαν προς τη Ρωσία της οποίας ο πρεσβευτής στην Κων/λη ήταν ιδιαίτερα πρόθυμος να βοηθήσει στις διαπραγματεύσεις⁷⁷.

Ωστόσο, για τους οπαδούς του ρωσικού κόμματος η συνωμοσία της Φιλορθόξου Εταιρείας απέρριπτε την επίσημη μετριοπαθή αντιμετώπιση, ευνοούσε την πολιτική του πολέμου και προσέβλεπε στη Ρωσία για την πραγματοποίηση της Μ. Ιδέας, ενώ οι υποστηρικτές της επίσημης πολιτικής προσέβλεπαν στην άλλη δυτική δύναμη, τη Γαλλία. Το κλίμα λοιπόν ευνοούσε την εξάπλωση της Φιλορθόξου Εταιρείας με την προβολή αλυτρωτικών στόχων που της έδινε το δικαίωμα να προσηλυτίζει οπαδούς στο όνομα της υλοποίησης του οράματος της Μ. Ιδέας. Η πραγμάτωση της, όπως την οραματίζονταν με στρατιωτικά μέσα, αποτελούσε δέλεαρ γι' αυτούς που αναπολούσαν την επιρροή και ενδεχομένως τη θέση και τη δύναμη που είχαν κατά την Επανάσταση. Ίσως και να υπολόγιζαν στη συμπάρσταση του βασιλιά Όθωνα που δεν θα παρέμενε, κατά τις εκτιμήσεις τους, αδρανής προδίδοντας ένα ιερό χρέος.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Βόλφ Ζάιντλ, Βαυαροί στην Ελλάδα, μετφρ. Δημ. Ηλιοπούλου, Αθήναι 1984, σελ. 22.
2. α) Εφημ. ΕΘΝΙΚΗ 9/21 Μαΐου 1835 β) Νικ. Δραγούμης, Ιστορικές Αναμνήσεις, Αθήνα 1879, τόμ. Ι, σελ. 341-342, γ) J. Petropoulos, Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843) μετφρ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985, τόμ. Α, σελ. 194-197.
3. α) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 22 Ιανουαρίου 1836 και 4 και 8 Ιανουαρίου 1836 π. η. β) J. Petropoulos, ο. π., σελ. 292-293.
4. Για την εκερότητα Ελλήνων προς Βαυαρούς α) Φίλιππος Ιωάννου προς Μαυροκορδάτο, Αθήνα 1 Οκτωβρίου 1837 π. η. αριθ. 5423, φακ. 20 (1837-1840), β) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 8 Μαΐου 1837, αριθ. 52, F.O. 32.70. Για "Διαταγή της ημέρας δια τον Βασ. Στρατόν" γ) ΦΕΚ 32, 22 Σεπτεμβρίου 1837 π. η. Για τον φιλιππικό του Λεβίδη δ) Εφημ. ΕΛΠΙΣ 30 Οκτωβρίου/11 Νοεμβρίου 1837. ε) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 20 Νοεμβρίου 1837, αριθ. 133 και 22 Νοεμβρίου 1837, αριθ. 135, F.O. 32.72. στ) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 3 Νοεμβρίου 1837 π. η.
5. α) Νικ. Δραγούμης, ο. π., τόμ. ΙΙ, σελ. 67. β) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 29 Απριλίου, 20 Μαΐου και 9 Αυγούστου 1839 π. η. γ) Εφημ. ΑΙΩΝ 6 Δεκεμβρίου 1839 π. η.
6. George Finlay, A History of Greece from its Conquest by the Romans to the present time, B.C. 146 to A.D. 1864, επιμ. έκδ. H.F. Tozer, Οξφόρδη 1877, τόμ. VII, σελ. 118
7. Γεώργιος Κ. Ασπρέας, Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος 1821-1921, Αθήνα 1924, τόμ. Ι, σελ. 129-130.
8. J. Petropoulos, ο. π. τόμ. Α, σελ. 211.
9. Βλέπε κεφ. Ναποσιυχώνευση, σελ. 48-53.
10. Βλέπε κεφ. Οργάνωση του ρωσικού κόμματος, σελ. 17.
11. Leonard Bower & Gordon Bolitho, Otho I : King of Greece, Λονδίνο 1939, σελ. 104.
12. George Finlay, a History of Greece from its conquest by the Romans to the present time, B.C. 146 to A.D. 1864, ανασεωρ. και επιμ. H.F. Tozer, Οξφόρδη 1877, τόμ. VII, μέρος ΙΙ, σελ.
13. α) Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1920, σελ. 23. β) Δημ. Πετρακάκος, "Εκκλησία και δίκαιον κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν", Εκκλησιαστικός Φόρος 35 (1936) σελ. 436.
14. α) Χ. Παπαδόπουλος, ο. π. σελ. 25. β) Δ. Πετρακάκος, ο. π. 36 (1937) σελ. 38-42.
15. α) Charles, A. Frazee, Ορθόδοξος Εκκλησία και Ελληνική Ανεξαρτησία 1821-1852, Αθήναι 1987, σελ. 92-96. β) Χρ. Γιανναράς, Ορθόδοξια και Δύση, Αθήνα 1992, σελ. 264.
16. Εμμ. Ι. Κωνσταντινίδης, Η εν Ελλάδι Εκκλησία κατά την επαναστατικήν και την μέχρι της αφίξεως του Θεωνος μεταβατικήν εποχήν (1821-1833), εν Αθήναις 1970, 52 & ε.
17. G. Finlay, ο. π., σελ. 48.
18. Γενική Εφημερίς, Αίγινα 19 Φεβρουαρίου 1830, V, αριθ. 15.
19. Εμμ. Ι. Κωνσταντινίδης, Ιωάννης Καποδίστριας και η Εκκλησιαστική του πολιτική, Αθήναι 1977, σελ. 71-83.

20. Ανθιμος ο Γ (1822-1824), Χρύσανθος (1824-1826), Αγαθάγγελος (1826-1830).
21. Γ.Δ.Μεταλληνός, Παράδοση και Αλλοτρίωση, Αθήνα 1986, σελ.242-243.
22. α) Χρ.Γιανναράς, ο.π., σελ.267-270. β) Γ.Δ.Μεταλληνός, ο.π., σελ.251-253.
23. Χρ.Γιανναράς ο.π., σελ.272.
24. α) Αι αναγκαιότεραι εγκύκλιοι επιστολαί, διατάξεις, οδηγίαι της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος (1834-1854), Αθήναι 1854, σελ.46-49. β) Α.Μάρουκας, Τα μοναστηριακά, Αθήναι 1859 σελ. 2-6. γ) C.Frazer, Ορθόδοξος Εκκλησία και Ελληνική Ανεξαρτησία 1821-1852 (μετ.Ι.Ροηλίδης) Αθήναι, 1957 σελ. 162.
25. α) Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Ναύπλιον, 23 Απριλίου/5 Μαΐου 1834, 15 Διάταγμα "περί γυναικείων μοναστηριών", β) Κ. Οικονόμος, Τα Σωζόμενα Εκκλησιαστικά Συγγράματα, επιμ. εκδ. Σοφοκλής Οικονόμος, Αθήναι 1864-1866, II σελ. 265-266, γ) Frazer, ο.π. σελ.164.
26. Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Αθήναι, 25 Δεκεμβρίου/6 Ιανουαρίου 1834, αριθ. XLIII.
27. α) Οικονόμος, ο.π. τόμ. II σελ. 268-270, β) Frazer, ο.π. σελ. 162, γ) J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Α, σελ.216.
28. α) Εφημερίδα ΑΙΩΝ 1η Μαρτίου 1839 π.η. β) Dakin Douglas. Η ενοποίηση της Ελλάδος. Μετ. Α. Ξανθόπουλος, Αθήνα 1984, ΜΙΕΤΕ, σελ.112. γ) Χρ.Γιανναράς ο.π., σελ.273.
29. Εφημερίδα ΚΛΕΙΩ 6/17 Νοεμβρίου 1864.
30. α) Leften Stavrianos, The Balkans since 1453, Ν.Υορκη, 1959 σελ. 281. β) Αι αναγκαιότεραι εγκύκλιοι επιστολαί ο.π, σελ.1-4" Περί απαγορεύσεως της περιοδείας των μοναχών" γ) Petropoulos, ο.π. τόμ. Α σελ.221.
31. α) Henry Parish, the diplomatic History of the Monarchy of Greece, Λονδίνο 1838, σελ.274-276, για τη διάλυση των μοναστηριών.
32. Χρ.Γιανναράς ο.π., σελ.277. β) Τ.Ν.Πιπινέλης, Η μοναρχία εν Ελλάδι, 1833-1843, Αθήνα 1932, σελ.102.
33. Κ.Τσίχλη-Αρώνη, Η Μεσσηνιακή Εξέγερση του 1834 (ανεκδ. διδακτ. διατριβή) σελ.209.
34. α) Steven Runciman, The great church in captivity, Cambridge University press, 1968, σελ.385. Αναφέρει ότι "το ελληνικό χωριό θεωρείτο τυχερό να έχει κοντά του ένα μοναστήρι που γι αυτό ήταν το κέντρο της πνευματικής του ζωής και δραστηριότητας". β) Dakin Douglas ο.π. σελ.112.
35. Χρ.Γιανναράς ο.π., σελ.278.
36. Ι. Petropoulos, ο.π. τόμ. Α, σελ.346.
37. Frazer, ο.π. σελ.163
38. Χρ.Γιανναράς ο.π., σελ.210 κ.ε.
39. α) L. Stavrianos, ο.π. σ. 151-152. β) Χρ.Γιανναράς ο.π., σελ. 179 περί Θεοφάνους Πάριου
40. Charles A. Frazer, ο.π., σελ.63.
41. J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Α, σελ.53.
42. α) ΑΘΗΝΑ 20 Ιουλίου 1838 π.η. β) Σχετικά με την υποβαθμισμένη εκπαίδευση σε διπλωματική αναφορά του ο Η. Robinson το 1831 αναφέρεται στον Ι. Καποδίστρια σαν υπαίτιο της διατήρησης της αμάθειας στην Ελλάδα, μόνο και μόνο για να αποφύγει την διάδοση φιλελεύθερων ιδεών, Επιτομαί εγγράφων του βρετανικού υπουργείου των

- Εξωτερικών. Γενική αλληλογραφία, Ελλάδα, τμήμ. Α, Μέρος πρώτον, Ακαδημία Αθηνών 1975, σελ. 568, αριθ. εγγ. 1635,
43. ΑΙΩΝ 29 Οκτωβρίου 1838 π.η.
44. α) Άνων., Επιστολή περί του τις ο υποκεκρυμμένος σκοπός των εις την Ελλάδα ιεραποστόλων της βιβλικής εταιρείας (των κοινώς λεγομένων Αμερικανών), εκ των πράξεων και εκ των βιβλίων των αποδεικνυόμενος, Παρίσι και Αθήνα 1836, σελ. 6-8., β) Κυριάκος Λαμπρούλης, Μισσιοναρισμός και Προτεσταντισμός στις ανατολές, Αθήνα 1837, σελ. 7-8 (δίδει γενικές πληροφορίες για τις εταιρείες προς διάδοση των γραφών), γ) Εφημ. ΑΙΩΝ 10 Ιουλίου 1840, καταγγέλει ότι σε διάφορα μέρη της Δυτικής Ευρώπης συστήθηκαν θρησκευτικές εταιρείες με σκοπό τη διάδοση των αρχών τους στην Ανατολή, κατά μίμηση της βιβλικής εταιρείας των Ήουηροκαλβίνων.
45. Επιτομή εγγράφων, ο.π. τόμ. Γ 59/18α.
46. Άνων. Επιστολή περί του τις ο υποκεκρυμμένος σκοπός ο.π. σελ. 16
47. J. Petropoulos, ο.π. τόμ. Β σελ. 563.
48. α) Public Record Office Lyons προς Palmerston, Αθήνα 12 Απριλίου 1838 για τη "μισαλλοδοξία" της Συνόδου να επιτρέψει το γάμο ανάμεσα σε Έλληνα ορθόδοξο και μιας καθολικής κυρίας επί των τιμών και το σκάνδαλο που προκάλεσε αυτό το περιστατικό, Νο 71, F.O. 32.76. β) L.to P. Αθήνα 20 Σεπτεμβρίου 1837, αναφέρει ότι ο επίσκοπος Αττικής αφόρισε ένα άνδρα που παντρεύτηκε την αδελφή της γυναίκας του αδελφού του, Νο 96, F.O. 32.71 γ) L.to P., Αθήνα 7 Δεκεμβρίου 1837, για την έκδοση συνοδικού διατάγματος που απαγόρευε γάμους ορθόδοξων με μη ορθόδοξους, Νο 140, F.O. 32.72. δ) Αλέξανδρος Ραγκαβής, Απομνημονεύματα 2 τόμοι, Αθήνα 1894-95, τ. II, σελ. 103-107. Αναφέρεται στο γάμο με την Caroline Skene, της οποίας ο αδελφός είχε παντρευτεί την αδελφή του, που έγινε αιτία να απολυθεί από τη θέση του στη Γραμματεία των Εκκλησιαστικών και της Δημόσιας Εκπαιδεύσεως.
49. Ch. Frazee, ο.π. σελ. 112.
50. α) Εφημερίς της Κυβερνήσεως, Ναύπλιο 26 Απριλίου / 4 Μαΐου 1833, αριθ. 17 και 18, β) Αθηνά, Ναύπλιο 10 Μαΐου 1833, γ) Άλλες απαγορευτικές διατάξεις βρίσκουμε στο "Αι αναγκαιότεραι εγκύκλιοι επιστολαί, διατάξεις και οδηγίαι της Ιεράς Συνόδου της εκκλησίας της Ελλάδος από του έτους 1834-1854, Εν Αθήναις 1854 σελ. 91-92", εγκύκλιος της 23 Οκτωβρίου 1836 "Περί απαγορεύσεως αναδόχων ετεροδόξων" σελ. 67-68, εγκύκλιος της 11 Δεκεμβρίου 1835 "Περί απαγορεύσεως των βιβλίων των βιβλικών Εταιρειών".
51. Γ. Δ. Μεταλληνός ο.π., σελ. 129.
52. Γ. Δ. Μεταλληνός ο.π., σελ. 130.
53. α) ΑΙΩΝ 30 Οκτωβρίου 1838, καταγγέλει δύο ιεραποστόλους, τους Σαμουήλ και Γ. Χούτσσο, που ανήγειραν σχολείο στην Αρεόπολη Λακωνίας για προσβολή του θρησκευτικού αισθήματος των μαθητών, γιατί έβαλαν μια εικόνα εκεί όπου κρεμούσε το καπέλλο του ο Χούτσσο. Αυτή και μόνη η πράξη τους θεωρήθηκε ύποπτη και οι ίδιοι επικίνδυνοι για την παρέμβαση τους σε θρησκευτικά ζητήματα, β) ΑΘΗΝΑ 5 Απριλίου 1839, ο Γερμανός αρνήθηκε τη θεία μετάληψη σε μαθήτριά της σχολής Hill.
54. α) Από τις τρεις προστάτιδες δυνάμεις, η γενική τακτική

- της Γαλλίας διέφερε από αυτήν της Βρετανίας και Ρωσίας και δεν αναμείχθηκε στη θρησκευτική διαμάχη. Αν και ήταν μια καθολική χώρα, δεν υποστήριζε ποτέ την αδιαλλαξία του Οθωνα πάνω στο ζήτημα του πιθανού προσηλυτισμού στην ορθοδοξία. Barbara Jelavich "The Philorthodox Conspiracy of 1839", *Balkan studies* (1866), 89-102, σελ.91, β) Το 1838 ο καθολικός επίσκοπος στην Ελλάδα παραιτήθηκε από τη γαλλική προστασία και έθεσε τον εαυτό του κάτω από την αυστριακή. L.to P. Αθήνα 3 Ιουλίου 1838, No III, F.O. 32.77 γ) Επιτομές, ο.π. τόμ.Γ, 59/18. σελ.188 αρ.εγγ.320.
55. Επιτομές, ο.π. τόμ.Γ, σελ.196 αρ.εγγ., εγγ.334.
56. Επιτομές, ο.π. τόμ.Γ, 59/26.
57. α) L.to P., Αθήνα 19 Ιανουαρίου 1838, No 13, F.O. 32.76. β) ΑΙΩΝ 22 Φεβρουαρίου 1839, όπου ασχολείται με το άρερο της ΑΘΗΝΑΣ αρ.592. "Οι εις την Ελλάδα κατάσκοποι της εν Κων/λει λογοκρισίας" στο οποίο ισχυρίζεται ότι ο κλήρος της Ελλάδος συνωμοτεί με τον κλήρο της Κων/λεως κατά του ετερόδοξου βασιλέως Οθωνος και κατά της παιδείας του κράτους και των Ελλήνων.
58. Επιτομές, ο.π. τόμ. Γ, 60/3.
59. Επιτομές, ο.π. τόμ.Γ 68/4γ, 68/48α.
60. α) ΑΙΩΝ 18 Μαρτίου 1842. Δημοσιεύεται η επιστολή της κ.Hill στο σύζυγο της το καλοκαίρι του 1841 όταν αυτός βρισκόταν σε ταξίδι στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η επιστολή της κ.Hill δημοσιεύτηκε στη συνέχεια στην αμερικανική θρησκευτική εφημερίδα *Southern Churchman*, μαζί με ένα σχόλιο του εκδότη και συνοδευόμενη από επιστολή ενός καθηγητή του πανεπιστημίου Columbia. Κι αυτό το σχόλιο αναδημοσιεύεται στο ίδιο φύλλο της εφημ.ΑΙΩΝ. β) J.Petropulos ο.π., τόμ.Β σελ.563 και 680 υποσ.39.
61. J.Petropulos, ο.π., τόμ.Β, σελ.799.
62. Nesselrode προς Lieven, Αγ.Πετρούπολη, 17 Φεβρουαρίου 1832, Barbara Jelavich, *Russia and Greece during the Regency of King Otho 1832-1835*, Θεσσαλονίκη 1962, σελ.40.
63. α) A.Gise προς Lerchenfeld, Αγ.Πετρούπολη, 11 Μαΐου 1832, Barbara Jelavich, ο.π., σελ.44,45. β) Ch.Frazer, ο.π. σελ.126.
64. Ch.Frazer, ο.π. σελ.178.
65. Γ.Ασπρέας, ο.π. σελ.145.
66. Bower & Bolitho, ο.π. σελ.78-80.
67. Ch.Frazer, ο.π. σελ.179.
68. Barbara Jelavich, *The Philorthodox Conspiracy of 1839*, *Balkan studies* 7, 196, σελ.91.
69. O Lyons έφτασε στην Αθήνα στις 14/26 Μαΐου 1835, Lyons προς Palmerston, Αθήνα, 21 Μαΐου/2 Ιουνίου 1835, αρ.ε.27, F.O. 32.52.
70. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 21 Μαΐου/2 Ιουνίου 1835, αρ.ε.27 F.O. 32.52.
71. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 4 Μαρτίου 1837, αρ.ε.22, F.O. 32.69. β) Εφημ.ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ 20 Φεβρουαρίου 1837 ν.η.
72. α) Ch.Frazer, ο.π. σελ.181, β) Γ.Σαφρονιάδης, Οθων και Αμαλία, Αθήνα 1895, σελ.21-22.
73. Driault & Lheritier, ο.π. τόμ.2, σελ.149.
74. Πραγματεία Finlay "Τα περί Ελλάδος Φωλλάδια" εφημ. ΚΛΕΙΩ 6/18 Δεκεμβρίου 1863.

75. Bower & Bolitho, ο.π.σελ.112.
76. α) J.Petrooulos, ο.π.τόμ.Β,σελ.496. β) Τ.Ν.Πιπινέλης, ο.π.σελ.262-264.
77. α) Μανόλης Αργυρόπουλος προς Αλεξ.Μαυροκορδάτο, 8/20 Μαρτίου 1840, αριθ.5696 Φακ.20β,Αρχ.Μαυροκορδάτου. β) Driault & Lheritier, ο.π.,τόμ. ΙΙ σελ.192.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ε

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1. Οργανισμός της Φιλορθόδοξου Εταιρείας

Στοιχεία για την προέλευση, την οργάνωση και το σχέδιο δράσης της Εταιρείας βρίσκονται διατυπωμένα στο "Ανώνυμο Υπόμνημα" που βρίσκεται στο αρχείο Μαυροκορδάτου και δημοσιεύεται από τον J.Petrooulos1 και στα έγγραφα του Γ.Καποδίστρια που κατασχέθηκαν2. Συντάκτης του πρώτου ήταν ένας έγκλειστος των φυλακών του Μεντρεσέ στην Αθήνα - πιθανότατα ο Καμπούρογλου - όπου είχαν μεταφερθεί ύστερα από τη σύλληψη τους ο Καποδίστριας και ο Ρενιέρης. Οι πληροφορίες που δίνει ο συντάκτης προέρχονται από τις συζητήσεις που έκανε με τους Καποδίστρια, Ρενιέρη, Βάλβη και Μαυρογιάννη που είχαν προφυλακισθεί κι αυτοί σαν συγκατηγορούμενοι των Καποδίστρια και Ρενιέρη3. Αναφορικά με τα έγγραφα του Καποδίστρια, αφού κατασχέθηκαν κρατήθηκαν από τον Πάικο και δόθηκαν στο Lyons ύστερα από αίτηση του τελευταίου και στάλθηκαν στον Palmerston μεταφρασμένα στην αγγλική γλώσσα από τον Griffith.

Υπάρχουν διαφορές μεταξύ των δύο κειμένων. Σύμφωνα με τον J.Petrooulos, τα αναφερόμενα στο "Ανώνυμο Υπόμνημα" γράφηκαν για να δυσφημίσουν ορισμένους επιφανείς Ναπαίους και διατυπώνει την άποψη ότι αποτελούν επεξεργασμένη μορφή της θέσης που είχε υιοθετήσει η ΑΘΗΝΑ4. Όμως, η διαφορά μεταξύ των δύο κειμένων ενδεχομένως να οφείλεται στο ότι ο Οργανισμός της Εταιρείας που βρέθηκε στα έγγραφα του Καποδίστρια να αποτελούσε ένα προσχέδιο που βρήκε αργότερα την τελική του μορφή. Αυτό προκύπτει και από την ανάγνωση του όπου σε πολλά σημεία είναι δυσνόητο και ακατάληπτο και δίνει την εντύπωση της προχειρότητας. Γι' αυτό το θέμα το "Ανώνυμο Υπόμνημα" δίνει μια πληροφορία σύμφωνα με την οποία ο Καποδίστριας μετά τις υπόνοιες που εξέφρασε ο Θεωνάς στο Γλαράκη περί υπάρξεως της Εταιρείας, θεώρησε αναγκαίο αφού εξασφαλισθούν τα άλλα έγγραφα να μείνει μόνο ο **ατελής Οργανισμός** μεταξύ των εγγράφων του. Σε περίπτωση που θα τον εύρισκαν οι αρχές ύστερα από έρευνα στο σπίτι του θα έλεγε ότι ήταν απλές ιδέες που συνέλαβε για τις ρωμαιοκαθολικές επαρχίες5. Ο ίδιος ο Καποδίστριας στη διεξαγωγή της δίχης ανέφερε ότι για τα στοιχεία της οργάνωσης και του τυπικού χρησιμοποίησε κάποιο πολιτικό εγχειρίδιο το "Manuel politique" δίχως να δίνει περισσότερες εξηγήσεις. Μια άλλη επιπλέον εξήγηση πάνω στο θέμα του διαφορετικού περιεχομένου που παρουσιάζουν οι δύο οργανισμοί μας δίνει το "Ανώνυμο Υπόμνημα". Η εξήγηση αυτή αποκαλύπτει την ύπαρξη δύο οργανισμών. Εκτός του γνωστού, και εδώ ενδεχομένως εννοεί τον κατασχεθέντα υπό των Αρχών, η Εταιρεία είχε και ένα

ιδιαίτερο παράρτημα οργανισμού που γνώριζαν λίγα μέλη της. Ίσως οι πληροφορίες που δίνει ο συντάκτης του "Ανώνυμου Υπόμνηματος" να περιέχονται στο ιδιαίτερο αυτό παράρτημα.

Επιχειρώντας ορισμένες ερμηνευτικές προσεγγίσεις ανάμεσα στα δύο αυτά κείμενα διακρίνουμε τα εξής:

α) Ο Οργανισμός Καποδίστρια δίδει προτεραιότητα, εμπυκούμενος από την κοινή γνώμη, στην στερέωση της ορθόδοξου πίστewς των χριστιανών, επειδή προεβλέπετο η αποδυνάμωση των Φιλορθόδοξων και παρακινούμενοι από ερησκευτικό ζήλο. Οι αλυτρωτικοί στόχοι έπονται αλλά και συνδέονται άμεσα με τους φιλορθόδοξους⁷. Όμως, το "Ανώνυμο Υπόμνημα" αναφέρει σαν κύριο σκοπό την απόκτηση υπεροχής του ρωσικού κόμματος δια των όπλων⁸.

β) Ο Οργανισμός Καποδίστρια χαρακτηρίζει τον παρόντα αιώνα "χρυσούν που προσκαλεί στο θρόνο του Βυζαντίου αυτοκράτορα ορθόδοξον" αποβλέποντας στη σύσταση ορθόδοξου βασιλείας, παρουσιάζοντας την προοπτική αυτή σαν εέλημα θεού ταυτιζόμενος στο σημείο αυτό με το "Ανώνυμο Υπόμνημα"⁹.

γ) Η στήριξη της Ορθοδοξίας προβάλλετο περισσότερο σαν κίνητρο για την διεκδίκηση των ελληνικών επαρχιών από τους Τούρκους και λιγότερο το συναίσθημα της φιλοπατρίας.

δ) Η κατήχηση γινόταν σ'ένα δωμάτιο μπροστά στην εικόνα της Αγίας Τριάδας και με το σύστημα των ερωταποκρίσεων. Στην κατήχηση αυτή τονιζόταν το στοιχείο της φιλοπατρίας σε αντίθεση με την ιδεολογική τοποθέτηση εισαγωγής¹⁰.

ε) Στον Οργανισμό Καποδίστρια διατυπώνονται τρεις όρκοι: 1) ο όρκος που ακολουθεί τη διαδικασία της πρώτης κατήχησης¹¹, 2) ο όρκος του προέδρου, και 3) ο όρκος του αντιπροσώπου.

Το "Ανώνυμο Υπόμνημα" δίνει πληροφορίες για τρεις βαθμούς κατήχησης: α) την πρώτη κατήχηση του απλού μέλους, β) την πρώτη κατήχηση του προέδρου, και γ) την δεύτερη κατήχηση του προέδρου¹². Στον πρώτο βαθμό κατήχησης, τον "απλό", κατατάσσονταν όσοι κατηχούνταν για πρώτη φορά και ήταν αμφίβουλα τα ναυαϊκά τους φρονήματα, ανεφέρετο δε στην επανάσταση των τουρκικών επαρχιών. Ο δεύτερος βαθμός, ο "μεγάλος" ή "της πρώτης κατήχησης του προέδρου" απευθυνόταν στους ιερείς και απέβλεπε στην αποκατάσταση της ερησκειάς. Ο τρίτος βαθμός, ο "φρικτός" ή "δεύτερη κατήχηση του προέδρου" προωριζόταν για τους επιφανείς Ναυαίους, δηλαδή, ανώτερο κλήρο, σπλαρχηγούς, πολιτικά πρόσωπα και όσους ασκούσαν επιρροή στην επαρχία. Από τον τρίτο βαθμό κατήχησης προκύπτει ότι σκοπός της εταιρείας ήταν η ένοπλη διεκδίκηση δικαιωμάτων και η σύσταση ορθόδοξου βασιλείας¹³. Μια από τις οδηγίες που δόθηκαν στον πληρεξούσιο αντιπρόσωπο της Ηλείου, όπως περιγράφονται στον οργανισμό Καποδίστρια, ήταν "κάθε πρόεδρος να είναι εφοδισμένος με 100 φυσέκια"¹⁴. Σ'αυτόν τον τρίτο βαθμό κατήχησης περιλαμβάνετο και η άξια ερμηνείας φράση: "μία ανωτάτη αρχή ενεργήσασα να συστηθή η υπόθεσις αυτή της Εταιρείας δια του Π.εις τον Α.Ρ.Ρ."¹⁵.

Όλα τα προαναφερθέντα στον τομέα της κατήχησης καθώς και τα αρχικά αυτά μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι επιδιώκετο η απόκρυψη των πραγματικών προθέσεων των συνομιτών, ενώ πίσω από τα αρχικά αυτά ενδεχομένως να κρύβεται η πραγματική ηγεσία της οποίας την προστασία είχαν αναλάβει οι ιδρυτές της σε περίπτωση πρόωρης ανακάλυψής της. Καμιά άλλη ερμηνεία δεν είχε δοθεί για το "δία του Π. εις τον ΑΡΡ" παρά η εξής: "δία του πρέσβως εις τον αυτοκράτορα πασών των Ρωσιών". Ένα μικρό τμήμα της κατήχησης δεν περιλαμβάνεται στον Οργανισμό Καποδίστρια, που αναφέρει όμως ο Lyons στην αναφορά εκείνη στην οποία επισυνάπτει τον εν λόγω οργανισμό. Δεν αναφέρει την πηγή της πληροφόρησης του, δηλώνει όμως ότι επιβεβαιώθηκε από τον Πάικο.

Ερ. Από ποιόν υποστηρίζεσθε;

16

Απ. Από τον Π.Α.Ρ. (Πρέσβυς Αυτοκρατορικής Ρωσίας) .

Η ίδια πληροφορία δίδεται και από τον Driault αλλά με μια μικρή παραλλαγή στα αρχικά. Το Π.Α.Ρ. αναφέρεται σαν Ν.Α.Ρ. Σε μεταγενέστερη αναφορά του ο Lyons μας πληροφορεί για τα αρχικά αυτά ερμηνεύοντας αυτά σαν Νικόλαος Αντωνίου Ρενιέρης. Ο Driault αντιθέτως τα ερμηνεύει σαν Νικόλαος Αυτοκράτωρ Ρωσίας¹⁷.

Τα καθήκοντα και δικαιώματα της Αρχιπροεδρίας προσδιορίζονται σε 13 παραγράφους¹⁸:

1) Πρόβλεπε τριμερή Αρχιπροεδρία αποτελούμενη από ένα εκκλησιαστικό, ένα πολιτικό και ένα στρατιωτικό μέλος, που θα ενεργούσε ανεξαρτήτως κατ'ιδίαν βούληση.

2) Αν σε έξι μήνες δεν συμπληρωνόταν με άξιο εμπιστοσύνης εκκλησιαστικό μέλος, κι εδώ φαίνεται η δυσκολία εύρεσης καταλλήλου εκκλησιαστικού αρχηγού, η αρχιπροεδρία θα συνίστατο από δύο μέλη.

3) Διαικούσαντος του αγώνα η Αρχιπροεδρία δεν θα λογαδοτούσε για την οικονομική διαχείριση των συνδρομών και των συνεισφορών των Εταιριστών.

4) Αμέσως μετά την απελευθέρωση έστω και ενός εκ των τριών βασιλείων, Ηπείρου, Θεσσαλίας και Μακεδονίας θα ακολουθούσε η σύσταση κυβέρνησεως κατά τα σχέδια και τους σκοπούς της Φιλοφροδόξου Εταιρείας.

5) Η Αρχιπροεδρία θα είχε την ευθύνη της φύλαξης του κεντρικού ταμείου όπου θα συγκεντρώνονταν οι συνεισφορές των μελών.

6) Μόνο αυτή θα είχε την ευθύνη της οικονομικής διαχείρισης.

7) Το εκκλησιαστικό μέλος θα είχε το καθήκον της φύλαξης του ταμείου, το πολιτικό της φύλαξης των αρχείων και των

πρωτοκόλλων- είναι προφανές ότι ο Καποδίστριας, στου οποίου το σπίτι βρέθηκαν τα έγγραφα, είχε το αξίωμα του πολιτικού αρχηγού-και το στρατιωτικό την επικοινωνία με τους στρατιωτικούς του αγώνα.

8) Η Αρχιπροεδρία είχε το δικαίωμα να εκλέγει τους προέδρους και να διορίζει αντιπροσώπους και επιτρόπους.

9) Μπορούσε να αποφασίζει και να ενεργεί πάντα κατά πλειοψηφία.

10) Είχε το δικαίωμα να εκλέγει από τα μέλη ένα αρχιγραμματέα που θα ενεργούσε υπό την οδηγία του πολιτικού μέλους της Αρχιπροεδρίας¹⁹.

11) Σε περιπτώσεις αναχωρήσεως ενός μέλους της Αρχιπροεδρίας το ίδιο αυτό μέλος είχε την υποχρέωση να εκλέξει προσωρινό αντιπρόσωπο του μέχρι της επιστροφής του με τη σύμφωνη γνώμη των άλλων δύο. Σε περίπτωση θανάτου το δικαίωμα της εκλογής του τρίτου μέλους ανήκε στα άλλα δύο μέλη.

12) Η Αρχιπροεδρία ήταν εκείνη που έδινε τις εκάστοτε οδηγίες στα μέλη.

13) Η Αρχιπροεδρία αφού ελάμβανε την είδηση ότι κάποιο νέο μέλος της Εταιρείας έλαβε βαθμό, μετά από 40 μέρες έπρεπε να στείλει μέσω του προέδρου το "μυστικό σημείο" με το δίπλωμα δυνάμει του οποίου θα ακολουθούσε η συνδρομή.

Επίσης, σύμφωνα με τον Οργανισμό Καποδίστρια, η ιεράρχηση των μελών ήταν η εξής:

α) Αντιπρόσωποι: ενεργούσαν υπό τις διαταγές της Αρχιπροεδρίας και η αποστολή τους ήταν η εκλογή προέδρων σε κάθε μέρος που πήγαιναν, **β) Επίτροποι:** είχαν τα ίδια καθήκοντα και δικαιώματα με αυτά των προέδρων, **γ) Πρόεδροι:** είχαν το δικαίωμα να εκλέγουν 5-10 παρέδρους, ένα ταμία και ένα παρατηρητή²⁰, **δ) Πάρεδροι:** Οκτώ πάρεδροι θα εξέλεγαν από εννέα αποστόλους ο καθένας (σύνολο 72), ένα ταμία και ένα παρατηρητή, **ε) Απόστολοι:** θα εξέλεγε ο καθένας άλλους εννέα, ένα ταμία και ένα παρατηρητή και αυτό θα συνέβαινε μέχρι του ενάτου βαθμού. Υπήρχαν δηλαδή εννέα βαθμοί, που όμως κατονομάζονται μόνο οι ανωτέρω. Κάθε βαθμός έδινε δείγματα υποταγής προς τον ανώτερο του και οι ειδήσεις ανέτρεχαν από τον κατώτερο βαθμό προς τον ανώτερο μέχρις ότου έφθαναν στην ανωτάτη αρχή. Αφού ελάμβαναν το βαθμό, μετά από 40 μέρες, η ανωτάτη αρχή τους έστελνε το "μυστικό σημείο"²¹. Με τον όρο "μυστικό σημείο" εκτιμάται ότι υπονοεί το δίπλωμα με τις δύο σφραγίδες οι οποίες περιγράφονται από τον Ν. Ρενιέρη στην κατάθεση του. Η μια σφραγίδα, η μεγάλη, έγραφε Μακεδονία, Θεσσαλία και Ηπειρο και μ' αυτήν σφραγιζόταν η κορυφή του διπλώματος. Το σχέδιο της μικρής παρουσίαζε το Άγιο Πνεύμα και ένα σταυρό χαραγμένο από χρυσοκόο και σφραγιζόταν το χαμηλότερο μέρος του διπλώματος²².

Οι κατηκόντες είχαν υποχρέωση να πείσουν τους

κατηχούμενους ότι η Φιλορθόδοξος Εταιρεία είναι ανεξάρτητη από άλλες πατρίες, αυτεξούσια και ανεξάρτητη από την Κ.Τ.Ελ. (πιθανή ερμηνεία: Κυβέρνηση της Ελλάδας)²³.

Στο "Ανώνυμο Υπόμνημα" οι πληροφορίες δίδονται διαφοροποιημένες. Καθένας από τους τρεις βαθμούς κατήχησης είχε τους αποστόλους του και τα ιδιαίτερα καθήκοντά του. Η δεύτερη κατήχηση (βαθμός "μέγας") ήταν απαραίτητη προκειμένου να γίνει κάποιος απόστολος. Οι απόστολοι δεν γνώριζαν μεταξύ τους. Οι της ανωτέρας τάξεως έπρεπε να γνώριζαν τις κατηχήσεις των κατωτέρων βαθμών και είχαν χρέος να τις αναλαμβάνουν. Όταν δε συναντούσαν κάποιον που γνώριζε ήδη την κατήχηση του κατωτέρου βαθμού τότε του επιτρεπόταν να τον μυήσει στον επόμενο βαθμό.

Οι απόστολοι ελάμβαναν τα διπλώματά τους από την αρχιεπισκοπία ύστερα από μια διαδικασία που περιελάμβανε τον όρκο, σύνταξη και υπογραφή πρωτοκόλλου από τον κατηχούμενο, τον απόστολο και τον ιερέα. Οι απόστολοι περιφερόμενοι στα διάφορα μέρη σύστηναν προεδρίες, που στις μεγάλες πόλεις αποτελούνταν από ένα πρόεδρο και εννέα παρέδρους, στις κωμοπόλεις από ένα πρόεδρο και πέντε παρέδρους και στις μικρότερες από ένα πρόεδρο και τρεις παρέδρους. Οι πρόεδροι και παρέδροι έπρεπε να είναι τουλάχιστον του δευτέρου βαθμού. Με τη σύσταση της προεδρίας έπρεπε να γράφουν δύο επιστολές των οποίων το σχέδιο έφεραν μαζί τους οι απόστολοι. Η μεν πρώτη απευθύνεται στον Πατριάρχη Κων/λεως, η δεύτερη στον Καποδίστρια με το αίτημα να μεσολαβήσουν στον αυτοκράτορα Νικόλαο για βοήθεια και προστασία²⁴. Αυτό το τελευταίο δεν αναφέρεται στον Οργανισμό Καποδίστρια και δεδομένου ότι αυτά τα σχέδια επιστολών βρέθηκαν στα κατασχεθέντα έγγραφα του Καποδίστρια, ενισχύει την ήδη διατυπωθείσα άποψη ότι επρόκειτο για ένα προσχέδιο που δεν είχε λάβει τη συγκεκριμένη μορφή. Αντιθέτως, στο "Ανώνυμο Υπόμνημα" ο οργανισμός της Εταιρείας περιγράφεται με σαφήνεια και με απόλυτα καθορισμένο και κατηγορηματικό τρόπο.

Στον οργανισμό Καποδίστρια ενδιαφέρον προκαλούν οι οδηγίες που δόθηκαν στον πληρεξούσιο αντιπρόσωπο της Ηπείρου και περιλαμβάνονται στο κεφάλαιο "Η ορθόδοξος αυτή Αρχιεπισκοπή". Σύμφωνα με τις οδηγίες αυτές οι σημαντικότερες από τους σκοπούς αποστολής περιγράφονται ως εξής:

1) Πριν πάει στην Ηπειρο να περάσει από τους Παξούς για να κατηχήσει και να εκλέξει πρόεδρο τον εκεί Άγιο Δεσπότη και να λάβει πληροφορίες για τους ιερείς²⁵.

2) Στην εκλογή προέδρων να εκτιμά το μέγεθος της επιρροής τους και να προτιμά ιερείς, στρατιώτες και εμπόρους. Να αποφεύγει τους λόγιους, τους Φαναριώτες και τους ετεροδόξους.

3) Να δημιουργήσει σχέσεις με άλλες εταιρείες για να

οφεληθεί χρηματικώς η Φιλοφροσύνη, αλλά αφού πρώτα ζητήσει την άδεια της Αρχιεπισκοπής και λάβει τις απαιτούμενες οδηγίες.

4) Να εκλέξει μέχρι δύο προέδρους σε κάθε πόλη και ένα σε κάθε χωριό ή κωμόπολη.

5) Κάθε πρόεδρος να είναι εφοδιασμένος με 100 φασέκια.

6) Να κατηχεί το πρόσωπο που έχει εκλέξει για πρόεδρο σαν απλό μέλος και αφού ορκισθεί θα του γνωστοποιείται ο διορισμός του σαν πρόεδρος και θα ακολουθεί η κατήχηση του ανωτέρου βαθμού, ο όρκος και κατόπιν θα λαμβάνει τις οδηγίες και το δίπλωμα.

Σύμφωνα με ένα μυστικό αλφάβητο που είχαν εφεύρει, έκαναν τροποποιήσεις των στοιχείων των λέξεων, έτσι ώστε το δ να υπονοεί το γ και z το ε κ.ο.κ. Ο οργανισμός Καποδίστρια αναφέρει την εξής αντιστοιχία διφθόγγων με αραβικούς αριθμούς:

αι	ου	ει	ευ	οι	ου
4	6	8	10	12	14

Το μυστικό αλφάβητο είχε την εξής σειρά:

ο	δ	γ	β	η	ζ	ε	π	ρ	ν	μ	ξ	α	κ
λ	ε	ι	θ	χ	φ	ψ	ω						

όπου αντί για γ έγραφαν δ και αντί για ε έγραφαν z, δηλαδή, το προηγούμενο της σειράς π.χ. Γεώργιος: δzψιδσαλ.

"Με το άνωθεν αλφάβητο θέλει γράψετε προς την Α.Π.Ε. (Αρχιεπισκοπή της Εταιρείας;) και αυτήν προς τους αντιπροσώπους"26.

2. Στόχοι και σχέδια δράσεως.

Ο Καποδίστριας εφάρμοζε σαν πολιτικός αρχηγός, όμως την διεύθυνση των πολιτικών υποθέσεων του κόμματος την είχε ο Γλαράκης και τη διεύθυνση των στρατιωτικών ο Γενναίος Κολακοτρώνης, παρά το ότι ο Νικήτας Σταματελόπουλος παρουσιάζονταν σαν στρατιωτικός αρχηγός. Με την άφιξη του Καποδίστρια οι ενέργειες άρχισαν να γίνονται πιο δραστήριες. Οι κυριότεροι στόχοι ήταν οι εξής:

α) Η σύσταση γερουσίας της οποίας τα μέλη θα ήταν αυτοχθόνες και με πρόεδρο τον Βιάνρο Καποδίστρια. Είναι προφανές ότι επιθυμούσαν τη μη συμμετοχή των Φαναριωτών με τον αποκλεισμό τους από το όργανο αυτό της εξουσίας27.

β) Ο αποκλεισμός των μη αυτοχθόνων από τις στρατιωτικές και

πολιτικές θέσεις. Η απαγόρευση αυτή επεκτείνεται και σ' αυτούς που δεν ήταν στη δημόσια ελληνική υπηρεσία από της συστάσεως της εθνικής συνέλευσης του Αργού του 1829. Και εδώ είναι φανερό πως ήθελαν να συμπεριλάβουν στη διοίκηση μόνο τους "καποδιστριακούς", δεδομένου ότι ο κρατικός μηχανισμός τότε απετελείτο μόνο από σπαζούς του ρωσικού κόμματος. Θα εξαιρούνταν μόνο οι Επτανήσιοι και όσων οι συγγενείς αγωνίσθηκαν για την Ελλάδα.

γ) Η αποστέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων της οικογένειας του Μαυρομιχάλη και των κληρονόμων της, ως δολοφόνων του Καποδιστρια, αλλά και όσων κατηγορήθηκαν ως ένοχοι.

δ) Η ανέγερση μνημείου για τον Καποδιστρια, η αναγνώριση των υπηρεσιών που πρόσφερε και η εξόφληση των χρεών των οφειλομένων στον Καποδιστρια από την κυβέρνηση στους αδελφούς του με την παραχώρηση σ' αυτούς εθνικών κτημάτων.

ε) Η ακύρωση του περί της ανεξαρτησίας της Εκκλησίας νόμου και η υπαγωγή της ελληνικής Εκκλησίας στην Εκκλησία Κων/λεως.

στ) Η καταδίωξη και εξαφάνιση από την Ελλάδα όλων των αμερικανικών σχολείων και όλων των βιβλίων που εκδόθηκαν από τις βιβλικές εταιρείες.

ζ) Να αναγνωρίσει ο βασιλιάς την ανατολική θρησκεία όλου του κράτους σαν τη μόνη θρησκεία των διαδόχων και της μελλούσης οικογένειας του²⁸. Η "σημαία" δηλαδή, των φιλορεόδοξων ήταν η θρησκεία που θα την χρησιμοποιούσαν σαν όπλο για ανατροπή της αθωνικής απολυταρχίας²⁹. Και δεν ήταν "υπερβολική", όπως την χαρακτήριζε ο ΑΙΩΝ, η ανησυχία που εξέφραζε η εφημερίδα Lloyd, η οποία εκδίδετο στην Τεργέστη, ότι η θρησκευτική αυτή εταιρεία σκόπευε να δολοφονήσει τους καθολικούς που βρίσκονταν στην πρωτεύουσα, αφού για τον ίδιο τον Θεώνα επεφύλασσε την αποπομπή από το θρόνο λόγω των θρησκευτικών του πεποιθήσεων³⁰.

Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι απαιτείτο η σύγκληση εθνικής συνελεύσεως, όπου ήλπιζαν να έχουν την πλειοψηφία καθώς και η συγκατάθεση της κυβερνήσεως. Η ιδέα περί συνελεύσεως έπρεπε να ανακοινωθεί στο λαό μέσω των εφημερίδων για να συνθέσει σε τέτοιο "παράξενο" για τους Ναπαίους ζήτημα. Έτσι, η εφημερίδα ΑΙΩΝ ανέλαβε το Μάρτιο του 1839 το περί συντάγματος θέμα. Ο Γλαράκης προσποιούμενος το δυσανεστημένο γι' αυτές τις ιδέες και στην προσπάθεια του να παραπλανήσει τον Θεώνα, αποκήρυξε τον ΑΙΩΝΑ και εξέδωσε την εφημερίδα ΕΛΛΑΣ. Ωστόσο ειδοποιήθηκαν όλοι οι Ναπαίοι συνδρομητές να συνεχίζουν να ενισχύουν τον ΑΙΩΝΑ.

Η συγκατάθεση της κυβερνήσεως αναγνωριζόταν απ' όλους σαν αμφίβολη. Αν μετά τα κατάλληλα διαβήματα στον Θεώνα αυτό φαινόταν ακατόρωτο, ο Γ.Κολοκοτρώνης, ο Ράγκος και ο Μαμούρης θα πλημμύριζαν από ληστές τη Σ.Ελλάδα και την Πελοπόννησο και θα προκαλούσαν επαναστατικά κινήματα.

Άρχισαν τις δραστηριότητες τους με την κατήχηση των δημάρχων, την καταδίωξη των αντιφρονούντων, τις συνεννοήσεις με τους διοικητές, τις συνελεύσεις των δημοτικών αρχών, τις επίμονες αιτήσεις να φύγουν τα μεταβατικά στρατεύματα από την Πελοπόννησο³¹ και με τις περιοδείες οπλαρχηγών και πολιτικών. Δύο από τις περιοδείες αυτές υπήρξαν του Θ.Κολοκοτρώνη, που σύστηνε στους οπαδούς του να εμπιστεύονται το Γενναίο και του συνταγματάρχη Ράγκου στη Δ.Ελλάδα όπου ήρθε σε επικοινωνία με οπλαρχηγούς. Μεταξύ αυτών ήταν ο Βέρης, οι Γιολδασαίοι, ο Νίκος Θέος, ο Πεσλής, ο Σωτήρης Στράτος, ο Τζάτζος, ο Αθανάσιος Χατζόπουλος. Οι διοικητές με τους οποίους συνεννοείτο ο Γλαράκης ήταν οι Αξιώτης, Αναγνωστόπουλος, Καρόρης, Νέγκας, Κοντουμάς, Λοιδορίκης, Οικονομίδης, Πακμωρ, Πάνος Ράδος, Ράγκος, Σούτσος, Τομπανάκης³².

Οι ενέργειες τους έγιναν πιο δραστήριες όταν το οθωμανικό βασίλειο την εποχή εκείνη βρέθηκε σε δεινή θέση λόγω του θανάτου του Σουλτάνου Μαχμούτ Β και της αναζωπύρωσης του Ανατολικού Ζητήματος που ακολούθησε. Πίστεψαν τότε ότι αυτή η κρίση πρόσφερε συγκεκριμένη ευκαιρία για επίδοση σε πολεμικές προετοιμασίες και διαμόρφωση της πολιτικής κατάστασης τέτοια ώστε να ανταποκρίνεται τόσο στις αλυτρωτικές ανάγκες όσο και στις διαστάσεις μιας μελλοντικής αυτοκρατορίας με τη ρωσική βοήθεια και κέντρο την Κων/λη. Επιδιώκοντας να εφαρμόσουν τις προφητείες του Αγαθάγγελου αποφάσισαν να επέμβουν δια των όπλων για την ανατροπή της καθεστηκυίας τάξης και με την ελπίδα ότι οι Ρώσοι θα εισέβαλαν στην Κων/λη³³.

Εστάλησαν οπλαρχηγοί στις επαρχίες για να τις παρακινήσουν σε εξέγερση. Στην Ανατολική Ελλάδα ο Αϊνιάν και ο Λοιδορίκης, στην Αργολίδα ο Τσόκρης και ο Χελιώτης, στην Αχαΐα και στην Ηλεία οι Πετμεζαίοι και ο Πλαπούτας, στην Δυτική Ελλάδα ο Ράγκος, στα Καλάβρυτα ο Σουλιώτης, στην Καρύταινα και στην Τρίπολη ο Γενναίος και στη Λακωνία ο Γιατράκος.

Ο τρόπος που ενεργούσαν και παρακινούσαν το λαό για να ξεγερωθεί δεν ήταν ενιαίος. Κι αυτό αποδεικνύει ότι στην αρχή δεν υπήρχε κεντρική καθοδήγηση και συγκεκριμένοι στόχοι. Επικαλούνταν κατά τόπους τα εξής διαφορετικά:

α) Την ανάληψη πρωτοβουλίας για την απελευθέρωση των τουρκοκρατούμενων περιοχών, των οποίων την απελευθέρωση δήθεν δεν επιθυμούσε ο βασιλιάς.

β) Την αποτίναξη μιας τυραννικής κυβέρνησης που αφαιρούσε δικαιώματα αλλά και χρήματα από τον "καταπιεσμένο" λαό για να τα παραχωρεί στους Βουαρούς.

γ) Την υπεράσπιση της ερησκείας που απειλείτο από τους δυτικούς τους οποίους προσατάτευε ο ομόθησκος τους βασιλιάς. Και ότι τώρα ήταν η κατάλληλη περίσταση για να αποκτήσει η

Ελλάδα χριστιανό βασιλιά. Κεντρικός στόχος, δηλαδή, ήταν το πρόσωπο του βασιλιά³⁴.

Διεκήρυσσαν ακόμη τα χρηματικά μέσα, τη συμπαράσταση της Ρωσίας, καθώς και τους οπλαρχηγούς της Ρούμελης που είχαν στη διάθεση τους. Όλες αυτές οι προετοιμασίες προϋπέθεταν την ύπαρξη ενός κεντρικού οργάνου για να δίδει τις αναγκαίες οδηγίες. Τότε αποφασίστηκε η σύσταση τριμελούς επιτροπής αποτελούμενη από ένα πολιτικό, ένα στρατιωτικό και ένα εκκλησιαστικό μέλος, που την ονόμασαν Αρχιπροεδρία. Με τη σύσταση της Αρχιπροεδρίας αποφασίστηκε και η κάλυψη των σκοπών της Εταιρείας με το πρόσχημα ότι απέβλεπε στην επανάσταση των τουρκικών επαρχιών³⁵. Η άφιξη του Μιχ. Παπά και τα αλυτρωτικά σχέδια που έφερε μαζί του ενδεχομένως τους έδωσαν την ευκαιρία να επικαλύψουν τον οργανισμό της Εταιρείας με αυτά. Ίσως ο "ατελής οργανισμός" για τον οποίο κάνει λόγο το "Ανώνυμο Υπόμνημα" να περιείχαν αυτά ακριβώς τα σχέδια³⁶.

Τον Αύγουστο του 1839 ο Αινιάν από την Ανατολική Ελλάδα, ο Γενναίος από την Καρύταινα και ο Ράγκος από τη Δυτική Ελλάδα ειδοποίησαν ότι "όλα ήσαν έτοιμα" και δεν περίμεναν το "σημείο" της επανάστασης. Επί πλέον 2000 Αλβανοί είχαν ταχθεί υπό τις οδηγίες των οπλαρχηγών Ζέρβα, Στράτου και Πίτζουρα. Τότε έγινε γενική συνέλευση των αρχιστρατήγων για να αποφασίσουν τον τρόπο εκτέλεσης του σχεδίου. Ετσι ξεκίνησε ο Ρενιέρης για τα Επτάνησα να προετοιμάσει το έδαφος σύμφωνα με τις οδηγίες που του είχαν δοθεί. Το ταξίδι και τα αποτελέσματα περιγράφονται αναλυτικά στο κεφάλαιο Ζ, όπου υποδεικνύεται και ο ρόλος που έπαιξαν οι πρωταγωνιστές.

Στη διάρκεια του ταξιδιού αυτού ο Μιχ. Εμ. Παπάς δυσσαρεστημένος εξαιτίας της διεκδίκησης αξιώματος του γενικού γραμματέα που δεν του παραχωρήθηκε ή του αφαιρέθηκε από την αρχιπροεδρία, προκάλεσε υπόνοιες με την συμπεριφορά του και κρίθηκε ύποπτος προδοσίας, αυτό που τελικά συνέβη (βλ. κεφάλαιο ΣΤ- Προανάκριση). Ετσι, σε γενική συνέλευση που πραγματοποιήθηκε στο σπίτι του Λέλλη γραμματέα της ρωσικής πρεσβείας, όπου άλλωστε γίνονταν όλες αυτές οι συνελεύσεις, αποφασίστηκε η έκρηξη του επαναστατικού κινήματος να γίνει όσο το δυνατόν πιο γρήγορα. Η γνώμη των σημαντικότερων

οπλαρχηγών συνέπεσε στο εξής πρώτο σχέδιο, δεδομένου ότι ακολούθησαν και άλλα επειδή το πρώτο κρίθηκε ακατάλληλο.

Σύμφωνα λοιπόν με το πρώτο σχέδιο θα ξεκινούσαν σώματα από την Αργολίδα, την Καρύταινα, την Λακωνία και Μεσσηνία και θα συγκεντρώνονταν γύρω από τον Κορινθιακό κόλπο, με στόχο την κυρίευση του φρουρίου της Ναυπλίας. Ενα σώμα στη Στερεά Ελλάδα θα εισέβαλε στο Μεσολόγγι και ένα άλλο θα ξεκινούσε για την Αθήνα. Το σχέδιο αυτό έκρινε ακατάλληλο ο Ρόδιος αποδεικνύοντας ότι η κατάληψη του φρουρίου της Ναυπλίας ήταν αδύνατη, γιατί ο Α. Almeida

Πορτογάλος φιλέλληνας διοικητής της φρουράς και ο διοικητής του πυροβολικού Hitz ήταν ακατάβλητοι και αδιάφοροι. Αλλά και η εκστρατεία κατά των Αθηνών επρόκειτο να αποτύχει γιατί θεωρήθηκε αδύνατον να μην υπακούσουν στις βασιλικές διαταγές τα ρουμελιώτικα στρατεύματα για υπεράσπιση της Αθήνας. Άλλωστε και ο Μαμούρης, ένας από τους Ρουμελιώτες αρχηγούς στον οποίο βασίζονταν, υπαναχώρησε.

Άλλα σχέδια διαδέχθηκαν το πρώτο, όμως, η δικογνωμία, η απειρία, η διστακτικότητα και η αναβλητικότητα δεν τους επέτρεψαν να φτάσουν σε τελικές αποφάσεις, έως ότου ο Θεώνας έχοντας τη μαρτυρία του Παπά κάλεσε το Γλαράκη να δώσει εξηγήσεις. Τότε σκέφτηκε ο Καποδίστριας να προσβάλουν το νομισματοκοπείο για να αφαιρέσουν τα χρηματικά μέσα, ιδέα αρεστή μεν σε πολλούς αλλά ανεφάρμοστη λόγω του ότι κρίθηκε τολμηρή στην πράξη³⁷. Κι εδώ μπορούμε να επιστημόνουμε πως η βραδύτητα και η αμέλεια του Γλαράκη να διεξαγάγει ανακρίσεις, γεγονός που απασχόλησε την αντιπολίτευση και την κοινή γνώμη, δεν οφειλόταν μόνο στην κάλυψη των συνενόχων του δίδοντας τους την ευκαιρία να εξαφανίσουν τα ενοχοποιητικά στοιχεία (βλ. κεφάλαιο ΣΤ), αλλά και στη διευκόλυνση των συνεργατών του προκειμένου να θέσουν σε εφαρμογή το ανωτέρω σχέδιο δράσεως, παραχωρώντας τους τον απαιτούμενο χρόνο. Κρίνοντας κανείς από τις πληροφορίες που δίνει η "Οργάνωση Καποδίστρια" ή "Κατάθεση Ρενιέρη" και το "Ανώνυμο Υπόμνημα", το μόνο που δεν επεδίωκε η Φιλορεόδοξη Εταιρεία ήταν η συμβολή στο αλυτρωτικό ζήτημα. Οι σκοποί της Εταιρείας περιστρέφονταν γύρω από το θρησκευτικό ζήτημα και τον τρόπο ανάρρησης στον ελληνικό θρόνο χριστιανού βασιλιά, πάντα με την υποστήριξη της Ρωσίας³⁸.

Ο Lyons επέμενε ότι η Φιλορεόδοξη Εταιρεία εξυπηρετούσε τα ρωσικά σχέδια κατά της Κων/λης, που στόχευε να την πάρει από τους Έλληνες και αυτό δεν ήταν κάτι το καινούργιο. Από τις αρχές του 18ου αιώνα στην εξέλιξη του Ανατολικού Ζητήματος η Ρωσία επέδρασε σαν νέος εξωτερικός παράγων. Κύριος εκφραστής της πολιτικής αυτής υπήρξε ο Μέγας Πέτρος, ενώ είχε προηγηθεί μια σειρά από σκληρούς πολέμους χρονολογούμενοι από τον 9ο αιώνα. Αυτές οι συγκρούσεις κατέληξαν σε επικοινωνία που με την πάροδο του χρόνου εξελίχθηκαν σε ελληνορωσικούς δεσμούς και σε ελπίδες των Ελλήνων για ρωσική βοήθεια από τον 17ο αιώνα. Οι Ρώσοι είχαν μάθει το δρόμο της Κων/λης από το 851 μ.χ. όταν εξεστράτευσαν κατά της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ο Μ. Πέτρος, όταν ετοίμαζε εκστρατεία κατά της Τουρκίας, η οποία ματαιώθηκε επειδή δεν βρήκε απήχηση στις βόρειες επαρχίες, δεν απέβλεπε μόνο στη βελτίωση των νοτίων συνόρων του κράτους του κερδίζοντας λίγη θάλασσα. Φιλοδοξούσε να καταλάβει το θρόνο των Παλαιολόγων, όπως τουλάχιστον αποδείκνυε η χάραξη εικόνας του με την επιγραφή "Πέτρος Πρώτος Ρωσο-Γραικών Αυτοκράτωρ"³⁹.

3. Προέλευση και πηγές της Φιλορροδόξου Εταιρείας

Οι μυστικές εταιρείες ήταν ένα φαινόμενο συνηθισμένο στην Ελλάδα σ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Με κίνητρα άλλοτε εθνικά και άλλοτε πολιτικά συνδέθηκαν με τις ιδεολογικές παλινδρομήσεις του τόπου και όριζαν το αντικείμενο τους υπό την επίδραση των πολιτικοκοινωνικών μεταβολών. Παρουσίαζαν έντονη τεκτονική επίδραση αφού το σχήμα και η λειτουργία τους αποτελούσαν τεκτονικές πρακτικές.

Ο Ρήγας Φεραίος ήταν εκείνος που πρώτος άφησε υποδείξεις συνωμοτικής εταιρείας για οργάνωση αγώνα. Ήδη από το 1770 με την άφιξη του στο Βουκουρέστι γνωρίζεται με τον ηγεμόνα Μαυρογένη και ιδρύει τη μυστική "Εταιρεία των φίλων" υπό την επίδραση του ισχυρού τεκτονισμού της Αυστρίας⁴⁰. Το 1797 στη Βιέννη με επτά ακόμη Έλληνες τον Χρ. Περραιβό, τους Χιώτες Αντώνιο Κορωνιά και Ευστράτιο Αργέντη, τους Καστοριανούς Παναγιώτη και Ιωάννη Εμμανουήλ, τον Ζιτσαίο ιατρό Δημήτριο Νικολίδη και τον Κύπριο Ιωάννη Καρατζά ίδρυσε την **"Εταιρεία των καλών εξαδέλφων"**⁴¹, που είχε σαν αρχικό σκοπό την αδελφωση των υπό την Τουρκία χριστιανικών φυλών. Όμως, ο επαναστατικός σκοπός της εταιρείας αποδεικνυόταν από τα τραγούδια του Ρήγα - πραγματικές εκκλήσεις προς επανάσταση - από το χάρτη του που παρίστανε το κράτος που θα προέκυπτε από τον κοινό αγώνα αλλά και από το σύνταγμα του. Ο σκοπός της εταιρείας παρουσιάζοταν σαν αδελφωτικός, ίσως για να μην εμποδίσει την προέλευση των μελών που στην πραγματικότητα μετείχαν κάποιας συνωμοσίας που απέβλεπε στην ανατροπή της οθωμανικής κυριαρχίας, ένα στοιχείο αρκετά σοβαρό που θα τρόμαζε πολλούς απ' αυτούς. Επί πλέον σε ενδεχόμενη αποκάλυψη της εταιρείας το "προσωπείο το αδελφωτικό" δεν θα έδειδε σοβαρά στοιχεία. Δεν είναι βέβαιο αν ο Ρήγας Φεραίος διέθετε επίσημη τεκτονική ιδιότητα, όμως, το έργο του επιβεβαιώνει ορεή γνώση τόσο των αρχών όσο και της λειτουργικότητας του τεκτονικού θεσμού.

Το 1809 Έλληνες και Γάλλοι φίλοι τους συνέστησαν στο Παρίσι το **"Ελληνόφωνο Ξενοδοχείο"** μια εταιρεία με φαινομενικό σκοπό τη μόρφωση της ελληνικής νεολαίας, ουσιαστικό δε την συσσωμάτωση των Ελλήνων προς επιδίωξη της ελευθερίας της πατρίδας με επανάσταση. Ιδρυτές ο Choiseul-Bouffier, ο Γρηγόριος Ζαλύκης από τη Θεσσαλονίκη που είχε σταλεί το 1802 από τον ηγεμόνα Καλλιμάχη στη γαλλική πρωτεύουσα για τη διεκπεραίωση πολιτικών υποθέσεων, ο Δημήτρης Κομνηνός, Έλληνας από την Κορσική, καταγόμενος από την ομώνυμη ηγεμονική βυζαντινή οικογένεια και του οποίου οι παλαιοί πριγκηπικοί τίτλοι είχαν αναγνωρισθεί από τη γαλλική κυβέρνηση του Λουδοβίκου ΙΣΤ λίγο πριν από τη Γαλλική Επανάσταση. Υπήρχε σύνταξη οργανισμού κατά τον οποίον οι κατηχούμενοι θα εφύλασσαν τη μυστικότητα του σκοπού της εταιρείας, καταβολή χρηματικού ποσού, μυστικός όρκος, βαθμός, συνεννοήσεις μέσω συνωμοτικής φρασεολογίας κ.λ.π.

Το μεγάλο κέρδος που άφησε το **"Ελληνόγλωσσο Ξενοδοχείο"** ήταν ο προσηλυτισμός του Αθανασίου Τσακάλωφ, που έγινε ένας από τους δύο πρωτεργάτες της μεγάλης ανά το πανελλήνιο οργάνωσης που κίνησε την Επανάσταση.

Το "προσωπείο" με το οποίο συνήθως κάλυπταν τους μυστικούς σκοπούς μιας εταιρείας ήταν η αιτία που αντιμετώπιζονταν οι εταιρείες αυτές με καχυποψία. Όταν ο βρετανός φιλέλληνας Frederick North ίδρυσε στην Αθήνα το 1813 μια **"Εταιρεία Φιλομούσων"**, ο Καποδίστριας την απέδωσε σε κάποιο σκοτεινό βρετανικό σχέδιο και έσπευσε με την άδεια του τσάρου και τη συγκέντρωση χρηματικού ποσού να ιδρύσει **"τη Φιλόμουσο Εταιρεία της Βιέννης"** για αντιπερισπασμό. Η εταιρεία αυτή επεδίωκε την πνευματική και ηθική αναγέννηση του ελληνικού λαού μέσα από την παιδεία και την επιρροή της Εκκλησίας. Όμως, η ίδια αυτή καχυποψία οδήγησε το Metternich να κλείσει την εταιρεία που επανασυστάθηκε αμέσως μετά στο Μόναχο⁴².

Πηγή έμπνευσης όλων των μυστικών εταιρειών υπήρξε το ιδανικό της απελευθέρωσης όλων των Ελλήνων από την τουρκική κυριαρχία και η ενσωμάτωση τους σε ένα έθνος-κράτος με πρωτεύουσα την Κων/λη με την αναβίωση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας πάνω στα ερείπια της Οθωμανικής. Πάνω σ' αυτό οργάνωθηκε η **Φιλική Εταιρεία** από Έλληνες εμπόρους στην Οδησό το 1814 και σχεδίασε την Ελληνική Επανάσταση. Με ένα πολύπλοκο τελετουργικό όρκων, μυσέων, βαθμών και ιεραρχίας είχε δημιουργήσει παρακλάδια ανάμεσα στους Έλληνες ολόκληρης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και κατάφερε να προωθήσει τη Μ.Ιδέα χρησιμοποιώντας τον εκτεταμένο οργανωτικό της μηχανισμό⁴³. Στο διάστημα από την ίδρυση της το 1814 ως την έναρξη της Επανάστασης η Φιλική Εταιρεία είχε διεισδύσει σε όλα σχεδόν τα υπό Οθωμανική κατοχή εδάφη διαμέσου ενός εκτεταμένου δικτύου τοπικών πυρήνων.

Για την ενίσχυση και αναβάθμιση της Φιλικής Εταιρείας ο Υψηλάντης ίδρυσε το 1820 την **"Γραικική Εμπορική Εταιρεία"**. Την εταιρεία αυτή είχε συλλάβει σαν σχέδιο ο Ξάνθος και μερικοί Έλληνες έμποροι της Μόσχας για να εξασφαλισθούν τα αναγκαία κεφάλαια. Στρατολογήθηκαν σημαντικές προσωπικότητες και συντάχθηκαν στρατιωτικοί κανονισμοί προκειμένου να εξασφαλιστεί σύστημα πειθαρχίας και τρόπος άσκησης κεντρικού ελέγχου στις στρατιωτικές επιχειρήσεις.

Η Φιλική Εταιρεία καλλιέργησε στους ανθρώπους τη συνήθεια και την πείρα της συλλογικής δράσης για ένα κοινό πατριωτικό σκοπό. Και οι τρεις έλαβαν ως πρότυπο την οργάνωση της εταιρείας του Ρήγα, ενώ παράλληλα βασίστηκαν στις προσωπικές τους εμπειρίες από τον τεκτονισμό και από προηγούμενη συμμετοχή τους σε ανάλογες εταιρείες. Ηδη αναφέρθηκε ότι ο Αθανάσιος Τσακάλωφ γιος γουνέμπορου στη Μόσχα είχε χρηματίσει μέλος του **"Ελληνόφωνου Ξενοδοχείου"**. Ο Εμμ. Ξάνθος, αντιπρόσωπος εμπορικού οίκου, ήταν μέλος στοάς,

κλάδου τεκτονικής στοάς της Κέρκυρας. Αυτή ιδρύθηκε το 1811 από τον κόμητα Ρώμα και το 1812 έγινε η **"Μεγάλη Εθνική Στοά της Ελλάδος"**. Υπήρχαν και άλλες στοές όπως στη Λευκάδα, στο Παρίσι, στη Μόσχα. Η στοά της Μόσχας ήταν γνωστή με την ονομασία **"Αθηνά"** και έλεγαν πως ήταν συνέχεια της Εταιρείας του Ρήγα44. Ο Σκουφάς υπήρξε μέλος της **"Εταιρείας του Φοίνικος"** και σύμφωνα με τον D. Dakin ιδρύθηκε από τον Αλεξ. Μαυροκορδάτο την περίοδο της εξορίας του στη Ρωσία45. Αυτός κατέφυγε στην Πετρούπολη ύστερα από τον πόλεμο Ρωσίας και Τουρκίας που είχε ως θέατρο επιχειρήσεων και τη Μολδαβία όπου ο Αλέξανδρος ήταν τότε εκεί πνεμόνας (1715-1786). Στη Ρωσία ανέπτυξε πατριωτική δράση και ήταν ένας από τους πρώτους μυημένους στη Φιλική Εταιρεία.

Σύμφωνα με μια πληροφορία η τεκτονική στοά **"Αναγεννόμενος Φοίνιξ"** της Ζακύνθου ιδρύθηκε από τον Διονύσιο Ρώμα το 1815 και το 1818 μυήθηκε σ' αυτήν ο Θ. Κολοκοτρώνης46. Πρέπει να τονιστεί ότι τα Επτάνησα, κέντρο πνευματικό και εθνικό της προεπαναστατικής Ελλάδας, έγιναν λόγω της θέσης τους τόπος υποδοχής των καταδιωκόμενων από τη Ρωμειή και το Μοριά. Στην περιοχή αυτή αναπτύχθηκε ο τεκτονισμός και έγινε αποδεκτός όχι μόνο από λογίους και εμπόρους αλλά και από τους αυτοεξόριστους αγωνιστές που μέσω αυτού κατάφεραν να εκφράσουν τον πατριωτισμό και την αγωνιστικότητά τους.

Από περιστασιακές αναφορές η **"Εταιρεία του Φοίνικος"** υπήρχε στην Ελλάδα πριν από την έλευση του Καποδίστρια. Επρόκειτο για μυστική εταιρεία που και μετά την έλευση του Καποδίστρια εξακολούθησε να δρα σαν ανεπίσημη οργάνωση που ενεργούσε για λογαριασμό της κυβέρνησης. Την πλαίσίωνα "ρωσόφιλα" στοιχεία όπως οι αδελφοί Μεταξά, ο Θ. Κολοκοτρώνης, ο Νικήτας, ο Ράγκος, ο Περρούκας, ο Κανάρης κ.α. Αποτελούσε τον πυρήνα του καποδιστριακού κινήματος και ένα από τα πρώτα μέσα για να διατηρήσει το ρωσικό κόμμα τη συνοχή και τη δύναμη του. Την εποχή που ο Καποδίστριας ήταν κυβερνήτης, αυτός ο πυρήνας διευρύνθηκε από σημαντικό αριθμό συνεργατών που με τη μέθοδο διανομής υποσχέσεων, χρημάτων και αξιωματών προσεταιρίστηκε ακόμη περισσότερους οπαδούς. Για να γίνει κανείς μέλος της "Εταιρείας του Φοίνικα" έπρεπε να αποδείξει την αφοσίωση του στον Καποδίστρια και να ορκισθεί ότι θα τον στηρίξει στην εξουσία. Όμως, ακόμη και μετά το θάνατο του Καποδίστρια η εταιρεία αυτή διατηρήθηκε και παρέμεινε ενεργή με τα μέλη της διασκορπισμένα σε ομάδες τόσο στην ηπειρωτική Ελλάδα όσο και στα νησιά. Ο Πιπινέλης ισχυρίζεται ότι η "Εταιρεία του Φοίνικος" μετατράπηκε αργότερα σε σύλλογο των **"Αληθών Ορειδόξων"**47.

Ο Φοίνικας σαν έμβλημα είχε τόσο ταυτισθεί με το ρωσικό κόμμα και τη φιλορωσοξία ώστε στην εξέγερση της Άκαρνανίας το 1836 μια από τις ομάδες επαναστατών με αρχηγό το Μαλάμο, πρώην υπασπιστή του Αυγουστίνου Καποδίστρια, χρησιμοποίησε ως έμβλημα τον Φοίνικα, προσπαθώντας να προσελκύσει τις μάζες στο όνομα της απειλούμενης Ορειδοξίας. " Ήταν δεμένοι μεταξύ τους με όλους τους δεσμούς

συναίσθηματικούς και θεσμικούς που χαρακτηρίζουν παρόμοιες παράνομες οργανώσεις. Σ' αυτό το επίπεδο της λειτουργίας τους παρέμεναν απρόσιτες από το κράτος, που δεν διέθετε ούτε τα διοικητικά ούτε τα αστυνομικά εφόδια για να τις εντοπίσει και να τις εξουδετερώσει"48.

Επιστρέφοντας στην Ελλάδα ο Μαυροκορδάτος το 1841 είπε στο Lyons ότι "διαπίστωσε με εκπληξη και ανησυχία, από τη στιγμή της επιστροφής του, ότι η **Φιλορροδόξος Εταιρεία** εξακολουθούσε να λειτουργεί σαν μια ισχυρή μηχανή, το μοχλό της οποίας κρατούσε η Ρωσία, έτοιμη να ανατρέψει την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην Ευρώπη"49. Έτσι συμπεραίνουμε πως η **Φιλορροδόξος Εταιρεία** εξακολουθούσε να δρα σ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας της απολυταρχίας και αργότερα έγινε τμήμα του κινήματος της 3ης Σεπτεμβρίου 1843.

Τα περισσότερα από τα μέλη της Φιλορροδόξου Εταιρείας είχαν υπάρξει μέλη της "Εταιρείας του Φοίνικα" και όχι μόνον αυτής, αλλά και της τεκτονικής στοάς της Μόσχας, "Αθήνα", γεγονός που προκύπτει από αναφορά του Πάϊκου στο Μαυροκορδάτο σχετικά με το Γ.Καλαβρό στον οποίο βρέθηκαν και κατασχέθηκαν επιστολές προς το Φιλήμονα, πραγματευόμενες περί "Εταιρείας του Φοίνικος" και των τεκτονικών στοών της "Αθήνας" και του "Άεοντος"50.

Κατά κανόνα οι μυστικές εταιρείες στρέφονταν κατά της νόμιμης αρχής με το μέσον της υπονόμευσης. Ακόμη και την περίοδο της Επανάστασης, όταν μετά τις πρώτες επιτυχίες ακολούθησε η ρήξη μεταξύ των ισχυρών παραγόντων για τη διεκδίκηση της κυβερνητικής εξουσίας, έκαμε την εμφάνιση της η μυστική συνωμοτική "**Εταιρεία της Αδελφότητας**". Ο Γεώργιος Βάρβογλης οργάνωσε την αντίδραση προς τον Κολοκοτρώνη, σχηματίζοντας μυστική εταιρεία που εμφανίστηκε τον Ιανουάριο του 1823 - κατ' άλλους νωρίτερα - στην Τρίπολη υπό την ονομασία "αδελφότης".

Η Τρίπολη λόγω της γεωγραφικής της θέσεως ήταν κέντρο των διερχομένων στρατευμάτων και η έλλειψη στρατώνων είχε σαν αποτέλεσμα να μετατρέπονται τα σπίτια των πολιτών σε τόπους στάθμευσης των στρατιωτικών όπου διαβιούσαν σε βάρος τους. Επειδή οι αναφορές του λαού της Τρίπολης προς τη Διοίκηση, για να μετριασθούν οι εις βάρος τους καταχρήσεις των στρατευμάτων, παρέμεναν αναπάντητες, οι Γ.Βάρβογλης, Γεώργιος Γαλανόπουλος και Μήτρος Μποταίτης σχημάτισαν την εν λόγω εταιρεία για αυτοάμυνα. Εχθρός του Κολοκοτρώνη ο Βάρβογλης, ήλθε σε συνεννόηση με το Ζαΐμη, το Λόντο και τον Κουντουριώτη. Ο σκοπός τους στην αρχή ήταν απαλλαγμένος από πολιτικά ελατήρια, όμως οι συνεχείς συγκρούσεις με τον πολιτάρχη Πάνο Κολοκοτρώνη οδήγησαν τους ηγέτες της εταιρείας να έρθουν σε επαφή με την κυβέρνηση Κουντουριώτη51. Έτσι, η "Εταιρεία της Αδελφότητας" ξέφυγε από τον αρχικό της προσορισμό και μεταβλήθηκε σε όργανο της αγγλικής φατρίας και - σύμφωνα με τον Σπηλιόδη - δίχως τα απλά μέλη να το γνωρίζουν, γιατί εξακολουθούσαν να πιστεύουν

στον αρχικό σκοπό της εταιρείας και να κινούνται σύμφωνα προς αυτό.

Η "Εταιρεία της Αδελφότητας" απλωνόταν σταθερά σε ολόκληρη την επαρχία. Σ' αυτό συνετέλεσε η εγκατάσταση του υπό τον Πετρόμπεη εκτελεστικού στην Τρίπολη για περισσότερη ασφάλεια, εγκαταλείποντας το Ναύπλιο θέλοντας να μείνει μακριά από την Υδρα και την επιρροή του Κουντουριώτη. Τον Φεβρουάριο του 1824 ο Κολοκοτρώνης αισθανόμενος ότι βρίσκεται σε εχθρικό έδαφος προκάλεσε σειρά ενόπλων συγκρούσεων με τους εταίρους της "αδελφότητας". Οι εταίροι υπό την προστασία του Μαυρομιχάλη απομακρύνθηκαν και τέθηκαν στην υπηρεσία του Κουντουριώτη με αποτέλεσμα τη διάλυση της εταιρείας. Ωστόσο είχε επιτύχει το στόχο της. Ξαν όργανο του Κουντουριώτη ενεργώντας την κατάλληλη στιγμή προπαγάνδα εναντίον του "παλιού" εκτελεστικού, προσείλκυσε τον Παπαφλέσσα με όλους τους παράγοντες εκείνους στους οποίους στήριζε τη δύναμη του το εκτελεστικό του Πετρόμπεη⁵².

Κατά τη διάρκεια του αγώνα είχε συσταθεί στη Ζάκυνθο Τεκτονικό Διευθυντήριο, το "**Τρισυπόστατον**" από το Διονύσιο Ρώμα, τον Παναγιώτη Στεφάνου τραπεζίτη και το φιλικό Κων/νο Δραγώνα. Το επαναστατημένο έθνος ενισχύθηκε από το Διευθυντήριο με εφόδια, στρατιωτικό υλικό αλλά και πληροφορίες⁵³.

Το 1825 εμφανίστηκε στο Ναύπλιο η "**Φιλανθρωπική Εταιρεία**". Πρόεδρος και από τα ιδρυτικά μέλη υπήρξε ο Νικόλαος Γερακάρης, Επτανήσιος φαρμακοποιός και αγωνιστής. Μερικά από τα μέλη της ήταν οι Δ. Ορφανός, Αντ. Τζούνης, Π. Μαρκεζίνης, Κ. Πολυχρόνης, Φ. Ηλιάδης, Γ. Γεννάδιος. Οι σκοποί της Εταιρείας δεν ήταν συνωμοτικοί, αλλά κοινωνικοί με την ευρεία έννοια του όρου. Διατηρούσε νοσοκομείο στο Ναύπλιο και αλληλοδιδασκτικό σχολείο με διδάσκαλο το Γεώργιο Κωνσταντίνου. Η μεγαλύτερη υπηρεσία της στον Αγώνα υπήρξε η ιστορική συγκέντρωση που έγινε με πρωτοβουλία της στον Πλάτανο του Ναυπλίου στις 8 Ιουνίου 1826, όπου με την έμπνευση του Γ. Γενναδίου πέτυχε τη "συμφιλίωση" μετά από τα δεινά, τον εμφύλιο σπαραγμό και την πτώση του Μεσολογγίου. Υπήρξε ο προπομπός της πρώτης τεκτονικής Στάς που ιδρύθηκε στον ελλαδικό χώρο, στο Ναύπλιο το 1826 "**Δάμων και Φιντίας**" με αίτηση του Ιωάννη Θεοτόκη που απευθύνετο στον κόμη Διονύσιο Ρώμα. Πρώτος Σεβασμίας εξελέγη ο Νικόλαος Γερακάρης και μέλη της ήταν οι περισσότεροι απ' αυτούς που είχαν επανδρώσει τη "Φιλανθρωπική Εταιρεία". Επρόκειτο για άτομα που είχαν ζήσει και σπουδάσει στη Δύση και εξέφραζαν έναν νεοφιλελευθερισμό που δεν κατόρθωσε, λόγω των συνθηκών, να επιζησει. Η Στάς "**Δάμων και Φιντίας**" καθώς και η "Φιλανθρωπική Εταιρεία" χαρακτηρίστηκαν σαν μυστικές οργανώσεις και έκλεισαν με διάταγμα του Καποδίστρια. Στις 8 Ιουνίου του 1828 με την υπ' αριθ. 2953 μυστική εγκύκλιο του προς το "Πανελλήνιον" ζήτησε τη διάλυση των μυστικών εταιρειών που δεν συμβιβάζονταν με "τα κατά νόμους καθεστώτα" και στις 22 Αυγούστου 1831 κάλεσε τους υπαλλήλους να δηλώσουν με όρκο ότι δεν ανήκουν σε μυστικές εταιρείες

επί ποιινή απολύσεως. Για το τελευταίο αυτό αφορμή στάθηκε η μυστική **"Εταιρεία του Ηρακλέους"**.

Η **Εταιρεία του Ηρακλέους** δρούσε στην καποδιστριακή περίοδο εναντίον του Καποδίστρια. Ο καταστατικός χάρτης αυτής της εταιρείας ανακαλύφθηκε από την αστυνομία τότε που τα αντιπολιτευόμενα κινήματα απαιτούσαν από τον κυβερνήτη τη σύγκληση εθνικής συνέλευσης και την επαναφορά συντάγματος που ο Καποδίστριας είχε αναστείλει προσωρινά. Ο Dakin αναφέρει ότι η εταιρεία αυτή βρισκόταν σε επαφή με οργάνωση που είχε ιδρυθεί στο Παρίσι από τον Νικόλαο Υψηλάντη⁵⁵. Για άλλη μια φορά η Ιουλιανή Επανάσταση στη Γαλλία κέντρισε τα επαναστατικά αισθήματα των δυσσρεστημένων μορφωμένων Ελλήνων. Ο Γενναίος Κολοκοτρώνης υπαινίσσεται κάποια σχέση ανάμεσα στην εξέγερση κατά του Καποδίστρια και στην Ιουλιανή Επανάσταση, που μείωσε την παροχή της γαλλικής οικονομικής βοήθειας προς τον Καποδίστρια και κατά συνέπεια τη δυνατότητα του να πληρώνει τα ρουμελιώτικα στρατεύματα⁵⁶. Ο Καποδίστριας δημοσίευσε τον καταστατικό χάρτη της εταιρείας⁵⁷ και κάλεσε όλους τους πολιτικούς ηγέτες να δώσουν όρκο νομιμοφροσύνης και πίστης στον ίδιο. Είχε τις ρίζες της στην Υδρα που χρησίμευε σαν καταφύγιο σημαντικών πολιτικών προσωπικοτήτων που αντιπολιτεύονταν τον Καποδίστρια, όπως ήταν ο Ζαΐμης, ο Ζωγράφος, ο Κλωνάρης, ο Μαυροκορδάτος, ο Τρικούπης, κ.α. Το πιθανότερο είναι η πρόκληση των Εξεγέρσεων του 1831 κατά του κυβερνήτη να είναι έργο δικό της. Ωστόσο, η Γαλλία συνήθιζε να δείχνει στον κόσμο πως πρέπει να αντιμετωπίζεται η "τυραννία". Ταυτόχρονα με τη Φιλορθόδοξο ανακαλύφθηκε και στη Γαλλία στις 12 Μαΐου 1839 Δημοκρατική Συνωμοσία υπό τον στρατάρχη Κλασέλ κατά του θρόνου του Ιουλίου, με συμμετοχή του δημοκρατικού κόμματος και του κόμματος των Καρλιστών⁵⁸.

Ένα κόμμα, όμως, σαν το ρωσικό που συνήθιζε να χρησιμοποιεί τις μυστικές εταιρείες για να διατηρούν τα μέλη του τη συλλογική τους υπόσταση οπωσδήποτε δεν θα περίμενε τα ξένα πρότυπα για να δραστηριοποιηθεί. Ηδη η **"Εταιρεία του Φοίνικος"** εξακολουθούσε να υπάρχει όταν ο Κων/νος Οικονόμος έφτασε στην Ελλάδα το 1834 με έντονη συναίσθηση της αποστολής του. Αυτή η αποστολή απέβλεπε στη συνένωση όλων των συντηρητικών επισκόπων σε μια ισχυρή οργάνωση και στην κινητοποίηση της κοινής γνώμης για να ανακτήσει η Εκκλησία τα παλιά της δικαιώματα και να ανανεώσει τη σχέση της με την Κων/λη. Οι αναφορές της εφημερίδας ΑΘΗΝΑ στο **"Ιερό Διευθυντήριο"** με κλάδους στην επαρχία και με αντεπιστέλλον μέλος τον Άγιο Ευσέβιο της Κων/λης, υπονοούν την κίνηση του Κων/νου Οικονόμου. Σ' αυτή την κίνηση, σύμφωνα με την ΑΘΗΝΑ στηρίχθηκε η Φιλορθόδοξος Εταιρεία και μετασχηματίστηκε σε συνωμοσία⁵⁹.

Όμως, πάντα στην Ελλάδα, κατά το Γενναίο Κολοκοτρώνη "ήταν συστημένη μυστική εταιρεία περί της ελληνικής φυλής και περί απελευθερώσεως των αδελφών δούλων υπό την Τουρκίαν"⁶⁰. Άλλωστε, και ο θεσμός της αδελφοποιίας ήταν τόσο ισχυρός και είχε λάβει τέτοια έκταση, που σε

συνδυασμό με το πολιτικό χάος που επικρατούσε εκάστοτε, βοήθησε σημαντικά στη δημιουργία μυστικών οργανώσεων και πολιτικών σχηματισμών⁶¹.

Στα απομνημονεύματα του ο Μακρυγιάννης αναφέρεται στις μυστικές εταιρείες που ιδρύονταν μέσα στον εθνικιστικό αναβρασμό της διετίας 1839-1841, εξαιτίας της έφαρσης του Ανατολικού Ζητήματος για την απελευθέρωση του αλύτρωτου ελληνισμού. Μέσα σ' αυτό το κλίμα και το πνεύμα ιδρύθηκαν η **Εταιρεία του Μακρυγιάννη** και η **Εταιρεία του Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή**.

62

Η "Εταιρεία" ή φατρία του Μακρυγιάννη διέφερε από τα συνηθισμένα πρότυπα. Στρατολογούσε οπαδούς με μυστικότητα και ανεξάρτητα από κόμματα, αφού ήταν γνωστό πως δεν διατηρούσε επαφή με τις ξένες αποστολές. Συσπείρωνε γύρω του παλαιμάχους αγωνιστές με πολιτική συνείδηση τους οποίους μούσε στα σχέδια του και τους όρκιζε ακολουθώντας την παράδοση της Φιλικής Εταιρείας. Η κίνηση του απέβλεπε στην αποκήρυξη της επιδίωξης προσωπικών ωφελημάτων και διακήρυσσε την αφοσίωση στη δικαίωση των αγωνιστών και στην υπηρεσία της χώρας. Χωρίς συγκεκριμένο πολιτικό πρόγραμμα δικαιολογούσε την ύπαρξη της μόνο σαν μια πηγή λαϊκής υποστήριξης σε κάποιο άλλο πρόγραμμα. Αυτό ήταν γνωστό και ίσως γι αυτό το λόγο του είχε προταθεί η συμμετοχή του στη Φιλορθόδοξο Εταιρεία, παρουσιαζομένης προς αυτόν σαν αλυτρωτικό κίνημα. Η άρνηση του Μακρυγιάννη θεωρήθηκε αναμενόμενη γιατί η κίνηση του ήταν αντίθετη προς τους Ναπαίους και γαλλόφιλη, έτσι ώστε λειτουργούσε και ως αντίβαρο στη Φιλορθόδοξο Εταιρεία.

Ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής με την κήρυξη του β τουρκοαιγυπτιακού πολέμου και με την ανάρρηση στο θρόνο του νέου σουλτάνου Αβδούλ Μετζίτ, νόμιζε ότι είδε την ευκαιρία για την πραγματοποίηση των προσφιλών ονείρων του. Με τη βοήθεια του Περικλή Αργυρόπουλου, του Ιωάννου Καρατζά και του Σκότου Skene ίδρυσαν μυστική εταιρεία προς εξέγερση των αλυτρώτων Ελλήνων. Ο οργανισμός της εταιρείας σχεδιάστηκε σ' όλες τις λεπτομέρειες, όμως την τελευταία στιγμή ο Βέικος, ο στρατιωτικός αρχηγός της εξέγερσης υπαναχώρησε, ενώ η χρηματική αναμενόμενη βοήθεια από τον Αργυρόπουλο και τον Καρατζά διαψεύσθηκε. Έτσι, μια ακόμη μυστική αλυτρωτική προσπάθεια ματαιώθηκε, ενώ υπήρχε η υποψία πως η βρετανική επέμβαση ματαίωσε τις ενέργειες αυτές⁶³.

Συγκριτικά προς τις ήδη αναφερόμενες εταιρείες η Φιλορθόδοξος ήταν και αυτή μια μυστική εταιρεία με τη σύνταξη και οργάνωση άλλων παρομοίων σωματείων, που την αποτελούσαν άτομα με κοινό φρόνημα - Ναπαίοι Φιλορθόδοξοι - και με συγκεκριμένο στόχο την την περιφρούρηση του ορθόδοξου ερσκεύματος στην Ελλάδα. Την ιδιαιτερότητα της υπογράμμισε η άμεση εξάρτησή της από τη ρωσική πολιτική και κυρίως ο υπολανθάνων πολιτικός σκοπός της, δηλαδή, η αντικατάσταση της δυναστείας με άλλη που να ασπάζεται το

ορεόδοξο δόγμα. Επί πλέον οι φιλοορεόδοξοι επεδίωκαν να πραγματοποιήσουν ιδέες και σχέδια τελείως ανατρεπτικά ως προς τα κρατούντα στην ιεραρχία της Εκκλησίας, στη διοίκηση του κράτους, στη δικαιοσύνη και στη δημόσια εκπαίδευση. Ο πολιτικός σκοπός της Εταιρείας αποδείχθηκε όχι μόνο από τα έγγραφα που ανακαλύφθηκαν αλλά και από την επίσημη αλληλογραφία, όπου οι Αρχές που ενήργησαν την καταδίωξη των εταίρων το ομολογούν.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843), μετάφ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985 τόμ. Β, σελ. 727-744.
2. Ο Οργανισμός της Εταιρείας βρίσκεται συνημμένος στην αναφορά του Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αρ. 7, F.O. 32.96.
3. "Ανώνυμο Υπόμνημα" ο.π. σελ. 742.
4. J. Petropoulos, ο.π. σελ. 367.
5. "Ανώνυμο Υπόμνημα" ο.π. σελ. 739.
6. "Ανώνυμο Υπόμνημα" ο.π. σελ. 735.
7. Παράρτημα Α σελ. 188-189.
8. "Ανώνυμο Υπόμνημα" ο.π. σελ. 735.
9. Παράρτημα Α, σελ. 217.
10. Παράρτημα Α, σελ. 218-219.
11. Παράρτημα Α, σελ. 219 & 225.
12. Παράρτημα Α, σελ. 218-219 & 225. Στο σχετικό παράρτημα υπάρχουν δύο κατ'εξουσιοδότησης α) του απλού μέλους και β) η δευτέρα κατ'εξουσιοδότηση προέδρου. Επειδή η δευτέρα κατ'εξουσιοδότηση προϋποθέτει και την ύπαρξη πρώτης κατά λογική συνέπεια αναφέρονται τρεις βαθμοί κατ'εξουσιοδότησης.
13. "Ανώνυμο Υπόμνημα" ο.π. σελ. 735.
14. Παράρτημα Α, σελ. 224.
15. Παράρτημα Α, σελ. 225.
16. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αρ. 7, F.O. 32.96.
17. α) Driault και Lheritier, ο.π. τόμ. Β, σελ. 195. β) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 20 Ιανουαρίου 1840, αρ. 16, F.O. 32.96.
18. Παράρτημα Α, σελ. 219-222.
19. Οι αρμοδιότητες του Παπά, όπως περιγράφονται στο επόμενο κεφάλαιο, που ενεργούσε υπό τις οδηγίες του Καποδίστρια μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι αυτός κατείχε το αξίωμα του Αρχιγραμματέα.
20. Ο τομίας ονομάζεται "άγνωστος αρχή", σύμφωνα με πληροφορία της Εφημ. ΑΙΩΝ, 1 Ιανουαρίου 1840 π.η.
21. Παράρτημα Α, σελ. 221.
22. Παράρτημα Β, σελ. 236.
23. Παράρτημα Α, σελ. 222.
24. "Ανώνυμο Υπόμνημα", ο.π. σελ. 735-737.
25. Οι δραστηριότητες του Ρενιέρη όπως περιγράφονται στο κεφάλαιο Ζ (Ν. Ρενιέρης) αποδεικνύουν ότι ενεργούσε σαν πληρεξούσιος αντιπρόσωπος της Ηπείρου.
26. α) Παράρτημα Α, σελ. 225. β) Εφημ. ΑΙΩΝ 1 Ιανουαρίου 1840 π.η.
27. α) Παράρτημα Α, σελ. 217. β) Παράρτημα Β, σελ. 232.
28. α) "Ανώνυμο Υπόμνημα", ο.π. σελ. 729-730. β) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 27 Δεκεμβρίου 1839, π.η.
29. Εφημ. ΑΘΗΝΑ 30 Δεκεμβρίου 1839, π.η.
30. Εφημ. ΑΙΩΝ 25 Φεβρουαρίου 1840, π.η.
31. Η παραμονή μεταβατικών στρατευμάτων στην Πελοπόννησο αποτελούσε μέτρο που απέβλεπε στον περιορισμό της ληστείας.
32. "Ανώνυμο Υπόμνημα", ο.π. σελ. 730-731.

33. α) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 30 Δεκεμβρίου 1839 και 27 Ιουλίου 1840, π.η. β) Εφημ. ΑΙΩΝ 1 Ιανουαρίου 1840, π.η.
34. Παράρτημα Β, σελ. 231-232.
35. α) Παράρτημα Β, σελ. 231-232. β) "Ανώνυμο Υπόμνημα", ο.π. σελ. 731-732.
36. Βλ. κεφ. "Οργάνισμός Φιλορεοδόξου Εταιρείας", όπου υπήρχαν δύο οργανισμοί για τους οποίους γίνεται σχετική αναφορά, σελ. 101.
37. "Ανώνυμο Υπόμνημα", ο.π. σελ. 737-738.
38. α) Παράρτημα Α, σελ. 217. β) Παράρτημα Β, σελ. 232.
39. Lyons προς Palmerston, Confidential, Αθήνα 3 Φεβρουαρίου 1840, αρ. 23, F.O. 32.96.
40. Π. Ενεπεκίδης, Συμβολή εις την ιστορίαν των συντρόφων του Ρήγα, Θεσσαλικά Χρονικά τόμ. ΣΤ (1955), σελ. 27.
41. Ε. Λιακόπουλος, Ο Τεκτονισμός στην Ελλάδα, Αθήνα 1989, σελ. 133.
42. Douglas Dakin, Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833, μεταφ. Ρένα Σταυρίδη-Πατρικίου, Αθήνα 1989, σελ. 60-61.
43. J. Petropoulos, ο.π. τόμ. Α, σελ. 31.
44. α) Douglas Dakin, ο.π. σελ. 15 & 62. β) Ντίνος Κονόμος: Ο Διονύσιος Ρώμας και η Ελληνική Επανεγερσία, Αθήνα 1972
45. Πρόκειται για το λεγόμενο Φιραρή (=φυγάδα) 1754-1819.
46. Ε. Λιακόπουλος, ο.π., σελ. 137.
47. Π. Πιπινέλης-Η Μοναρχία εν Ελλάδι 1833-1843, Αθήνα 1932, σελ. 125.
48. J. Petropoulos, ο.π. σελ. 299 & 328.
49. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 9 Αυγούστου 1841, αρ. 113, F.O.
50. Πάικος στο Μαυροκορδάτο, Αθήνα 26 Φεβρουαρίου 1840, αρ. 60, φακ. 12, 18.1 πρεσβεία Λονδίνου, Αρχ. Υπ. Εξωτ/κών.
51. Από τη στιγμή που η Επανάσταση σημείωσε τις πρώτες επιτυχίες και έγινε αισθητή η ανάγκη για την ύπαρξη κεντρικής εξουσίας, άρχισε η διαμάχη μεταξύ ολιγαρχικών και στρατιωτικών που κατέληξε σε εμφύλιο πόλεμο (1823-1824). Η επαναστατημένη Ελλάδα είχε δύο εκτελεστικά σώματα και δύο βουλές, που αλληλοκρηύχνονταν παράνομα. Από το ένα μέρος το "παλιό" εκτελεστικό με στρατιωτικούς και λαϊκά στοιχεία συσπειρωμένοι γύρω από τον Πετρόμπεη και Κολοκοτρώνη και με έδρα το Ναύπλιο. Από το άλλο οι ολιγαρχικοί και Φαναριώτες υπό τον Κουντουριώτη με έδρα την Υδρα.
52. Τάκης Σταματόπουλος, Ο εσωτερικός αγώνας, Αθήνα 1971, τόμ. Α, σελ. 350-357.
53. Ε. Λιακόπουλος, ο.π. σελ. 136.
54. Ε. Λιακόπουλος, ο.π. σελ. 144-147.
55. Douglas Dakin, ο.π. σελ. 374.
56. Απομνημονεύματα Γενναίου Κολοκοτρώνη, Επιμ. εκδ. Εμμ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1955, σελ. 208.
57. α) Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος, αρ. 65, 26 Αυγούστου 1831, π.η. β) Απαντα Μακρυγιάννη, Επιμ. Ελλης Αλεξίου, σειρά Ιστορικές Εκδόσεις 1821, τόμ 5, σελ. 148-151.
58. Εφημ. ΑΙΩΝ 10 Ιανουαρίου 1840, π.η.
59. Εφημ. ΑΘΗΝΑ 27 & 30 Δεκεμβρίου 1839, π.η.
60. Απομνημονεύματα Γενναίου Κολοκοτρώνη, Χειρόγραφου Δευτέρου 1821-1862, επιμ. εκδ. Εμμ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1965, σελ. 83.

61. J. Petropoulos, ο.π. τόμ. Α, σελ. 73.
62. Απάντα Μακρυγιάννη, ο.π. σελ. 254.
63. Ευθύμιος Β. Σουλογιάννης, Μυστική Εταιρεία υπέρ του αλυτρώτου Ελληνισμού & σχέδιο "Πολιτεύματος" των "Υπερσφίων" Ελλήνων (1839), Περ. Παρνασσός, Αθήναι 1977, σελ. 1-29.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Σ Τ

Α Ν Α Κ Ρ Ι Σ Ε Ι Σ - Δ Ι Κ Η

1. Προανάκριση-Αποδεικτικά στοιχεία

Η συνωμοσία της Φιλοφροσύνης Εταιρείας αποκαλύφθηκε στα τέλη του 1839. Γύρω στις 22 Δεκεμβρίου ο Μιχ.Εμμ.Παπάς παραδόθηκε εθελοντικά στις αρχές σαν μέλος της Εταιρείας. Μέσω του Τσάμη Καρατάσου, που σύχναζε στους αυλικούς κύκλους, παρέδωσε στον Θεώνα έγγραφα που ενοχοποιούσαν ως αρχηγούς της οργάνωσης το Νικήτα Σταματελόπουλο και το Γεώργιο Καποδίστρια1.

Η αποκάλυψη της συνωμοσίας, περιγράφεται από το Lyons με ένα άλλο τρόπο που χωρίς να αναιρεί τις παραπάνω πληροφορίες μας επιτρέπει να δώσουμε ερμηνείες ως προς την "αναπάντεχη" κίνηση του Παπά. Στις 3 Ιανουαρίου 1840 - πιθανόν η ημερομηνία να είναι σύμφωνη με το νέο ημερολόγιο - ένα γράμμα του Ν.Ρενιέρη με ημερομηνία Σεπτεμβρίου 1839 και με παραλήπτη το Γ. Καποδίστρια περιουνελέγη από έναν υπηρέτη σε κάποιο σπίτι του Πειραιά. Όταν το άνοιξε ανακάλυψε ότι περιείχε αποδείξεις μιας συνωμοσίας στην οποία ήταν αναμειγμένοι ο Νικήτας και άλλοι. Ο υπηρέτης ενήργησε έτσι ώστε να φτάσει το γράμμα στα χέρια του Θεώνα2. Η ενδεχόμενη συνέχεια στο γεγονός που αναφέρει ο Lyons, μπορεί να διαγραφεί με την επίδειξη της επιστολής αυτής στον Παπά, ο οποίος εθουβημένος την παρέδωσε στον Τσάμη Καρατάσο προκειμένου να αποφύγει τις συνέπειες του νόμου.

Η πρώτη αντίδραση εκ μέρους των αρχών σημειώθηκε την επομένη, 23 Δεκεμβρίου, όταν η χωροφυλακή διενήργησε έρευνα στα σπίτια των Γ.Καποδίστρια και Νικήτα Σταματελόπουλου, όπου βρέθηκαν τέσσερα έγγραφα ενοχοποιητικά: α) Ο οργανισμός της Εταιρείας, β) Ένα γράμμα προς το Νικήτα, που ανέφερε ότι επρόκειτο να πάει ο Ν. Ρενιέρης στο Ναύπλιο και από εκεί στα Ιόνια Νησιά για να παραδώσει επιστολές στους Διονύσιο Ρώμα, Βιάρο και Αυγουστίνο Καποδίστρια. Αυτές τις επιστολές για ευνοήτους λόγους δεν μπορούσαν να τις εμπιστευθούν στο ταχυδρομείο, γ) Ένα σχέδιο επιστολής προς τον Πατριάρχη Κων/λεως όπου υπήρχε ενημέρωση για την ύπαρξη και τους σκοπούς της Εταιρείας, και δ) Το δίπλωμα του Κολανδρούτσου3. Αυτά τα στοιχεία οδήγησαν στη σύλληψη των Καποδίστρια και Νικήτα και παράλληλα με σήμα στις Σπέτσες στο διοικητή Γαζέτη, ακολούθησε η σύλληψη των Ρενιέρη και Κολανδρούτσου4.

Με βάση την κατάθεση του Μικ.Εμμ.Παπά και τα στοιχεία που παρείχαν τα αποκαλυφθέντα έγγραφα η κυβέρνηση διέκρινε κίνδυνο για τη ζωή του βασιλιά. Στα ανάκτορα κλήθηκε ο Γ. Γλαράκης, ο οποίος παρά τις διαβεβαιώσεις του προς τον Όθωνα πως δεν γνώριζε τίποτα για την εν λόγω Εταιρεία, δεν κατάφερε να διαλύσει τη δυσπιστία που είχε προκαλέσει η στάση του. Ο Όθωνας ανέθεσε στον υπουργό Δικαιοσύνης Ανδρόνικο Πάϊκο τα καθήκοντα που δικαιωματικά άρμοζαν στον υπουργό Εσωτερικών και ο βαυαρός υπουργός Στρατιωτικών Schmaltz ανέθεσε στη χωροφυλακή τη διερεύνηση ενδείξεων συνωμοσίας στις επαρχίες. Όλα τα μέτρα της κυβέρνησης κατά των συνωμοτών πάρεθκαν "ερήμην" του Γλαράκη, που παρέμενε παρά τη λαϊκή αποδοκιμασία στη θέση του⁵.

Τις ανακρίσεις ανέλαβε τριμελής επιτροπή αποτελούμενη από τον εισαγγελέα Τυπάλδο γνωστό Ναπαίο, τον ανακριτή Βελισάριο και το Βέλιο που έφερε τον τίτλο του υπουργικού συμβούλου. Η παρουσία του Γλαράκη και του Τυπάλδου στο στάδιο της προανάκρισης ξεσήκωσε εύελλα αμφισβητήσεων έτσι που ο μιν Γλαράκης "για την ανικανότητα που επέδειξε πάθηκε από τη θέση του"⁷, ο δε Τυπάλδος εισαγγελέας πλημμελειοδικών αντικαταστάθηκε από τον Πιτσιπιά, εισαγγελέα εφετών, γιατί τον Τυπάλδο βάραινε η κατηγορία συμμετοχής του στη συνωμοσία του 1834 στην Πελοπόννησο στην οποία είχε εμπλακεί το ρωσικό κόμμα⁸. Η ανάκριση διεξαγόταν αργά και νωθρά. Υπήρχε ελάχιστη επαγρύπνηση που διήγειρε υποψίες ότι είχε ληφθεί μέριμνα ώστε να διαφύγουν οι συνωμότες⁹. Τα κατασχεθέντα έγγραφα οδήγησαν τις πρωταρχικές έρευνες στα Επτάνησα, στο Ναύπλιο και στις Σπέτσες.

Η δημιουργία θορύβου γύρω από το άτομο του Ρενιέρη οδήγησε τον αντεισαγγελέα Ιωαννίδη στις Σπέτσες, όπου εκτός από τη σύλληψη του Ρενιέρη και του Κολανδρούτσου, ο διοικητής Γαζέτης επέμενε ότι δεν είχε ανακαλυφθεί τίποτε άλλο επί του προκειμένου. Ο Κολανδρούτσος ήταν το πρόσωπο που είχε μιήσει ο Ρενιέρης στις Σπέτσες. Ο τελευταίος μάλιστα είχε στείλει και έναν τύπο διπλώματος στο όνομα του Κολανδρούτσου για να υπογραφεί από το Νικήτα. Η ύποπτη συμπεριφορά του Ρενιέρη είχε επιστημανθεί και αναφερθεί στο Γλαράκη χωρίς ωστόσο να ληφθεί καμιά απόφαση ως προς αυτό¹⁰.

Στο Ναύπλιο ύποπτος κρίθηκε ο Α.Βλαχόπουλος και έγινε έρευνα στο σπίτι του όπου βρέθηκε ένα γράμμα κάποιου υπομοιράρχου Γενοβέλη που έλεγε τα εξής: "Γέρων, σφύξε τώρα τα τσαρούχια σου, δια να ελευθερώσωμεν την πατρίδα μας". Το γράμμα αυτό σύμφωνα με τον ΑΙΩΝΑ χρονολογείται από την εποχή του θανάτου του σουλτάνου Μαχμούτ και της ήττας του Χαβήζ Πασά. Αυτό το χρονικό πλαίσιο ανταποκρίνεται όμως και στο στάδιο διεργασίας της Φιλοφροδόξου Εταιρείας¹¹ δεδομένου ότι ο Μαχμούτ ο Β πέθανε στα μέσα του 1839.

Τα Επτάνησα επέσυραν την προσοχή των αρχών λόγω του Καποδίστρια και των δεσμών του με την περιοχή αυτή αλλά

και των αναφορών που υπήρχαν στα κατασχεθέντα έγγραφα. Στην Κέρκυρα σαν πρώτοι ύποπτοι κρίθηκαν τα δύο αδέρφια του Γ.Καποδίστρια, Βιάρος και Αυγουστίνος καθώς και ο Δ.Ρώμας στη Ζάκυνθο, αφού βρέθηκαν στο Ρενιέρη επιστολές γραμμένες από τον Παπά και υπογραμμένες από τον Νικήτα που απευθύνονταν σ'αυτά τα πρόσωπα. Η συνεχιζόμενη έρευνα απέδειξε πως τα εν λόγω άτομα βρίσκονταν σε επικοινωνία και με ένα άλλο πιθανό μέλος της Φιλοφροδοξου Εταιρείας το Ν.Γερακάρη, στου οποίου τα έγγραφα μεταξύ άλλων βρέθηκαν επιστολές του 1838 προς αυτούς.

Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε για την ενοχή ή μη του τέκτονα Ν.Γερακάρη. Την έρευνα στο σπίτι του διενήργησε ο ανακριτής Περδικάρης με τον ενωματούχο Μηλιαρέση και βρέθηκαν τα εξής στοιχεία: α) "Αι μεγάλοι της θρησκείας δόξαι" (προφανώς ο συσχετισμός με τους χρησμούς του Αγαθάγγελου καθιστούσε ύποπτο κάθε τι σχετικό), β) Δέσμες από συλλογή λέξεων της καθομιλουμένης γλώσσας επειδή θεωρήθηκαν συμβολικές λέξεις της Εταιρείας, γ) Δύο σχέδια επιστολών του 1838 προς τον κόμη Δ.Ρώμα στη Ζάκυνθο, δ) Έγγραφα των εταιρειών Μησινίας (sic) και Άνθοκίας 1823-1826, ε) Ένα σχέδιο επιστολής προς το Φιλίμονα "περί δημοσίου φρονήματος", στ) "Το γνωστόν γενόμενον από τον Διδάσκαλον του Μεσαλογγίου Δελβενακιώτη" αναφερόμενο στις εποχές του θανάτου του Κυβερνήτου και της ελευσεως της Α.Μ., και ζ) Δύο επιστολές προς τους Βιάρο και Αυγουστίνο Καποδίστρια της 27.12.1839. Οι επιστολές αυτές γραμμένες μετά την ανακάλυψη της συνωμοσίας και που δεν κατασχέθηκαν πιθανόν αναφέρονταν στην περιγραφή και μόνο των γεγονότων¹².

Βρέθηκε ακόμη στα έγγραφα του Γερακάρη μια αναφορά προς τον Γλαράκη με κατάλογο ονομάτων αντιφρονούντων για να εκδιωχθούν ή να μετατεθούν¹³. Βέβαια, τίποτα δεν αποδεικνύει ως προς την αξιοπιστία της μια επιστολή που γράφτηκε μετά την ανακάλυψη της Εταιρείας και όταν οι πρώτοι ένοχοι οδηγούνταν στις φυλακές, ενώ οι συνένοχοι προσπαθούσαν να εξαφανίσουν κάθε στοιχείο που θα τους καθιστούσε ενόχους. Παρ'όλα αυτά κανένα από τα έγγραφα του Γερακάρη δεν στοιχειοθετούσε κατηγορία ικανή να τον παραπέμψει σε δίκη, κι'αυτό έγινε αιτία να μιλούν για ψευδή καταμήνυση του μοιράρχου Πανά, εξαιτίας διαφορών που τον χώριζαν από τον Γερακάρη και χρονολογούνταν από το 1826 και 1829. Ας μη ξεχνάμε ότι ο Γερακάρης ήταν τέκτονας και ο ιδρυτής της "Μυστικής Φιλανθρωπικής Εταιρείας". Επίσης, το 1826 είχε εκλεγεί σεβάσμιος της πρώτης τεκτονικής στοάς που ιδρύθηκε στον ελλαδικό χώρο και συγκεκριμένα στο Ναύπλιο¹⁴. Σίγουρα τα έγγραφα του Γερακάρη είχαν σχέση με την τεκτονική του ιδιότητα που του επέτρεπε να διατηρεί στενές σχέσεις με τον κόντε Δ.Ρώμα τέκτονα και ιδρυτή τεκτονικών στοών.

Κατά την προανάκριση καταμήνυθηκαν αρκετοί σαν ύποπτοι, όμως δεν βρέθηκαν άλλοι κατηγορούμενοι πλην των τεσσάρων που προσήχθησαν σε δίκη. Μερικοί απο εκείνους που θεωρήθηκαν ύποπτοι ήταν οι εξής:

- 1) Θεοδώρητος Χτενάς, ιερέας στρατιωτικής σχολής στον Πειραιά,
- 2) Χρήστος Περραιβός και Δημ. Μανσόλας στη Λαμία,
- 3) Ιωάν. Ράγκος, καταγγέλεται από δύο άτομα εκ των οποίων ο ένας ήταν ο ανηψιός, δήμαρχος Απεραντίων. Συνελήφθη με άλλα δύο άτομα στην Ευρυτανία με κατηγορία σχετική με τη Φιλορεόδοξο "επί εσχάτη προδοσία". Μεταφέρθηκε από την Οικαλία στη Σύρα και από εκεί στο Μεσολόγγι για να δικάσσει. Η σύλληψη αυτή του Ράγκου ήταν η δεύτερη και συνέβη τον Αύγουστο του 1840 λίγο πριν γίνει η προσφυγή στον Άρειο Πάγο για την αναίρεση της επεικούσ απόφασης του δικαστηρίου κατά των ενόχων της Φιλορεόδοξου Εταιρείας. Η πρώτη σύλληψη του Ράγκου, είχε συμβεί τον Ιανουάριο του 1840, ο οποίος τότε ελλείπει στοιχείων δεν είχε δικάσει. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο εισαγγελέας πρωτοδικών Τυπάλδος, που είχε μετατεθεί στο Μεσολόγγι, παραμονή της δίκης μετατέθηκε στη Χαλκίδα και αντ' αυτού διορίστηκε ο Κ. Φαρμακόπουλος που ως τότε υπηρετούσε στη Χαλκίδα¹⁵. Κι εδώ για άλλη μια φορά αποδεικνύεται πως η έλλειψη αξιοπιστίας ή ο φατριασμός εμπόδιζε Ναπαίους δικαστές να αναλαμβάνουν την εκδίκαση υποθέσεων σχετικών με τη Φιλορεόδοξο.
- 4) Δ. Βελέντζας, είναι ο γνωστός παπά - Βελέντζας από την Αίγινα, τον οποίον αναφέρει στην έκθεση του ο Ρενιέρης, μέλος της Εταιρείας¹⁶.
- 5) Φωτόπουλος ή Πανούτσας, οπαδός του Γλαράκη που βρισκόταν υπό παρακολούθηση. Δεν συνελήφθη παρά την αναφορά του δημάρχου προς τον Θώνα πως ήταν μέλος της συνωμοσίας. Τα έγγραφα του δεν είχαν ερευνηθεί και αυτό προκάλεσε την υπόνοια του Lyons γιατί ο Γλαράκης είχε ζητήσει με επιμονή από το δήμαρχο το διορισμό του στη θέση του διευθυντή αστυνομίας¹⁷.
- 6) Ι. Φιλίμων, ο εκδότης του ΑΙΩΝΑ εξαιτίας του άρθρου του "Τα Σαράντα".
- 7) Πέτρος Βάλβης, αυτός οδηγήθηκε στη φυλακή και σύμφωνα με τον ΑΙΩΝΑ εξαναγκάστηκε να ενοχοποιήσει το Ι. Φιλίμονα¹⁸.
- 8) Ο Γ. Καλοκοτρώνης εξαιτίας των συσκέψεων στη Γορτυνία και στο Πήδημα, στις οποίες παραβρέθηκε. Επρόκειτο για περιφερειακές συσκέψεις τις οποίες είχε συγκαλέσει ο Γλαράκης προκειμένου να συζητηθούν τα νέα μέτρα που ήθελε να εφαρμόσει. Οι συνεδριάσεις αυτές κρίθηκαν συνωμοτικές επειδή την εποχή αυτή αποκαλύφθηκε η Φιλορεόδοξος Εταιρεία.
- 9) Ο Κων/νος Οικονόμος.
- 10) Στεφανίτης, επειδή είχε αναφέρει τον Αγαθάγγελο.
- 11) Πρωτοσύγγελος Καριζάνης¹⁹.
- 12) Γ. Λισγαράς, Κερκυραίος, έγγραφα του οποίου βρέθηκαν και κατασχέθηκαν από τον αντεισαγγελέα πρωτοδικών Σύρου, σύμφωνα με την αναφορά του Α. Βελισσάριου, ανακριτή πλημμελειοδικών²⁰.
- 14) Γ. Καλαβρός. Δύο επιστολές εκ των οποίων η μία προς τον Ι. Φιλίμονα σχετικές με τρεις εταιρείες του Φοίνικος, της Αθηνάς και του Λέοντος, στις οποίες ομολογεί ότι αποτελεί μέλος. Όταν κλήθηκε να δώσει πληροφορίες και διασαφηνίσεις περί τούτου είπε ότι παρέδωσε στο Μαυροκορδάτο το 1831 υπομνήματα γι' αυτές τις τρεις εταιρείες, για να χρησιμοποιήσει το υλικό προς συγγραφή ιστορίας. Ο Μαυροκορδάτος δέχτηκε επιστολή από τον Πάικο για να βεβαιώσει το γεγονός έτσι ώστε να αρθούν οι υπόνοιες σε βάρος του Καλαβρού, ο οποίος ισχυριζόταν ότι τις ζήτησε ο

ίδιος από το Μαυροκορδάτο και αυτός αρνήθηκε την παράδοσή τους προφασισόμενος ότι τις έχασε²¹.

Υπόθεση Γεωργίου Σουλιώτη. Το όνομα του Γ. Σουλιώτη συνδέθηκε με τις προσπάθειες του Γλαράκη για συγκάλυψη της υπόθεσης. Χαρακτηρίστηκε από τον Lyons σαν "απεσταλμένος", ένας απ' αυτούς που εστάλησαν στην επαρχία για να ενημερώσουν τα αλληλογραφούντα μέλη της Φιλορθεόδοξου Εταιρείας. Ο Σουλιώτης ύστερα από ένα ταχύτατο ταξίδι στη Νωνάκριδα²² συνάντησε το δήμαρχο Αναγνώστη Κανελλόπουλο, το σπίτι του οποίου ερευνήθηκε από τις αρχές μετά από την επίσκεψη Σουλιώτη και τρεις μέρες μετά την αποπομπή από την κυβέρνηση του Γ. Γλαράκη, χρονικό διάστημα ικανό για να καταστραφούν τυχόν ενοχοποιητικά στοιχεία. Όμως, κατά την έρευνα εντοπίστηκαν δύο επιστολές οι οποίες παρεδόθησαν στους Lyons και Sartige, οι οποίοι με τη σειρά τους ενημέρωσαν τον Πάικο στις 29 Φεβρουαρίου. Οι επιστολές έχουν ημερομηνία 15 Απριλίου και 9 Μαΐου του 1838.

23

Από τις δύο αυτές επιστολές φαίνεται ότι υπήρχε επικοινωνία μεταξύ της ρωσικής αποστολής στην Αθήνα και των κυρίων προσώπων που ήταν αναμεμειγμένα στην Φιλορθεόδοξο Εταιρεία και με αντικείμενο κάποια μυστική εταιρεία στην οποία τα συμμετέχοντα πρόσωπα απειλούνταν με θάνατο σε περίπτωση προδοσίας. Τα πρόσωπα που αναφέρονται είναι: 1) ο Διονύσιος, πρόκειται για τον Διονύσιο Βελέντζα, 2) ο Νικήτας Σταματελόπουλος, 3) ο διερμηνέας της ρωσικής αποστολής Λέλης, 4) Χαράλαμπος Σουλιώτης, και 5) Γεώργιος Σουλιώτης. Οι δύο τελευταίοι είχαν προσληφεί από τον Γ. Κολοκοτρώνη για να καταταγούν στον τακτικό στρατό και κατ' αυτόν τον τρόπο, σαν γόννοι καλών οικογενειών του Μοριά να δώσουν ένα καλό παράδειγμα, αλλά και να αποκτήσει ο Θεώνας καλή εντύπωση για τα μέλη του ρωσικού κόμματος, δεδομένου ότι οι Έλληνες αρνούσαν να ενταχθούν στην καινούργια διοίκηση του στρατού απο δισταχιστία στους Βαυαρούς. Αυτό όμως διήγειρε και τις υποψίες όσων γνώριζαν καλά τις "ίντριγκες" της οικογένειας των Κολοκοτρωναίων. Ο Χαράλαμπος Σουλιώτης είναι πρόσωπο που έγραψε στο θείο του Αναγνώστη Κανελλόπουλο στη Νωνάκριδα. Γεώργιος ήταν ο απεσταλμένος του Γλαράκη στον Κανελλόπουλο. Αναγνώστης Κανελλόπουλος, ο δήμαρχος της Νωνάκριδας, είναι θείο του Χαρ. Σουλιώτη και είναι το πρόσωπο προς τον οποίον απευθύνονταν τα γράμματα²⁴.

Όμως, ο Γεώργιος Σουλιώτης χρησιμοποιείται σαν "απεσταλμένος" και από το Γενναίο Κολοκοτρώνη. Υστερα από καταγγελία του Λόντου και του Θεοχαρόπουλου στο Schmaltz συνελήφθη κατευθυνόμενος προς τα Καλάβρυτα με 200 τάλληρα και μια επιστολή του Γενναίου, στην οποία διαβεβαίωνε τους συντρόφους του ότι ο βασιλιάς ήταν πεπεισμένος για την αεωότητα του ρωσικού κόμματος και για την ενοχή του "αντιρωσικού", και ότι σύντομα ανεμένετο η αποκατάσταση του Γλαράκη. Εκφράστηκε επίσης η υποψία ότι τα χρήματα προορίζονταν για ενίσχυση της Φιλορθεόδοξου Εταιρείας. Το γεγονός αναφέρει και ο Γενναίος στα απομνημονεύματά του με λεπτομέρειες, προσπαθώντας να αποβάλει τις υποψίες που τον

βάρυναν. Αναφέρει ότι ο Γ.Σουλιώτης εστάλη από τους συντεχνίτες του κτίστες με τα 200 τάλληρα προς τις οικογένειες τους. Τα χρήματα αυτά προέρχονταν από τον ιδιοκτήτη της κτιζόμενης οικίας, που ονομαζόταν Ριζιάς. Γεγονός παραμένει ότι και ο ίδιος ο Γενναίος προτίμησε "απεσταλμένο" - το Γ.Σουλιώτη - από το ταχυδρομείο για να εμπιστευθεί την επιστολή με τα λόγια του Θεωνα²⁵.

Ο Σουλιώτης ανακρίθηκε πάνω στη σημασία της έκφρασης "ο μόνος τρόπος να τον εμποδίσωμε θα είναι να τον απειλήσουμε με το θάνατο" που υπήρχε στο γράμμα της 9ης Μαΐου. Ο ίδιος περιγράφει λεπτομερώς τις απαντήσεις που έδωσε στην ανάκριση, ενημερώνοντας σε επιστολή του φίλο του για να ταυτίσει την κατάθεση του σε περίπτωση που θα τον ανέκριναν οι Αρχές.

Ωστόσο οι έρευνες συνεχίστηκαν στα Καλάβρυτα από τον μοίραρχο Πανά και μάλιστα σε σπίτια κυβερνητικών αξιωματούχων, όπως στον αρχιερέα στρατηγού Πετμεζά και στον δημάρχο Νικολόπουλου. Μόνο που αυτή πραγματοποιήθηκε σαράντα μέρες μετά τη φυλάκιση του Νικήτα και ευνόητο είναι ότι δεν ανακαλύφθηκε ενοχοποιητικό στοιχείο.

Ως προς τους κατηγορούμενους ο Νικήτας δεν ομολόγησε σχεδόν τίποτα. Ο Γ.Καποδίστριας είπε ότι ο οργανισμός ήταν δική του ιδέα και απλώς την εξέφρασε γραπτώς, ενώ δεν παραδέχτηκε ότι εξασπατήθηκε από τους Ρενιέρη και Παπά. Ο Ρενιέρης ομολόγησε ότι αυτά τα σχέδια ανήκουν στον Παπά και ότι αυτός είναι ο πρωταίτιος. Ο Παπάς είπε ότι κατηχήθηκε από τον Νικήτα και το Γ. Καποδίστρια. Όλοι όμως δεν δέχθηκαν ότι υπήρχαν και άλλα μέλη στην Εταιρεία²⁶.

Από τα προαναφερθέντα γεγονότα κρίνεται ότι δεν είχε τηρηθεί τάξη στη φάση της προανάκρισης έτσι που η υπόθεση αυτή δεν εξιχνιάστηκε σε βάθος και σε επίπεδο υπευθύνων και ηθικών αυτουργών. Οι λόγοι που αυτό δεν επιτεύχθηκε ήταν οι εξής:

α) Η καυστήρηση χρόνου έναρξης των ανακρίσεων, που συνέβη πέντε ημέρες μετά τις πληροφορίες που δόθηκαν στον Θεωνα και συγκεκριμένα στις 29 Δεκεμβρίου. Τυπικά ειδοποιήθηκαν τα φρουραρχεία να διεξαγάγουν τοπικές ανακρίσεις και να εντείνουν την προσοχή τους για ανακάλυψη στοιχείων σχετικά με το αντικείμενο της Εταιρείας. Ο φάκελλος των ανακρίσεων περιέχει ένα πλήθος από τυπικές αναφορές και ανακρίσεις που όλες καταλήγουν στο συμπέρασμα πως "δεν ευρέθη ανάμειξη εις τα της Φιλορθόδοξου"²⁷. Από τη βρετανική αντιπολίτευση υπεύθυνοι θεωρήθηκαν οι Γλαράκης και Πάϊκος. Διότι ο μεν δεύτερος διέταξε την κατάσχεση εγγράφων μετά παρέλευση πέντε ημερών, ο δε Γλαράκης μέχρις ότου απολυθεί εκμεταλλεύτηκε το διάστημα της παραμονής του στο υπουργικό αξίωμα, στέλνοντας απεσταλμένους στις επαρχίες για να ειδοποιηθούν τα μέλη της Εταιρείας²⁸.

β) Η λανθασμένη πορεία των ανακρίσεων. Η κατά τόπους προσέλευση των υπόπτων γινόταν από καταμήνυσεις άλλων προσώπων, όταν οποιαδήποτε δυσσεβεία που εκφραζόταν κατά του Θεώνα με αφορμή κάποια αντιλαϊκά μέτρα, εθεωρείτο σαν ένδειξη συμμετοχής στην Φιλορεόδοξο Εταιρεία. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Ι. Φιλόπουλου και του Νικολαΐδη που συνελήφθησαν ύστερα από καταμήνυση κάποιου Κων. Μαστροδήμου, για να αποδειχθεί μετά την ανάκριση ότι "αναγκάστηκαν να πουν ότι είπαν στη διάρκεια κάποιας φιλονικίας σχετική με την αγορά ενοικίων"²⁹.

γ) Σκόπιμα δεν τηρήθηκε η τάξη και η πρακτική του νόμου στις ανακρίσεις (περίπτωση Σουλιώτη-Κανελλόπουλου) για να μην ανακριθούν πρόσωπα ως προς τη φύση των μυστικών τους επικοινωνιών με τη ρωσική αποστολή. Η ομολογία αυτή προήλθε από τον Πάικο προς τον Lyons με τη δικαιολογία ότι μια τέτοια πράξη θα εθεωρείτο αγένεια προς τον Κατακάζυ και έλλειψη τακτ προς τη Ρωσία που θα έπληττε την έννοια της φιλοξενίας³⁰. Για τον ίδιο λόγο δεν εξετάστηκαν και τα έγγραφα του Κων/νου Οικονόμου, για τον οποίον ελέγχθη ότι μετά την κατάσχεση των εγγράφων του Καποδίστρια επί δυο ημέρες συνέχεια διάλεγε και έκαιγε έγγραφα φοβούμενος μήπως γίνει έρευνα και στο δικό του σπίτι³¹.

δ) Η δύσκολη θέση στην οποία είχε περιέλθει ο Θεώνας εξαιτίας του φόβου του για μια ενδεχόμενη σύγκρουση με τη Ρωσία, γεγονός που θα διατάρασσε τις σχέσεις ισορροπίας της βασιλικής τακτικής που απέβλεπε στην τήρηση καλών σχέσεων και με τις τρεις Δυνάμεις. Το ότι έφτασε στο σημείο να χαρακτηρίσει τη συνωμοσία στον Γενναίο σαν "μηχανογραφία των εκθερών του Ναπικού κόμματος" δείχνει ακριβώς αυτό: Να μην μεταφερθεί η βασιλική δυσπιστία στους εκπροσώπους μιας μεγάλης Δύναμης με την οποία διατηρούσε ο Γενναίος στενές επαφές.

Η προανάκριση διήρκεσε περίπου πέντε μήνες και γι' αυτό καταγγέλετο από την Ναπαιϊκή πλευρά η Ιονική κυβέρνηση. Η εξέταση της κατασχεθείσης αλληλογραφίας εκ μέρους της Ιονικής κυβέρνησης παρέτεινε την προανάκριση υποδεικνύοντας υπόπτους σαν τον Ν. Γερακάρη, τους αδελφούς Καποδίστρια, Λισαγάρ, Μουσταξόδη, Πετριτσόπουλο, Δ. Ρώμα, κ.ά. Οι σκοποί ήταν πολιτικοί και το γεγονός είχε ιδιαίτερη σημασία γιατί αυτοί οι Επτανήσιοι ήταν οι αρχηγοί της αντιπολίτευσης κατά του λόρδου αρμοστή Douglas. Συνέφερε λοιπόν η συντήρηση του θορύβου και της προανάκρισης μέχρις ότου η εβδόμη γερουσία υπογράψει τις προτάσεις του λόρδου Douglas. Αυτό, όμως, δεν συνέφερε την Ναπαιϊκή πλευρά που απογυμνωμένη πλέον από Ναπικούς αξιωματούχους, όπως ο Γλαράκης, ο Αξιώτης κ.ά. εξαπέλυε μύδρους κατά του Douglas και της ελληνικής κυβέρνησης.

Ο Douglas κατηγορήθηκε για προσχεδιασμένη ενοχοποίηση Επτανησίων με τη σύμπραξη του Παπά, ο οποίος εσκεμμένως τους απηύθυνε επιστολές σχετικές με τη Φιλορεόδοξο Εταιρεία και μάλιστα είχε συντάξει και

πρωτόκολλο αλληλογραφίας με τα ονόματα τους .

Η ελληνική κυβέρνηση κατηγορήθηκε επίσης και από το Ναπαϊϊκό τύπο για τον τρόπο διαλεύκανσης της υπόθεσης, η οποία εξέθετε μόνο το ρωσικό κόμμα. Έτσι, βοήθησε στην προώθηση των πολιτικών στόχων του βρετανού αρμοστή, ενώ συγχρόνως έδιδε σοβαρές υποψίες για τη σπουδαιότητα του γεγονότος στις δυναστικές αυλές της Ευρώπης. Η προβολή της αντιδημοτικότητας του μονάρχη και η διατάραξη των σχέσεων με τη Ρωσία υπήρξε λανθασμένη τακτική που θα έπρεπε να είχε αποφευχθεί³³.

Όμως, οι κατηγορίες αυτές των Ναπαϊϊών δεν ευσταθούν. Στην περίπτωση της προσχεδιασμένης ενοχοποίησης Επτανησίων από τον Douglas δεν προκύπτουν από πουθενά. Κατ'εξοχήν δε ως προς την ελληνική κυβέρνηση είναι γνωστές οι προσπάθειες του Πάϊκου να υποτιμήσει τη σημασία της συνωμοσίας στις Ξένες αυλές, όπως θα διαπιστωθεί στη συνέχεια. Ο ισχυρισμός, όμως, για εκμετάλλευση της υπόθεσης από το βρετανό Αρμοστή είναι ακριβής, γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι επρόκειτο για βρετανική κατοχή και η ανάμειξη Επτανησίων σε μια συνωμοσία προερχόμενη από τους κόλπους ανταγωνίστριας δύναμης, όπως η Ρωσία, μπορούσε να βλάψει τα βρετανικά συμφέροντα και τις αρμονικές σχέσεις της Μ.Βρετανίας με την ελληνική κυβέρνηση.

Υστερα από έρευνες και ανακρίσεις πέντε μηνών η προανάκριση συμπλήρωσε τις εργασίες της³⁴ και ο φάκελλος παρεπέμφθη στον εισαγγελέα πρωτοδικών το Μάιο του 1840. Το βούλευμα περί της Φιλορθόδοξου Εταιρείας χαρακτήριζε την υπόθεση πλημμέλημα και όχι κακούργημα, γιατί η ανάκριση δεν κατάφερε να αποκαλύψει τα στοιχεία εκείνα που θα στοιχειοθετούσαν την πράξη αυτή σε κακούργημα³⁵.

2. Βούλευμα

Το βούλευμα που εισηγήθηκε ο Τυπάλδος στις 10 Μαΐου έγινε αποδεκτό από το συμβούλιο πλημμελειοδικών Αθηνών-Ιωάννης Μαυροκορδάτος πρόεδρος, Αντώνιος Βελισσάριος ανακριτής και Γ.Γρυπάρης - και παρέπεμψε σε δίκη μόνο το Νικήτα, το Γ.Καποδίστρια και το Ρενιέρη, τους δύο πρώτους ως οργανωτές και τον τελευταίο ως πράκτορα μυστικής εταιρείας, της οποίας κύριος στόχος ήταν ο αλυτρωτισμός. Τους παρέπεμψε σύμφωνα με τα άρθρα 212, 214 και 217 του ποινικού κώδικα, που απαγόρευαν τις μυστικές εταιρείες.

Το βούλευμα αυτό του Τυπάλδου απόλαξε τρεις ακόμη συλληφθέντες, τον Αναστάσιο Ανδρούτσο (Κολανδρούτσο), τον Κων/νο Μαυρογιάννη και τον Πέτρο Βάλβη. Εν αναμονή της δίκης αποφυλακίστηκαν ο Καποδίστριας και ο Ρενιέρης αφού πλήρωσαν

ως εγγύηση 600 δρχ. ο καθένας. Ο Νικήτας αποφυλακίστηκε χωρίς εγγύηση³⁶. Το βούλευμα του ρωσόφρονα Τυπάλδου έδωσε την αφορμή ώστε να ειπωθεί ότι ο διορισμός του έγινε με την εύνοια εκείνων που ενδιαφέρονταν να προωθήσουν τα σχέδια τους και τον κράτησαν κάτω από την προστασία τους για να μπορέσουν να επιτύχουν τώρα την αθώωση των κατηγορουμένων³⁷. Η προσπάθεια που έγινε να χαρακτηριστεί η πράξη πλημμέλημα και όχι προδοσία, όπως περίμενε μια μερίδα της κοινής γνώμης, θεωρήθηκε σκόπιμος, γιατί η διεξαγωγή μιας δίκης για προδοσία ενώπιον ενόρκων θα αποδείκνυε την ανεπάρκεια και την αντιδημοτικότητα του συστήματος διακυβέρνησης κάτω από το οποίο γεννήθηκε και ωρίμασε μια τόσο επικίνδυνη συνωμοσία. Αυτό το σύστημα βοήθησε ώστε οι συμμετέχοντες όχι μόνο να μείνουν καλυμμένοι αλλά και να μην υποστούν ενόχληση βοηθώντας σ' αυτό "ανεύθουνοι σύμβουλοι" του Θεώνα που τον ωθούσαν να ενεργεί με μεγάλη επιφύλαξη³⁸.

Η δίκη ενώ προσδιορίστηκε για τις 25 Ιουνίου ανεβλήθη ένεκα της ανακοπής την οποία προκάλεσε κατά του βουλεύματος των πλημμελειοδικών ενώπιον του εφετείου ο Ν. Ρενιέρης. Για τους λόγους της ανακοπής δίδει εξηγήσεις ο συγγραφέας του "Ανωνύμου Υπομνήματος", που κατά το Μακρυγιάννη ήταν ο Καμπούρογλου που βρέθηκε στο Μεντρέσε³⁹ φυλακισμένος μαζί με τους ενόχους της Φιλορθόδοξου Εταιρείας. Ο Καμπούρογλου κατηχήθηκε από τον Γ. Καποδίστρια και του έδωσε την κατήχηση με άλλα έγγραφα και στη συνέχεια κάλεσε το Μακρυγιάννη στη φυλακή για να του παραδώσει τα έγγραφα με σκοπό να ενημερωθεί ο Θεώνας μέσω του Μακρυγιάννη. Ο Μακρυγιάννης, ενώ αρνήθηκε να τα παραδώσει στο βασιλιά τα έδωσε στο Φαρμακίδη και έτσι έγιναν γνωστά τα της Φιλορθόδοξου Εταιρείας⁴⁰.

Ο Καμπούρογλου, που ήταν γραμματέας του υπουργείου Οικονομικών και είχε καταδικασθεί για παραβιάσεις ρητών διαταγμάτων ως προς τη διαχείριση υλικού, ήταν ήδη πέντε μήνες στη φυλακή. Ο ίδιος συμβούλευσε τον Καποδίστρια και το Ρενιέρη να συντάξουν την ανακοπή με σκοπό να κερδίσει χρόνο και να διευκολύνει τη "ραδιουργία" όπως την αποκαλούσε. Ο Καποδίστριας, με προτροπή των δικηγόρων του, δεν θέλησε να κάνει ανακοπή. Ο Ρενιέρης, όμως, παρά τις προσφορές χρημάτων αλλά και τις απειλές από κάποιον Γιαννίτση, Μ. Αναγνωστάκη και από τον εισαγγελέα Π. Τυπάλδο, συγκατένευσε στο αίτημα για ανακοπή. Ωστόσο η ανακοπή του απορρίφθηκε και κλητεύτηκαν εκ νέου για να δικαστούν την 11η Ιουλίου.

Είναι φανερό ότι την ανακοπή της δίκης δεν επιθυμούσαν οι Ναπαίοι γιατί έτσι θα συντηρείτο η υπόθεση και υπήρχε κίνδυνος η περαιτέρω διευκόλυνση της να μη συνέφερε το ρωσικό κόμμα και τους υψηλούς προστάτες του. Επρεπε λοιπόν το θέμα να κλείσει σε σύντομο διάστημα και με την απαλλαγή των Νικήτα και Καποδίστρια. Ο συγγραφέας του "Ανωνύμου Υπομνήματος" ερχόμενος σε συνεχή επαφή με τους τρεις κατηγορούμενους και τους φίλους τους ανακάλυψε ότι οι Ράμφος και Βαλασμάκης σύνταξαν ένα σχέδιο υπερέσπισης που θα

εξασφάλιζε την αεώωση του Νικήτα και του Καποδίστρια και θα επέρριπτε την ευθύνη στο Ρενιέρη και Παπά.

Σύμφωνα με αυτό το σχέδιο ο Νικήτας θα καλούσε συνηγόρους του τον Π. Παπαρρηγόπουλο έτσι ώστε να μη λάβει μέρος στη σύσταση του δικαστηρίου και τον Καλλιγά ανηψιό του προέδρου του δικαστηρίου Μαυροκορδάτου, ώστε να καταφέρουν να τον πείσουν να εξαιρεθεί. Κατ'αυτόν τον τρόπον θα εξασφάλιζαν την πλειοψηφία του δικαστηρίου. Στην ακροαματική διαδικασία ο Νικήτας θα αρνιόταν την υπογραφή του και θα την θεωρούσε πλαστογραφημένη από τους Παπά και Ρενιέρη. Ο εισαγγελέας θα ζητούσε την έκδοση εντάλματος φυλακίσεως επί πλαστογραφία κατά του Παπά και Ρενιέρη καθώς και την αναβολή της δίκης. Το δικαστήριο θα αποδεχόταν την ενοχή των δύο τελευταίων και θα απέρριπτε την αναβολή. Επομένως μετά τη συζήτηση θα αποφάσιζε ότι εταιρεία δεν υπήρχε. Ήταν τόσο βέβαιοι για την επιτυχία του σχεδίου τους, ώστε βιάστηκαν να συντάξουν και άμεσα προκειμένου να αποδείξουν ότι η εταιρεία ήταν γέννημα της "βρετανικής ραδιουργίας".

Στο σχέδιο αυτό αντιτάχθηκε ο Καποδίστριας υποστηριζόμενος από το δικηγόρο του Τυπάλδο, μη δεχόμενος να αρνηθεί την υπογραφή του. Η απόφαση του υπήρξε σταθερή και επίμονη και ιδιαίτερα όταν πληροφορήθηκε ότι το Ναυτικό κόμμα σκόπευε να τον παρουσιάσει σαν "αγγλικό όργανο". Ο Ρενιέρης εξόλλου εξακολουθούσε να δέχεται επισκέψεις του Μ. Αναγνωστάκη που με απειλές ή προσφορές προσπαθούσε να τον εξαναγκάσει ώστε να ομολογήσει ότι ύστερα από πιέσεις των Φαρμακίδη, Κλωνάρη, Μανούσου και Πραϊδη ενέπλεξε μαζί με τη βοήθεια του Παπά σ' αυτή τη "ραδιουργία" το Νικήτα και τον Καποδίστρια.

Ο Ρενιέρης ανειστώμενος στις πιέσεις του Αναγνωστάκη πείσθηκε από το συγγραφέα του "Ανώνυμου Υπομνήματος" να ομολογήσει ότι γνώριζε περί της Φιλορθόδοξου Εταιρείας. Έτσι, συνέταξε έκθεση σχετική με τη συμμετοχή του στην Εταιρεία που παρέδωσε στους δικηγόρους του Στρούμπο, Τυπάλδο και Masson⁴¹. Ο Lyons σε κάποια αναφορά του στον Palmerston⁴² επισυνάπτει πληροφορίες από την εφημερίδα "Ο φίλος του λαού", ανάμεσα στις οποίες αναφέρεται στην έγγραφη έκθεση του Ρενιέρη με τη σημείωση πως δεν αναγνώστηκε στην ακροαματική διαδικασία και επομένως δεν έγινε γνωστή⁴³.

Ο λόγος για τον οποίο δεν έφθασε στη δημοσιότητα η έκθεση αυτή του Ρενιέρη δεν αναφέρεται πουθενά. Έτσι, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι εκρίθη ακατάλληλη προς δημοσίευση επειδή προέκυπταν τα εξής: α) Τα εθνικά αισθήματα του Νικήτα κατά του Θεωνα, β) Τα νήματα της συνωμοσίας κινούσε ο Νικήτας ερχόμενος σε συνεννόηση με τη ρωσική πρεσβεία, και γ) η εκμετάλλευση των Ρενιέρη και Παπά από το Νικήτα και Καποδίστρια για να παίξουν το ρόλο πρακτόρων παράλληλα με τη χρησιμοποίηση των ιδεών τους, σχετικές με την απελευθέρωση ελληνικών εδαφών, ακριβώς για

κάλυψη του πραγματικού σκοπού της Εταιρείας, που ήταν η εκκερόνιση του Θεώνα και η αντικατάστασή του από ορεόδοξο βασιλιά. Όλα αυτά θα ξεσήκωναν αμφισβητήσεις και δυσπιστία όχι μόνον προς το κόμμα των Ναπαίων αλλά και προς τη Ρωσία, με την οποία ο Θεώνας δεν επιθυμούσε σύγκρουση.

44

Στις 10 Μαΐου ανακοινώθηκε το βούλευμα από τον εισαγγελέα Π.Τυπάλο ενώπιον του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών που σπαρτιζόταν από τους δικαστές Ιωάννη Μαυροκορδάτο πρόεδρο, Αντώνιο Βελισσάριο ανακριτή και Γεώργιο Γρυπάρη. Το βούλευμα αναφέρει τα εξής: Στο στάδιο της ανάκρισης,

- 1) Ο Γ.Καποδίστριας θεωρήθηκε προϊστάμενος της Εταιρείας.
- 2) Τα έγγραφα του Γ.Καποδίστρια που βρέθηκαν και κατασχέθηκαν, επειδή πρόδιδαν την υποχρέωση των εταιριστών να τηρούν με όρκο τη μυστικότητα, καίεστούσε την πράξη κακούργημα σύμφωνα με τα άρθρα 212 και 215 του ποινικού κώδικα.
- 3) Διατύπωνε εναντίον του Νικήτα μόνο αμυδρές υποψίες περί συνειδητής του παρ'ότι βρέθηκαν και κατασχέθηκαν επιστολές στο σπίτι του, και
- 4) Προσήχθησαν ενώπιον του δικαστηρίου εκτός των τριών, ο Αν. Ανδρούτσος, ο Πέτρος Βάλβης και ο Κων/νος Μαυρογιάννης. Εναντίον των έξι εκδόθηκαν εντάλματα φυλακίσεως.

Μετά το τέλος της ανάκρισης το πόρισμα αφού υποβλήθηκε στον εισαγγελέα αυτός με τη σειρά του σχημάτισε τη δικογραφία με ημερομηνία 10 Μαΐου 1840 και αριθμό 2122 και πρότεινε τα εξής:

- α) Να παραπεμφθούν ενώπιον του Β πλημμελειοδικείου Αθηνών οι Καποδίστριας, Νικήτας και Ρενιέρης σαν ιδρυτές μυστικής εταιρείας και να δικαστούν περί ασεμίων ενώσεων και εταιρειών για πλημμέλημα, σύμφωνα με το άρθρο 212 του ποινικού κώδικα.
- β) Να αφεθούν προσωρινά ελεύθεροι και οι τρεις, αλλά ως προς τον Καποδίστρια και Ρενιέρη να προηγηθεί εγγύηση σύμφωνα με το νόμο.
- γ) Οι Ανδρούτσος, Μαυρογιάννης και Βάλβης να αφεθούν ελεύθεροι, εφόσον δεν υπήρχε καμιά αφορμή προς κατηγορία εναντίον τους, ούτε ως προϊσταμένων ούτε ως συνεταίρων της εν λόγω εταιρείας.
- δ) Να αποδοθούν τα έγγραφα που κατασχέθηκαν στο Ν.Γερακάρη κάτοικο Πατρών και στον Αναγνώστη Κανελόπουλο, δήμαρχο Νωνάκριδος, και
- ε) Να παραταθεί η κατάσχεση των εγγράφων που βρέθηκαν στα σπίτια του Καποδίστρια και του Νικήτα ως πειστήρια στη δικογραφία 45.

Το δικαστήριο μετά την ανάπτυξη και στήριξη των ανωτέρω έλαβε υπόψη του τα εξής στοιχεία που προέκυψαν από την ανάκριση:

1) Ότι το καταστατικό της Εταιρείας, που βρέθηκε και κατασχέθηκε στο σπίτι του Καποδίστρια το Δεκέμβριο του 1839 ανήκε στον Καποδίστρια και συντάχθηκε από τον ίδιο με τη βοήθεια του Ρενιέρη.

2) Ότι μέσα στη δικογραφία υπήρχαν δύο διπλώματα που είχαν εκδοθεί στο όνομα του Παπά ως εκπροσώπου της Αρχιπροεδρίας στη Μακεδονία και Θεσσαλία. Αυτά ήταν ακρονολόγητα και έφεραν το καθένα απ'αυτά δύο σφραγίδες και δύο υπογραφές παραλλαγμένες και ακατάληπτες. Ο χαρακτήρας αυτών των υπογραφών έγινε αντικείμενο εξετάσεως από ειδικούς πραγματογνώμονες, τον Ζώτο και τον Th. Foster. Ο Παπός βεβαίωσε ότι έλαβε τα διπλώματα από τους Νικήτα και Καποδίστρια υπογραμμένα από τους ίδιους με γράμματα μυστικού αλφαβήτου, ως Νικόλας Χουρτάκης και Χρήστος. Από την εξέταση των πραγματογνωμώνων προέκυψε ότι γράφηκαν: 1) από το ίδιο χέρι που έγραψε το υστερόγραφο μιας επιστολής με ημερομηνία 14 Αυγούστου 1839 με τόπο αποστολής την Αθήνα και παραλήπτη το Διονύσιο Κούπα, υπάλληλο στο Ναύπλιο, και, 2) από το ίδιο χέρι που σύνταξε το σχέδιο μιας σύστατικής επιστολής, ακρονολόγητης προς τον Πατριάρχη Κων/λεως, που βρέθηκε και κατασχέθηκε μεταξύ των εγγράφων του Γ.Καποδίστρια. Πρέπει να σημειωθεί ότι και ο Καποδίστριας αλλά και ο Νικήτας ανεγνώρισαν τον ιδιαίτερο τους γραφικό χαρακτήρα, ο μὲν στο υστερόγραφο και ο δε στο προχειρο σχέδιο της επιστολής. Εκτός τούτου, δύο τεμάχια χάρτου συνημμένα στα εν λόγω διπλώματα περιείχαν διάφορους γραφικούς χαρακτήρες, δίφθογγους και αραβικούς αριθμούς, που βρίσκονταν απaráλλακτα και στο καταστατικό βιβλίο της Εταιρείας σαν σύμβολα αλληλογραφίας των εταιριστών. Αυτά αναγνωρίστηκαν από τον Καποδίστρια σαν δικά του και από τον Παπά ότι δόθηκαν σ'αυτόν μαζί με τα διπλώματα. Απ'όλα αυτά αποδείχθηκε ότι οι υπογραφές που περιέχονταν στα διπλώματα, εάν απεδίδοντο με ελληνικά γράμματα που αντιστοιχούσαν σ'αυτά τα σύμβολα και τους αριθμούς, στο μὲν ένα διαβάζεται Νικήτας Σταματελόπουλος και κόμης Γ.Καποδίστριας, στο δε άλλο μόνο Γ.Καποδίστριας.

3) Από την κατάθεση του Γ.Καποδίστρια προέκυψε ότι ο Ρενιέρης έλαβε μέρος στη σύνταξη του καταστατικού της Εταιρείας. Στο όνομα της Εταιρείας και για τους σκοπούς της ανέλαβε την υποχρέωση να ταξιδεύσει στον Πόρο, Αίγινα και Σπέτσες για να προσηλυτίσει κόσμο και να λάβει τις συνεισφορές τους, πράξη που τον εξομοίωνε με τους ιδρυτές και προϊσταμένους της Εταιρείας.

4) Αν και η Εταιρεία συστήθηκε με τον όρο του όρκου, δεν αποδείχθηκε από την ανάκριση ότι αυτός ο όρκος δόθηκε από μέλη αυτής της Εταιρείας.

5) Ενώ για τους Νικήτα, Καποδίστρια και Ρενιέρη υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις επί των οποίων μπορεί να στηριχθεί κατηγορία, για τους Αναστάσιο Ανδραούτσο και Πέτρο Βάλβη δεν

είναι επαρκείς για να αποδοθεί κατηγορία. Όσον αφορά τον Κων/νο Μαυρογιάννη παρά τις ενδείξεις συνενοχής του, αυτές οι ενδείξεις δεν κρίθηκαν επαρκείς για να του αποδοθεί κατηγορία.

6) Ο Παπάς, παρά τη συμμετοχή του στην Εταιρεία από της συστάσεως της, επειδή εγκαίρως κατήγγειλε στην κυβέρνηση την ύπαρξη της κατορθώνοντας με την ενέργεια του να προληφθούν όλες οι αξιόποινες πράξεις, θεωρήθηκε μη ένοχος.

7) Τα έγγραφα του Ν.Γερακάρη που κατασχέθηκαν και του Αναγνώστη Κανελάπουλου, δημάρχου Νωνάκριδος-πρόκειται για τις δύο επιστολές που δημοσιεύονται και σχολιάζονται- κρίθηκε ότι δεν είχαν καμιά σχέση με την υπόθεση, γι' αυτό θα έπρεπε να επιστραφούν σ' αυτούς που ανήκαν.

8) Τέλος, η πράξη των τριών κατηγορουμένων όπως παρουσιάστηκε θεωρήθηκε πλημμέλημα προβλεπόμενο και τιμωρούμενο από τα άρθρα 212 και 214 του ποινικού κώδικα ως προς τους Νικήτα και Καποδίστρια και από το άρθρο 217 παρ.1 και 2 του ίδιου κώδικα ως προς το Ρενιέρη46.

47

3. Δίκη

Η δίκη διεξήχθη στο Β πλημμελειοδικείο Αθηνών στις 12 Ιουλίου με συνηγόρους: του Ν. Σταματελόπουλου τους Α. Φωκά, Κ. Ράμφο και Π. Παπαρρηγόπουλο, του Γ. Καποδίστρια τους Σ. Τριανταφύλλη και Ι. Τυπάλδο και του Ν. Ρενιέρη τους Ε. Μασσον και Π. Στρούμπο. Ως μάρτυρες κατηγορίας κατέθεσαν οι Ι. Βενεούλος, Η. Κολοκούβαρος και Μιχ. Εμμ. Παπάς.

Πρώτος εξετάστηκε ο Μιχ. Παπάς και τα όσα κατέθεσε επικεντρώθηκαν σε τρία σημεία. α) στον τρόπο εμπλοκής του στην Εταιρεία και στο ρόλο του, β) στους λόγους αποκάλυψης της από τον ίδιο και γ) στους σκοπούς και το τελετουργικό της.

Ως προς τον τρόπο γνωριμίας του με τους άλλους και το ρόλο που του ανατέθηκε **παραδέχθηκε** ότι: 1) ήλθε από την Τεργέστη και μέσω του Ρενιέρη γνώρισε το Νικήτα και τον Καποδίστρια, 2) με πρόταση του Νικήτα μπήκε στην Εταιρεία, χάριν περιεργείας και ότι από το Νικήτα έμαθε όλα τα σχετικά με αυτήν, 3) του δόθηκε δίπλωμα με δύο σφραγίδες δύο μήνες πριν την ανακάλυψη της και ένα πληρεξούσιο υπογεγραμμένο από το Νικήτα και Καποδίστρια με το οποίο έγινε αντιπρόσωπος στη Μακεδονία. **Αρνήθηκε** ότι: 1) έδωσε όρκο και άρα δεν υπήρξε μέλος της, 2) γνώριζε κάποιον άλλο σκοπό της Εταιρείας πέραν του απελευθερωτικού ενώ η ερσηκεία υπήρχε σαν πρόσχημα προς ερεθισμό των λαών, 3) γνώριζε άλλα μέλη της Εταιρείας, 4) γνώριζε τον Αγαθάγγελο, 5) έλαβε "γραφικό μέρος" στην Εταιρεία.

Έχοντας υπόψη την κατάθεση του Ρενιέρη, όλα όσα ισχυρίστηκε ο Παπάς είναι ψευδή, γιατί και τον Αγαθάγγελο είχε γνωρίσει και "γραφικό μέρος" στην Εταιρεία είχε λάβει αφού ήταν ο αντιγραφέας και μεταφραστής των κειμένων του Καποδίστρια.

Ως προς τον τρόπο και τους λόγους που τον οδήγησαν στην καταγγελία της Εταιρείας ομολόγησε ότι έλαβε μέρος στην Εταιρεία χάριν περιέργειας, και επειδή είχε προβλέψει τα αποτελέσματα της, αποφάσισε να την καταγγείλει δύο μήνες αφότου έλαβε το δίπλωμα του. Καυστέρησε να το πράξει περιμένοντας πρώτα να εξαπλωθεί, ενώ παράλληλα έχοντας κατά νου την προδοσία της Εταιρείας απέφευγε να συκνάζει στο σπίτι του Καποδίστρια. Στο σημείο αυτό η κατάθεση του Παπά είναι ανακόλουθη γιατί η προσπάθεια του να την αποκαλύψει προκειμένου να προλάβει τα ολέθρια αποτελέσματα δεν συμβιβάζεται με το λόγο που προβάλλει σαν αίτιο καυστέρησης της εκ μέρους του προδοσίας της Εταιρείας, δεδομένου ότι όταν προσπαθούσε να προλάβει τις προδιαγραφόμενες κακές συνέπειες μιας συνωμοσίας δεν περίμενε να εξαπλωθεί πρώτα για να προχωρήσει κατόπιν στην καταγγελία της. Πιθανόν ο φόβος από τον οποίον είχε καταληφθεί ο Παπάς προκειμένου να διαφύγει τις συνέπειες του νόμου, τον υποχρέωσαν να δίνει αυτές τις εξηγήσεις όσον αφορά τη στάση του, και αποτελεί ένα ακόμη επιχείρημα για τον τρόπο ανακάλυψης της Εταιρείας που περιγράφεται στο προηγούμενο κεφάλαιο, όπου δίδεται η εντύπωση πως ο Παπάς έφτασε στη συγκεκριμένη ενέργεια του υπό το κράτος πανικού που τον κατέλαβε ενόψει της επικείμενης αποκάλυψης της συνωμοσίας από μια σειρά συμπτώσεων.

Χαρακτηριστικό της κατάθεσης του Παπά ήταν πως όταν ρωτήθηκε για τους σκοπούς της Εταιρείας περιορίστηκε στους αλυτρωτικούς στόχους και μόνο, αποσιωπώντας όσους είχαν σχέση με το πρόσωπο του βασιλιά και την προστασία της Ορθοδοξίας. Όσον αφορά το όνομα "Φιλορθόδοξος" υπήρξε ένα πρόσχημα για προσέλκυση το λαό. Ο επόμενος μάρτυρας, καθηγητής Ιωάν. Βενεόλος, κατέθεσε ως γνώριμος του Παπά από τον οποίον πληροφορήθηκε το μυστικό της Εταιρείας. Με την κατάθεση του προσδιόρισε τη θέση του Παπά ως ηγετικού στελέχους, αφού ο ίδιος ο Παπάς αυτοπαρουσιαζόταν στο Βενεόλο σαν πρόσωπο που ανέμενε αξιώματα και όριζε αρμοδιότητες. Του εκμυστηρεύτηκε μάλιστα και για ένα τυπογραφείο στον Αθωνα το οποίον ετοίμαζε την προκήρυξη του κινήματος. Ο Παπάς αρνήθηκε τα όσα του καταμαρτύρησε ο Βενεόλος, ισχυριζόμενος ότι ο μάρτυρας υιοθέτησε τα όσα έγραφε εναντίον του η εφημερίδα ΑΙΩΝ. Πρόθεση της φιλοναπαϊκής αυτής εφημερίδας ήταν να αποδεικθεί η αεωότητα του Νικήτα και η ενοχή των Παπά και Ρενιέρη. Η μαρτυρία του Βενεόλου εστρέφεται κατά του Παπά και υπέρ του Νικήτα στο σημείο που ισχυρίστηκε ότι ο Παπάς "ονόμασε" αρχιστράτηγο Μακεδονίας το Νικήτα για να τον απορρίψει αργότερα ύστερα από συμβουλή του ίδιου του Βενεόλου ως πάμπτωχο και μη έχοντα σχέση με τη Μακεδονία ως Πελοποννήσιος που ήταν ως προς την καταγωγή. Αντί αυτού σκεπτόταν να "ονομάσει"

αρχιστράτηγο τον Τσάμη Καρατάσο. Ακολούθησε στη συνέχεια η μαρτυρία του Ηλία Κολοκούβαρου ο οποίος ενοχοποίησε το Ρενιέρη και υπενέκη την αεωότητα του Νικήτα, ισχυριζόμενος ότι αν είχε συμμετοχή στην Εταιρεία ο Νικήτας θα μπορούσε να του μιλήσει απ'ευθείας, χωρίς να μεταχειριστεί γι' αυτό "άνθρωπο ξένο και πτωκό". Ο Ρενιέρης είχε συναντήσει τον Κολοκούβαρο στον Πόρο και του μίλησε για τους σκοπούς της Εταιρείας επιθυμώντας να τον κατηχήσει. Αυτό όμως δεν συνέβη εξαιτίας της δυσπιστίας του Κολοκούβαρου, παρ'όλο που στην κατάθεση του ο Ρενιέρης ισχυρίζεται το αντίθετο, επικαλούμενος τη δική του καχυποψία απέναντι στον Κολοκούβαρο.

Ακολούθησαν οι απολογίες των κατηγορουμένων. Ο Νικήτας παρουσίασε τη συμμετοχή του σαν μια επιπλέον προσφορά στην αλυτρωτική υπόθεση που δεν είχε λήξει ακόμη. Ως πατριώτης που είχε αγωνισθεί για την ελευθερία της πατρίδας του και που τώρα επιθυμούσε τη σωτηρία και των λοιπών ομογενών του έλαβε πρόθυμα μέρος σε μια υπόθεση σύμφωνη με την επιθυμία παντός Έλληνα.

Ο Καποδίστριας υποστήριζε πως κατά προτροπή του Παπά σύνταξε τον οργανισμό της Εταιρείας. Το μεγαλύτερο μέρος των σχεδίων ήταν έργο του Παπά, οι δε ιδέες του Καποδίστρια ήταν γεννήματα της φαντασίας του άνευ προσδιορισμένου σκοπού. Το σχέδιο περί μυστικών στοιχείων εξήχθη από ένα σύγγραμμα Manuel Politique, που θα χρσσίμυε στην πρόταση επί της οποίας θα συστήνετο η Εταιρεία, υπονοώντας ότι δεν είχε συντελεσθεί η σύσταση μυστικής εταιρείας.

Η πρωινή συνεδρίαση έληξε με την κατάθεση του Ρενιέρη ο οποίος αναφέρθηκε στη γνωριμία του με τον Παπά και στην αποστολή που του ανατέθηκε και που τον οδήγησε στον Πόρο και στις Σπέτσες, καθώς και στη γνωριμία του με τον Ηλία Κολοκούβαρο και τον Κολονδρούτσο.

Στην απογευματινή συνεδρίαση ο εισαγγελέας Ι.Τυπάλδος μετά την απαγγελία της κατηγορίας δεν παρέλειψε να αναφέρει τους υπέρ της ελευθερίας αγώνες του Νικήτα καθώς και τη βαρύτητα του ονόματος του Καποδίστρια εξαιτίας των μεγάλων αρετών του κυβερνήσαντος την Ελλάδα Ιωάννου. Οι δικηγόροι του Ρενιέρη Στρούμπος και Masson ακούγοντας τον εισαγγελέα σηκώθηκαν αιφνιδιαστικά και διετύπωσαν την κατηγορία ότι είχε ήδη προσχεδιαστεί η απαλλαγή του Νικήτα και του Καποδίστρια και η επίρριψη όλων των ευθυνών στο Ρενιέρη. Ζήτησαν την επανεξέταση μαρτύρων επιδιώκοντας να αποδείξουν ότι η εισαγωγή της ερρηκείας στον οργανισμό της Εταιρείας δεν απέβλεπε στον ενθουσιασμό των λαϊκών μαζών όπως υποστήριξε ο Παπάς αλλά εστρέφετο κατά των Λουθηροκαλβίνων. Η εκ νέου εξέταση των μαρτύρων δεν απέδειξε αυτό που επεδίωκε ο Στρούμπος και τότε απεκάλυψε τον εκβιασμό που υπέστη στη φυλακή ο πελάτης του από τόν υπάλληλο της ρωσικής πρεσβείας Μ.Αναγνωστάκη, προκειμένου

να πει στο δικαστήριο ότι οι οπαδοί του αγγλικού κόμματος Μανούσας και Φαρμακίδης τον υποκίνησαν σαν αυτοαρχοί της Φιλορδοξόξου Εταιρείας

Οι δικηγόροι του Ρενιέρη στην προσπάθεια τους να αποδείξουν την αλήθεια των ισχυρισμών τους, ζήτησαν την εξέταση νέων μαρτύρων, συγκεκριμένα ορισμένων συγκρατουμένων στη φυλακή, προκειμένου να καταθέσουν για τις πιέσεις που είχε υποστεί ο Ρενιέρης. Το δικαστήριο απέρριψε το αίτημα και έτσι χωρίς τους καινούργιους μάρτυρες η κατηγορία του Ρενιέρη δεν μπορούσε να αποδειχθεί⁴⁸.

Η δίκη συνεχίστηκε με την αγόρευση των δικηγόρων Φωκά, Π. Παπαρηγόπουλου, Ράμφου και Τριανταφύλλη, συνηγόρων των κατηγορουμένων Νικήτα και Καποδίστρια.

Α. Φωκάς. Υποστήριξε, ότι δεν σχηματίστηκε εταιρεία εγκληματική κατά νόμον, διότι δεν ήταν τόσσοι όσοι τους θέλουν τα άρθρα 212 και 214, οι δε δύο ή τρεις δεν είναι ο αριθμός των πολλών. Έτσι, ως μη εφαρμοζομένων επί της περιστάσεως ταύτης των άρθρων 212 και 214 ζήτησε την αθώωση του πελάτου του.

Π. Παπαρηγόπουλος. Ανέπτυξε το θέμα τών άρθρων 212 και 214.

Ράμφος. Υποστήριξε, με βάση την εξέταση του Παπά, ότι δεν υπήρχε Εταιρεία, ούτε οι υπόδικοι υπάγονται στην κατηγορία των ως άνω άρθρων, γιατί δεν συνείρχοντο υπό ρητούς θεσμούς και νόμους, αποκλείοντας τους μη μεμυημένους.

Πριν λάβουν τον λόγο οι συνηγόροι του Καποδίστρια, ο ίδιος ο Καποδίστριας διάβασε μακράν έκθεση σχετικά με την αιτία της μεταβάσεως και της διαμονής του στην Αθήνα ότι ήθελε να απαιτήσει το δάνειο του αδελφού του προς το έθνος αλλά και να αποφύγει την καταδίωξη του βρετανού Άρμοστή των Επτανήσων Douglas. Μίλησε ακόμη για την "αμερόληπτη διαγωγή του" με τις πρεσβείες Μ. Βρετανίας και Ρωσίας, τα παθήματα του από τον εγκλεισμό του στη φυλακή, το αδιάφορο των απλών σχεδίων του και την υπόληψη της οικογένειάς του⁴⁹.

Τριανταφύλλης. Εφερε κατ'αντιπαράθεση διάφορες άλλες εταιρείες συσταθείσες στην Αθήνα και στο Ναύπλιο, των οποίων οι δημιουργοί ζήτησαν την άδεια της κυβερνήσεως, αφού διαδόθηκε η ιδέα τους σε πολλούς και έτσι σχηματίστηκε μεγάλος αριθμός εξ αυτών. Το ίδιο θα έπρατταν και οι κατηγορούμενοι αν προλάβαιναν να σχηματίσουν ικανό αριθμό μεμυημένων. Σαν πολιτική αρχή των λόγων του ανέφερε, ότι σε κράτη όπου οι λαοί απαλαμβάνουν δικαιοσύνη, όπως στην Αμερική, καθεκάστην σχηματίζονται εταιρείες χωρίς την επέμβαση της κυβερνήσεως.

Ι. Τυπόλδος. Παραιτήθηκε από την διαδοχή του λόγου.

Ε. Masson. Ασχολήθηκε με το να αποδείξει την υπόθεση πολιτική και ραδιουργία Ξένης Δυνάμεως (της Ρωσίας) και να επιβαρύνει

αποκλειστικά το Νικήτα και Καποδίστρια, ως όργανα σκοπών αφορώντων κάθε άλλο παρά την απελευθέρωση των τριών τουρκικών επαρχιών. Η Εταιρεία μπορεί να δημιουργήθηκε έξω από το κράτος, όμως τροποποιήθηκε και τελειοποιήθηκε στην Αθήνα, όπου έλαβε και τον ερσηκευτικό τίτλο Φιλορεόδοξος. Οι Νικήτας και Καποδίστριας είναι οι φαινομενικοί αρχηγοί, "άλλοι δε ανώτεροι οι μυστικοί υποβολείς του δράματος". Ο Ρενιέρης υπήρξε απλός υπηρέτης των πρώτων στην εταιρεία⁵⁰.

Στρούμπος. Συμφώνησε με τον Masson στα περί της ερσηκείας και το άλλο πολιτικό μέρος και υπερασπίστηκε το Ρενιέρη σαν δευτερεύον πρόσωπο και σαν μισθωτό αντιγραφέα.

Οι δύο δικηγόροι, Στρούμπος και Masson, δέχτηκαν στη συνέχεια τις επιθέσεις του εισαγγελέα Π.Τυπάλδου όσον και του Ι.Τυπάλδου συνηγόρου του Καποδίστρια. Τέλος, αποσυρεθέντες στο δωμάτιο των διασκέψεων και ύστερα από σύσκεψη τεσσάρων ωρών σύνταξαν παμψηφεί την απόφασή τους με την οποία αθώωναν τους υποδίκους⁵¹.

Η έκθεση των πρακτικών της δίκης από τον ΑΙΩΝΑ προκάλεσε την αντίδραση του Πέτρου Στρούμπου συνηγόρου του Ρενιέρη, επειδή δεν απέδωσε με πλήρη στοιχεία την υπεράσπιση του πελάτη του. Έτσι, με επιστολή του προς τον ΑΙΩΝΑ⁴² διαμαρτυρήθηκε και ζήτησε δημοσίευση αποσπάσματος των πρακτικών που τον αφορούσαν. Από τη νέα αυτή δημοσίευση ανακαλύπτει κανείς σκόπιμες παραλείψεις από την προηγούμενη έκθεση των πρακτικών της εν λόγω εφημερίδας. Συγκεκριμένα δεν αναφέρεται στο αίτημα του Στρούμπου να εξετασθούν ως μάρτυρες μερικοί υπόδικοι ευρισκόμενοι στις φυλακές και οι οποίοι μπορούσαν να μαρτυρήσουν ότι υπάλληλος πρεσβείας επισκέφθηκε τον Ρενιέρη στη φυλακή για να τον υποχρεώσει να ενοχοποιήσει πρόσωπα γνωστά του αγγλικού κόμματος. Το αίτημα αυτό του Στρούμπου ενώ υποστηρίχθηκε σαν νόμιμο και από τον Masson, ο εισαγγελέας το απέρριψε με το επιχείρημα ότι τα περιστατικά που ζητούν να αποδείξουν οι Στρούμπος και Masson ήταν εκτός του προκειμένου.

Όμως, η επιστολή του Στρούμπου αφορούσε και σε ένα άλλο σημείο της έκθεσης των πρακτικών που δημοσίευσε ο ΑΙΩΝ και που παρουσίαζε το Ρενιέρη να ερωτάται από το δικαστήριο σχετικά με τον εκβιασμό που δέχτηκε και αυτός να αρνείται τα πάντα προσβάλλοντας και γελοιοποιώντας τον συνήγορο του. Όπως προκύπτει από τα αποσπάσματα των πρακτικών που έστειλε ο Στρούμπος στον ΑΙΩΝΑ ο εισαγγελέας δεν επέτρεψε ερώτηση σχετική στον κατηγορούμενο κρίνοντας τούτο περιττό να γίνει "διότι ο συνήγορος μπορεί να πει στην υπεράσπιση όσα είχε να ερωτήσει". Αλλά στην καταγγελία αυτή την τόσο σημαντική προς διερεύνηση ουδείς επανήλθε. Είναι δε απορίας άξιο γιατί αντιμετωπίστηκε με διάθεση απόκρυψης του γεγονότος, ενώ ως προς τον συντάκτη του ΑΙΩΝΑ, Φιλήμονα, γίνεται εύκολα κατανοητή η στάση του. Υπήρξε άνθρωπος του κόμματος των Νασιών και στο διάστημα της προανάκρισης και της δίκης ε γνώριζε λεπτομερώς τα διατρέχοντα μέσω του Πάικου, ήταν γνώστης των σκοπών της κυβερνήσεως και δια των ανακριτών

Βελισσαρίου και Βαλασαμάκη τα όσα συνέβησαν κατά την ανάκριση⁵³. Η διστακτικότητα όμως του Ρενιέρη και του Στρούμπου δύσκολα μπορεί να ερμηνευθεί εκτός και αν η ατομία μαζί με τον πανικό, που ίσως κατέλαβε ιδιαίτερα τον πρώτο μπροστά σε δημόσιες αποκαλύψεις που θα περιέπλεκαν τις εξωτερικές σχέσεις της Ελλάδας με τη Ρωσία, ενήργησαν ανασταλτικά και μεταίωσαν διασαφηνίσεις που μπορούσαν να είχαν δοθεί.

4. Αρείος Πάγος

Η απόφαση αυτή του δικαστηρίου δεν ήταν η αναμενόμενη και αιφνιδίασε δυσάρεστα τόσο το κοινό όσο και τον Θεώνα, ο οποίος την επομένη της δίκης απέλυσε τον εισαγγελέα Τυπάλδο και στη συνέχεια υπεβλήθη αίτηση αναίρεσως της απόφασης του πλημμελειοδικείου. Η απόλυση του Τυπάλδου θεωρήθηκε άδικη από μια μερίδα της κοινής γνώμης για τους εξής λόγους: α) η ανάκριση διεξήχθη από άλλα πρόσωπα και έφτασε σ' αυτόν προπαρασκευασμένη για να ενεργήσει τα περαιτέρω, β) ε γνώριζε η κυβέρνηση τις πολιτικές του πεποιθήσεις και υπήρξε δικό της λάθος η ανάθεση της διεξαγωγής της δίκης σ' αυτόν, γ) είχε τη δυνατότητα να μη ζητήσει εφαρμογή ποινής αλλά και αν ήθελε ακόμη να την επιβάλει, έπρεπε να του δοθούν και οι λόγοι για να την υποστηρίξει στο δικαστήριο⁵⁴.

Η αίτηση αναίρεσως συζητήθηκε στις 26 Ιουλίου με την εξής σύνθεση: Α. Πολυζωίδης, αντιπρόεδρος (απουσιάζοντας του προέδρου Χ. Κλωνάρη), Ι. Σομάκης, D. Jeder, Δ. Σκορδίλης, Ι. Μανούσης, Διομήδης Κυριακός, Δ. Φωτήλας, αναπληρωματικός (απουσιάζοντας του Κ. Αφρονίδη), εισαγγελέας Δ. Σούτσας. Ο εισαγγελέας Δ. Σούτσας ζήτησε την ακύρωση της αποφάσεως διότι παραβιάστηκαν τα άρθρα 212 και 214 του ποινικού κώδικα από λανθασμένη ερμηνεία και ελλιπή εφαρμογή των εν λόγω άρθρων στο σημείο εκείνο που ομιλεί για "αρκετούς" ως προς τον αριθμό των προσώπων που συστήνουν μυστική εταιρεία. Το μεν πλημμελειοδικείο αέωσε τους υπόδικους γιατί δεν βρήκε τους "αρκετούς" κατά τα άρθρα 212 της ποινικής δικονομίας στον αριθμό των τριών. Ο Αρείος Πάγος εκαλείτο να αναίρεσει την απόφαση γιατί έπρεπε να βρει στον αριθμό αυτό τους "αρκετούς"⁵⁵. Επιπλέον ζητήθηκε να επιβληθεί και πειθαρχική ποινή στους δικαστές που εξέδωσαν αυτήν την απόφαση "δυσόγγνωστον αμέλειαν και παραδρομήν". Ακολούθησε μια μακρά συζήτηση περί πειθαρχικής δικαιοδοσίας κατά την οποία ο εισαγγελέας αναφέρθηκε στις αρχές που διέπουν το αξίωμα του εισαγγελέα ως προς την πειθαρχική δικαιοδοσία του Αρείου Πάγου. Συμπέρανε, πως κατά τα άρθρα 299 και 303, δεν επιβάλλεται πειθαρχική ποινή αν πρώτον δεν απολογηθεί ή τουλάχιστον δεν προσκληθεί ο κατηγορούμενος δικαστικός λειτουργός. Όμως, κατά το άρθρο 300 του οργανισμού των δικαστηρίων, πειθαρχική εξουσία του Αρείου Πάγου ασκείται μόνον επί των εφετών και των δικαστών εκτάκτου στρατοδικείου και όχι επί πλημμελειοδικών οι οποίοι υπόκεινται στην

πειθαρχική δικαιοδοσία των εφετών.

Μετά τη δήλωση του Αρείου Πάγου περί νομικής αναρμοδιότητας του να επιβάλει ποινές στους απαλλαγέντες ή να διώξει τους δικαστές, ο Θεώνας κατέφυγε σε διοικητικά μέτρα. Διέταξε τον περιορισμό του Νικήτα στην Αίγινα⁵⁶ και την απέλαση του Καποδίστρια από την Ελλάδα. Η εφημερίδα Ο ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ανέφερε ότι πήρε χρήματα από την ελληνική κυβέρνηση για τα έξοδα του μέχρι την Αλεξάνδρεια και συναλλαγματική προς τον εκεί έλληνα πρόξενο για να του καλύψει τις οικονομικές του ανάγκες μέχρι έξι μηνών⁵⁷. Ως προς το Ρενιέρη, ενώ εφημολογείτο ότι θα εστέλετο εξορία στη Σκιάθο, δεν του επεβλήθη ποινή και εφιλοξενείτο από τον E. Masson⁵⁸.

Είναι άξιο προσοχής ότι στη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας οι παράγοντες της δίκης όχι μόνο πέτυχαν να διαφυλάξουν αλώβητο το κύρος του Κατακάζι και της ρωσικής αποστολής, αλλά αώωσαν και τους συνωμάτες. Ο ίδιος ο Θεώνας αναγκάστηκε να επιβάλει αυτές τις ανώδυνες ποινές, στη προσπάθεια του να αποκαταστήσει το βασιλικό του γόητρο και να ικανοποιήσει μια μερίδα της κοινής γνώμης. Το ότι αναγκάστηκε ο Θεώνας να τιμωρήσει τους ενόχους της συνωμοσίας δείχνει ότι σε μια πεικλή αναμέτρηση ανάμεσα στο βασιλιά και μια Μεγάλη Δύναμη ο ζυγός βάρυνε προς την πλευρά της τελευταίας.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. α) Απομνημονεύματα Γενναίου Κολοκοτρώνη, χειρόγραφο δεύτερο 1821-1862, επιμ. έκδ. Εμμ. Γ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1961, σελ. 83. β) J. Petropoulos, Πολιτική και Συγκρότηση Ελληνικού Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843), μεταφρ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 1985, τόμ. Α, σελ. 365. γ) Εφημ. ΑΘΗΝΑ, 27 Δεκεμβρίου 1839, π. η.
2. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 6, F.O. 32.96
3. α) Lyons προς Palmerston, ο. π. β) Εφημ. ΑΙΩΝ 1 Ιανουαρίου 1840 π. η.
4. α) Άπαντα Μακρυγιάννη, Εισ.-Επιμ. Ελλης Αλεξίου, Ιστορικές Εκδόσεις 1821, τόμ. 5, σελ. 242. β) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 30 Δεκεμβρίου 1839 π. η. γ) Εφημ. ΑΙΩΝ 3 Μαρτίου 1840 π. η. δ) Driault και Lheritier, Histoire diplomatique de la Grece de 1821 a nos jours, Παρίσι 1925 II, σελ. 195. ε) Υπουργείο Στρατιωτικών ΜΚ41 (με ένδειξη "Φιλορεόδοξος Εταιρεία") 29 Δεκεμβρίου 1839, αριθ. 1343 Γ. Α. Κ.
5. Lyons προς Palmerston, ιδιωτική Αθήνα 20 Φεβρουαρίου 1840, F.O. 32.96.
6. Εφημ. ΑΙΩΝ 1 Ιανουαρίου 1840, π. η.
7. α) "Διάταγμα περί παύσεως του Κ. Γ. Γλαράκη", 30 Δεκεμβρίου/11 Ιανουαρίου 1840, ΦΕΚ 2, 18 Ιανουαρίου 1840, π. η. β) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 10, F.O. 32.96. γ) Πάϊκος προς Μαυροκορδάτο, Αθήνα 6/18 Ιανουαρίου 1840, φακ. 54, τόμ. 18.1 (1840: πρεσβεία Λονδίνου) Αρχεία Υπουργείου Εξωτερικών.
8. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 20 Φεβρουαρίου 1840, αριθ. 30, F.O. 32.96.
9. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 6, F.O. 32.96 β) Driault & Lheritier, ο. π. τόμ. Β, σελ. 196.
10. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 6, F.O. 32.96. β) Εφημ. ΑΙΩΝ 3 Μαρτίου 1840, π. η.
11. Εφημ. ΑΙΩΝ 1 Ιανουαρίου 1840, π. η.
12. Εφημ. ΑΙΩΝ 17 Ιανουαρίου 1840, π. η.
13. Εφημ. ΑΙΩΝ 31 Ιανουαρίου 1840, π. η.
14. Βλ. κεφ. "Προέλευση και πηγές της Φιλορεοδόξου Εταιρείας" σελ. 115-116.
15. α) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 3 Αυγούστου 1840 π. η. β) Εφημ. ΑΙΩΝ 21 Αυγούστου 1840 π. η.
16. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 6, F.O. 32.96. β) Βλ. και προηγ. κεφάλ.
17. α) Lyons προς Palmerston, ο. π. β) προηγ. κεφάλ. Ανάμειξη κράτους
18. Εφημ. ΑΙΩΝ 3 Μαρτίου 1840, π. η.
19. Εφημ. ΑΙΩΝ 2 Ιουνίου 1840, π. η.
20. Προς την επί της Δικαιοσύνης Β Γραμματεία της Επικρατείας, Αθήναι 18 Ιανουαρίου 1840, Γραμματεία Εσωτερικών, αριθ. 70 25.1.1840, Αρχεία Υπουργείου Εξωτερικών.
21. Πάϊκος στο Μαυροκορδάτο, Αθήνα 26 Φεβρουαρίου 1840, αριθ. 60, φακ. πρεσβεία Λονδίνου 18.1, Αρχεία Υπουργείου Εξωτερικών.

22. Νόνακρις: Παλαιός δήμος της επαρχίας Καλαβρύτων του νομού Αχαΐας. Κοινή ονομασία Κλαυκίνες.
23. Lyons προς Palmerston, Αθήνα εσώκλειστον, 7 Μαρτίου 1840, αριθ. 36, F.O. 32.97.
24. Οι επιστολές στο Παράρτημα Δ
25. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 7 Μαρτίου 1840, αριθ. 36 F.O. 32.97. β) Απομνημονεύματα Γενναίου Κολοκοτρώνη, σ.π. σελ. 83-85.
26. Εφημ. ΑΙΩΝ 3 Μαρτίου 1840 και 21 Ιανουαρίου 1840, π.η.
27. Προς φρουραρχεία Ναυπλίου, Μονεμβασίας, Μεθώνης, Νεοκάστρου, Π. Πατρών, Ρίου, Πατρών, Ακροκορίνθου, Χαλκίδος, Λαμίας, Βονίτισης, Μεσολογγίου, Τριπόλεως, Σπάρτης, Αθήναι 29 Δεκεμβρίου 1839/10 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 20120, φακ. ΜΚ41 Υπουργείο Στρατιωτικών με ένδειξη "Φιλορεόδοξος Εταιρεία".
28. Δήμαρχος και πάρεδρος Κων/νος Γεωργακόπουλος προς την εισαγγελίαν του εν Ναυπλίου Πρωτοδικείου, εν Νεμέα την 26 Ιουνίου 1840, αριθ. 296, φακ. Υπουργείου Δικαιοσύνης Κ23, Γ.Α.Κ.
29. Εφημ. ΑΘΗΝΑ 5 Ιουνίου 1840, π.η.
30. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 7 Μαρτίου 1840, αριθ. 36, F.O. 32.97
31. Εφημ. ΑΘΗΝΑ 30 Δεκεμβρίου 1839, π.η.
32. Εφημ. ΑΙΩΝ 21 Ιανουαρίου 1840, π.η.
33. Εφημ. ΑΙΩΝ 3 Μαρτίου 1840, π.η.
34. Εφημ. ΑΙΩΝ 12 Μαΐου 1840, π.η.
35. Εφημ. ΑΘΗΝΑ 5 Ιουνίου 1840, π.η.
36. α) Εφημ. ΑΙΩΝ 29 Μαΐου 1840, π.η. β) J. Petropoulos, σ.π. τόμ. Α, σελ. 375.
37. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 30 Μαΐου 1840, αριθ. 68, F.O. 32.97.
38. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 1 Ιουνίου 1840, αριθ. 70, F.O. 32.97.
39. Ήταν ένας χώρος αποτελούμενος από 14 δωμάτια. Στην οθωμανική περίοδο ήταν σχολείο τουρκικό, στρατώνας στην περίοδο της επανάστασης και στην περίοδο της αντιβασιλείας. Τώρα ήταν φυλακές και ευρίσκετο στην πλατεία Αιόλου ανατολικά του ομώνυμου ναού. Χρέη επιστάτη εκτελούσε ο Π. Γεωργαντάς και ιατρού ο ιατρός Ι. Κλάδος, Εφημ. ΑΙΩΝ 30 Αυγούστου 1839, π.η.
40. Απαντα Μακρυγιάννη, σ.π. σελ. 255.
41. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, σ.π., τόμ. Β, σελ. 742-743.
42. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 31 Ιουλίου 1840, αριθ. 92, F.O. 32.98.
43. Πρόκειται για την "έκθεση Ρενιέρη" που χρησιμοποιήθηκε σαν κύρια πηγή στο κεφ. Γ, και που δημοσιεύεται στο παράρτημα εγγράφων.
44. Εφημ. ΑΙΩΝ 29 Μαΐου 1840, π.η.
45. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 18 Ιουνίου 1840, αριθ. 78, F.O. 32.97.
Το πόρισμα του βουλεύματος
Το Συμβούλιον Γι' αυτές τις αιτίες και ιδόν το άρθρο 70 του ποινικού κώδικα, και τα άρθρα 206, 251 παρ. 4, 252, 253, 255, 259 παρ. 3, 207, 208 παρ. 3, 236 παρ. 2 της ποινικής δικονομίας κηρύττον την ανάκρισιν περαιωμένην:
1) Παραπέμπει ενώπιον του εν Αθήνας Δικαστηρίου Πλημμελειοδικών τους αναφερόμενους Ν. Σταματελόπουλο

γεννηθέντα στη Μεγάλη Αναστάσοβα, κάτοικο Αθηνών, Στρατιωτικών 65 ετών, Γεώργιο Καποδίστρια γεννηθέντα στην Κέρκυρα, προσωρινώς κατοικούντα εις Αθήνας, κτηματίαν 54 ετών, τον Νικόλαον Αποστόλου Φενιέρη, γεννηθέντα στην Κορώνη, μη έχοντα οριστική διαμονή και ανεπάγγελτο 38 ετών, δια να δικάσθουν σαν υπαίτιοι ενώσεως και παρανόμου εταιρείας, τουτέστιν ηνώθησαν περί το μέσον 1839 χωρίς την άδεια της κυβέρνησης και σύστησαν σαν ιδρυτές και αρχηγοί μια μυστική εταιρεία με το όνομα "Φιλορεόδοξος"

2) Διατάσσει ν'απολυθεί προσωρινώς ο Νικήτας Σταματελόπουλος από την φυλακή και χωρίς όρους, Καποδίστριας και Φενιέρης προηγουμένης εγγυήσεως, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 237 της ποινικής δικονομίας, εάν δεν κρατούνται για άλλη αιτία.

3) Οι κατηγορούμενοι Αναστάσιος Ανδρούτσος γεννηθείς και κάτοικος Σπετσών, υπάλληλος του Πολεμικού Ναυτικού 55 ετών, και Πέτρος Βάλβης γεννηθείς στο Πραστόν (Λακωνίας) και κάτοικος Ναυπλίας, ζωγράφος 51 ετών, Κων/νος Μαυρογιάννης γεννηθείς και κάτοικος Κερκύρας, που ήδη διαμένει εδώ, ιατρός 23 ετών, συγκαταμνησθέντες σαν συνέταιροι στις ανωτέρω πράξεις παύει προς το παρόν την περαιτέρω καταδίωξιν, επειδή δεν υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις εναντίον τους.

4) Διατάσσει την προσωρινήν απόλυσιν εκ της φυλακής των εν λόγω Ανδρούτσου, Βάλβη και Μαυρογιάννη, αν για άλλη αιτία δεν κρατούνται.

5) Αποφασίνεται ότι δεν πρέπει να κατηγορηθεί ο κατηγορούμενος Μιχαήλ Παπάς γεννηθείς στις Σέρρες (Μακεδονία) διαμένων στην Αθήνα μη έχων προς το παρόν καμμιά ασχολία, ηλικίας 35 ετών, γιατί υπάρχουν λόγοι που αναιρούν την ποινή.

6) Διατάσσει όπως τα έγγραφα που κατασχέθηκαν στα σπίτια των κατηγορουμένων Καποδίστρια και Σταματελόπουλου διατηρηθεί η κατάσχεσις, αλλά εκείνα που κατασχέθηκαν στα σπίτια των κατηγορουμένων Ν.Γερακάρη κατοίκου Πατρών, και Αναγνώστη Κανελοπούλου, δημάρχου Νωνάκριδος πρέπει να επιστραφούν.

Εγένετο και εξεδόθη στην Αθήνα στις 15 Μαΐου 1840

Υπογεγραμμένοι
Μαυροκορδάτος, Πρόεδρος
Α. Βελισσάριος, Δικαστής
Γ. Γρυπάρης, Δικαστής
Κ. Μελάς, Γραμματεύς

46. Άρθρο ποινικού κώδικα:

Άρθρον 212. Εάν πολλοί ενωθώσιν άνευ αδείας της Κυβερνήσεως επί σκοπώ του να συνέρχωνται εκ διαλειμμάτων υπό ρητούς τύπους και εσμούς, αποκλείοντες τους μη ιδιαίτέρως παρεισηγμένους, δια να συνασχαλώνται περί αντικείμενα, τα οποία ανάγονται εις εξωτερικάς ή εσωτερικάς σχέσεις της επικρατείας, εις ερσηκείαν ή άλλους δημοσίους σκοπούς, ή του να έχωσι δια γραφής ή άλλων σημείων ανταπόκρισιν μετ' αλλήλων, οι μεν κωιδρυταί και οι προϊστάμενοι τοιαύτης εταιρίας τιμωρούνται με φυλάκισιν τριών μηνών μέχρι δύο ετών,

και με χρηματικήν ποινήν πενήκοντα έως διακοσίων δραχμών, οι δε λοιποί συνεταίροι με φυλάκισιν το πολύ ενός έτους, και χρηματικήν ποινήν το πολύ εκατόν δραχμών.

Άρθρον 214. Εάν η ύπαρξις οποιασδήποτε συστηθείσης εταιρίας, οι σκοποί αυτής, οι θεσμοί, τα μέλη, αι συναφορίσεις, αι αποφάσεις ή ασχολίαι, αποσιωπώνται κατ'αμοιβαίαν υποχρέωσιν ή άλλως αποκρύπτονται επίτηδες εκ της αρχής ή αναγγέλωνται ψευδώς, εις μεν τους κειδρυτάς και προϊσταμένους επιβάλλεται φυλάκισις τουλάχιστον δύο ετών, και χρηματική ποινή εκατόν μέχρι πεντακοσίων δραχμών, εις δε τους λοιπούς συνεταίρους φυλάκισις ενός έτους μέχρι τριών ετών, και χρηματική ποινή πενήκοντα μέχρι τριακοσίων δραχμών.

Άρθρον 217. Με τους κειδρυτάς και προϊσταμένους συνεξομοιούται (παρ.1) όστις αναδέχεται εν ονόματι ή δια σκοπούς αεμίτου τινός εταιρίας ιδιαίτεράν υπηρεσίαν ή ασχολίαν (παρ.2) όστις προσπαθεί να προσαγάγη ή και να προσάγει τω όντι μέλη τοιαύτης εταιρίας.

47. α) Τα πρακτικά της δίκης δημοσιεύονται στην Εφημ.ΑΙΩΝ, 25 Ιουλίου 1840,π.η. β) J.Petrooulos ο.π. τόμ.Α, σελ.375-376.
48. α) Εφημ.ΑΘΗΝΑ 13 & 31 Ιουλίου 1840 π.η. β) J.Petrooulos, ο.π. σελ.376.
49. Στο διάστημα της παραμονής του στην Ελλάδα είχε συλληφεί εξαιτίας οικονομικών οφειλών προς κάποιο Ζακόνθιο, Βλ. προηγ.κεφ.σχετικό με Καποδίστρια.
50. Εφημ.ΑΘΗΝΑ 31 Ιουλίου 1840 π.η.
51. Εφημερίδα ΑΙΩΝ 14 Ιουλίου 1840 π.η. Ο Συνταγματάρχης Νικηταρός, ο Γ.Α.Καποδίστριας και συν αυτοίς Ο Ν.Α.Ρενιέρης εκηρύχθησαν παρά του εν Αθήναις Δικαστηρίου Πλημμελειοδικών ΑΘΩΟΙ, προεδρεύοντας του κ.Ι.Μαυροκορδάτου και δικαζόντων των κ.κ. Διαγγέλου, Γρυπάρη, Βελισσαρίου και Σπηλιάδου. Η δίκη άρχισεν από της 9 π.μ.δικηγορούντων επτά δικηγόρων,η δε απόφασις ανεγνώσθη μόλις την 11 μ.μ.. Το πολυπληές ακροατήριον επευφήμισεν ολοψύχως εις τον μέγαν τούτον έφιαμβον Δικαιοσύνης.

Πρόεδρος : Ι.Μ.Μαυρομιχάλης

Μέλη : Π.Διάγγελος,Βελισσαριος,Γ.Γρυπάρης,Π.Σπηλιάδης

Γραμματέας: Β.Χοϊδάς

52. Εφημ.ΑΙΩΝ 31 Ιουλίου 1840 π.η.
53. "Ανώνυμο Υπόμνημα" J.Petrooulos,ο.π.τόμ.,σελ.740-741.
54. α) Εφημ.ΦΙΛΟΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ, απόσπασμα συνημμένο σε αναφορά του Lyons προς Palmerston,Αθήνα 31 Ιουλίου 1840, αριθ. 92, F.O. 32.95. β) Εφημ.ΑΙΩΝ 25 Ιουλίου 1840,π.η.
55. α) Η ανάφρεση του Αρείου Πάγου περιγράφεται σε αναφορά του Lyons προς Palmerston,Αθήνα 29 Αυγούστου 1840, αριθ.98, F.O. 32.98, β) Εφημ.ΑΘΗΝΑ 27 Ιουλίου και 3 Αυγούστου 1840,π.η., γ) Εφημ.ΑΙΩΝ 11 Αυγούστου 1840,π.η.
56. J.Petrooulos,ο.π.,τόμ.Α,σελ.377.
57. Lyons προς Palmerston,Αθήνα 31 Ιουλίου 1840, αριθ.92, F.O. 32.98.
58. Εφημ.ΑΙΩΝ 25 Ιουλίου 1840,π.η.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 2

ΑΡΧΗΓΟΙ ΚΑΙ ΥΠΟΚΙΝΗΤΕΣ ΤΗΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ

1. Διασύνδεση με Ξένες Δυνάμεις

Συμμετοχή ρωσικής αποστολής

Η αποκάλυψη της συνωμοσίας της Φιλορθόδοξου Εταιρείας προκάλεσε τέτοια ένταση κομματικών διενέξεων, που η χώρα είχε να υποστεί από το 1833. Η συνταγματική αντιπολίτευση και ιδιαίτερα η βρετανική εκμεταλλεύθηκαν το γεγονός για να κατηγορήσουν τη ρωσική διπλωματική αποστολή και το ρώσο πρεσβευτή Κατακάζυ, αποκτώντας έτσι πάλι την χαμένη από το 1837 επιρροή της. Άλλωστε, η συνεργασία του Lyons με το γάλλο επιτετραμμένο Sartiges, που διηύθυνε τη γαλλική διπλωματική αποστολή στην Αθήνα ενόσω ο Lagrene απουσίαζε στη Γαλλία, υπήρξε ευκολότερη απ' ότι είχε υπάρξει με τον Lagrene. Η άνεση αυτή στη συνεργασία τους διευκόλυνε τις απο κοινού ενέργειες τους που στόχευαν, υπό τις οδηγίες των κυβερνήσεων τους, στο να πιέσουν τον Θεώνα να δώσει Σύνταγμα στους υπηκόους του, αφού το θεωρούσαν ως το μόνο ισχυρό φραγμό στα ρωσικά σχέδια.

Οι ισχυρισμοί για την ανάμειξη της ρωσικής διπλωματικής αποστολής στηρίχθηκαν σε δύο δεδομένα. Το ένα ήταν το ρωσικό όραμα της ένωσης όλων των Ελλήνων της Ασίας και Ευρώπης με τον δεσμό μιας κοινής πίστης, στόχος για τον οποίο οι οπαδοί του ρωσικού κόμματος πολλές φορές στο παρελθόν προκαλούσαν ερησκευτικές ταραχές. Το άλλο ήταν μερικά χαρακτηριστικά γεγονότα και στοιχεία που φαινομενικά την καθιστούσαν συνένοχη.

Ως προς την πρώτη άποψη οι επεκτατικές τάσεις της Ρωσίας πάνω στα ανεξαρτητοποιούμενα από το Σουλτάνο εδάφη ήταν γνωστές, καθώς και η δυνατότητα υποστήριξης που διέθετε από τους ορθόδοξους Βαλκανίους, και μάλιστα τους κληρικούς, οι οποίοι έμεναν πιστοί στην ομόδοξη Ρωσία. Η Ρωσία αντιλάμβανε τη δυνατότητα για άσκηση επιρροής πάνω στην Τουρκία από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και ιδιαίτερα όταν κατείχαν το θρόνο ρωσόφιλοι Πατριάρχες, όπως ο Κωνσταντίνος ο Α' (1830-1834). Σ' αυτές τις περιπτώσεις το Οικουμενικό Πατριαρχείο δεν απεύφερε να ασκεί την επιρροή του στους απανταχού ορθόδοξους υπέρ της Ρωσίας, καθιστάμενο όργανο της για την πρόωθηση των πολιτικών της επιδιώξεων².

Το 1830 με Πατριάρχη τον Κωνσταντίνο τον Α και κυβερνήτη της Ελλάδος τον Γ.Καποδίστρια η ρωσική επιρροή ήταν σημαντικά ενισχυμένη. Το ίδιο έτος σύμφωνα με το "Ανώνυμο Υπόμνημα" συστήθηκε στη Ρωσία η Φιλορθόδοξος Εταιρεία με στόχο την ένωση της Ανατολικής Εκκλησίας υπό ένα αρχηγό ή Πατριάρχη στον οποίο θα κορηγούνταν τα αυτά δικαιώματα, η ίδια επιρροή και εξουσία την οποίαν έχει επί του κλήρου της Δυτικής Εκκλησίας ο Πάπας της Ρώμης³. Για την επιτυχία αυτού του σχεδίου η Ρωσία χρησιμοποίησε πράκτορες κληρικούς των οποίων η δραστηριότητα δεν περιορίστηκε μόνο στον κλήρο. Αυτή η κινητοποίηση άρχισε, σύμφωνα με τον Μακρυγιάννη, με την αποστολή κάποιου Λουκά Λεονταρίδη τον οποίον εξαιτίας της αδυναμίας του να δουλέψει για την "υπόθεση", διεδέχθη ο Οικονόμος. Αλλωστε, η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα με την εγκαθίδρυση της αντιβασιλείας είχε αλλάξει σε βάρος της ρωσικής πολιτικής και την αντιπολίτευση του βαυβαρικού καθεστώτος έπρεπε να διαξαγάγει μια προσωπικότητα σαν τον Οικονόμο. Αυτός μαζί με τον αρχιμανδρίτη Ανατόλιο ανέλαβε να στρατολογήσει τους πολιτικούς, ο δε Ανατόλιος τους στρατιωτικούς⁴. Τα οικονομικά μέσα που διέθεταν ήσαν άφθονα και ο Lyons είχε καταγγείλει στον Πάπικο την αποστολή 2000 δολλαρίων στα τέλη του 1839 στο ταμείο του ρωσικού κόμματος στη Μάνη και στη Σπάρτη⁵. Η μετάκληση του Μιχαήλ Σούτσου από τη Ρωσία το 1838 συνετέλεσε στην αύξηση του αριθμού των πρακτόρων και στη δημιουργία μιας καινούργιας ρωσικής φατρίας, που θα εργαζόταν για την απελευθέρωση της Θεσσαλίας και Μακεδονίας, όπου θα γινόταν ηγεμόνας ο Μιχαήλ Σούτσος υπο ρωσική επικυριαρχία, έως ότου η Ρωσία στείλει τον καθεαυτό βασιλιά. Οι δραστηριότητες αυτές θα υποστηρίζονταν από τη Φιλορθόδοξο Εταιρεία και από ρωσικά χρήματα, κέντρο της δε θα ήταν το σπίτι του Ανατολίου, ο οποίος θα συνεργαζόταν με τον προσωπικό γραμματέα του Σούτσου, Φορμάνο, για την κατήχηση των στρατιωτικών⁶.

Όμως, τα υποψήφια μέλη της Εταιρείας έπρεπε να πεισθούν ότι η επίτευξη ενός τόσο μεγάλου στόχου είχε την έγκριση και την υποστήριξη του τσάρου. Η αναφορά λοιπόν στο όνομα του τσάρου θεωρήθηκε απαραίτητη προκειμένου να γίνει πιο εύκολη η δραστηριοποίηση των μελών της Εταιρείας μιας και ο τσάρος πρόσφερε την βοήθεια και προστασία του. Έτσι, η κινητοποίηση κάθε νέου μέλους της Εταιρείας κατά τη σύσταση των προεδριών, προϋπέθετε τη σύνταξη δύο επιστολών, μία προς τον Πατριάρχη και μία προς τον Γ.Καποδίστρια με το αίτημα να μεσιτεύσουν στον αυτοκράτορα Νικόλαο για βοήθεια και προστασία⁷. Αυτό επιβεβαιώνεται από τα έγγραφα που κατασχέθηκαν στα οποία οι οδηγίες και τα διπλώματα υπόσχονταν ότι το Πατριαρχείο της Κων/λεως θα επαινέσει την υπόθεση της Εταιρείας στον ρώσο αυτοκράτορα⁸. Αλλά και στην κατήχηση υπήρχε η ακόλουθη ερώτηση και απάντηση: Από ποιόν θα υποστηριχθεί; απ. "από τον ΝΑΡ " Η ερμηνεία που δόθηκε είναι: Νικόλαος Αυτοκράτωρ Ρωσίας" και έρχεται να ενισχύσει την άποψη ότι οι ιδρυτές της Φιλορθόδοξου Εταιρείας ενέπλεξαν το όνομα του τσάρου με σκοπό να δώσουν κύρος και βαρύτητα σε όσα υπόσχονταν⁹.

Ως προς τη συνενοχή της ρωσικής διπλωματίας, οι ισχυρισμοί που διατυπώθηκαν από τις διάφορες πλευρές ήταν οι εξής:

α) Ένα από τα βασικά στοιχεία απόδοσης της υπόθεσης στις ρωσικές ραδιουργίες υπήρξε η ομολογία του Νικήτα Σταματελόπουλου στην ανάκριση ότι ο Κατακάζου και ο Α γραμματέας της πρεσβείας Λέλης τον ώθησαν να λάβει μέρος στη συνωμοσία. Το στοιχείο αυτό ενισχύουν οι πληροφορίες τόσο από το "Ανώνυμο Υπόμνημα" όσο και από τη διπλωματική αναφορά του Wallenberg¹⁰, ότι οι Κατακάζου και Λέλης ήταν μέλη της Εταιρείας και ότι οι συνελεύσεις γίνονταν ως επί το πλείστον στο σπίτι του Λέλη σε μεταμεσονύκτιες ώρες, και συγκεκριμένα εκείνη η συνέλευση, που έγινε για να παρθούν αποφάσεις μετά από σοβαρά, για την μελλοντική εξέλιξη της "υποθέσεως" γεγονότα όπως: 1) το γράμμα του Κακογεώργη για τον Ρενιέρη, που προκάλεσε μεγάλη ταραχή στους διευθύνοντες την Εταιρεία, 2) η αναφορά του Κολοκούβερου προς τη γραμματεία των Στρατιωτικών μέσω του συνταγματάρχου Χατζηπέτρου, και 3) η διαγωγή του Μ. Παπά εξαιτίας του οποίου ο Λέλης ήλθε σε σύγκρουση με τον Καποδίστρια για την εμπιστοσύνη που του έδειξε¹¹.

β) Ο Ρώσος πρόξενος Παπαρρηγόπουλος συμμετέχοντας κι αυτός στη διενέργεια της ρωσικής προπαγάνδας έκανε προσπάθειες, σύμφωνα με μαρτυρία του Lyons, να προωθήσει την πίστη ότι ο Καποδίστριας θα αναστηθεί το 1840, ερμηνεύοντας μια προφητεία γραμμένη γι' αυτό το σκοπό στο Μεσολόγγι. Στην προσπάθεια του μάλιστα να βολιδοσκοπήσει τη θρησκευτική ευαισθησία του Αγγελου Γέροντα, του αστυνομικού διευθυντή¹², τον πήρε στο σπίτι του για να του δείξει το χρησμό και να του ζητήσει να τον προσκυνήσει. Φανατικός ρωσόφιλος με την ηθική και υλική υποστήριξη της ρωσικής πρεσβείας είχε επηρεάσει πολύ κόσμο γιατί τον έβλεπαν σαν το στυλοβάτη και υπερασπιστή της ορθοδοξίας¹³.

γ) Προσπάθειες των Ναπαίων να προειδοποιήσουν το λαό πριν από το πραξικόπημα, διαφαίνονται στην περίπτωση του Ιωάννη Φραγκόπουλου από τη Νάξο όπως αυτός κατέθεσε και όπως το διηγείται ο Lyons. Αυτός ήταν ανηψιός του υποπρόξενου της Μ. Βρετανίας στο νησί αυτό και σύμφωνα με την κατάθεση του τρεις μήνες πριν όταν επρόκειτο να έρθει στην Αθήνα σαν ένορκος σε κάποια δίκη, του είπαν πως ήταν προτιμότερο γι' αυτόν να πληρώσει παρα να πάει στην Αθήνα. Προειδοποιήθηκε μάλιστα από τον φίλο του Κορνήλιο, αδελφό του γραμματέα του Ρώσου προξένου στην Αθήνα, ότι θα διέτρεχε κίνδυνο ερχόμενος, γιατί θα ξεσπούσαν ταραχές στην πρωτεύουσα. Οι μόνοι που θα μπορούσαν να τον συμβουλέψουν και να τον προστατεύσουν ήταν οι Κατακάζου και Γ. Γλαράκης, τους οποίους έπρεπε να επισκεφθεί¹⁴.

δ) Είναι γνωστό ότι τον καιρό εκείνο προετοιμάζονταν στην Ελλάδα κινήματα που είχαν στόχο τους την απελευθέρωση των Ελλήνων που ζούσαν υπό ξένο ζυγό. Τα κινήματα αυτά είχαν πάρει καινούργια ώθηση εξαιτίας της κρίσης στο χώρο της Εγγύς Ανατολής, ανάμεσα στο 1838 και το 1840, όταν φάνηκε ότι ο Μοχάμετ Αλυ της Αιγύπτου θα μπορούσε να δώσει τελειωτικό κτύπημα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, βοηθούμενος από γαλλικά

κεφάλαια και στρατιωτικές δυνάμεις. Έτσι, άρχισαν οι υπερεθνικιστές τις προετοιμασίες στην Ελλάδα. Ο Ιωάννης Βελόντζας του γαλλικού κόμματος οργάνωνε ένοπλες ομάδες στη Θεσσαλία, ο Τσάμης Καρατάσος στη Θεσσαλονίκη, σπλαρχηγοί στην Κρήτη προετοίμαζαν εξέγερση και στην Αθήνα ο Μακρυγιάννης ήταν και αυτός μπλεγμένος σε κάποια αλυτρωτική εταιρεία. Όμως, ενώ όλοι αυτοί πρόθυμα συμμετείχαν σε τέτοιου είδους συνωμοσίες δεν δέχονταν να πάρουν μέρος στους σκοπούς της Φιλορθεόδοξου Εταιρείας. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του μοναχού Ιλαρίωνα ο οποίος είχε καπετανιλίκι στο Άγιο Όρος και τα Μακεδονοχώρια και ορκίστηκε από τον Ανατόλιο στη Φιλορθεόδοξο Εταιρεία. Δέχθηκε μάλιστα να πάρει ρωσικό δίπλωμα και χρήματα για τη μύηση νέων μελών, καθώς και την συγκέντρωση υπογραφών υπέρ της Ρωσίας. Όταν, όμως, πληροφορήθηκε από τον Μακρυγιάννη τους σκοπούς της Εταιρείας αποτραβήχτηκε με αποτέλεσμα να υποστεί καταδίωξη από τον πρέσβη της Ρωσίας στην Κων/λη, ο οποίος είχε ενημερωθεί από τον Ανατόλιο16.

ε) Οι φανατικοί εχθροί των Ναπαίων ισχυρίζονταν ότι η τσαρική διπλωματία, που την εκπροσωπούσε στην Ελλάδα ο ρώσος πρεσβευτής Κατακάζυ, με όργανο την Φιλορθεόδοξο Εταιρεία είχε αποφασίσει να δολοφονήσει μέσα στην εκκλησία του Θεώνα την πρωτοχρονιά του 1840. Στην ενέργεια αυτή θα προχώρούσε επειδή ήταν απόφαση του ίδιου του αυτοκράτορα, όταν αυτός πείστηκε πλέον πως ο Θεώνας δεν ήταν διατεθειμένος να ασπασθεί την ορθεόδοξία και ότι η εκδίωξη του από το θρόνο δεν ήταν εύκολη υπόθεση17.

στ) Η επίσκεψη του Κατακάζυ στον Θεώνα στις 28 Δεκεμβρίου 1839 όπου έμεινε πάνω από δύο ώρες, για να βγει το συμπέρασμα ότι μίλησε υπέρ του Γλαράκη. Ήταν μια υπόθεση που ενισχύθηκε αργότερα από την επίσκεψη του Γλαράκη στον Κατακάζυ18.

ζ) Η ζωηρή επιθυμία της ρωσικής αποστολής να διεξαχθεί η δίκη με εισαγγελέα τον Π.Τυπάλδο, που στο παρελθόν είχε καταδικασθεί επειδή συμμετείχε στην εξέγερση του ρωσικού κόμματος στην Ελλάδα το 1834, θεωρήθηκε ενέργεια που απέβλεπε στην κάλυψη της υπόθεσης19.

η) Το αγγλικό κόμμα και όσοι το εκπροσωπούσαν ήταν εκείνοι που υποστήριζαν ότι ρωσόφρονες που βρίσκονται στην κορυφή της συνωμοσίας είχαν στενή σχέση με τη ρωσική αποστολή. Όμως πάντοτε έκαναν διάκριση μεταξύ οπαδών του κόμματος των Ναπαίων και φανατικών οπαδών της Ρωσίας, με την έννοια της μη συμμετοχής των πρώτων στους σκοπούς της συνωμοσίας ή άγνοιας και μη αποδοχής απ'αυτούς των ανατρεπτικών σχεδίων της. Επέμεναν λοιπόν στους ισχυρισμούς τους, πως όσο τα ελληνικά δικαστήρια δεν έπαιρναν προφυλακτικά μέτρα κατά της ρωσικής πρεσβείας και όσο δεν συλλαμβάνονταν όλα τα πρόσωπα που συνδέονταν με τον Κατακάζυ, οι κορυφές της συνωμοσίας συνέχιζαν να απολαμβάνουν την ελευθερία τους και να απειλούν την ύπαρξη του βασιλιά και του θρόνου20.

θ) Ο Ζωγράφος σε επιστολή του προς τον Μαυροκορδάτο κρατάει μια απόσταση από το γεγονός, δεν παραλείπει όμως να αναφέρει τόσο τη γνώμη "λεοντικών" όσο και των "μη λεοντικών"21

κατακρίνοντας τους τελευταίους "ως επι πλέον αμερόληπτους". Οι "λεοντικοί" βεβαιώνουν και αποδεικνύουν ότι η αρχή της Εταιρείας ανάγεται στο 1838 ότι ο Ρώσος πρέσβυς από τότε ήταν σοβαρά αναμειγμένος και ότι είχε απλώσει ρίζες στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Οι "μη λεοντικοί" φρονούν ότι επρόκειτο για κάποια ασήμαντη υπόθεση που δεν είχε τα περιθώρια και τη δυνατότητα για να εξαπλωθεί. Ενδεχομένως να μην είχαν εμπλακεί σε τέτοια σχέδια αρχηγοί της Αρκτικής διπλωματίας, αλλά ότι κατώτεροι πιθανοί υπάλληλοι σαν τους "Άεληδες" και "Οικονομίδηδες" πιθανόν να γνώριζαν την υπόθεση και έσπρωχναν τους "ανόητους" που την είχαν σχεδιάσει στο να την εφαρμόσουν²².

1) Ο ίδιος ο Όθωνας είχε εκφράσει την πεποίθησή του, σε συνομιλία του με τον αντιστράτηγο Richard Church, τον υπουργό Ναυτικών και τον Φαρμακίδη, ότι η Φιλοδοξίας Εταιρεία είχε την πηγή της στη ρωσική κυβέρνηση και ότι είχε οργανωθεί από τους πράκτορες αυτής της κυβέρνησης με σκοπό την ανατροπή του βασιλείου του²³.

Όλα αυτά που προαναφέρθηκαν θεωρήθηκαν στοιχεία, που επέτρεψαν την διατύπωση ισχυρισμών ότι όχι μόνον η ρωσική διπλωματική αποστολή είχε ανάμειξη στη συνωμοσία, αλλά και ο ίδιος ο τσάρος που γνώριζε και υποστήριζε αυτές τις παράνομες κινήσεις. Αξίζει, όμως, να αναφερθεί και η γνώμη των υποστηρικτών της φιλομοναρχικής πολιτικής οι οποίοι είχαν την πεποίθησή πως η αυλή της Αγίας Πετρούπολης πίστευε ότι προς το παρόν τα συμφέροντα της βρίσκονταν στην υποστήριξη της μοναρχίας στην Ελλάδα παρά τα όποια λάθη της. Ήλπιζε πως με την πάροδο του χρόνου ίσως εύρισκαν σημεία προσέγγισης για την εξάλειψη των αντιθέσεων. Ο τσάρος ήθελε τον Όθωνα δυνατό και επιτυχημένο βασιλιά, αν και υπήρχε η δυσσέσκεια εξαιτίας των διαφορετικών ερσηκευτικών πεποιθήσεων. Τα γεγονότα του 1833 αποτελούν την απόδειξη των ισχυρισμών τους, όταν ο Β.Κολοκατρώνης ζήτησε την υποστήριξη της Ρωσίας για εξέγερση εναντίον της κυβέρνησης. Τότε ο τσάρος Νικόλαος αντί να δώσει την συγκατάθεση του αντίθετα ενεθάρρυνε όλους τους Έλληνες να αφοσιωθούν στο νεαρό βασιλιά τους επικαλούμενος αόριστα "δεσμούς κοινής ερσηκείας" με την Ελλάδα και αντικρούοντας ο ίδιος το ρωσικό κόμμα το οποίο περίμενε ισχυρή υποστήριξη. Ετσι, και τώρα μια τέτοια πολιτική που απέβλεπε στην εκθρόνιση του ηγεμόνα δεν μπορούσε να βρει κάρη από τον αυστηρό υπέρμαχο της πολιτικής νομιμοφροσύνης αυτοκράτορα Νικόλαο¹⁷, γιατί κάθε βοήθεια προς τους συνωμότες πιθανόν να κινούσε γεγονότα που δεν θα μπορούσαν να τεθούν υπό έλεγχο²⁴.

Οι ίδιοι επικαλούνταν και το ενδιαφέρον των Ρώσων να διατηρήσουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τη θέση που κέρδισαν με τη συνθήκη του Unkiar-Skelessi²⁵. Ήταν λογικό, λοιπόν, να συμμερίζονται την απροθυμία των Βρετανών να υποστηρίξουν τη φιλοδοξία της Ελλάδας να διευρύνει τα σύνορα της σε βάρος των Τούρκων.

Θα μπορούσε, όμως, κάποιος να κάνει ορισμένες

παρατηρήσεις πάνω σ' αυτούς τους ισχυρισμούς:

α) Η αντίθεση της Ρωσίας απέναντι στον Θεωνα ήταν πάντα στο ερσκευτικό πεδίο και όχι στο πολιτικό. Ένα από τα άρερα της κατήχησης της Φιλορθόδοξου Εταιρείας έκανε αναφορά σε Ορθόδοξο Βασιλιά ενόπιον του οποίου θα εκρίνετο μια μέρα ο προδότης της Εταιρείας. Άρα, δεν ήταν στόχος ο βασιλικός εσμός αλλά η αλλαγή του μονάρχη.

β) Η επικαλούμενη προσφυγή του Θ.Κολοκοτρώνη προς τον τσάρο το Φεβρουάριο του 1833 δεν αποτελεί απόδειξη της άγνοιας του Νικολάου για τα συνωμοτικά σχέδια των Φιλορθόδοξων, διότι:

1) Ο Θεωνας δεν είχε αναλάβει ακόμη επισήμως τα καθήκοντα του και τα χρονικά περιωρία, εντός των οποίων ήλπιζε η Ρωσία να ασπασθεί ο βασιλιάς την Ορθοδοξία δεν είχαν εκλείψει.

2) Το 1833 είχαν ξεκινήσει οι εκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις και η ρευστή κατάσταση δεν ενθάρρυνε την οριστική λήψη αποφάσεων για την αντιμετώπιση της νέας υπό διαμόρφωση κατάστασης.

3) Η υποβάθμιση του ρωσικού κόμματος από την αντιβασίλεια συνέπεσε με την ταυτόχρονη απουσία ισχυρής φυσιογνωμίας που θα μπορούσε να αναλάβει την ηγεσία του.

γ) Ο Κατακάζυ έφθασε στην Ελλάδα ως εκπρόσωπος της ρωσικής πολιτικής τον Απρίλιο του 1833, ο δε Κ.Οικονόμος το 1834. Τα δύο αυτά πρόσωπα απελάμβαναν της πλήρους εμπιστοσύνης του Νικολάου και είχαν την δυνατότητα να εφαρμόσουν μια πιο τολμηρή πολιτική αλλά και να επηρεάζουν τις μάζες περισσότερο από οιονδήποτε άλλον. Μέγας ερσκευτικός ηγέτης ο ένας, ικανός διπλωμάτης ο άλλος αλλά και Έλληνας, ιδιότητα που του επέτρεψε να επανδρώσει τη ρωσική πρεσβεία με Έλληνες, ως προς την καταγωγή, όπως ο Παπαρρηγόπουλος και ο Λέλης. Όλοι αυτοί τέθηκαν επικεφαλής των Φιλορθόδοξων Ναπαίων και συνετέλεσαν στην ανασύσταση της Φιλορθόδοξου Εταιρείας στην Ελλάδα. Τώρα, όμως, η εκκλησιαστική μεταρρύθμιση και η άρνηση του βασιλιά Θεωνα να ασπασθεί το ορθόδοξο δόγμα, επέβαλε σαν επίτευξη πρώτων στόχων την άρση του Αυτοκεφάλου και την αντικατάσταση του καθολικού ως προς το ερσκευμα μονάρχη με άλλον χριστιανό ορθόδοξο. Το πρώτο θα ανελάμβανε ο Κ.Οικονόμος, το δεύτερο η διπλωματική αποστολή με αρχηγό τον Κατακάζυ.

δ) Δεδομένου του γεγονότος ότι τη συνενοχή της ρωσικής αποστολής σ' αυτή τη συνωμοσία αποδέχονταν ακόμη και οπαδοί του Κατακάζυ, γεννιέται το ερώτημα: "Ενεργούσε ο Κατακάζυ ανεξάρτητα, χωρίς να παίρνει οδηγίες από την Αγία Πετρούπολη"; Ο Κατακάζυ σαν έξυπνος και ικανός διπλωμάτης που υπήρξε, ποτέ δεν θα αποτολμούσε να εκτεθεί ανατρέποντας την τσαρική πολιτική. Όμως, χωρίς να θίξει τη μοναρχική και νομιμόφρονη ευαισθησία του αυτοκράτορα Νικολάου, ακολούθησε την τακτική που θα του επέτρεπε, χωρίς μεν να εργάζεται εμφανώς για την ανατροπή του Θεωνα, να ενεργεί έμμεσα καλύπτοντας τις μυστικές εταιρείες και συνωμοσίες και ωθώντας τη ρωσική πολιτική μερίδα σε τολμηρές σκέψεις και αποφάσεις και με προκάλυμμα τους αλυτρωτικούς στόχους²⁶.

Μερικοί ενδεικτικοί τρόποι της εφαρμογής αυτής της τακτικής ήταν οι εξής: α) Κρατούσε ανοικτά τα "σαλόνια" του για όλους τους πολιτικούς εχθρούς της Ρωσίας, θέλοντας να δώσει την εντύπωση ότι η Ρωσία δεν προσφέρει φιλοξενία μόνο στους οπαδούς της²⁷. β) Επιδίδοντας να τονίζει την κοινή εμπιστοσύνη που τον ένωνε με άτομα έμπιστα της βαυαρικής αυλής, χρησιμοποιούσε σαν κανάλι επικοινωνίας με το βασιλιά το βαυαρό πρεσβευτή de Waldkirsch ο οποίος πήγαινε από το παλάτι στην ρωσική αποστολή και είχε μακριές εναλλακτικές συνδιασκέψεις με τον Θεωνα και τον Κατακάζυ²⁸. γ) Δεν παρέλειπε να εφιστά την προσοχή του Θεωνα στις απειλές του ορθόδοξου κλήρου και να τον προειδοποιεί για τις δραστηριότητες των μυστικών εταιρειών που απέβλεπαν σε αλυτρωτικούς στόχους²⁹.

Αυτά επιβεβαιώνουν για άλλη μια φορά το ενδιαφέρον του Κατακάζυ να διαφυλάξει τις σχέσεις εμπιστοσύνης τόσο με τον Θεωνα όσο και με την ελληνική κυβέρνηση, στην οποία δεν συμμετείχαν μόνο οι ρωσόφρονες Γλαράκης και Πάικος, αλλά και οι Ζωγράφος, Κριεζής, Σπανιολάκης και ο Βαυαρός Schmalz. Ήταν διπλωματικός ελιγμός και ένας αξιόπιστος τρόπος δράσης που του επέτρεπε να προωθεί τα συνωμωτικά σχέδια κατά του Θεωνα διασκεδάζοντας τις εις βάρος του υποψίες.

Αγγλική "μηχανογραφία"

Το ρωσικό κόμμα αντέδρασε με τη σειρά του προκειμένου να αντιμετωπίσει τη συνταγματική αντιπολίτευση. Με το δημοσιογραφικό του όργανο ΑΙΩΝ, ύστερα από σιγή λίγων ημερών προσπάθησε να υποτιμήσει το γεγονός στην αρχή αποδίδοντας το στους Ρενιέρη-Παπά, οι οποίοι τάχα παρέσυραν τους Νικήτα-Καποδίστρια. Αργότερα επανήλθαν με την άποψη ότι το αγγλικό κόμμα είχε χρησιμοποιήσει τους Ρενιέρη-Παπά για να ενοχοποιήσουν το κόμμα των Ναπαίων³⁰.

Το σύνθημα για την ύπαρξη της "αγγλικής μηχανογραφίας" το έφριξε ο Γλαράκης όταν αναγκάστηκε να αναφέρει στην κυβέρνηση ότι δεν κατάφερε να ανακαλύψει στη διερεύνηση που πραγματοποίησε ενοχοποιητικά στοιχεία, φοβούμενος μήπως εκθέσει τον εαυτόν του ή τους συντρόφους του απέδωσε τα λεγόμενα σε "βρετανική ραδιουργία"³¹. Η εφημερίδα ΑΙΩΝ στηρίχθηκε σ'αυτήν την επίσημη εκφρασμένη άποψη και το παρουσίασε έτσι όπως συνέφερε τη "ρωσική πλευρά". Αλλωστε, αυτό ομολόγησε ο Φιλήμων, εκδότης του ΑΙΩΝΑ, στον συγγραφέα του ανώνυμου υπομνήματος, όταν είχαν βρεθεί συγκρατούμενοι στο ίδιο κελλί για διαφορετικούς ο καθένας λόγους, μαζί με τους συλληφθέντες για τη Φιλορθόδοξο Εταιρεία Καποδίστρια, Ρενιέρη, Παπά. Ο Μακρυγιάννης αναφέρει ότι ο Καμπούρογλου ήταν εκείνος στον οποίο εμπιστεύθηκε ο Καποδίστριας μέσα στη φυλακή την κατήχηση και τα έγγραφα της φιλορθόδοξου Εταιρείας³². Το πιθανότερο λοιπόν είναι ο

Καμπούρογλου να έγραψε το "Ανώνυμο Υπόμνημα", όπου μέσα σ' αυτό δεν παραλείπει να αναφέρει όσα του εμπιστεύονταν οι συγκρατούμενοι του ή όσα λέγονταν μεταξύ τους. Η πληροφορία που μας δίδει ως προς την ομολογία του ίδιου του Φιλίμονα, ότι δηλαδή ο ΑΙΩΝ στηριζόμενος στις διαβεβώσεις του Γλαράκη θα παρουσιάσει την υπόθεση ως "αγγλική μηχανογραφία" γιατί αυτό επιβάλλει το κομματικό συμφέρον, αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον³³. Αυτή η μαρτυρία ενισχύεται και από τις διαβεβώσεις του Ρενιέρη ενώπιον του Καποδίστρια και όλων των λοιπών φυλακισμένων ότι ουδεμία σχέση είχε ποτέ με "αγγλιστές"³⁴.

Στην προσπάθεια τους λοιπόν αυτή να απολογηθούν οι Ναπαίοι απέδωσαν την "υπόθεση" στους κατηγορούς τους επικαλούμενοι μια σειρά από επιχειρήματα για να αποδείξουν ότι η Βρετανία είχε συμφέρον να ενοχοποιήσει τη Ρωσία για να εξουδετερώσει την επιρροή της. Σύμφωνα λοιπόν με τους ισχυρισμούς το αγγλικό κόμμα σχεδιάζοντας αυτή την πλεκτάνη σε βάρος τους επεδίωκε τα εξής:

1) Την εξασφάλιση μιας βίαιης επίθεσης εναντίον της αντιπολίτευσης του Ιονικού κοινοβουλίου. Την αντιπολίτευση στο κοινοβούλιο των Επτανήσων εκπροσωπούσε το ρωσικό κόμμα που το αποτελούσαν ορθόδοξοι υπερεθνικιστές και φανατικοί φιλελεύθεροι. Το γεγονός ότι η οικογένεια Καποδίστρια ανήκε σ' αυτό το κόμμα τους έδωσε την ιδέα να χρησιμοποιήσουν τον Γ.Καποδίστρια που με τις ενέργειες του θα εξέθετε την αντιπολίτευση³⁵.

2) Ένας άλλος λόγος που επικαλούνταν οι ρωσόφρονες εναντίον του "επαναστατικού" κόμματος του Sir Ed. Lyons και του Desartiges ήταν η εξαπάτηση του βασιλιά με το φόβο μιας συνωμοσίας που δεν υπάρχει ή και αν υπάρχει, κι εδώ είναι η αντίφαση, είναι πράξη ανοησίας "μερικών τρελλών". Ο φόβος αυτός θα ωσούσε τον βασιλιά να απομακρύνει έντιμους ανθρώπους και να τον "ρίψει" στα χέρια δημοσιογράφων και "πολιτικών φανφαρόνων" για να τον οδηγήσουν σιγά-σιγά στην αποδοχή συντάγματος και από εκεί στην αναρχία³⁶.

3) Τρίτο επιχείρημα που πρόβαλλαν ήταν η επιθυμία του αγγλικού κόμματος για την απομάκρυνση του υπουργού Εσωτερικών Γ.Γλαράκη από το πολιτικό προσκήνιο. Θα ήταν έτσι πιο εύκολη η ενοχοποίηση του κυβερνητικού κόμματος ως επίβουλου του θρόνου, αλλά και η "άλωση" ολόκληρης της υπουργικής δύναμης εν όψει των δημοτικών εκλογών της Ελλάδας που πλησίαζαν και που μ' αυτόν τον τρόπο ήλπιζαν οι οπαδοί του αγγλικού κόμματος να διεξαγάγουν τις εκλογές μονομερώς³⁷.

4) Τέταρτος στόχος της "μηχανογραφίας" ήταν να εξαναγκάσουν σε παραίτηση τον Πατριάρχη Κων/λεως Άνθιμο, γιατί τον θεωρούσαν δημιούργημα της Ρωσίας³⁸.

Οι Ναπαίοι αφού διατύπωσαν τους λόγους για τους οποίους είχε συμφέρον η αντιπολίτευση να επινοήσει αυτή τη σκευωρία, άρχισαν να παρουσιάζουν και τον τρόπο με τον

οποίον έγινε, καθώς και το πως επεπλάκησαν τα κύρια πρόσωπα, χωρίς αποδεικτικά στοιχεία και με πολλές υποθέσεις αλλά και αντιφάσεις. Σύμφωνα λοιπόν με το σχέδιο εξύφανσης της συνωμοσίας από τη Μ.Βρετανία οι Φαρμακίδης και Μανούσος υποκίνησαν τον Ρενιέρη και τον οδήγησαν στο να παροτρύνει τους Καποδίστρια και Παπά να λάβουν μέρος στην Εταιρεία³⁹. Προσαρμόζοντας και ο ΑΙΩΝ τα δημοσιεύματα του προς αυτήν τη γνώμη χαρακτήριζε "αγύρτηδες και μηδαμινούς" τους Ρενιέρη και Παπά οι οποίοι αφού γνωρίστηκαν μεταξύ τους "προσκολλήθηκαν" στους Καποδίστρια και Νικήτα⁴⁰. Αλλά και ο γνωστός ρωσόφιλος Παπαδόπουλος-Βρεττός εξέφραζε τη γνώμη ότι το αγγλικό κόμμα εκμεταλλεύτηκε την οικονομική στενοχώρια του Γ.Καποδίστρια για να τον χρησιμοποιήσει εναντίον του Γ.Γλαράκη⁴¹.

Σύμφωνα με ορισμένες πληροφορίες ο Καποδίστριας μέσα από τη φυλακή κατέβαλε προσπάθειες να ενοχοποιήσει την Μ. Βρετανία, δίνοντας την εντύπωση ότι τον συνέδεαν σχέσεις με τον Lyons. Με το να θέλει να ειδοποιήσει την βρετανική πρεσβεία για τη φυλάκιση του ενίσχυε την άποψη περί "αγγλικής μηχανορραφίας". Όμως, δεν αρκείτο μόνο σ' αυτό αλλά άφηνε διάφορα υπονοούμενα και λόγια τα οποία μετέβαλε πολλές φορές για να καταλήξει στο ότι η Μ.Βρετανία δεν είχε τίποτα κοινό με την Φιλαρεθέδοξο Εταιρεία⁴². Και όσον αφορά την ενημέρωση της βρετανικής αποστολής για τη φυλάκιση του, πράγματι ζήτησε να του δοθεί κάποιο είδος προστασίας που ίσως και να δικαιούτο σαν Επτανήσιος υπήκοος. Όμως, ο Lyons του απάντησε ότι του ήταν αδύνατον να εμποδίσει το έργο της δικαιοσύνης⁴³. Όσο για τον Ρενιέρη, όπως προαναφέρθηκε, επανελάμβανε ότι ουδεμία σχέση είχε με "αγγλιστές".

Αξίζει όμως να αναφερθεί και η γνώμη του εκπροσώπου της Αυστρίας η οποία στο παρόν θέμα, εκπροσωπείται από τον Wallenburg όπως εκφράζεται στην αναφορά του προς τον Metternich. Αυτός αναφέρει ότι η αντιπολίτευση, που εκπροσωπείτο από το συνταγματικό αγγλογαλλικό κόμμα, επεδόθη στην αναζήτηση σημείων ενοχής του ρωσικού κόμματος με έντονο ζήλο και μεγάλη βιαιότητα. Αυτό έγινε αιτία να προκληθεί υποψία στην κυβέρνηση γι' αυτό το κόμμα, το οποίο από πάντα επεδίωκε το σύνταγμα και είχε βρεθεί αναμειγμένο το 1838 τόσο στις ταραχές της Υδρας όσο και της Ν. Πελοποννήσου⁴⁴. Το αγγλικό κόμμα, σύμφωνα πάντα με τον Wallenburg, επειδή ήθελε να αποδείξει ότι ο Κατακάζυ ήταν ο χωρίς αμφιβολία αρχηγός της συνωμοσίας επεκαλέσθη τις προθέσεις του ρωσικού κόμματος που ήταν: α) η κατάληψη της Ελλάδας από τους Ρώσους ύστερα από μια νέα επανάσταση, β) η πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και γ) η εκδίωξη της Μ.Βρετανίας από τα Ιόνια Νησιά⁴⁵. Είναι φανερό η πρόθεση του Wallenburg να ειρωνευτεί τους επικαλούμενους λόγους της βρετανικής διπλωματίας παρουσιάζοντας τους σε υπερβολικές διαστάσεις, παρακινούμενος στις εκτιμήσεις του αυτές από τη συγγένεια πολιτικών απόψεων που είχε με αυτές του ρωσικού κόμματος σε θεσμικά ζητήματα, όπως αυτά που αφορούσαν την παραχώρηση συντάγματος. Τη σχεδόν επικριτική του στάση απέναντι στις βρετανικές θέσεις συμπληρώνουν οι εξής τρεις απόψεις του:

1) Ότι οι κατηγορίες της βρετανικής διπλωματίας προς την ελληνική κυβέρνηση για δήθεν συγκάλυψη των ενόχων, στηρίζονταν στο γεγονός και μόνο ότι δεν συλλομβάνονταν όλοι αυτοί που εκείνη υπεδείκνυε στηριζόμενη σε "αβάσιμες" υποθέσεις μερικές φορές. Ως προς αυτή τη γνώμη του ο Wallenberg μοιάζει να μην έχει υπόψη του όλα εκείνα τα αποδεικτικά στοιχεία που ήλθαν στο φως, ενώ στήριξε την πληροφόρηση του στις εξηγήσεις που του εδόθησαν από τον υπουργό Δικαιοσύνης, γνωστό ρωσόφιλο Α. Πάϊκο, που ως γνωστόν κατέβαλε προσπάθειες να υποτιμήσει το γεγονός⁴⁶.

2) Ότι η βρετανική αντιπολίτευση μιλούσε για τον ίδιο το βασιλιά σαν να συνωμοτούσε κατά του ίδιου του εαυτού του, δείχνοντας πλήρη υποταγή στη ρωσική θέληση⁴⁷. Όμως δεν ήταν αναληθές ότι από το 1838 η ρωσόφιλη πολιτική του Θεωνα είχε επιτρέψει την άλωση των επιτελικών θέσεων από ανήλικους που βρισκόταν σε εξάρτηση από το ρωσικό διπλωματικό περιβάλλον, για να στρέψει τους προσανατολισμούς του ευθέως μετά την αποκάλυψη της Φιλορροδόξου Εταιρείας προς την βρετανική πολιτική.

3) Ενώ σύμφωνα με τη συνταγματική άποψη οι αποδείξεις για τη ρωσική προέλευση της συνωμοσίας ήταν αναμφισβήτητες, κατά τον Wallenberg το μόνο που υπήρχε ήταν οι ενδείξεις μιας ένοχης διασύνδεσης μεταξύ του Καποδίστρια από τη μια πλευρά και του υπερροδόξου κλήρου και της Θεσσαλικής εταιρείας από την άλλη. Οι Καποδίστριας και Νικήτας σαν άνθρωποι "ανόξιτοι" δεν μπορούσε παρα να είναι εκτελεστικά όργανα που ενεργούσαν με την παρακίνηση άλλων ή ήταν οι σπατημένοι μιας ίντριγκας. Στην πρώτη περίπτωση οι αληθινοί συνωμότες επέλεξαν όργανα πολύ ανίκανα, στη δεύτερη όλη η συνωμοσία ήταν ανύπαρκτη⁴⁷.

Οι Δυνάμεις, όμως, που διατηρούσαν τις αποστάσεις τους και από τις τρεις Μεγάλες Δυνάμεις και ιδιαίτερα η Αυστρία, πίστευαν ότι όλη αυτή η υπόθεση ενδεχομένως να ήταν μια "καλοστημένη δουλειά" από τον πρέσβη της Γαλλίας κι αυτό για δύο λόγους: α) για να παρουσιάσει στην κυβέρνηση του σαν αναξιόπιστη την Αγία Πετρούπολη, και β) για να ενσπείρει υποψίες στη Μ. Βρετανία κατά της Ρωσίας. Με την εξασφάλιση μιας νέας ψυχρότητας μεταξύ Λονδίνου και Αγίας Πετρούπολης, ήλπιζε να αντλήσει πλεονεκτήματα σχετικά με το Ανατολικό Ζήτημα⁴⁹.

2. Διασύνδεση με Πατριαρχείο Κων/λεως και συμμετοχή κλήρου

Η Ρωσία, επειδή είχε επεκτατικά ενδιαφέροντα σε βάρος των Οθωμανών, είχε κάθε λόγο να χρησιμοποιήσει τους οροδόξους πληθυσμούς των Βαλκανίων σαν μέσο για να επιτύχει το στόχο της. Άλλωστε πολλοί Έλληνες κληρικοί ήσαν αφοσιωμένοι στη Ρωσία και θα μπορούσαν να υποστηρίξουν τις φιλοδοξίες των Ρώσων σ' αυτή την περιοχή. Όμως, μετά την

ανεξαρτησία της Συνόδου από την Κων/λη ο τσάρος δεν μπορούσε εύκολα να χρησιμοποιεί τον διορισμό του Πατριάρχη ως μέσο για να ελέγχει την ελληνική Εκκλησία. Τον Ιανουάριο του 1833 τοποθετήθηκε ο Κατακάζυ Ρώσος απεσταλμένος στην Ελλάδα, σε μια εποχή που ο Νικόλαος οριοθετούσε τις οδηγίες του, και μεταξύ πολλών γνωστοποιήσεων του τσάρου προς αυτόν, τον συμβούλευε να αφοσιωθεί με προσοχή στα συμφέροντα της ορθοδοξίας, και ότι πρέπει να αφιερώσει τις καλές υπηρεσίες της Ρωσίας ως μεσίτριας μεταξύ της Εκκλησίας της Ελλάδος και του Πατριαρχείου της Κων/λεως⁵⁰.

Αν λάβουμε υπόψη τη μαρτυρία του "Ανωνύμου Υπομνήματος" αναφορικά με την σύσταση της Εταιρείας το 1830 στη Ρωσία υπό την προστασία του αυτοκράτορα και με σκοπό να ενώσει όλη την Ανατολική Εκκλησία υπό ένα Πατριάρχη με εξουσία ανάλογη του Πάπα, εύκολα γίνεται κατανοητό ότι η πραγματοποιηθείσα ανεξαρτησία της Εκκλησίας έφερε τα μεγαλύτερα εμπόδια στην Εταιρεία. Επρεπε λοιπόν το ρωσικό κόμμα να σχηματίσει ένα πυρήνα από ανερόπους σαν τον Οικονόμο και τους συντηρητικούς εκείνους κληρικούς που είχαν απογοητευθεί από το καταστατικό της Εκκλησίας το 1833.

Σύμφωνα με το "Ανωνύμο Υπόμνημα" ο Κων/νος Οικονόμος είχε τον τίτλο του "συνταξιούχου" στην Φιλορεόδοξο Εταιρεία και το μεγαλύτερο μέρος του ανωτέρου κλήρου και οι ηγούμενοι των περισσότερων μοναστηριών έφεραν τον τίτλο του "υποτρόφου". "Συνταξιούχοι" ονομάζονταν όλοι, χωρίς να είναι μέλη της Εταιρείας γνώριζαν τους σκοπούς και τα μυστήρια της, ενώ οι "υπότροφοι" ενεργούσαν κατά ρητή επαγγελία. Η Εταιρεία αυτή, εκτός από τα μέλη της που πλήρωναν ετήσια προσδιορισμένη καταβολή, διατηρούσε ένα πλήθος από "συνταξιούχους" και "υποτρόφους" στους οποίους πλήρωνε ετήσιο μισθό ανάλογο των χρηματικών μέσων που τα μέλη της και η ρωσική κυβέρνηση χορηγούσαν στο ταμείο της⁵¹.

Ένα παράδειγμα για το πόσο καλά γνώριζε η ρωσική κυβέρνηση να τιμά και να ανταμείβει τις υπηρεσίες του κλήρου για να μπορεί να τον χρησιμοποιεί την κατάλληλη στιγμή, είναι η περίπτωση του Κων/νου Οικονόμου. Όταν ο Οικονόμος αποφάσισε να επιστρέψει από την Αγία Πετρούπολη στην Ελλάδα, οι Ρώσοι τον τίμησαν με το παράσημο της Αγίας Άννας και του παραχώρησαν μια ισόβια σύνταξη από 7000 ρούβλια ετησίως. Αυτό το ποσό εν μέρει δόθηκε ως αποζημίωση για την πολύτιμη βιβλιοθήκη του, που κάηκε όταν ζούσε στην Αγία Πετρούπολη. Αυτή η τεράστια υπόληψη που έστρεφαν για το άτομο του στη Ρωσία, ήταν αυτό που ανησύχησε τον Θ.Φαρμακίδη και στην "Απολογία" του τον χαρακτήρισε πράκτορα του τσάρου. Ο ερχομός του Οικονόμου έδωσε μεγάλες ελπίδες στο μάλλον εξασθενημένο κόμμα των ρωσόφιλων. Εγκαταστάθηκε στο Ναύπλιο και ανέλαβε το έργο της ανασύνταξης αυτών που αντιτίθεντο στο καταστατικό του Maurer, ο οποίος πίστευε ότι η Εκκλησία της Ελλάδος έπρεπε να είναι ανεξάρτητη από ένα Πατριάρχη τοποθετημένο από το Σουλτάνο⁵².

Όταν, όμως, κατά τη σύσταση της Φιλορθόδοξου Εταιρείας αποφασίστηκε να συσταθεί τριμελής επιτροπή⁵³ από ένα στρατιωτικό, ένα πολιτικό και ένα εκκλησιαστικό, εκεί ανεφάνησαν οι μεγαλύτερες δυσκολίες, γιατί όλοι συνειδητοποίησαν την επικινδυνότητα της υπόθεσης. Και ενώ η ματαιοδοξία του Καποδίστρια και η επιπολαιότητα του Νικήτα τους έκαναν να αποδεχθούν με ευκολία το αξίωμα που τους ανετέθη, δεν συνέβη το ίδιο με το αξίωμα του εκκλησιαστικού αρχηγού. Παρά τις προσπάθειες του Οικονόμου και του προέδρου της Ιεράς Συνόδου δεν κατάφεραν να πείσουν τον επίσκοπο Δαμαλά ή κάποιον άλλον επίσκοπο, αν και μεταχειρίστηκαν πολλά μέσα για να αναλάβει τα καθήκοντα του εκκλησιαστικού αρχηγού⁵⁴. Αντίθετα, στην Επτανήσο οι επίσκοποι Ζακύνθου και Παξών είχαν αναλάβει αρχηγικό ρόλο ύστερα από την γνωστοποίηση που έλαβαν από τον Ρενιέρη για τα σχέδια του Παπά σχετικά με την ανεξαρτησία της Ηπείρου⁵⁵.

Είναι απορίας άξιο η αποσιώπηση των πραγματικών στόχων της Εταιρείας στους δύο αυτούς επισκόπους, που με μεγάλη προθυμία δέχτηκαν να ενισχύσουν τους σκοπούς της, ασκώντας την επιρροή τους στα Ιόνια Νησιά και την Ηπειρο για την απελευθέρωση τους. Φαίνεται όμως ότι η παραδοχή ενός τόσο δύσκολου έργου από τα πολλά υποψήφια μέλη επέβαλε στον Οικονόμο και στους συνιδρυτές να αποφασίσουν να καλύψουν τους κρυφούς σκοπούς της οργάνωσης, με το πρόσχημα ότι αποβλέπει στην επανάσταση των αλύτρωτων περιοχών. Έτσι εξηγείται η επισήμανση του Wallenberg⁵⁶ περί ενδείξεων "ένοχης" διασύνδεσης του Καποδίστρια από τη μια πλευρά και του υπερρθόδοξου κλήρου και της Θεσσαλικής εταιρείας⁵⁷ από την άλλη. Ίσως υπήρχαν οι διασυνδέσεις αυτές και να χρησίμευαν για προκάλυμμα στους σκοπούς της Εταιρείας που εστρέφετο κατά του βασιλιά.

Ως προς την κατηγορία για ανάμειξη του Πατριαρχείου, οι Ναπαίοι μέσω του δημοσιογραφικού τους οργάνου "ΑΙΩΝ" διετύπωναν την άποψη ότι ο Πατριάρχης υπήρξε εθύμα της άσπονδης εκερρότητας του πρέσβυ της Βρετανίας στην Κων/λη, εξαιτίας της άρνησης του πρώτου να υπογράψει τις προτάσεις τις σχετικές με την Ιονική Εκκλησία. Οι Βρετανοί επεδίωκαν το χωρισμό της Ιονικής Εκκλησίας και για να τον επιτύχουν προέβησαν στις εξής ενέργειες: α) κατηγορήσαν τον Πατριάρχη που ήταν ανένδοτος στο χωρισμό αυτό, β) εξόρισαν 17 ιερείς για να ταπεινώσουν το Ιερατείο και να αποθαρρυνθεί ο ανατολικός κλήρος, γ) καταδίωξαν πολίτες, και δ) διενήργησαν νέες εκλογές, ώστε να ανοίξει ελεύθερα ο δρόμος στο δόγμα των διαμαρτυρομένων και να προωθηθεί ο προτεσταντισμός. Για τους ίδιους λόγους επινόησαν και την ύπαρξη της Φιλορθόδοξου Εταιρείας⁵⁸.

Παρά τους ισχυρισμούς αυτούς ο κλήρος εθεωρήθη ως ένας από τους κυρίως υποκινητές για τη δημιουργία της Φιλορθόδοξου Εταιρείας και είχαν λόγους για να το επιχειρήσουν μόνο και μόνο για να ανακτήσει εκ νέου η Εκκλησία τα δικαιώματά της και τα προνόμια που της είχε αφαιρέσει η αντιβασιλεία, αλλά και να άρει το σχίσμα που

προήλθε από τον κωρισμό της από το Πατριαρχείο της Κων/λεως. Επιθυμούσαν την αποκατάσταση της ένωσης ή τουλάχιστον την αναγνώριση και τη νομιμοποίηση ενός νέου καθεστώτος που θα ετύχανε της επιδοκιμασίας τόσο από την πλευρά του Πατριαρχείου όσο και από τις άλλες εκκλησίες της Ανατολής⁵⁹. Ένας άλλος λόγος που συσπείρωσε τους κληρικούς γύρω από την Φιλορθόδοξο Εταιρεία υπήρξε η ανησυχία τους μήπως η διαιρεμένη από το σχίσμα Ορθοδοξία υπέκυπτε στις υπονομευτικές πιέσεις των δυτικών ιεραποστόλων και διπλωματών. Για να αποφευχθεί αυτός ο κίνδυνος θεωρούσαν απολύτως αναγκαία τη στενή σύμπραξη ανάμεσα στη Ρωσία, στον Πατριάρχη και την Εκκλησία της Ελλάδος⁶⁰, της οποίας, όμως, η Ιερά Σύνοδος έσπευσε να διαφοροποιήσει τη θέση της από τους συνωμότες, εκδίδοντας εγκύκλιο στις 28 Δεκεμβρίου 1839 προς όλους τους κληρικούς, καταδικάζοντας την Φιλορθόδοξο Εταιρεία και τους σκοπούς της⁶¹.

Εξαιτίας όλων αυτών των γεγονότων ο Πατριάρχης δεν κατάφερε να αποφύγει την ταπείνωση της απολογίας ενώπιον του Σεχ-Ιλ-Ισλάμ καπίσι⁶² κατόπιν προσκλήσεως του σουλτάνου, για να δώσει εξηγήσεις για την Φιλορθόδοξο Εταιρεία αφενός και αφετέρου να αντιμετωπίσει τις κατηγορίες του πρέσβυ της Μ. Βρετανίας στην Κων/λη Rosonby, σύμφωνα με τις οποίες, επρόκειτο να προκαλέσει ταραχές στα Επτάνησα εξαιτίας του ερησκευτικού ζητήματος. Έτσι, στις αρχές του Φεβρουαρίου 1840 ο Πατριάρχης Γρηγόριος ο ΣΤ προσκλήθηκε στο Σεχ-Ιλ-Ισλάμ καπίσι όπου συνεδρίαζαν οι Καζασκέρηδες της Ανατολής και της Ρούμελης, οι Ουλαμάδες από το Ιερατείο και οι ανώτεροι υπάλληλοι της Πάρτας, για να ανακριθεί για τη συνωμοσία, επειδή κατηγορήθηκε ως συνένοχος. Όταν αρνήθηκε οιαδήποτε ανάμειξη του παρουσίασαν μια έγγραφη ανταπόκριση από την Κέρκυρα και μια έκθεση των όσων θα συνέβαιναν. Ο Πατριάρχης στην απολογία του, την οποία εξαναγκάσθηκε να κάνει και μάλιστα ενώπιον του γραμματέα του Rosonby, υποστήριξε ότι ο χαρακτήρας της αλληλογραφίας του ήταν ερησκευτικός και όχι πολιτικός. Πρόσθεσε ακόμη ότι θα δεχτεί να υποστεί το μαρτύριο του προκατόχου του Γρηγορίου αν τυχόν θεωρηθεί ένοχος σαν χριστιανός και προστάτης της Εκκλησίας. Αλλά παράλληλα γνωστοποιούσε ότι όποιος τον διαδεχθεί, θα υπερασπισθεί τη θρησκεία σε κάθε περίπτωση επιβουλής. Παρ' όλα αυτά οι Βρετανοί επέμεναν στην ενοχοποίηση του θεωρώντας τον υπεύθυνο για τη δραστηριότητα των Ρώσων πρακτόρων στο όνομα της χριστιανικής θρησκείας υφισταμένης τάχα διωγμό. Η ενοχοποίηση του Πατριάρχη από τον Rosonby συνέπεσε με την εξορία 17 ιερέων του Ανατολικού Δόγματος από τον λόρδο Douglas⁶³.

Σύμφωνα με τα κατασχεθέντα στοιχεία όλες οι προεδρίες⁶⁴ με τη σύσταση τους έπρεπε να γράψουν δύο επιστολές, το σχέδιο των οποίων έπρεπε να φέρουν μαζί τους οι απόστολοι. Η μεν πρώτη απευθυνόταν προς τον Πατριάρχη της Κων/λεως και η δεύτερη προς τον Καποδίστρια⁶⁵. Έτσι, φαινομενικά τουλάχιστον ο Πατριάρχης της Κων/λεως, όχι μόνον συνέτεινε αλλά και συνεργάζετο για το σκοπό αυτό⁶⁶. Το δέλεαρ της προσφερόμενης προς αυτόν θέσης του εκκλησιαστικού αρχηγού της Ανατολικής Εκκλησίας ενίσχυσε τις υποψίες πως

όσο του επέτρεπε το αξίωμα του είχε συμβολή και ότι η πληροφορία σύμφωνα με την οποία είχε αναλάβει να υποστηρίξει την "υπόθεση" στον ρώσο αυτοκράτορα να μην εστερείτο αλήθειας. Όμως, ως προς το σχέδιο επιστολής προς τον Πατριάρχη της Κων/λεως αυτό δεν επιβαρύνει τη θέση του, γιατί δεν γνωρίζουμε αν εστάλη ποτέ, αλλά και αν εστάλη δεν γνωρίζουμε αν απεδέχθη ο Πατριάρχης να συνεργήσει. Ίσως, και να επρόκειτο για ένα τέχνασμα των συνωμοτών προκειμένου να προσδώσουν βαρύτητα στους υψηλούς στόχους τους και να προσηλυτίσουν ευκολότερα τον κόσμο.

3. Ανάμειξη του Κράτους

Διατυπώθηκε η άποψη ότι η Φιλορθόδοξος Εταιρεία αν δεν υποκινήθηκε, οπωσδήποτε υποστηρίχθηκε από ανερόπους της Αρχής, των οποίων η ανάμειξη θεωρήθηκε βεβαία, σύμφωνα με τις απόψεις μιας μερίδας του τύπου και της βρετανικής αντιπολίτευσης που εξέφραζε ο εκπρόσωπος της πρεσβευτής Lyons.

Το "Ανώνυμο Υπόμνημα" αναφέρει ότι όσοι από τους πολιτικούς και στρατιωτικούς αποδείχθηκαν φανατικοί οπαδοί του ρωσικού κόμματος έφεραν τον τίτλο του "Συνταξιούχου" είχαν πρόσωπα που τους εκπροσωπούσαν σε διάφορους τομείς εξουσίας και ασκούσαν σοβαρή πολιτική επιρροή, όπως οι Αιγινίαν, Γλαράκης, Οικονόμος, Παραρρηγόπουλος, Περρούκος⁶⁷.

Από αυτούς, ο Γεώργιος Γλαράκης υπήρξε ανώτερος ρωσόφιλος αξιωματούχος στην κυβέρνηση και εκμεταλλευόμενος το κρατικό αξίωμα του, κατάφερε να δημιουργήσει μια ισχυρή φατρία από δευτερεύοντες αξιωματούχους, που κι αυτοί με τη σειρά τους ασκούσαν ένα είδος ηγεμονίας ανάμεσα στα άλλα συστατικά τμήματα του κόμματος, στην προσπάθεια του να δημιουργήσει ένα κόμμα με μοναρχική δομή⁶⁸, υπονομεύοντας τον πλουραλισμό και επιδιώκοντας να συγχωνεύσει άλλες ρωσικές φατρίες, όπως π.χ. του Μιχαήλ Σούτσου στη δική του.

Στην περίοδο 1838-1839 που κυριάρχησαν οι Ναπαίοι δύο σημαντικά υπουργεία, της Δικαιοσύνης και των Εσωτερικών, Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως ανατέθηκαν σε δύο γνωστούς και δραστήριους οπαδούς του ρωσικού κόμματος, τον Ανδρόνικο Πάικο και τον Γεώργιο Γλαράκη αντίστοιχα⁶⁹. Εκ των δύο αυτών η περίπτωση του Γ.Γλαράκη αξίζει ιδιαίτερης προσοχής γιατί αποτελεί το καλύτερο παράδειγμα του είδους της προστασίας που το αξίωμα του υπουργού του έδινε τα περιθώρια να ασκήσει, επιδεικνύοντας ξεχωριστή ενεργητικότητα στην εκμετάλλευση των περιστάσεων για την βελτίωση της θέσεως του κόμματος του.

Στα πλαίσια των ενεργειών του περιλαμβάνονταν: α)

η μεταβίβαση των κυρίων αρμοδιοτήτων του υπουργείου του στους αφωσιωμένους και ένεργους Ναπαίους συνεργάτες του Ανδρέα Μάμουκα για τα εκκλησιαστικά θέματα και Κοκκώνη για τα εκπαιδευτικά⁷⁰, β) άσκηση απολύτου ελέγχου σε θέματα διορισμών προσωπικού έτσι που κατόρθωσε να δώσει την πλειοψηφία των διοικήσεων σε μέλη του κόμματος των Ναπαίων⁷¹, και γ) η κυριαρχία στην περιφερειακή διοίκηση και η άσκηση μεγάλης επιρροής στα εκκλησιαστικά πράγματα⁷² με τη δυναμική βοήθεια του Κ.Οικονόμου αλλά και του Ι. Παπαρρηγόπουλου του γενικού προξένου της Ρωσίας στην Ελλάδα, οι οποίοι του διερμήνευαν την επίσημη ρωσική πολιτική⁷³. Εκείνο που μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε ότι η Φιλορθόδοξος Εταιρεία υποστηρίχθηκε από ανερόπους των Αρχών, είναι η πληροφορία ότι η διεύθυνση των πολιτικών υποθέσεων της είχε ανατεθεί στον υπουργό Γλαράκη, ενώ η διεύθυνση των στρατιωτικών στο Γενναίο Κολοκοτρώνη που μαζί με τον Τζαβέλλα είχαν πρόσβαση στον βασιλιά, αφού είχαν διοριστεί υπασπιστές του⁷⁴.

Όλες οι προσπάθειες του Γλαράκη έτειναν στην υλοποίηση του προγράμματος της Φιλορθόδοξου Εταιρείας. Αρχισε με την αναδιοργάνωση της περιφερειακής διοίκησης, την οποία επικαλέσθηκε σαν αναγκαία για δήθεν οικονομικούς λόγους. Στην πραγματικότητα όμως του έδωσε τη δυνατότητα να τοποθετήσει φίλους και οπαδούς του κόμματος του σε κίριες θέσεις διοικητών. Ώρισε τον Ταμπακάκη διοικητή στη Βόνιτσα και τον Κων/νο Ράδο στην Ηλεία. Επίσης, στην Κόρινθο ώρισε Ναπαίο διοικητή και χρησιμοποίησε τον διοικητή της Εύβοιας Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο για να σχηματίσει κόμμα, υποστηρίζοντας την πελατεία του στις δημοτικές εκλογές ενάντια στην κυρίαρχη επιρροή των γαλλόφιλων Αδάμ Δούκα και Νικολάου Κριεζώτη⁷⁵.

Αυτή η εξασφάλιση της πλειονότητας των θέσεων των διοικητών για τους οπαδούς του, του ήταν απαραίτητη επειδή σχεδίαζε την επεξεργασία των βασικών νόμων για την εσωτερική διακυβέρνηση της χώρας. Γι αυτό το λόγο θα συγκαλούσε μια ενοσυνέλευση στην οποία ήλπιζε να έχει την πλειοψηφία το ρωσικό κόμμα και έτσι θα μπορούσε να σχηματίσει το θεσμικό πλαίσιο που μέσω αυτού θα εφάρμοζε το πρόγραμμα της Φιλορθόδοξου Εταιρείας⁷⁶.

Η σύγκληση αυτής της ενοσυνέλευσης έπρεπε να ανακοινωθεί δια του τύπου στους οπαδούς του κόμματος, και έτσι υποχρεώθηκε ο ΑΙΩΝ να αλλάξει τακτική και να αρχίσει να υποστηρίζει τη κορήγηση συντάγματος, τακτική που άρχισε να εφαρμόζει από το Φεβρουάριο του 1839. Η μεταστροφή αυτή αποτελούσε ένα ελιγμό για να κερδίσει το αναγνωστικό της κοινό που είχε προσχωρήσει στην αντιπολίτευση, εξαιτίας της τοποθέτησης του ρωσικού κόμματος εναντίον του συντάγματος, αλλά και για να προετοιμάσει την κοινή γνώμη γι αυτήν την αλλαγή τακτικής των Ναπαίων ηγετών απέναντι στο συνταγματικό ζήτημα. Στόχος του Κατακάζυ, όπως ο ίδιος είχε αποκαλύψει, ήταν να πείσει ο βασιλιάς να μοιραστεί την εξουσία με μία συνέλευση 30-40 ατόμων. Είναι φανερό ότι

ήλπιζε η συνέλευση αυτή να συγκεντρώσει την πλειοψηφία οπαδών από το ρωσικό κόμμα και έτσι να καταφέρει να δώσει το εθνικό πλαίσιο του προγράμματος της Φιλορροδόξου Εταιρείας. Η "άλωση" της περιφερειακής διοίκησης από ανθρώπους του Γλαράκη σ' αυτό ακριβώς απέβλεπε⁷⁷.

Υπήρχε, όμως, και ένα πρόβλημα το οποίο έπρεπε να ξεπεραστεί. Ετίθετο πλέον θέμα εμπιστοσύνης του ίδιου του Θεωνα προς το κόμμα των Ναπαίων, το μόνο που μέχρι εκείνης της στιγμής υποστήριζε την απόλυτη μοναρχία. Το ίδιο πρόβλημα αντιμετώπιζε η Ναπαιϊκή ηγεσία και με τους πιστούς οπαδούς της που ξαφνικά βρέθηκαν αντιμέτωποι με τις νέες πολιτικές θέσεις του ρωσικού κόμματος. Τότε λοιπόν ο Γλαράκης, για να μην περιέλθει στη δυσμένεια του βασιλιά, προσποιήθηκε ότι διέκοψε τις σχέσεις του με τον ΑΙΩΝΑ, που είχε θεωρηθεί τότε δημοσιογραφικό του όργανο και ίδρυσε μια νέα εφημερίδα με το όνομα ΕΛΛΑΣ. Ωστόσο τα μέλη του κόμματος ειδοποιήθηκαν μυστικά να μην ακυρώσουν τις συνδρομές τους στον ΑΙΩΝΑ⁷⁸. Δηλαδή, η ηγεσία του ρωσικού κόμματος αναγκάστηκε να αλλάξει τη στάση της απέναντι στο Σύνταγμα τη συγκεκριμένη περίοδο εξαιτίας της Φιλορροδόξου Εταιρείας με την καθοδήγηση και τη συνεργασία της ρωσικής πρεσβείας.

Ο Γλαράκης, σύμφωνα με το σχέδιο δράσεως που είχε επιφορτισθεί να συντάξει, αν δεν εξασφαλιζόταν η συγκράτηση της κυβέρνησης ή του Θεωνα για τη σύγκληση Εθνικής Συνέλευσης, οι Γ. Κολοκοτρώνης, Ράγκος και Μαμούρης θα πλημμύριζαν από ληστές τη Στερεά Ελλάδα και Πελοπόννησο με σκοπό να κάνουν επαναστατικά κινήματα.

Στο μεταξύ άρχισε η κατήχηση των δημάρχων, η καταδρομή των αντιφρονούντων, οι περιοδείες οπλαρχηγών και πολιτικών, οι συνεννοήσεις με τους διοικητές, οι συνελεύσεις των δημοτικών αρχών και η επίμονη αίτηση να παύσουν τα μεταβατικά στρατεύματα και να αναχωρήσουν τα ρουμελιώτικα από την Πελοπόννησο. Μεταξύ των διοικητών στους οποίους ο Γλαράκης εμπιστεύθηκε τις ιδέες του ήταν οι Κ. Ράδος διοικητής Ηλείας, ο Γ. Σούτσος διοικητής Μεσσηνίας, Π. Ράγκος Ρουμελιώτης οπλαρχηγός, Ν. Καρόρης, Νέγκας, Α. Αξιώτης διοικητής Αττικής, Κοντουμάς, Π. Λιδωρίκης προεστός από τη Δωρίδα ικανός στα διοικητικά θέματα, Οικονομίδης, Τομπακάκης διοικητής Βόνιτσας, Πάκμωρ και Π. Αναγνωστόπουλος διοικητής Εύβοιας. Επιπλέον, υπήρχε στενή συνεργασία του Γλαράκη με τον Καποδίστρια και μάλιστα ήρθε σε σύγκρουση μαζί του, γιατί έδειξε εμπιστοσύνη στον Παπά.

Τον Αύγουστο του 1839 ο Γ. Κολοκοτρώνης κάλεσε πλήθος δημάρχων στην Καρύταινα και σ' άλλα μέρη της Πελοποννήσου ειδοποιώντας ότι τα πάντα ήταν έτοιμα. Αλλά και ο Αιγιάν υπό το πρόσχημα γεωγραφικών περιηγήσεων που του έδωσαν την ευκαιρία να εξετάσει επί τόπου τις προετοιμασίες, είχε αναφέρει ότι η Ανατ. Ελλάδα είναι έτοιμη, ο δε Ράγκος έδινε κι αυτός τις αναφορές του για τη Δυτική⁷⁹. Η συμμετοχή του Γλαράκη στη συνωμοσία, ο οποίος αντλούσε δύναμη από την

κρατική θέση, μας επιτρέπει να διαπιστώσουμε την κατά ένα μεγάλο ποσοστό ανάμειξη του κράτους. Μια σειρά από ενέργειες του αποδεικνύουν το πόσο χρησιμοποίησε όχι μόνο τους κρατικούς μηχανισμούς αλλά και τα πλεονεκτήματα του κρατικού αξιώματος για να ευνοήσει την εξάπλωση της "υπόθεσης" αυτής σ'ολη την επικράτεια και είναι κυρίως οι εξής:

α) Είχε δώσει εντολή να σταλεί στο Ρενιέρη από το Διοικητή Αργολίδος διαβατήριο στις Σπέτσες για να περάσει στην Επτάνησο.

β) Ήταν αυτός στον οποίο ανετέθη ύστερα από συνέλευση στο σπίτι του Λέλη να κατεπυξάσει την κυβέρνηση και τον Θεωνα μετά την ανακάλυψη της Εταιρείας.

γ) Ήταν εκείνος που με γραμματέα τον Βαλασαμάκη προήδρευε των συνελεύσεων εκείνων που γίνονταν στο σπίτι του Λέλη.

δ) Όταν ανακαλύφθηκε η Εταιρεία κατάφερε να κερδίσει καιρό, κατεπυξάζοντας τους πάντες, ώστε να καταστραφούν τα περισσότερα ενοχοποιητικά στοιχεία τα οποία είχαν σχέση προφανώς με πρόσωπα τα οποία γνώρισε πολύ καλά και τον συνέδεαν φιλικό δεσμό.β0.

Ενοχοποιήθηκαν και άλλα κρατικά πρόσωπα, που συμπεριλαμβάνονταν στα άτομα που είχε τοποθετήσει ο Γλαράκης στην κρατική μηχανή και τα οποία ενεργούσαν κατ'εντολήν του. Η εναντίον τους κατηγορία μπορεί να μη διατυπώθηκε επίσημα στα δικαστήρια εξαιτίας ελλείψεως επαρκών ενοχοποιητικών στοιχείων, όμως, οι ενδείξεις στάθηκαν αρκετές για να τους απομακρύνουν από τα αξιώματα που κατείχαν μέχρι τότε. Αυτό συνέβη με τον Διοικητή της Αττικής Αλεξ.Αξιώτη, ο οποίος κατηγορήθηκε για έλλειψη επαγρύπνησης και τιμωρήθηκε με απομάκρυνση. Αυτό τουλάχιστον υποστηρίζει ο Wallenburg, ενώ παράλληλα δικαιολογεί τον Αξιώτη, επικαλούμενος την εξάρτηση της αστυνομίας από τις δημοτικές αρχές, παρ'ότι η συμμετοχή του τελευταίου υπήρξε γνωστή και μαρτυρείται από πολλές πηγές. Αντίθετα, ο δήμαρχος δεν ανήκε στο στρατόπεδο των Ναπαίων και ξέφυγε τον έλεγχο του Γλαράκηβ1. Οι σχέσεις μάλιστα μεταξύ τους ήταν τεταμένες όχι μόνο εξαιτίας της διαφοράς πολιτικών αντιλήψεων αλλά και γιατί αρνήθηκε να κάνει διευθυντή της αστυνομίας τον Φωτόπουλο, φίλο του Γλαράκη, πριν από 4-5 μήνες. Όμως, αυτό δεν εμπόδισε τον Γλαράκη να επιβάλει αργότερα τον φανατικό Ναπαίο Αξιώτηβ2.

Ένας από τους λίγους που αμφισβητούσαν την ενοχή του Γλαράκη ήταν ο πρέσβυς της Αυστρίας Wallenburg, γιατί κατά τη γνώμη του τα στοιχεία που επικαλούνταν "όσοι εκρουγάζαν" εναντίον του ήταν ανεπαρκή. Όμως αξίζει να τονιστεί ότι πάντα η άσκηση της ρωσικής πολιτικής είχε την κάλυψη της Αυστρίας και της Βουαρίας. Ας μη ξεχνάμε ότι εκείνος που επέβαλε στον Θεωνα το Γλαράκη ήταν ο Rudhardt του οποίου η παραίτηση σήμαινε και την έναρξη της ανόδου του ρωσικού κόμματος στην εξουσίαβ3. Ο Γλαράκης ακολουθώντας την τακτική του Κατακάζυ στις συνεννοήσεις του με το παλάτι χρησιμοποίησε και τους δύο πρεσβευτές, ούτως ώστε να

διασκεδάσει τις τυχόν υποψίες του Θεωνα εναντίον του. Κατόπιν τούτου η γνώμη του Wallenburg επηρεασμένη από προσφιλή συναισθήματα για το πρόσωπο του Γλαράκη δεν μπορεί να κριθεί ως αμερόληπτη και αντικειμενική.

Ο Γλαράκης είχε σταθερή επικοινωνία με τη ρωσική αποστολή και μετά από κάθε ακρόαση του βασιλιά έκανε μυστικά συμβούλια με ύποπτα ως προς την "υπόθεση", πρόσωπα και ένα απ' αυτό ήταν ο Λέλης ο γραμματέας της ρωσικής πρεσβείας. Το πόσο στενά δεμένος ήταν με το πρόσωπο αυτό το αποδεικνύει η μαρτυρία ενός Γερμανού στον καθηγητή Brandeis. Σύμφωνα με αυτήν μερικούς μήνες πριν ο Λέλης σοβαρά άρρωστος νομίζοντας ότι έφτασε το τέλος του ζήτησε να εξομολογηθεί. Και σ' αυτές τις στιγμές τις τόσο ασυτηρά ιδιωτικές παρευρίσκετο ο Γλαράκης με τον Κατακάζυ, τον Οικονόμο και το ρώσο ιερέα⁸⁴.

Ο Γλαράκης ήταν ο κατ'εξοχήν κυβερνητικός που δέχθηκε τα πυρά του αντιπολιτευόμενου τύπου για όσα διαπιστώθηκαν σε βάρος του: α) Συγκεκριμένα 25 ημέρες πριν την ανακάλυψη της Φιλοθεοδόξου Εταιρείας είχε ειδοποιηθεί από τον κυβερνητικό γραμματέα των Σπετσών για την ύποπτη συμπεριφορά του Κολανδρούτσου χωρίς να δώσει απάντηση⁸⁵. β) Ενώ είχε τη δυνατότητα να απελάσει τον Καποδίστρια και να στείλει και το Νικήτα στην πατρίδα του τους άφησε να δρουν ανενόχλητοι⁸⁶. γ) Θεωρήθηκε υπεύθυνος για ανθρώπους που ενώ είχαν ανάμειξη, η προανάκριση δεν κατάφερε να τους κάνει γνωστούς, γιατί τους κάλυπτε όχι μόνο η κοινωνική τους θέση και οι διασυνδέσεις τους με εξέχοντα μέλη του κόμματος, αλλά και η ισχυρή προστασία του⁸⁷. δ) Η μη σύγκληση υπουργικού συμβουλίου προκειμένου να ληφθούν μέτρα κατά της συνωμοσίας. Είναι φανερό πως ο Γλαράκης με τους συνεργάτες του στην αγωνιώδη προσπάθεια τους να περιορίσουν τις διαστάσεις αυτής της υπόθεσης, την κράτησαν μακριά από άλλα κρατικά πρόσωπα, για να την χειριστούν οι ίδιοι που όντες συμμετοχοί, ήξεραν προς τα που και πόσο να κατευθύνουν την ανακριτική διαδικασία. Έτσι, η ανάμειξη του κράτους στη συνωμοσία αυτή αποδεικνύεται μόνο στο βεσμό που ο Γλαράκης ως υπουργός επί των Εσωτερικών είχε συμμετοχή στην οργάνωση της αφενός και αφετέρου στις ενέργειες του για την συγκάλυψη των ενόχων, ώστε τελικά απομακρύνθηκε από τη θέση του.

Μετά την απομάκρυνση του Γλαράκη οι ευθύνες για την δικαστική πορεία ανελήφθησαν εξ ολοκλήρου από τον Πάικο⁸⁸, του οποίου οι χειρισμοί προκάλεσαν γενική έκφραση δυσαρέσκειας τόσο στους συνεργάτες του όσο και στους απλούς πολίτες. Χαρακτηρίστηκε από ηελημένη αδράνεια στην ανακάλυψη και κατάσχεση ενοχοποιητικών εγγράφων⁸⁹ και κατηγορήθηκε σαν αναξιόπιστο άτομο σε θέματα πληροφόρησης σχετικά με τη δραστηριότητα των Ναπαίων. Η εκούσια απροθυμία του για την ανακάλυψη και κατάσχεση ενοχοποιητικών εγγράφων, εκτιμήθηκε ως προσπάθεια για συγκάλυψη ενοχής κυβερνητικών ατόμων, ίσως και του ίδιου του Πάικου⁹⁰.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η "υπόθεση"

αυτή ήταν δημιουργήμα της ρωσικής αποστολής σε συνεργασία με ορισμένους κυβερνητικούς φανατικούς Ναπαίου και δεν είχε βασικές διακλαδώσεις στο λαό⁹¹. Η σημασία που της δόθηκε πιθανόν εντοπίζεται στο ότι πολιτικός αρχηγός υπήρξε ένα βασικό στέλεχος της κυβέρνησης, ο Γλαράκης, κι αυτός ίσως ήταν ο λόγος που ο βασιλιάς άργησε τόσο να ενημερωθεί. Κι αν μη υποτιμάμε το γεγονός ότι ο Θεωνας ανέθεσε τη διεξαγωγή των διοικητικών ανακρίσεων όχι στον αρμόδιο υπουργό Γλαράκη, αλλά στον υπουργό Δικαιοσύνης Πάικο που δεν είχε εκτεθεί όσο ο συνάδελφος και ομοϊδεάτης του. Επιπλέον το ότι ο Γλαράκης μετά από λίγο απομακρύνθηκε από το υπουργείο και αντικαταστάθηκε από τον Θεοκάρη, είναι απόδειξη ότι ο Θεωνας είχε πεισθεί ότι οι ενέργειες του Γλαράκη δεν ήταν ανεπίληπτες στο γεγονός αυτό⁹².

4. Οι πρωταγωνιστές και ο ρόλος τους

Γ. Καποδίστριας

Ο Γ. Καποδίστριας υπήρξε ελάχιστα γνωστός ως ιστορικό πρόσωπο. Το μόνο ιστορικό γεγονός που μας επιτρέπει να τον προσδιορίσουμε είναι η συνωμοσία της Φιλοφροσύνης Εταιρείας, στην οποία ο ρόλος του υπήρξε πρωτεύων⁹³.

Ο κόμης Γεώργιος Καποδίστριας, αδελφός του κυβερνήτη της Ελλάδας, ήταν ένας άνθρωπος μέτριας νοημοσύνης και χωρίς πολιτική βαρύτητα, που δεν έχαιρε υπολήψεις ούτε στην Αθήνα ούτε στην πατρίδα του την Κέρκυρα. Εφθασε στην Ελλάδα στις αρχές του 1838 δίχως οικονομικά μέσα, για να απαιτήσει αξιολάβιστα κεφάλαια από τη βασιλική κυβέρνηση, τα οποία είχαν δοθεί σαν προκαταβολές από την ίδια την οικογένεια του στο ελληνικό έθνος κατά τη διάρκεια της Επανάστασης. Προηγούμενα διαβήματα του είχαν αποτύχει αν και είχε ζητήσει τη μεσολάβηση ξένων αποστολών και της ρωσικής όπου σύχναζε ως αδελφός του προέδρου αλλά και της βρετανικής ως Ιόνιος υπήκοος.

Σύμφωνα με τη γνώμη που διατυπώνει ο Wallenberg ο Γ. Καποδίστριας ανήκε πολιτικά και στο "ορθόδοξο" κόμμα λόγω των στενών σχέσεων του με το Λέλη, αλλά και στο "συνταγματικό", ένεκα των φιλικών σχέσεων που διατηρούσε στην Κέρκυρα. Ο Wallenberg δεν εκφράζεται με κολακευτικά λόγια για το άτομο του αναφέροντας ότι η αγάπη του για τα πολιτικά παιχνίδια, η οικονομική του ένδεια και η επιθυμία του να εκδικηθεί τη βασιλική κυβέρνηση, "τον ανάγκασαν να ανήκει σ'ολο τον κόσμο" και να γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης και απάτης. Επίσης ο Wallenberg υπογραμμίζει ιδιαίτερα ότι η μόνη διπλωματική αποστολή που ποτέ δεν τόλμησε να επισκεφθεί ήταν η αυστριακή πρεσβεία και "καλώς τον συμβούλευσε το ένστικτο του"⁹⁴.

Επί των απόψεων του Wallenburg μπορούμε να διατυπώσουμε μερικές παρατηρήσεις: Είναι αλήθεια ότι όταν πρωτοήλθε στην Ελλάδα ο Καποδίστριας έκανε μερικές επισκέψεις στο σπίτι του Lyons, αλλά τους τελευταίους 8 μήνες πριν από την ανακάλυψη της συνωμοσίας περνούσε κυρίως το χρόνο του με το Λέλη και τον Κ.Οικονόμο και το μέρος όπου τον βρήκαν και τον συνέλαβαν στις 8 η ώρα το πρωί, ήταν το σπίτι του Λέλη⁹⁵. Η ακρίβεια των απόψεων του Wallenburg αποδεικνύεται όταν ο ίδιος ο Lyons αναφέρει ότι ανάμεσα στα έγγραφα του Γ.Καποδίστρια υπήρχαν γράμματα που έδειχναν ότι για ελάχιστο διάστημα εργάστηκε σαν πράκτορας του φιλελεύθερου κόμματος στην Ελλάδα. Ο Lyons, όμως, πίστευε ότι και τότε δούλευε για λογαριασμό της ρωσικής φατρίας στα Ιόνια Νησιά που αντιτίθετο με δυναμισμό στις απόψεις της Μ. Βρετανίας⁹⁶. Την άποψη αυτή ενισχύει η πληροφορία πως μετά την απέλαση του από την Ελλάδα κατέφυγε στην Αλεξάνδρεια, ενώ του είχε δοθεί διαβατήριο για την Κέρκυρα⁹⁷, γιατί ήταν δύσκολο να αντιμετωπίσει τις βρετανικές αρχές ύστερα από τις ενέργειες του αυτές.

Οι κληρονομικές απαιτήσεις του Γ.Καποδίστρια σαν σκοπός της αφίξεώς του στην Ελλάδα ήταν πρόσχημα για να καλυφθούν οι πραγματικές προθέσεις που ήταν η χρησιμοποίηση του ονόματος του για την ενεθάρρυνση των κλονιζομένων συνεταιρίων και για την στήριξη των προτεινομένων σχεδίων με το συλλογισμό ότι τα ίδια αυτά σχέδια ήταν και ο σκοπός του κυβερνήτη⁹⁸.

Η παρουσία του στην Ελλάδα θα συντελούσε στην ανατροπή της κατάστασης που επικρατούσε μέχρι τότε και θα ενίσχυε την αγωνιστικότητα των μελών του ρωσικού κόμματος προς το στόχο αυτό, έτοιμοι να διακινδυνεύσουν και τη ζωή τους ακόμη. Η αποστολή που του είχε ανατεθεί ήταν να εκδιώξει τους προτεστάντες από τη χώρα που πρόσβαλλαν την ορθόδοξη πίστη, να περιορίσει την επιρροή των καθολικών, αλλά και να προετοιμάσει το έδαφος για τον ερχομό του αδελφού του Βιάρου σαν αντιβασιλέα. Αυτό το τελευταίο προϋπέθετε ή την εκούσια απομάκρυνση του Θεωνα ή την έξωση του⁹⁹.

Τον εθεώρησαν μαζί με τον Πατριάρχη σαν τα πιο ισχυρά μέσα για την πρόσβαση στον αυτοκράτορα Νικόλαο¹⁰⁰. Ο κενόδοξος χαρακτήρας του τον έκανε να δεχθεί με μεγάλη ελαφρότητα τις μεγάλες ευθύνες που του ανατέθηκαν όταν δέχθηκε να γίνει πολιτικός αρχηγός της Φιλορθόδοξου Εταιρείας, θέση που κανείς από σύνεση δεν δέχθηκε πριν απ' αυτόν.

Οι Ναπαίοι θέλησαν να υποστηρίξουν τον Καποδίστρια πασχίζοντας να αποβάλουν την κατηγορία που τον βάρυνε σαν πολιτικό αρχηγό. Από το δημοσιογραφικό τους όργανο ΑΙΩΝ ισχυρίζονταν ότι: α) Παλαιοί αγωνιστές αφοσιωμένοι άλλοτε στον αδελφό του, που θεωρούσαν τον εαυτό τους παραγκωνισμένο

και αδικημένο, τον πλησίασαν για να του εκφράσουν τα παράπονα τους πρόθυμοι να τσεκούν στις διαταγές του Γ.Καποδίστρια101. β) Τον παρέσυρε ο Ρενιέρης ο οποίος του γνώρισε τον Παπά102. Αυτός ο ισχυρισμός του ΑΙΩΝΑ ανταποκρίνεται στην αλήθεια εν μέρει. Πράγματι, σύμφωνα με την κατάθεση του Ρενιέρη με την υπόδειξη του Νικήτα οδήγησε ο ίδιος τον Παπά στον Καποδίστρια. Όμως, ο λόγος ήταν για να του δείξει τα πατριωτικά εθούρια του Παπά και όχι η παρακίνηση του στο να λάβει μέρος στη συνωμοσία.

Στο διάστημα της παραμονής του στη Ελλάδα είχε συλληφεί εξαιτίας οικονομικών οφειλών προς κάποιο Ζακύνθιο. Αυτό το γεγονός δεν στάθηκε εμπόδιο στις φιλοδοξίες του, αφού τελικά κατάφερε να μπει εγγυητής ο Νικήτας για την αποφυλάκιση του. Λίγες μέρες αργότερα δέχθηκε την επίσκεψη των Ρενιέρη, Νικήτα και Παπά για να μελετήσουν το "αλυτρωτικό" σχέδιο του τελευταίου αποβλέποντας στη βοήθεια του Καποδίστρια, ο οποίος ζήτησε να το μελετήσει103. Έτσι, στο ήδη έτοιμο σχέδιο της Φιλορθόξου Εταιρείας χρησιμοποίησε ιδέες του Παπά, παρακάμπτοντας τις αντιρρήσεις των Νικήτα, Γενναίου, Λέλη, Γλαράκη και Βαλσαμάκη104.

Σύμφωνα με την "κατάθεση Ρενιέρη" ο Καποδίστριας πρότεινε ένα νέο σχέδιο εταιρείας διαφορετικό από τα προηγούμενα. Δυστυχώς ο Ρενιέρης δεν αναφέρει τις διαφορές μεταξύ των δύο προτεινομένων αντικειμένων, όμως, δηλώνει πως ο Καποδίστριας ήταν εκείνος που πρόσθεσε σαν σκοπούς τη στερέωση της ορθόδοξης πίστης, τον διορισμό ορθόδοξου βασιλιά μετά την απελευθέρωση των εν λόγω επαρχιών και ήταν εκείνος που πρότεινε να δοθεί στην Εταιρεία το όνομα Φιλορθόδοξος. Επιπλέον ήταν δική του ιδέα η ίδρυση μιας υπέρτατης Αρχής, αποτελούμενης από τρία μέλη, ένα στρατιωτικό, ένα πολιτικό και ένα εκκλησιαστικό. Ως στρατιωτικό μέλος πρότεινε τον Νικήτα, ως πολιτικό τον εαυτό του και ως εκκλησιαστικό τον επίσκοπο Δαμαλών. "Όλες αυτές οι προτάσεις υιοθετήθηκαν αμέσως από τους τέσσερις μας", λέει ο Ρενιέρης πιστεύοντας πως μόλις εκείνη τη στιγμή έμπαιναν τα θεμέλια μιας νέας οργάνωσης105.

Λαμβάνοντας υπόψη και μερικά άλλα στοιχεία από την "κατάθεση Ρενιέρη" τα οποία θα αναπτυχθούν στο επόμενο κεφάλαιο, αλλά και από τα προαναφερθέντα, κρίνεται σαν πιθανότερο πως οι Νικήτας, Καποδίστριας φρόντισαν να δώσουν τη ψευδή εντύπωση στους Ρενιέρη-Παπά, πως έβαλαν τάχα σε εφαρμογή μια αδιαμόρφωτη πατριωτική ιδέα εμπνεόμενοι από τα πατριωτικά τραγούδια και σχέδια του Παπά. Όμως, οι βάσεις για τη Φιλορθόδοξη Εταιρεία είχαν ήδη τεθεί και η επαφή με τα δύο αυτά πρόσωπα τους έδωσε την ευκαιρία να μιλήσουν δύο ακόμη μέλη, υιοθετώντας ορισμένα από τα σχέδια τους. Εκμεταλλευόμενοι κατάλληλα τον πατριωτικό ενθουσιασμό τους τους μεταχειρίστηκαν για την εξάπλωση του δικτύου της συνωμοσίας και για την εξυπηρέτηση τρεχουσών αναγκών που δημιουργούσε μια τέτοια πολυδαίδαλη υπόθεση. Έτσι, ο μεν Παπάς ανέλαβε να αποδώσει στην ελληνική - δεν είναι γνωστό από ποιά γλώσσα - τον οργανισμό της Εταιρείας καθ'υπαγόρευση

του Καποδίστρια, ο δε Ρενιέρης να τα αντιγράψει. Το ότι ο Καποδίστριας χρησιμοποίησε το Ρενιέρη ως εκτελεστικό όργανο προκύπτει και από μια ανέκδοτη επιστολή του τελευταίου που είχε δημοσιεύσει ο Καμπούρογλου πριν μερικά χρόνια¹⁰⁷.

Ο Καποδίστριας ανέλαβε επιπλέον την ευθύνη για τη συμπλήρωση της τριμελούς ηγετικής επιτροπής με ένα εκκλησιαστικό μέλος μετά την άρνηση του επισκόπου Δομαλών ανιχνεύοντας τις προθέσεις άλλων εκκλησιαστικών προσώπων μέχρις ότου πεισθεί ο εν λόγω επίσκοπος να αναλάβει. Τα πολυπρόγραμμα σχέδια της Φιλορεωδόξου Εταιρείας απέβλεπαν σε διαπραγματεύσεις με τον Πατριάρχη αλλά και το Ρώσο πρεσβευτή στην Κων/λη, τις οποίες είχε αναλάβει ο ίδιος ο Καποδίστριας, επιδιώκοντας με τη μεσολάβηση του Ροσονby τη βοήθεια του αυτοκράτορα Νικολάου. Γι' αυτό το λόγο βιάστηκε να στείλει τον Παπά σαν εκπρόσωπο της Αρχής στη Μακεδονία και Θεσσαλία για να διορίσει τους απαραίτητους τοπικούς αρχηγούς και υπαρχηγούς. Η ενέργεια αυτή κρίθηκε επείγουσα προκειμένου να συγκεντρώσει τις υπογραφές αρχηγών, υπαρχηγών και μελών στις παραπάνω περιοχές οι οποίες, αφού μεταβιβάζονταν στην Ανωτάτη Αρχή θα την εξουσιοδοτούσαν να απευθυνθεί στον αυτοκράτορα και στον Πατριάρχη στο όνομα της Εταιρείας. Μάλιστα το σχέδιο προέβλεπε επικύρωση των υπογραφών από τον Πατριάρχη και στη συνέχεια διαπραγματεύσεις με το Ρώσο πρεσβευτή εκεί. Εφοδιασμένος με επιστολές από αυτά τα δύο ισχυρά πρόσωπα θα έθετε το ζήτημα ενώπιον του ίδιου του αυτοκράτορα και θα τον έπειθε να του προσφέρει τις αναγκαίες δαπάνες για τον πόλεμο¹⁰⁸.

Η εξεύρεση υλικών πόρων ήταν αναγκαία και πιεστική. Ο Νικήτας Βάζωντας υποθήκη την περιουσία του έστειλε το Ρενιέρη να ζητήσει δάνειο 2000 δολλαρίων από τον κόντε Δ. Ρώμα και το γιο του και 4000 δολάρια από τους αδελφούς Αυγουστίνο και Βιάνο Καποδίστρια¹⁰⁹. Τα γεγονότα πρόλαβαν το Ρενιέρη και δεν έφτασε στα Επτάνησα για να εκτιμήσουμε σε ποιο βαθμό θα ανταποκρίνονταν οι εξέχουσες αυτές φυσιογνωμίες στα οικονομικά αιτήματα της Εταιρείας. Η επιλογή των προσώπων δεν υπήρξε τυχαία. Ο κόντε Δ. Ρώμας, γνωστός τέκτονας και ευκατάστατος, είχε ιδρύσει στο παρελθόν τεκτονική στοά και είχε πρόθυμα βοηθήσει τη Φιλική Εταιρεία και τη μυστική οργάνωση "Φιλανθρωπική Εταιρεία" του Ναυπλίου¹¹⁰. Όσο για τους αδελφούς Καποδίστρια ήταν σίγουρο πως δεν θα αρνούσαν τη βοήθεια τους προς τον αδελφό τους ο οποίος ξεκίνησε από τον τόπο του για να διεκδικήσει τις οικονομικές οφειλές του κράτους προς τον δολοφονηθέντα κυβερνήτη και βρέθηκε αρχηγός της Φιλορεωδόξου Εταιρείας με την παράτρυνση του Νικήτα και άλλων φανατικών καποδιστριακών.

Ο διορισμός του ως μέλος της αρχιπροεδρίας αυτής τον έκανε να φαντάζεται τον εαυτό του ως "αρχηγό έθνους" ή "μεγάλου κόμματος". Ετσι, άρχισε όχι μόνο να εκδίδει διπλώματα και να δίδει οδηγίες και παραγγελίες, αλλά χωρίς να έχει καμιά άδεια μοίραζε υποσχέσεις "δίκως να γνωρίζουν τίποτα οι πραγματικοί αρχηγοί γι' αυτό"¹¹¹. Σύμφωνα λοιπόν με

το "Άνώνυμο Υπόμνημα" ο Καποδίστριας υπήρξε ένα εντολοδόχο πρόσωπο που "στήθηκε" για να αναλάβει ένα φαινομενικά αρχηγικό ρόλο. Αυτό το ρόλο τον υπερεκτίμησε παίρνοντας πρωτοβουλίες σαν αυτή της συμμετοχής στην εταιρεία του Ρενιέρη και του Παπά, αγνοώντας τις υποδείξεις των ανωτέρων του να τους απομακρύνει. Γι αυτό οφείλουμε μεν να δεχθούμε σαν σωστή την πληροφορία που μας δίνει το "Άνώνυμο Υπόμνημα", πως δηλαδή ο Καποδίστριας έκανε πολύ λίγες διακοινώσεις προς αυτούς, θα μπορούσε, όμως, να συμπληρώσει κανείς ότι ο Καποδίστριας έκανε "πολύ λίγες διακοινώσεις προς αυτούς" γιατί δεν είχε να πει τίποτα περισσότερο.

Μελετώντας την "κατάθεση Ρενιέρη" παρατηρούμε ότι ο Ρενιέρης περιορίζεται στις σχέσεις του με τους Καποδίστρια και Νικήτα, υποδεικνύοντας αυτούς τους δύο σαν αρχηγούς της Εταιρείας, ενώ φαίνεται εντελώς ανυποψίαστος για την συμμετοχή κρατικών προσώπων ή για άτομα που είχαν σχέση με τη ρωσική διπλωματία. Ένα συμπέρασμα που πλησιάζει περισσότερο προς τη λογική είναι ότι προσωπικότητες σαν το Κατακάζυ, τον Οικονόμο ή τον Γλαράκη φερόμενα σαν καλυπτόμενοι αρχηγοί της Φιλορθόδοξου Εταιρείας, δεν θα εκτίθεντο προβαλλόμενοι στα μέλη της Εταιρείας ως αρχηγοί. Πρόσωπα με ηχηρά ονόματα απογυμνωμένα από κρατικά ή κοινωνικά αξιώματα θα εξυπηρετούσαν με ασφαλέστερο τρόπο τα σχέδια τους, γιατί σε περίπτωση ανακάλυψης της Εταιρείας το κόστος θα το χρεώνονταν τα πρόσωπα αυτά των οποίων η καταδίκη δεν θα ανέτρεπε την κρατούσα κατάσταση της ελληνικής πραγματικότητας, κάνοντας και τη συγκάλυψη της ευκολότερη υπόθεση. Έτσι, επέτρεψαν στον Καποδίστρια να αναπτύξει επικίνδυνες πρωτοβουλίες και να αναλάβει σοβαρούς κινδύνους για την εκτέλεση παράτολμων σχεδίων, όπως αυτό της κατάληψης του νομισματοκοπείου¹¹², ώστε τελικά να αποβεί καταστροφικός για την κατεστημένη κομματική ηγεσία.

113

Ρενιέρης - Παπάς

Στο κεφάλαιο αυτό θα ήταν πιο χρήσιμο να αναφερθούμε πρώτα στις κρίσεις των ρωσόφιλων που εξέφρασε ο ΑΙΩΝ. Η εφημερίδα αυτή, κομματικό όργανο των Ναπαίων, έστρεψε τα "βέλη" εναντίον των Ρενιέρη-Παπά, με το να διατυπώνει απορίες που ήγειραν αμφιβολίες ως προς την πολιτική τους ταυτότητα και καλλιεργώντας την άποψη ότι αυτοί οι δύο ήταν όργανα του αγγλικού κόμματος, το οποίο ήθελε να ενοχοποιήσει τον Καποδίστρια και το Νικήτα προκειμένου να δυσφημίσει το κόμμα των Ναπαίων.

Σύμφωνα λοιπόν με τα γραφόμενα του ΑΙΩΝΑ, κάποιος Ν. Ρενιέρης πλησίασε τον Γ. Καποδίστρια για να του προσφέρει εκδούλευση. "Τυχοδιώκτης της Γερμανίας και πολύ φτωχός είχε διασυνδέσεις με όλους εκείνους τους πωλημένους σε ξένη πολιτική και που πάντα ήταν εχθροί του κυβερνητικού κόμματος". Στη συνέχεια απαντά ο ΑΙΩΝ γιατί πρόσφερε ο

Ρενιέρης εκδούλεύσει στον Καποδίστρια αφού ούτε υπουργός ούτε κοινοτάρχης ήταν και το κυριότερο δεν διέθετε οικονομικά μέσα¹¹⁴.

Πάνω σ'αυτά θα μπορούσε κανείς να αντιπαραθέσει τις πληροφορίες τόσο από το "Ανώνυμο Υπόμνημα" όσο και από την "κατάθεση Ρενιέρη". Σύμφωνα με αυτές χωρίς να το επιδιώξει ο Ρενιέρης, ο Νικήτας ήταν εκείνος που τον έφερε σ'επαφή με τον Καποδίστρια, παρακινώντας τον να επισκεφτεί αυτόν τον τελευταίο στη φυλακή, όπου εκτελούσε ποινή φυλακίσεως για χρέη. Είναι αλήθεια ότι οι Ρενιέρης-Παπάς είχαν προετοιμάσει ένα σχέδιο για την απελευθέρωση των υπό τον τουρκικό ζυγό ελληνικών περιοχών, που εξέφραζε σκέψεις για ένα αλυτρωτικό κίνημα, που ήταν αδύνατο όμως να πραγματοποιηθεί λόγω ελλείψεως οικονομικών μέσων¹¹⁵. Η επαφή αυτών των δύο με τους Νικήτα-Καποδίστρια, έδωσε την ευκαιρία στον τελευταίο να εκμεταλλευτεί το υλικό που του παρουσίασαν για να βελτιώσει τον οργανισμό της Εταιρείας. Ας μη ξεχνάμε ότι την εποχή εκείνη το αλυτρωτικό ζήτημα βρισκόταν σε έξαρση και προσφερόταν για εκμετάλλευση στον οποιονδήποτε για να πραγματοποιήσει τις επιδιώξεις του. Έτσι και ο Παπάς κινούμενος στο πνεύμα της εποχής έκανε ένα "σχέδιο", ταίριασε μερικά πατριωτικά τραγούδια και συνεννοήθηκε με το Ρενιέρη για την ίδρυση εταιρείας, αρκετά δύσκολη υπόθεση για αυτούς αφού τους έλειπαν τόσο τα ηθικά όσο και τα υλικά ερείσματα. Η απροσδόκητη επαφή με τον Καποδίστρια και η βαρύτης του ονόματος που έφερε, τους έκανε να τον εμπιστευθούν και να του δώσουν προς μελέτη τα προτεινόμενα σχέδια τους.

Ο Καποδίστριας ύστερα από μελέτη του σχεδίου αυτού το τροποποίησε, προσθέτοντας στο προτεινόμενο αντικείμενο τη στερέωση της ορεοδόξης πίστης, το διορισμό ορεοδόξου βασιλιά και την ονομασία "Φιλορεοδόξου Εταιρεία". Σημειώνεται ότι τις πληροφορίες αυτές μας παρέχει η "κατάθεση Ρενιέρη" στον οποίο, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, ο Καποδίστριας ήταν πολύ φειδωλός στις εκμυστηρεύσεις του, επειδή δεν ενέπνεε εμπιστοσύνη, ούτε αυτός ούτε ο Παπάς, στους απαρτίζοντας τον πυρήνα της Φιλορεοδόξου Εταιρείας¹¹⁶. Ως εκ τούτου φυσικό ήταν να παρουσιάσει ο Καποδίστριας στους δύο νέους εταίρους το σχέδιο της Φιλορεοδόξου Εταιρείας σαν δική του ιδέα, που υλοποιήθηκε από τα δικά τους σχέδια.

Οι Ναπαίοι επειδή ήθελαν να προστατεύσουν τα μέλη του κόμματος τους επιζητούσαν να αποδείξουν ότι οι Ρενιέρης-Παπάς ήταν πράκτορες των Βρετανών, οι οποίοι ήθελαν να ενοχοποιήσουν το ρωσικό κόμμα. Συνέχιζαν λοιπόν να εκφράζουν, ελλείψει επαρκών αποδεικτικών στοιχείων, απορίες με υπαινιγμούς για τη χρησιμοποίηση των Ρενιέρη-Παπά από την βρετανική διπλωματία. Ιδού μερικές απ'αυτές: α) αν οι Ρενιέρης-Παπάς ανήκαν σε μυστική αλυτρωτική εταιρία πως έβαλαν τον Καποδίστρια να δώσει τις ιδέες του και αυτοί να δεχθούν την τροποποίηση της εταιρείας; β) αντιφάσκει η αποστολή τους ως μέλη της εταιρείας γιατί τους προδίδει ως επίορκους; γ) αν πραγματικά επιθυμούσαν την απελευθέρωση της

Μακεδονίας, γιατί ο Ρενιέρης προκάλεσε τη σύλληψη του στις Σπέτσες, ο δε Παπάς επρόδωσε τα μυστικά της Εταιρείας¹¹⁷; Ως προς το τρίτο ερώτημα υπάρχει κάποια βάση που επιτρέπει στον ΑΙΩΝΑ να δίνει αυτήν την ερμηνεία. Αφορμή υπήρξε η κατήκηση του Κολανδρούτσου στις Σπέτσες από το Ρενιέρη, στο δρόμο του προς τα Επτάνησα, όπου θα πήγαινε έχοντας αναλάβει εντεταλμένο έργο με υπόδειξη του Καποδίστρια. Αυτή η πρωτοβουλία του Ρενιέρη βρήκε αντίθετο τον Καποδίστρια που τον επέπληξε χαρακτηρίζοντας τον προσβλητικά "ανόητο, κακοήθη και άτιμο". Κι αυτό για δύο λόγους: α) δεν φρόντισε να πάρει τη συγκατάθεση του, και β) γιατί μίλησε για ένα θέμα που δεν είχε "βάση". Ωστόσο δεν παρέλειψε να στείλει ένα δίπλωμα στον Κολανδρούτσο για να μη χαρακτηριστεί ο Ρενιέρης σαν "απατεώνας" αλλά και μια επιστολή, όπου του συνιστούσε να μη παίρνει στα σοβαρά τα λόγια του Ρενιέρη. Εδώ φαίνεται πόσο πολύ συναισθάνονταν επισφαλής τη θέση τους γι αυτό το εγχείρημα, ώστε να εξετάσουν λεπτομερώς το κάθε υποψήφιο μέλος και να μη διστάσουν να χαρακτηρίσουν "αβάσιμη" μια υπόθεση στην οποία είχαν εμπλέξει ως και τον Πατριάρχη. Η όχι και τόσο πειστική επιχειρηματολογία του ΑΙΩΝΑ στηρίζεται στο υποθετικό συμπέρασμα πως "είχε φτάσει η στιγμή της καταμήνυσης και έπρεπε να διαρρεύσει η είδηση από Σπέτσες, Σμύρνη και Σύρο". Υποστήριζε επίσης ότι οι Ρενιέρης-Παπάς για να ενοχοποιηθούν και το Νικήτα του κοινοποίησαν τα σχέδια τους. Κι αυτό όπως έχουμε προαναφέρει αναιρείται τόσο από την "κατάθεση Ρενιέρη" όσο και από το "Ανώνυμο Υπόμνημα".

Όμως, ο ΑΙΩΝ συνεχίζει με τον ισχυρισμό, πως η δήθεν φιλία του Παπά με τον Καποδίστρια ήταν ένα πολιτικό τέχνασμα, επικαλούμενος σαν ενδεικτικό στοιχείο το ότι φεύγοντας ο Ρενιέρης, ο Παπάς δεν πλησίασε ποτέ τον Καποδίστρια, γιατί δεν τον είχε πλέον ανάγκη εφόσον ήδη ήταν ενοχοποιημένος. Ανάγκη υπήρχε ως προς το Νικήτα για να συμπληρωθεί το πλήγμα κατά των κυβερνητικών¹¹⁸. Αυτά ήταν τα επιχειρήματα των Ναυαίων προκειμένου να παρουσιάσουν όλες αυτές τις συνωμοτικές κινήσεις σαν "αγγλική μηχανορραφία" που είχε σαν στόχο την ανατροπή της ρωσικής επιρροής στα πολιτικά πράγματα. Αλλά οι Ρενιέρης-Παπάς δεν ανήκαν σε μυστική εταιρεία. Ο πρώτος είχε κατά νου να ιδρύσει εταιρεία για την ανεξαρτησία της Μακεδονίας, μέρος απ'όπου καταγόταν, Θεσσαλίας και Ηπείρου. Ήταν αδύνατον όμως γι αυτόν να πραγματοποιήσει ένα τέτοιο τόλμημα, αφού δεν είχε τα οικονομικά μέσα ούτε για να έλθει στην Αθήνα, όπου συγγενείς του υπηρετούσαν σε κυβερνητικές θέσεις και ήλπιζε στην υποστήριξη τους. Ήταν τόσο μεγάλη η επιθυμία του να πραγματοποιήσει τις ιδέες του, που αρνήθηκε εργασία που του προσφέρθηκε σε εμπορικό οίκο της Τεργέστης, γιατί θα υποχρεωνόταν να αναβάλει το ταξίδι του στην Αθήνα. Η "εταιρεία", δηλαδή, που αναφέρει ο ΑΙΩΝ ήταν μόνο αντικείμενο συζητήσεων μεταξύ Ρενιέρη και Παπά, άρα δεν ήταν μέλη κάποιας εταιρείας με οργάνωση, μύηση και νενομισμένο όρκο μελών. Συνεπώς δεν ήταν επίφοκοι, ούτε εντεταλμένα όργανα κάποιας ξένης διπλωματίας, γιατί θα εφοδιάζονταν τουλάχιστον με τα οικονομικά έξοδα μετακίνησης. Πράγματι ο Παπάς, σύμφωνα με την "κατάθεση Ρενιέρη" δεν διέθετε τους οικονομικούς πόρους γαι την μετάβαση του στην Ελλάδα.

Χρειάστηκε να γίνει έρανος από τον ιερέα της ελληνικής εκκλησίας της Τεργέστης, πατέρα Ιγνάτιο, για να μπορέσει να πληρώσει τα χρέη του στο πανδοχείο όπου διέμενε και να εξασφαλίσει τα απαραίτητα μέσα για το ταξίδι του¹¹⁹.

Οι άνερωποι που έλαβαν γνώση των σχεδίων του πλην του Ρενιέρη ήταν δύο. Ο Αγαθάγγελος που ζούσε στην Τεργέστη και πρόσφερε τη συμπαράσταση του και ο επίσκοπος Παξών που υποσχέθηκε να βοηθήσει το έργο με την επιρροή του στα Ιόνια Νησιά ανάμεσα στους στρατιωτικούς αρχηγούς, εμπόρους και κληρικούς της Ηπείρου. Δύο ακόμη πρόσωπα, ο πατήρ Ιγνάτιος, όπως προαναφέρθηκε και ο Ιωάννης Βλάχος βοήθησαν τη μετάβαση του στην Ελλάδα. Ο μεν πρώτος με έρανο ύστερα από αίτηση του Ρενιέρη, ο δε δεύτερος ασκήσε την επιρροή του στον Τούρκο πρόξενο για να πείσει τον ξενοδόχο να δεχθεί την εγγύηση του Βλάχου για την εξόφληση του υπολοίπου χρέους σε τρεις μήνες. Πρώτος ανεχώρησε από την Τεργέστη ο Ρενιέρης επηρεασμένος από τις πατριωτικές επαναστατικές ιδέες του Παπά και γοητευμένος στη σκέψη πως θα συνέβαλε κι αυτός σε μια εθνική υπόθεση. Η επιπολαιότητα και η ανευθυνότητα που τον χαρακτήριζαν τον έκαναν να μη προχωρήσει με βραδύτητα και περίσκεψη, αλλά να αποκαλύπτει αυτά τα παράτολμα σχέδια σε οποιαδήποτε πρόσωπα με τα οποία η συγκυρία των περιστάσεων τον έφερνε σε επαφή. Όπως λόγω κέρη στην περίπτωση του επισκόπου Παξών ο οποίος γνώρισε τα σχέδια του Παπά από το Ρενιέρη, επειδή ο καιρός δεν επέτρεπε την πορεία του πλοίου προς τον προορισμό του, εξαιτίας των ανέμων που το ανάγκασαν να προσεγγίσει τους Παξούς προσωρινά¹²⁰.

Όταν έφτασε στην Ελλάδα ο Ρενιέρης, η συμπτωματική συνάντηση στο σπίτι του Νικόλα Θησέως της Κύπρου με το Νικήτα έγινε η αιτία να γνωριστούν μεταξύ τους. Στη διάρκεια της γνωριμίας τους ο Νικήτας προβάλλοντας τις φιλορωσικές του ιδέες, τις αντιδράσεις του για την οθωμανική απολυταρχία και εκφράζοντας τους φόβους του για τον "κλονισμό" της ορθόδοξης πίστης κέρδισε την εμπιστοσύνη του και του εκμυστηρεύτηκε τα σχέδια του Παπά. Στη συνέχεια ο Νικήτας του όρισε μια συνάντηση με τον Καποδίστρια, στην οποία ο τελευταίος άφησε να φανεί στους δύο φίλους ότι στηριζόμενος στις ιδέες τους μπορούσε να διαμορφώσει ένα νέο σχέδιο εταιρείας. Σ' αυτό το νέο σχέδιο πρότεινε την προσθήκη δύο νέων αντικειμένων, τη στερέωση της ορθόδοξης πίστης και το διορισμό ορθόδοξου βασιλιά. Ακολουθεί ο σχεδιασμός της όπως ακριβώς τον γνωρίζουμε από την κατάσχεση των ντοκουμέντων στα οποία συμπεριλαμβάνεται και το καταστατικό της Εταιρείας¹²¹.

Το γεγονός ότι ο Καποδίστριας πρόσθεσε στο ήδη έτοιμο σχέδιο της Φιλορθόδοξου Εταιρείας μερικές ιδέες του Παπά δημιούργησε προστριβές μεταξύ Καποδίστρια και Νικήτα από τη μια πλευρά και των Γενναίου, Δελη, Γλαρόκη Βαλασαμάκη από την άλλη¹²².

Τους Ρενιέρη-Παπά τους δέχθηκαν με επιφύλαξη στην Εταιρεία και με τη συμφωνία να τους απομακρύνει ο

Καποδίστριας σε κάποια κατάλληλη στιγμή. Σκέφτηκαν ακόμη πως θα μπορούσαν να τους χρησιμοποιήσουν σε περίπτωση που διέρρηε κάτι, παρουσιάζοντας τους σαν όργανα της βρετανικής διπλωματίας βαλμένους να ενοχοποιήσουν το κόμμα τους. Οι ίδιοι οι Ρενιέρης-Παπός αντιλαμβάνονταν την έλλειψη εμπιστοσύνης προς τα πρόσωπα τους καθώς και τη μυστικότητα με την οποία κάλυπταν τις ενέργειες τους απομονώνοντας τους, γι' αυτό προσπαθούσαν να μάθουν για τα μυστικά της Εταιρείας κολακεύοντας το Νικήτα¹²³. Απ' αυτό προκύπτει ότι τα δύο αυτά πρόσωπα δεν ανήκαν στο κόμμα των Ναυαίων.

Ελλειψη εμπιστοσύνης προς το πρόσωπο του Ρενιέρη δεν εμπόδισε τον Καποδίστρια να τον στείλει στα Επτάνησα. Ο λόγος που τον έστειλε εκεί ήταν να εφοδιαστεί με τα απαραίτητα συστατικά γράμματα σημαντικών Επτανησίων για να πάει στην Ηπειρο. Είχε λάβει άλλωστε το δίπλωμα του σαν αντιπρόσωπος Ηπείρου καθώς και ένα συστατικό γράμμα. Ο ίδιος ο Ρενιέρης είχε ισχυριστεί ότι μέσω της γνωριμίας του με τους επισκόπους Παξών και Ζακύνθου θα μπορούσε να ενεργήσει κατάλληλα στην Ηπειρο¹²⁴. Ξεκίνησε για ένα μακρύ και δύσκολο ταξίδι με το εξής πρόγραμμα. Πρώτος σταθμός θα ήταν η Αίγινα όπου θα διεβίβαζε μήνυμα του Νικήτα στον παπά-Βελέντζα να δεχθεί να χρησιμοποιηθεί σαν απεσταλμένος της Εταιρείας. Κατόπιν θα πήγαινε μέσω Επιδαύρου στο Ναύπλιο για να παραδώσει γράμμα του Νικήτα προς την οικογένειά του. Από κει ο προορισμός του θα ήταν για τις Σπέτσες απ' όπου θα έπαιρνε διαβατήριο για τα Επτάνησα.

Μια σειρά απο αιφνιδιαστικές συμπτώσεις υπήρξε η αιτία για να παρατείνει τη διαμονή του στις Σπέτσες. Εκεί κινούμενος από υπερβολικό ζήλο, υπερέβη τις οδηγίες που του είχαν δοθεί και κρίνοντας ότι επιτελεί έργο μεγάλο και θεάρεστο, άρχισε να κατηχεί αδιακρίτως όποιον η τύχη το έφερνε να γνωρίσει καθώς επίσης και να συστήνει προεδρίες. Περνώντας από τον Πόρο δεν βρήκε δυσκολία να ορκίσει τον Κακογιώργη και να πληροφορήσει το ναύαρχο Σαχτούρη για την ύπαρξη της Φιλοφροσύνης Εταιρείας ο οποίος υποσχέθηκε να διασέσει το στόλο την κατάλληλη στιγμή. Γνωρίστηκε ακόμη και με τον Ηλία Κολοκούβαρο, παλιό αξιωματικό του στρατού, στον οποίον, ενώ η έλλειψη εμπιστοσύνης τον εμπόδισε να τον δεχθεί κανονικά σαν μέλος, δεν δίστασε να κάνει υπαινιγμούς απλώς και μόνο επειδή ο Κολοκούβαρος δήλωσε αισθήματα φιλίας προς το Νικήτα. Ξεκινώντας για το Ναύπλιο σταμάτησε στις Σπέτσες. Από κει θα ξεκινούσε για τα Ιόνια Νησιά, όπου πήγαινε για να ζητήσει εκ μέρους του Νικήτα 6000 δολάρια από τις οικογένειες Ρώμα και Καποδίστρια. Κώλυμα σ' αυτήν του την προσπάθεια ήταν η έκδοση του διαβατηρίου, για το οποίο ο Κολανδρούτσος χρειάστηκε να φροντίσει δίδοντας εγγυήσεις για το Ρενιέρη¹²⁵.

Πρέπει να επισημανθεί ότι ο Ρενιέρης για το ζήλο του δέχθηκε φιλοφρονήσεις από τον Καποδίστρια και την ικανοποίησή του, επειδή θα μπορούσε πλέον η Εταιρεία να υπολογίζει σε μια ναυτική δύναμη. Απελάμβανε λοιπόν της εμπιστοσύνης του Καποδίστρια και είχε την ενεθάρρυνση του.

Ετσι, αποφάσισε να εκμεταλλευθεί το χρόνο του στις Σπέτσες περιμένοντας το διαβατήριο, αλλά και διευρύνοντας τον αριθμό των μελών της Εταιρείας με άλλα δύο πρόσωπα, ένα από το Κρανίδι και ένα από την Ερμιόνη, παρακινημένος από τη σπουδαιότητα των εισφορών τους¹²⁶. Στη συνέχεια, με υπόδειξη του Κολανδρούτσου έπεισε τον Ορλάνδο να δεχθεί να διοριστεί γραμματέας της Εταιρείας. Σχεδίαζαν ακόμη οι Καποδίστριας και Ρενιέρης να προπαγανδίσουν την Εταιρεία στα νησιά Σάμο, Λήμνο, και στα άλλα υπό τουρκικό ζυγό νησιά με την προϋπόθεση όμως να εξασφαλίσουν τη συναίνεση της Υπέρτατης Αρχής.

Η υπερδραστηριότητα που ανέπτυξε ο Ρενιέρης με δική του πρωτοβουλία μέσα σε τόσο λίγες μέρες, οδήγησε τον Κακογιώργη να στείλει επιστολή στον Καποδίστρια καταγγέλοντας την απρόσεκτη στάση του Ρενιέρη. Αυτό ανησύχησε τους διευθύνοντες την Εταιρεία. Μάλιστα ο διορισμός του Ορλάνδου σαν γενικού γραμματέα της Εταιρείας προκάλεσε μεγάλη δυσαρέσκεια και έτσι επήλθε ρήξη στις σχέσεις Ρενιέρη-Παπά από τη μια πλευρά και Αρχιπροεδρίας από την άλλη. Αυτό το γεγονός οδήγησε τον Παπά να αποκαλύψει μέσω του Τσάμη Καροτάσου τα μυστικά της Εταιρείας στο βασιλιά¹²⁷. Όμως, τα σχετικά με τη σύσταση της Εταιρείας, την ανακάλυψη της και τη δίκη των ενόχων έχουν ήδη αποτελέσει αντικείμενο άλλου κεφαλαίου.

Πρέπει να προστεθεί πως στο διάστημα που αυτός έλειπε στα νησιά κατ'οδόν προς τα Επτάνησα, για κάθε πρωτοβουλία του ενημέρωνε τον Καποδίστρια στέλνοντας επιστολές. Μια από τις επιστολές αυτές του Ρενιέρη προς τον Καποδίστρια δημοσιεύτηκε από τον Δ.Καμπούραγλου στην εφημερίδα ΕΣΤΙΑ¹²⁸ της 17 Νοεμβρίου 1928. Εκεί φαίνεται καθαρά πως ο Ρενιέρης ενεργούσε σαν όργανο του Καποδίστρια και εκτελούσε εντεταλμένη υπηρεσία, που ήταν η προσέλκυση νέων μελών στους Φιλορεόδοξους, με κριτήριο την κοινωνική επιρροή και την οικονομική ευμάρεια. Σ'αυτή την επιστολή αναφέρεται και σε κάποιον Ηλία Νικολάκη, καπετάνιο του Πόρου με σημαντικούς συγγενείς καπεταναίους Υδραίων και Σπεσιώτες. Τελική απόφαση δεν έπαιρνε ο ίδιος ο Ρενιέρης, αλλά ζητούσε πρώτα τη γνώμη του Καποδίστρια κάνοντας συστάσεις και περιγράφοντας τον υποψήφιο.

Από πουμενά δεν προκύπτει ότι ο Ρενιέρης κατηχήθηκε από τον Αγαθάγγελο στην Τεργέστη, μια άλλη υπόθεση της εφημερίδας ΑΙΩΝ, και ότι εργαζόμενος στην Ελλάδα συνάντησε τον Παπά, που με βάση τα σχέδια του συνέταξε ο ίδιος ο Ρενιέρης τον οργανισμό της Εταιρείας¹²⁹. Τα επιχειρήματα του ΑΙΩΝΑ, διατυπωμένα χωρίς συνέπεια, εύκολα αντικρούονται και δείχνουν πως οι Ναυαίοι, προσπαθούσαν να μεταθέσουν την ενοχή στην βρετανική διπλωματία δίχως να έχουν στοιχεία και κάνοντας υποθέσεις, διαφορετικές σε κάθε φύλλο, για τον "ύποπτο" ρόλο των Ρενιέρη-Παπά.

Αγαθάγγελος

Η Ναπαιϊκή πλευρά, τρία πρόσωπα ξεχώρησε για να επιρρίψει την ενοχή: το Ρενιέρη και τον Παπά που ήδη ασχοληθήκαμε και τον Αγαθάγγελο. Και τα τρία αυτά πρόσωπα είτε είχαν επιλήψιμο παρελθόν όπως ο Αγαθάγγελος είτε δεν έχαιραν καμιάς υπολείψεως, εξαιτίας της χαμηλής κοινωνικής του θέσης. Η επιλογή αυτών των προσώπων φαίνεται πως κρίθηκε ως η πλέον ανώδυνη για τους εξής λόγους. α) Είχαν ήδη δεχθεί στο παρελθόν καταδίκες και βρίσκονταν στο κοινωνικό περιθώριο. β) Ο Παπάς ήδη είχε κυκλοφορήσει τα "τραγούδια του" και είχε συντάξει σχέδιο Εταιρείας. γ) Ο Ρενιέρης είχε αποκτήσει τη φήμη του επιπόλαιου και ανεύθυνου ατόμου. Ο Αγαθάγγελος το 1833 έγινε μητροπολίτης Καισαρείας της Φιλίππου και διάδοχος του Ιερωτάτου Αποστολικού και Πατριαρχικού Θρόνου. Εξαιτίας πλαστογραφιών και άλλων παρανομιών κηαιρέθηκε από την Μ.Εκκλησία της Κων/λεως και έκτοτε ζούσε στην Τεργέστη¹³⁰.

Όταν ο Παπάς έδειξε τα τραγούδια του στο Ρενιέρη συμφώνησαν να τα δείξουν κατ'εξαίρεση στον Αγαθάγγελο¹³¹. Τον εμπιστεύθηκαν γιατί αυτός με τους περίφημους χρησμούς του αναπτέρωνε το πεικρό όλων αυτών που έτρεφαν τον πατριωτισμό τους με τη Μ.Ιδέα. Εξακολουθούσε βέβαια σαν πρώην επίσκοπος να ασκεί πάνω τους γοητεία και επιρροή. Ζώντας σε κάποια απομόνωση τώρα τους φάνηκε ευκολότερο να τον πλησιάσουν αυτοί που ένεκα της κοινωνικής τους υποβάθμισης δεν είχαν εύκολη την πρόσβαση σε πρόσωπα εξουσίας.

Ο ίδιος ο Παπάς δεν πήγε να τον επισκεφθεί αλλά έστειλε το Ρενιέρη¹³². Φαίνεται πως δεν υπήρχε σύνδεσμος μεταξύ τους ενώ ο τελευταίος πιθανόν να τον γνώριζε καλύτερα. Στις κατηγορίες των Ναπαίων που παρουσίαζαν τον Αγαθάγγελο σαν κατηχητή του Παπά και του Ρενιέρη απάντησε ο ίδιος ο Αγαθάγγελος από την Τεργέστη με επιστολή που έφερε την ημερομηνία 4 Φεβρουαρίου 1840. Στην επιστολή αυτή, την οποία επικαλείται ο ΑΙΩΝ, αναφέρει πως δεν γνωρίζει ούτε κατ' όψη τον Παπά, τον δε Ρενιέρη δεν μπορούσε να τον εμπιστευθεί γιατί εθεωρείτο άτομο διεφθαρμένο¹³³. Ωστόσο όμως αυτή η πεποίθηση δεν τον εμπόδισε να δείξει τον ενθουσιασμό του για τα πατριωτικά τραγούδια του Παπά και να ενθαρρύνει το αλυτρωτικό σχέδιο. Παρατήρησε όμως ότι αυτό δεν μπορούσε να υλοποιηθεί χωρίς τη συνεργασία ανερώνων με κύρος, των οποίων η συμμετοχή θα παρακινούσε και άλλους να συνδράμουν την επιχείρηση. Δεν παρέλειψε ακόμη να τους μιλήσει και για κάποια μυστική εταιρεία της Θεσσαλίας για την οποία έλαβε γνώση ο ίδιος από καλή πηγή, όταν ήταν εξόριστος σε ένα μοναστήρι στα Μετέωρα. Δέχθηκε μάλιστα να βοηθήσει τον Παπά, αν είχε πράγματι σοβαρές προθέσεις να επιχειρήσει κάτι προς χάρη της Θεσσαλίας. Η βοήθεια του θα συνίστατο στη μετάβαση του στα Μετέωρα για να επιλέξει, ύστερα από συλλογή πληροφοριών, τους πιο άξιους στρατιωτικούς

αρχηγούς της Ηπείρου, Μακεδονίας και Θεσσαλίας για να τεθούν επικεφαλής. Έτσι, με τη συμβολή και καθοδήγηση των ηγουμένων των Μετεώρων, η Εταιρεία θα ισχυροποιείτο και κάποια μέρα τα μέλη της θα επιτύχχαναν την ανεξαρτησία των συμπατριωτών τους, που ακόμη ζούσαν υπό τουρκικό ζυγό¹³².

Παρατηρείται πως δεν γίνεται λόγος, παρά μόνον για τον αλυτρωτισμό που την εποχή εκείνη αποτελούσε τον άξονα γύρω από τον οποίο περιστρεφόταν η ζωή του Έλληνα. Πρώην φιλικόι οι περισσότεροι Έλληνες, ανέσυραν τον κανονισμό της Φιλικής Εταιρείας και τον προσαρμοζαν στην εκάστοτε περίπτωση¹³³. Και οι υποθέσεις προχωρούσαν μη βρίσκοντας δυσκολία να προσεταιρισθούν οπαδούς, αφού ο καθένας αισθανόταν υπερήφανος να συμμετέχει στην υλοποίηση της Μ.Ιδέας. Γι αυτό οι Ναυαίοι και ο Καποδίστριας επωφελήθηκαν από την επιθυμία των Ελλήνων για την εδαφική ολοκλήρωση της Ελλάδος, προκειμένου να καταλύσουν τη δυναστεία του Οθωνα.

Νικήτας

Ο Νικήτας Σταματελόπουλος ή Νικηταράς ήταν ένας αγασός και απλοϊκός φιλόπατρις αλλά και πολύ φιλοδοξός στρατιωτικός που έφερε τον τίτλο του συνταγματάρχη¹³⁴. Είχε τη φήμη ενός καλού ανερώπου και το παρανόμι "τουρκοφάγος". Οι φιλέλληνες τον είχαν ηρωοποιήσει κατά καιρούς, αλλά και οι διαπιστευμένες στη βασιλική κυβέρνηση αποστολές τον είχαν ξεχωρίσει¹³⁵. Παλιός ρωσόφιλος από την εποχή του Καποδίστρια, εθεωρείτο από τα ηγετικά στελέχη του κόμματος, ιδιαίτερα από το 1835 χρόνος κατά τον οποίον ο Β.Κολοκοτρώνης απεσύρεται από την πολιτική σκηνή.

Ο Νικήτας είχε κατηγορηθεί και το 1833 με τον Κολοκοτρώνη και είχε τύχει βασιλικής χάρης. Στενές σχέσεις τον συνέδεαν με τον θεωρούμενο ως πραγματικό αρχηγό του ρωσικού κόμματος Ρώσο πρεσβευτή, του οποίου είχε βαφτίσει και ένα παιδί. Διεδίδετο μάλιστα τότε το 1839 στην Αθήνα ότι ο Γ.Κατακάζυ ανήγγειλε στο Νικήτα ότι ο αυτοκράτωρ Νικόλαος είχε πιεί στην υγεία του¹³⁶. Όλα αυτά και σαν απλές φήμες ήταν κατάλληλα για να ξυπνήσουν το ζήλο και τη φιλοδοξία του απλού ανερώπου. Έτσι, ο γενναίος παλαίμαχος του ιερού αγώνα εύκολα μπλέχτηκε στη συνωμοσία, της οποίας ο λεγόμενος σκοπός απέβλεπε στην απελευθέρωση ελληνικών εδαφών αλλά στην πραγματικότητα σε εσωτερική εξέγερση εναντίον του βασιλιά.

Ωρισμένοι υποστηρικτές του Νικήτα που διαπνέονταν από τα ίδια ρωσόφιλα αισθήματα τον ενεφάνιζαν ωσάν να μην εγνώριζε τον πραγματικό σκοπό της Εταιρείας διότι τάχα του τον απέκρυψαν. Η φιλοδοξία του όμως κολακεύτηκε από το αξίωμα του Μακεδονικού αρχιστράτηγου που του δόθηκε από τους συνωμότες¹³⁷. Υπήρξε λοιπόν όχι απλώς συμμετοχος αλλά και στρατιωτικός αρχηγός, αξίωμα που η ματαιοδοξία του τον ώθησε

να δεχθεί.

Στην πολυσέλιδη κατάθεση του ο Ρενιέρης αναφέρει τον τρόπο γνωριμίας του με τον Νικήτα καθώς και μερικές άλλες πληροφορίες που οδηγούν σε ορισμένα συμπεράσματα. Η πρώτη τους συνάντηση έγινε στο σπίτι του Νικόλα Θησέως όπου ο Ρενιέρης αντέγραφε "γι' αυτόν μερικά πιστοποιητικά" τα οποία ο Νικήτας μπόκε για να υπογράψει. Δεν δίνει διευκρινήσεις για το είδος των πιστοποιητικών αυτών, ούτε για το ποιός ήταν ο Νικόλας Θησέως της Κύπρου¹³⁸. Έτσι, μας επιτρέπει είτε να διατηρούμε μια υποψία, πως τα πιστοποιητικά αυτά είχαν κάποια σχέση με τη Φιλορροδόξο Εταιρεία ή σχετίζονταν με κάποια άλλη υπόθεση. Στην περίπτωση που θα ίσχυε η πρώτη υπόθεση, το επιχείρημα του ΑΙΩΝΑ πως οι Ρενιέρης-Παπάς μόλις το Σεπτέμβριο του 1839 είπαν στον Καποδίστρια ότι είχαν κοινοποιήσει τα σχέδια στο Νικήτα είναι αβάσιμο. Το διατυπώνει όμως για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι μετά τον Καποδίστρια ήλθε η σειρά του Νικήτα για να τον εμπλέξουν και έτσι να ολοκληρωθεί το πλήγμα κατά των κυβερνητικών από τη βρετανική αντιπολίτευση, της οποίας όργανα ήταν οι Ρενιέρης-Παπάς¹³⁹.

Όταν οι σχέσεις Νικήτα-Ρενιέρη απέκτησαν περισσότερη εμπιστοσύνη και οικειότητα, ο Νικήτας άρχισε να εκμυστηρεύεται στο Ρενιέρη τα παράπονα του από τον Θεωνα καθώς και τις μελλοντικές προθέσεις του. Πίστευε λοιπόν ότι οι υπηρεσίες του δεν είχαν ανταμειφθεί στο βαθμό που αυτός προσδοκούσε, ότι ο βασιλιάς τον κατεδίωκε, η δε κυβέρνηση προσπαθούσε να του αποσπάσει την περιουσία του στο Σερεμέτη, που του είχε χαρίσει στη διάρκεια της Καποδιστριακής περιόδου. Ακόμη εξέφρασε την επιθυμία του να πάει στη Ρωσία. Επειδή όμως ήταν απαραίτητο να πάρει άδεια απουσίας από το βασιλιά, σκόπευε να επικαλεσθεί σαν πρόσχημα κάποιο χρόνιο νόσημα που του επέβαλε να επισκεφθεί τη Γαλλία και τη Γερμανία. Εφοδιασμένος από τον Κατακόζυ και το Λέλη με συστατικές επιστολές προς τους Ρώσους πρεσβευτές Γαλλίας και Γερμανίας, θα τους ζητούσε να του δώσουν διαβατήρια για την Πετρούπολη και να τον διευκολύνουν στο ταξίδι του. Σκοπός του ταξιδιού ήταν να παρουσιαστεί ενώπιον του αυτοκράτορος στην Πετρούπολη και να τον πληροφορήσει για τις καταχρήσεις που διαπράττονταν, καθώς και για την καταδίωξη της ορθόδοξης πίστης, από αιρετικούς και σχισματικούς¹⁴⁰. Οι ελπίδες και οι προσδοκίες που εξέφρασε στο Ρενιέρη σχετικά με το πολιτικό μέλλον της Ελλάδας καθόλου δεν περιελάμβαναν αλυτρωτικά σχέδια. Ήταν αποφασισμένος να διακινδυνεύσει αυτός και οι φίλοι του τη ζωή τους, αλλά για να βοηθήσουν το Γεώργιο Καποδίστρια να βάλει τα πράγματα στη "σωστή τους θέση", έτσι όπως τα είχαν σχεδιάσει αποβλέποντας στα κομματικά τους συμφέροντα, που ήταν, πλην της καταδίωξης των εχθρών της Ορθοδοξίας, η απομάκρυνση του Θεωνα και ο διορισμός του Βιόρου Καποδίστρια στη θέση του αντιβασιλέως. Υπήρξε ο μεσάζων για τη γνωριμία Καποδίστρια-Ρενιέρη και εκείνος που εκμύησε πληροφορίες από το Ρενιέρη για τη σχεδιαζόμενη εταιρεία. Όταν έμαθε για το αλυτρωτικό σχέδιο του Παπά σκέφτηκε μαζί με τον Καποδίστρια να συμπεριλάβουν στους σκοπούς της Φιλορροδόξου Εταιρείας και την

απελευθέρωση της Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Ηπείρου. Επιπλέον έδωσαν την εντύπωση ότι εκμεταλλεύθηκαν τις ιδέες των Ρενιέρη-Παπά για να φιάξουν από κοινού την Εταιρεία. Ήθελαν να κρατήσουν τους Ρενιέρη-Παπά σε μια απόσταση από τα σχέδια τους. Γι' αυτό συνέβησαν και οι συγκρούσεις μεταξύ αυτών που κάλυπταν την Φιλορεόδοξο Εταιρεία και του Καποδίστρια, εξαιτίας της εμπιστοσύνης που έδειξε προς αυτούς, που κατά τη γνώμη τους ξεπερνούσε τα όρια που αυτοί είχαν θέσει.

Ο ΑΙΩΝ, επειδή ήθελε να απαλλάξει από την ενοχή τον Νικήτα, ισχυριζόταν ότι ο προσηλυτισμός του έγινε μετά τη σύνταξη των σχεδίων από το Ρενιέρη και μετά το διορισμό του ως Μακεδόνα αρχιστρατήγου¹⁴¹. Αυτό βέβαια δεν προκύπτει από καμιά άλλη πηγή. Αντιθέτως θεωρούσαν το Νικήτα ότι ήταν μεταξύ των αρχηγών. Συμφωνά ακόμη και με το Wallenburg, που θεωρείται προσκείμενος στη ρωσική διπλωματία, οι Νικήτας και Καποδίστριας υπήρξαν μέλη της Φιλικής Εταιρείας και "είτε γιατί ήθελαν να την ξαναζωντανέψουν στην Ελλάδα, είτε για να συντελέσουν στην ανατροπή της βασιλικής κυβέρνησης", χρησιμοποίησαν τον κανονισμό της Φιλικής Εταιρείας προσαρμόζοντας τον στην παρούσα περίπτωση¹⁴².

Το γεγονός ότι ο Νικήτας υπήρξε εκ των ηγετικών στελεχών και υποκινητών της συνωμοσίας προκύπτει από τις εξής μαρτυρίες:

α) Υπάρχει ένορκη κατάθεση ενός μάρτυρα σύμφωνα με την οποία ο Νικήτας του είπε "αυτοί εσανάτωσαν τον άγιο άνθρωπο (εννοεί τον Καποδίστρια) γιατί δεν μπορούμε και μεις να φονεύσωμεν"¹⁴³.

β) Ο Νικήτας με τον Καποδίστρια ξεχωρίζουν σαν αρχηγοί της συνωμοσίας και από την επιστολή του Ρενιέρη που έστειλε προς αυτούς με κάποιο Ηλία Νικολάου. Μέσα σ' αυτήν έγραφε να παρουσιαστεί πρώτα στο Νικήτα και με τη σειρά του ο Νικήτας να τον παρουσιάσει στον Καποδίστρια για να αποφασίσουν από κοινού εάν θα τον εντάξουν στους Φιλορεόδοξους¹⁴⁴.

γ) Απόκομμα κάποιας επιστολής, απ' αυτές που έστειλε ο Ρενιέρης στο δρόμο του για τα Ιόνια Νησιά, παραδόθηκε στον υπουργό Δικαιοσύνης Πάικο. Η επιστολή αυτή απευθυνόταν στο Νικήτα και τον πληροφορούσε ότι επρόκειτο να πάει στη Ναυπλία και από κει στα Ιόνια Νησιά για να παραδώσει γράμματα στους κόμητες Διονύσιο Ρώμα, Βιάνρο και Αυγουστίνο Καποδίστρια¹⁴⁵. Είναι εύλογο πως τις επιστολές αυτές δεν ήθελαν να τις εμπιστευθούν στο ταχυδρομείο και θεώρησαν κατάλληλο πρόσωπο για ταχυδρόμο το Ρενιέρη.

δ) Ο Νικήτας είχε την ιδιαίτερη προστασία της ρωσικής αποστολής και οι Κατακάζυ και Λέλης ήταν κουμπόροι του. Με επίσημη αναφορά του ο δήμαρχος της πρωτεύουσας προς το βασιλιά τον πληροφόρησε ότι ο Νικήτας νωρίς το πρωί μετά την κατάσχεση των εγγράφων του και χωρίς να γνωρίζει ότι η αστυνομία τον παρακολουθούσε, επιστημάνθηκε από τον Άγγελο Γέροντα, τον αρχηγό της αστυνομίας, να μπαίνει στο σπίτι του

Κατακάζυ από την κυρία είσοδο και ύστερα από παραμονή αρκετών ωρών να βγαίνει από την πίσω πόρτα¹⁴⁶.

ε) Άλλος μάρτυρας αναφέρει ότι ο Νικήτας τον Οκτώβριο του 1839 είχε δηλώσει ότι "αυτός δεν θα ξαφνισζόταν αν γινόταν στάκτη η Αθήνα μέσα σε τρεις μήνες"¹⁴⁷.

στ) Είχε κάνει γράμμα και υπόμνημα το 1838 προς τον αυτοκράτορα της Ρωσίας, τα οποία παρακράτησε ένας Έλληνας πρόξενος στην Τουρκία και τα έστειλε στο βασιλιά¹⁴⁸. Το περιεχόμενο αυτών των δύο δεν είναι γνωστό. Πιθανόν όμως να περιέχονται οι γνωστές θέσεις του Νικήτα όπως έχουν περιγραφεί παραπάνω. Ίσως γι αυτό να πήρε την πρωτοβουλία ο πρόξενος να γνωστοποιήσει στο βασιλιά το περιεχόμενο τους στέλνοντάς τα στον ίδιο.

Από την κατάθεση Ρενιέρη αλλά και από τα προαναφερθέντα προκύπτει το συμπέρασμα ότι η Φιλορθόδοξος Εταιρεία σαν σύλληψη ιδέας διαμορφώθηκε στο μυαλό του Νικήτα Σταματελόπουλου. Ο ίδιος ήταν εκείνος που είχε σοβαρές αντιθέσεις και παράπονα με τον Θεωνα και το βασιλικό καθεστώς. Φανατικός καποδιστριακός αναπολούσε την καποδιστριακή περίοδο αρνούμενος να αποδεχθεί τη νέα πολιτική κατάσταση και να προσαρμοσθεί στην καινούργια τάξη πραγμάτων που επέβαλε η αντιβασιλεία και το απολυταρχικό καθεστώς του Θεωνα. Οι στενές σχέσεις του με τον Κατακάζυ και το προσωπικό της ρωσικής πρεσβείας τον ενθάρρυναν δημιουργώντας του την εντύπωση πως η εφαρμογή ενός τέτοιου σχεδίου ήταν εφικτή. Η παρουσία του Κων/νου Οικονόμου ως ηγέτη του ρωσικού κόμματος την περίοδο εκείνη τον έκανε να πιστέψει στην κινητοποίηση των μαζών που ο Οικονόμος με το σύνθημα της "Φιλορθοδοξίας" είχε τη δυνατότητα να πετύχει. Η ξαφνική έλευση του Καποδίστρια στην Ελλάδα για οικονομικές διεκδικήσεις τον έπεισαν πως ήρθε η κατάλληλη ώρα για να βάλει τα θεμέλια της οργάνωσης, με την απαραίτητη κυβερνητική κάλυψη, που του παρείχε η παρουσία του Γ.Γλαρόκη σαν υπουργού Εσωτερικών και Παιδείας.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Εφημερίδα ΑΙΩΝ 25 Φεβρουαρίου 1840
2. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 28 Φεβρουαρίου 1840, αρ. 35, F.O. 32.96 extract, 2 Μαρτίου 1837, αρ. 18. β) Γ.Δ.Μεταλληνός, Παράδοση και Αλλοτρίωση, Αθήνα 1989, σελ. 242-243.
3. "Ανώνυμο Υπόμνημα" Αρχ. Μαυροκορδάτου φακ. 21 (1841) αρ. 5794 σελ. 2. Το υπόμνημα αυτό έχει δημοσιευθεί από τον J. Petropoulos στο Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843), μετ. από την αγγλική MIET, Αθήνα 1986, τόμ. Β, σελ. 727-744.
4. Απαντα Μακρυγιάννη, ο.π., σελ. 253-254.
5. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 28 Φεβρουαρίου 1840, αρ. 33, F.O. 32.96.
6. Απαντα Μακρυγιάννη (σειρά Ιστορικές Εκδόσεις 1821) τόμ. 5, επιμ. Ελλης Αλεξίου σελ. 253-254.
7. "Ανώνυμο Υπόμνημα" J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Β σελ. 737
8. Αναφορά του Wallenburg προς Metternich, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1840, Β. Jelavich, "The Philorthodox Conspiracy of 1839", Balkan Studies, 7, 1966 σελ. 101.
9. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αρ. 6, F.O. 32.96. β) Charles A. Frazee, Ορθόδοξος Εκκλησία και Ελληνική Ανεξαρτησία 1821-1852, μετ. Ι. Ροηλίδης, Αθήνα 1987, σελ. 194
10. α) Εφημ. ΑΙΩΝ 25 Φεβρουαρίου 1840 β) Wallenburg προς Metternich Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1840, Β. Jelavich, ο.π. σελ. 96.
11. "Ανώνυμο Υπόμνημα", ο.π. σελ. 735
12. Πρόκειται για τον Αγγελο Γέροντα, έναν από τους 4 δημοχρυσικούς παρέδρους υπό τον δήμαρχο Καλλιφρονά. Είχαν διοριστεί από τον Θεώνα το 1837. Ο δήμαρχος η απόντος του δημάρχου ο πρώτος κατά την σειρά του διορισμού Πάρεδρος εκτελούσε χρέη αστυνομικού διευθυντού. α) Γ.Π. Παρασκευόπουλος, Οι δήμαρχοι των Αθηνών, εν Αθήναις 1907, σελ. 102 β) Π. Αργυρό- πούλος, δημοτική διοίκηση εν Ελλάδι, Αθήνα 1859. γ) Εφημ. Ελληνικός Ταχυδρόμος, 15 Ιουνίου 1837.
13. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αρ. 6, F.O. 3296
14. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 12 Ιανουαρίου 1840, αρ. 9, F.O. 3296
15. J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Β σελ. 506.
16. Απαντα Μακρυγιάννη, ο.π., σελ. 254-255.
17. Οι υποστηρικτές των θέσεων αυτών, όπως ο Γ. Κορδάτος, ισχυρίζονταν ότι η τσαρική διπλωματία εργαζόταν με δύο "χαρτιά" στα Βαλκάνια. Αλλού εμφανιζόταν με το μανδύα του σλαβισμού και αλλού με τη μάσκα της Ορθοδοξίας. Ενεργούσε έτσι γιατί ήθελε να απομακρύνει τους ηγεμόνες των βαλκανικών χωρών που δεν ήταν όργανα του σλαβισμού. Αναφέρει την περίπτωση του ηγεμόνα της Βλαχίας Αλεξ. Γκίκα, που απομακρύνθηκε με ενέργειες ρωσικές. Υστερα από διαταγή της τουρκικής κυβέρνησης, ανακρίσεις εναντίον του διενήργησε ο Ρώσος επίτροπος Duhamel. Και στη Σερβία το 1842 έδιωξε τον ηγεμόνα Μιχ. Οβρένοβιτς

- χρησιμοποιώντας σαν όργανο το κόμμα των Ουστάβα-Μπρανιτέλι, που ήταν δημιούργημα της ρωσικής πολιτικής.
- Γ.Κορδάτος, Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας, τόμ. XI, σελ. 137
18. Εφημ. ΑΘΗΝΑ, 30 Δεκεμβρίου 1839 π.π.
 19. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 30 Ιουλίου 1840, αρ. 91, F.O. 32.96 β) J. Petropoulos, ο.π. τόμ. Α, σελ. 432, σημ. 16.
 20. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αρ. 6, F.O. 32.96 β) Wallenburg προς Metternich, Αθήνα, 13 Ιανουαρίου 1840, Β. Jelavich, ο.π. σελ. 100.
 21. Ίσως ο Ζωγράφος χρησιμοποιεί τους όρους "λεοντικοί" και "μη λεοντικοί" για να κάνει διάκριση μεταξύ οπαδών της βρετανικής πολιτικής από τη μια πλευρά και οπαδών της γαλλικής και ρωσικής από την άλλη, λαμβάνοντας σαν χαρακτηριστικό γνώρισμα το "Λιοντάρι" που ήταν έμβλημα της Μ. Βρετανίας.
 22. Ζωγράφος στον Μαυροκορδάτο, κασορτήριο Πειραιώς, 3/15 Μαρτίου 1840, αρχ. Μαυροκορδάτου, φακ. 20B, αρ. 5695.
 23. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 3 Φεβρουαρίου 1840, αρ. 23, F.O. 3296 β) J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Α σελ. 372-373.
 24. Π. Καρολίδης, Σύγχρονος Ιστορία των Ελλήνων και των λοιπών λαών της Ανατολής από 1821 μέχρι 1921, 7 τόμοι, Αθήνα 1922-29 τόμ. II, σελ. 382-383.
 25. Στις 8 Ιουλίου 1833 η Ρωσία υπέγραψε με τον Σουλτάνο Μαχμούτ την Συνθήκη του Unkiar-Skelessi. Για 8 χρόνια θα ασκούσαν ένα είδος πολιτικής προστασίας στην Τουρκία υπόσχόμενοι σε περίπτωση κινδύνου την ασφάλεια της. Ο Σουλτάνος έκλεισε τα Δαρδανέλλια όπου εγκαταστάθηκαν Ρώσοι. Η Ρωσία οχυρώθηκε στη Μαύρη Θάλασσα σαν σε ένα απαραβίαστο φρούριο και δέσποζε της Ανατολής. α) Edouard Driault et Michel Lheritier, Histoire diplomatique de la Grèce de 1821 a nos jours, Παρίσι 1925-1926, τόμ. II, σελ. 105. β) Charles A. Frazee, ο.π. σελ. 183. γ) J. Petropoulos, ο.π. τόμ. Β. σελ. 496.
 26. α) Παπισολάκης στον Μαυροκορδάτο, Τεργέστη, 9/21 Ιανουαρίου 1840, Ιδιαίτερον, αρχ. Μαυροκορδάτου φακ. 20B, αρ. 5974. β) Καρολίδης, ο.π., σελ. 382-383.
 27. Ανδρέας Παπαδόπουλος-Βρεττός, Un Grec tres devoue a la Russie victime du chancelier de cet Empire le Prince Gortchacoff, Παρίσι 1873, σελ. 8.
 28. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αρ. 6, F.O. 32.96.
 29. Wallenburg προς Metternich, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1840, Β. Jelavich, ο.π. σελ. 98.
 30. J. Petropoulos, ο.π. τόμ. Α σελ. 367
 31. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Β, σελ. 738.
 32. Απαντα Μακρυγιάννη, ο.π., σελ. 255.
 33. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Β, σελ. 740.
 34. ο.π., σελ. 741.
 35. α) Wallenburg προς Metternich, Αθήνα, 13 Ιανουαρίου 1840, Β. Jelavich ο.π., σελ. 98. β) J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Α, σελ. 367.
 36. Wallenburg προς Metternich, ο.π., σελ. 99.
 37. Εφημ. ΑΙΩΝ, 14 Ιανουαρίου 1840.
 38. Α. Παπαδόπουλος-Βρεττός, ο.π., σελ. 8.
 39. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, ο.π., τόμ. Β, σελ. 741.
 40. Εφημ. ΑΙΩΝ, 3 Ιανουαρίου 1840.

41. Α. Παπαδόπουλος-Βρεττός, ο.π., σελ.7.
42. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J.Petrooulos, ο.π., τόμ.Β, σελ.741.
43. E.Driault et M.Lheritier, ο.π., τόμ.Β, σελ.195.
44. α) Εφημ. ΑΙΩΝ 3 Ιανουαρίου 1840. β) Wallenburg προς Metternich, Β. Jelavich, ο.π., σελ.96-97.
45. Wallenburg προς Metternich, ο.π., σελ.98.
46. ο.π., σελ.98
47. ο.π., σελ.98
48. ο.π., σελ.98
49. ο.π., σελ.102
50. Οδηγίες προς τον Κατακάζυ, Ιανουάριος 1833, Β. Jelavich, Russia and Greece during the Regency of King Otho 1832-1835 Russian Documents on the First Years of Greek Independence. Institute for Balkan Studies, no 55, Θεσσαλονίκη, σελ.57-67.
51. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J.Petrooulos ο.π., τόμ.Β σελ.727-728.
52. α) Θεόκλητος Φαρμακίδης, Απολογία, Αθήναι 1840, σελ. 43. β) Charles A.Frazer ο.π., σελ.171-172.
53. Ως ανωτάτη εξουσία προβλεπόταν μια τριμελής επιτροπή από ένα πολιτικό, ένα οπλαρχηγό και ένα κληρικό.
54. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J.Petrooulos, ο.π., τόμ.Β σελ.732.
55. α) Mr N.A.Renieri's Statemant Lyons προς Palmerston, Αθήνα 29 Αυγούστου 1840, αριθ.98, F.O.32.98. β) "Ανώνυμο Υπόμνημα", J.Petrooulos, ο.π., τόμ.Β σελ.734.
56. Wallenburg προς Metternich, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1840, Β. Jelavich ο.π. σελ.98.
57. Μια ακόμη υπέρ των αλυτρώτων μυστική εταιρεία που πραγματοποίησε επανασταστικές απόπειρες στις βόρειες περιοχές το 1840. Συμμετείχαν ο Ι.Βελέντζας, ο Τσάμης Καρτάσος και ο μοναχός Ιλαρίων, για τον οποίον ήδη έχει γίνει λόγος στο υποκεφ. "Συμμετοχή Ρωσικής Αποστολής".
58. Εφημ. ΑΙΩΝ, 18 Φεβρουαρίου 1840 (ανταπόκριση της 6 Φεβρουαρίου 1840 από Κων/λη).
59. Wallenburg προς Metternich, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1840, Β. Jelavich ο.π., σελ.96.
60. J.Petrooulos, ο.π., τόμ.Α σελ.224.
61. Συλλογή Βλαχογιάννη, φακ. 132 (Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως) αριθ.εγγ.30639,28 Δεκεμβρίου 1839.
62. Εδρα του Ανωτάτου Ουλεμάν (νομομαθής θεολόγος με γνωμοδοτική εξουσία στην αρμοδιότητα του οποίου υπάγεται ο έλεγχος της Ισλαμικής νομιμότητας της πράξεως της πολιτικής εξουσίας).
63. Εφημ. ΑΙΩΝ, 18 Φεβρουαρίου 1840.
64. Σε κάθε πόλη οι απόστολοι όριζαν ένα πρόεδρο, γινόταν, δηλαδή, σύσταση προεδρίας.
65. Το σχέδιο επιστολής βρίσκεται στο Lyons προς Palmerston confidential, Αθήνα 30 Ιανουαρίου 1840, αριθ.18 F.O.32.96.
66. Παπισιάκης στο Μαυροκορδάτο Τερζέστη, 9/21 Ιανουαρίου 1840 Ιδιαίτερον, αρχ.Μαυροκορδάτου φακ.20β, αριθ.5679.
67. "Ανώνυμο Υπόμνημα" J.Petrooulos ο.π., σελ.727.
68. J.Petrooulos ο.π. τόμ.Α, σελ.332.
69. Ο Γλαράκης μπήκε στο υπουργικό συμβούλιο με το διάταγμα 29 Νοεμβρίου/11 Δεκεμβρίου 1837, ΦΕΚ 39,1 Δεκεμβρίου 1837, π.η.Ο Πάικος με το διάταγμα της 12/24 Απριλίου 1837, ΦΕΚ 15,13 Απριλίου 1837 π.η.

70. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα, 19 Ιανουαρίου 1840, αρ. 13, F.O. 32.96. β) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 29 Ιανουαρίου 1838 π.η.
71. Lyons προς Palmerston, Αθήνα, 11 Ιανουαρίου 1840, αρ. 8, F.O. 32.96.
72. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 12 Ιουνίου 1840, αρ. 81, F.O. 32.96. β) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 20 Ιουλίου 1838 π.η. ανέφερε ένα διάταγμα της 19 Ιουλίου 1838, σύμφωνα με το οποίο διοριζόταν 5 ιεροκήρυκες, δύο για την Πελοπόννησο, δύο για τη Ρούμελη και ένας για τα Νησιά. Ο Γλαράκης κατάφερε να διοριστούν οι δικοί του υποψήφιοι Ιωσήφ Βυζάντιος, Καλλίνικος Καστόρχης, Δανιήλ Γεωργόπουλος, Καλλίνικος Ιάσων και ο ιερομόναχος Ηλίας. γ) J. Petropoulos, σ.π.τ.Α, σελ. 463 υποσ. 63 για τη σύνθεση της Ιεράς Συνόδου. Σ' αυτό βοήθησε και ο Οικονόμος που από το 1834 είχε φτάσει στην Ελλάδα με έντονη συναίσθηση της αποστολής του για συνένωση όλων των συντηρητικών επισκόπων σε μια ισχυρή οργάνωση και για κινητοποίηση της κοινής γνώμης προκειμένου να ανακτήσει η Εκκλησία τα δικαιώματά της.
73. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 8 Μαρτίου 1838, αρ. 44, F.O. 3276 Ο Ιωάννης Παπαρρηγόπουλος ήταν κουνιάδος του Ράδου και του Μωραϊτίνη, που ήταν και οι δύο εξέχοντα μέλη του ρωσικού κόμματος. Ο Παπαρρηγόπουλος κατάφερε να μεγαλώσει τη φήμη του μέσα στο κόμμα δημιουργώντας εκτεταμένο δίκτυο επαφών. β) Theobald Piscatory προς Guizot, Αθήνα 6 Σεπτεμβρίου 1841 (7η έκδοση), "Textes et Documents, La Grece d'Othon", επιμ. εκδ. Ιωάννης Πούλος, L'Hellenisme Contemporain, 2η σειρά, IX (1955), 433 και 445. γ) Π. Αργυρόπουλος προς Μαυροκορδάτο, 8/20 Απριλίου 1840, αρ. 5860, φακ. 20 (1840) αρχ. Μαυροκορδάτου.
74. "Ανώνυμο Υπόμνημα" J. Petropoulos, σ.π.τ. Β, σελ. 728.
75. α) Διάταγμα "περί μεταρρυθμίσεως των Διοικήσεων", 22 Ιουνίου/4 Ιουλίου 1838, ΦΕΚ 24, 23 Ιουνίου 1838 π.η. β) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 19 Ιουλίου 1838, αρ. 121, F.O. 3277. γ) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 25 Ιουνίου 1838 π.η.
76. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, σ.π. τόμ. Β, σελ. 729.
77. J. Petropoulos, σ.π. τόμ. Α, σελ. 368.
78. α) "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, σ.π. τόμ. Β, σελ. 729. β) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 14 Μαρτίου 1839, αρ. 32, F.O. 32.85 γ) Εφημ. ΑΙΩΝ 25 Μαρτίου 1839 π.η. δ) Εφημ. ΑΘΗΝΑ, 22 Φεβρουαρίου 1839 π.η.
79. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, σ.π., τόμ. Β, σελ. 730-737.
80. α) Παπιολάκης στο Μαυροκορδάτο, Τεργέστη, 9/21 Ιανουαρίου 1840. Ιδιαίτερον φακ. 208 αρ. 5679, αρχείο Μαυροκορδάτου. β) "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, σ.π., τόμ. Β, σελ. 734, 735, 737, 738.
81. Wallenburg προς Metternich, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1840, σ.π. σελ. 99.
82. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αρ. 6, F.O. 3296 και 11 Ιανουαρίου 1840, αρ. 8, F.O. 3296.
83. Κεφ. Φιλορωσισμός σελ. 41.
84. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αρ. 6, F.O. 32.96
85. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αρ. 6, F.O. 3296.
86. Ανώνυμου "Η Φιλορεόδοξος Εταιρεία, είτε ο φανατισμός των Καποδιστριακών" στο Η πρόσδος του 1840 (Οκτ.) Αθήνα,

- 1840.
87. Εφημ. ΑΘΗΝΑ 30 Δεκεμβρίου 1839 π.η.
 88. Lyons προς Palmerston, Private, Αθήνα 12 Ιανουαρίου 1840 αριθ. 9, F.O. 3296. Δήλωση του Πάικου στο Lyons πως ήταν "ο μόνος υπεύθυνος για οτιδήποτε προκύψει".
 89. Lyons προς Palmerston, Αθήνα, 30 Ιουλίου 1840, αριθ. 91, F.O. 3298. Μαρτυρία του Καποδίστρια: "αν αριθμημένα έγγραφα είχαν κατασχεθεί όλοι θα είχαν αυτοκτονήσει"
 90. Την κατηγορία αυτή αποδεικνύουν δυο γεγονότα. Στο πρώτο, ένας πολίτης δυο μέρες πριν την αποκάλυψη της Φιλορεοδόξου Εταιρείας είχε να κάνει σπουδαίες αποκαλύψεις και αρνήθηκε να τις γνωστοποιήσει στον Πάικο ζητώντας επίμονα να το πράξει μόνο ενώπιον του βασιλιά. α) Lyons προς Palmerston, Private, Αθήνα 12 Ιουνίου 1840, αριθ. 9, F.O. 3296. Στο δεύτερο μια πληροφορία για 2000 δολάρια που η ρωσική κυβέρνηση έστειλε στο ταμείο των Ναπαίων, ενώ δόθηκε στους συναδέλφους του ένα μήνα πριν, ο ίδιος δεν ενημερώθηκε απ' αυτούς. β) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 28 Φεβρουαρίου 1840, αριθ. 33, F.O. 3296.
 91. α) Driault et Lheritier, ο.π. τόμ. Β σελ. 196. β) Απαντα Μακρυγιάννη, ο.π. σελ. 242.
 92. α) Καρολίδης, ο.π. σελ. 385. β) Απαντα Μακρυγιάννη, ο.π. σελ. 242.
 93. Οι πληροφορίες που παραθέτονται στο παρόν θέμα αντλήθηκαν από ανέκδοτες ιστορικές πηγές ή πηγές που χρησιμοποιήθηκαν από άλλους ιστορικούς ερευνητές. Στις ανέκδοτες ανήκει η πολυσέλιδη κατάθεση του Ρενιέρη και μερικές άλλες διπλωματικές αναφορές του Lyons προς τον Palmerston. Στις ήδη δημοσιευμένες περιλαμβάνονται το "Ανώνυμο Υπόμνημα" περί Φιλορεοδόξου Εταιρείας, η διπλωματική αναφορά του Wallenburg στον Metternich, καθώς και μια επιστολή του Ν.Α. Ρενιέρη προς τον Γ. Καποδίστρια που δημοσίευσε ο Γ. Καμπούρογλου στην εφημερίδα ΕΣΤΙΑ της 17 Νοεμβρίου 1928.
 94. α) "Ανώνυμο Υπόμνημα", ο.π. J. Petropoulos τόμ. Β, σελ. 729. β) Εφημ. ΑΙΩΝ 4 Φεβρουαρίου 1840 π.η. γ) Wallenburg προς Metternich, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1840, ο.π. Barbara Jelavich σελ. 97-98. δ) Παπαδόπουλος-Βρεττός, ο.π. σελ. 7
 95. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 6, F.O. 3296.
 96. Lyons προς Palmerston, Αθήνα, 13 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 10, F.O. 3296
 97. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 30 Ιουλίου 1840, αριθ. 91, F.O. 3298.
 98. "Ανώνυμο Υπόμνημα", J. Petropoulos, ο.π. τόμ. Β, σελ. 729.
 99. Παράρτημα Β σελ. 232.
 100. "Ανώνυμο Υπόμνημα" ο.π. σελ. 737.
 101. Εφημ. ΑΙΩΝ 4 Φεβρουαρίου 1840 π.η.
 102. Εφημ. ΑΙΩΝ 1 Ιανουαρίου 1840 π.η.
 103. Παράρτημα Β σελ. 231.
 104. "Ανώνυμο Υπόμνημα" ο.π. σελ. 732-733.
 105. α) Παράρτημα Β σελ. 232, β) "Ανώνυμο Υπόμνημα" σελ. 732 σχετικά με το ότι ανατέθηκε η πολιτική αρχηγία στο Ι. Καποδίστρια. γ) Εφημ. ΑΙΩΝ 1 Ιανουαρίου 1840 π.η. δ) Απαντα Μακρυγιάννη ο.π. σελ. 242. ε) Παπισλάκης στο Μαυροκορδάτο, Τετσίτη, Ιδιαίτερον, 9/21 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 5674, φάκ. 208 Αρχείο Μαυροκορδάτου.

106. Παράρτημα Β σελ.232 και "Ανώνυμο Υπόμνημα" ο.π. σελ. 739.
107. Η επιστολή δημοσιεύθηκε στην εφημ.ΕΣΤΙΑ στις 17 Νοεμβρίου 1928 και τη δημοσιεύει ο Κορδάτος, ο.π.σελ.138.
108. Παράρτημα Β σελ.232.
109. Παράρτημα Β σελ.234.
110. Βλ. κεφ.Προέλευση και πηγές Φιλορεοδόξου Εταιρείας, σελ.115.
111. "Ανώνυμο Υπόμνημα", ο.π.σελ.733.
112. "Ανώνυμο Υπόμνημα", ο.π.738.Στα νομισματοκοπεία φυλάσσονταν τα χρήματα του δημοσίου και ο στόχος του εγχειρήματος αυτού ήταν η οικονομική παράλυση της κυβερνήσεως.
113. Τα σκίτσια που χρησιμοποιήθηκαν σ'αυτό το κεφάλαιο τα παρέχει το "Ανώνυμο Υπόμνημα" και η "κατάθεση Ρενιέρη" που έκανε λίγες μέρες πριν τη δίκη του και ύστερα από υπόδειξη του συντάκτη του ανώνυμου χειρόγραφου.Τα όσα περιέχει η έκθεση αυτή τα είχε εκφράσει ο Ρενιέρης στους δικηγόρους Τυπάλδο, Μασσα και Στρούμπο, στον Κλεομένη και Γεώργιο Χατζηκρήστο καθώς και σε άλλα πρόσωπα. Αποτελεί λεπτομερή και ακριβή περιγραφή της δραστηριότητας του και των όσων εγνώριζε για την Εταιρεία.
114. Εφημ.ΑΙΩΝ 4 Φεβρουαρίου 1840 π.η.
115. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα, 29 Αυγούστου 1840, αρ.π. 98, F.O.32.98. β) Παράρτημα Β σελ.229.
116. Ο Καποδίστριας είχε δεχθεί παρατηρήσεις από τους Νικήτα, Γενναίο, Λέλη, Γλαράκη και Βαλασαμάκη γιατί είχε δεχθεί να χρησιμοποιήσει τις ιδέες του Παπά στο ήδη έτοιμο σχέδιο της Φιλορεοδόξου Εταιρείας "Ανώνυμο Υπόμνημα" J.Petrooulos, ο.π., τόμ.Β,σελ.733.
117. α)Εφημ.ΑΙΩΝ 4 Φεβρουαρίου 1840,π.η. β)Από το "Ανώνυμο Υπόμνημα" ο.π.σελ.734 παίρνουμε την πληροφορία ότι ο Κολανδρούτσος όχι μόνο γνώριζε την ύπαρξη της Φιλορεοδόξου Εταιρείας αλλά είχε ειδοποιηθεί για την αποστολή του Ρενιέρη. γ) Η "Κατάθεση Ρενιέρη" αναφέρεται με λεπτομέρειες στα όσα συνέβησαν στις Σπέτσες, απ'όπου πουθενά δεν προκύπτει ο ισχυρισμός του ΑΙΩΝΑ (Παράρτημα Β σελ.228 κ.ε.).
118. Εφημ.ΑΙΩΝ 4 Φεβρουαρίου 1840,π.η.
119. Παράρτημα Β, σελ.229.
120. α) Παράρτημα Β σελ.229, β)"Ανώνυμο Υπόμνημα" σελ.734 αναφέρει χωρίς απόλυτη βεβαιότητα ότι οι επίσκοποι Ζακύνθου και Παξών ήταν "οι αρχηγοί των κατά την Επτάνησον διατρεχόντων", αλλά ποιοι ήταν οι σκοποί και τι επάσχιζαν να καταρνώσουν, του[το] μοι είναι πάντη άγνωστον.
121. Παράρτημα Β σελ.231-232 και υποκεφάλαιο "Καποδίστριας".
122. "Ανώνυμο Υπόμνημα" σελ.733.
123. "Ανώνυμο Υπόμνημα" σελ.733.
124. Το Ελληνικό υποπροξενείο Ζακύνθου στις 26 Δεκεμβρίου 1839 έλαβε διαταγή από την επί των Εξωτερικών γραμματεία να ερευνήσει για το Ρενιέρη. Πληροφορήθηκε λοιπόν ότι ο Ρενιέρης δεν είχε ξαναπάει στη Ζάκυνθο παρά μόνο στις 8 Μαρτίου 1839 και ότι προερχόμενος από Τεργέστη διευθύνθη προς Ναύπλιο και δεν ξαναπήγε στη Ζάκυνθο ούτε με πλαστό όνομα.Ετσι μπορούμε να

- προσδιορίσουμε το χρόνο άφιξης του στην Αθήνα, δηλ. 6-7 μήνες πριν την ανακάλυψη της. Ο υποπρόξενος Κ. Καναλέτιος στον Α. Πάικο, Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών Φακ. 1840, 95-1. γραμματεία επί των Εξωτερικών αριθ. 3.
125. Θα ζητούσε 2000 από τους Ρώμα, πατέρα και υιό και 4000 από τους Βιάρο και Αυγουστίνο Καποδίστρια. Ο Νικήτας ήταν διατεθειμένος να βάλει υποθήκη την περιουσία του. Οι επιστολές αυτές γράφτηκαν από τον Παπά και υπογράφηκαν από το Νικήτα. Παραδόθηκαν ανοικτές στο Ρενιέρη και έτσι έγινε γνωστό το περιεχόμενό τους. α) Παράρτημα Β σελ. 234 & 235 και β) Εφημ. ΑΙΩΝ 14 Ιανουαρίου 1840 π. η.
126. Ο ένας εξ αυτών ονομαζόταν Προκόπης Τριανταφυλίδης. Το όνομα του άλλου δεν το αναφέρει (Παράρτημα Β σελ. 235).
127. α) Παράρτημα Β σελ. 234, β) "Ανώνυμο Υπόμνημα" ο. π. σελ. 734 όπου φαίνεται ότι ο Παπάς περίμενε το αξίωμα του γενικού γραμματέα για τον εαυτό του. Όταν πληροφορήθηκε ότι το αξίωμα πήρε κάποιος άλλος από την Επτάνησο άρχισε να δημιουργεί ενοχλήσεις ζητώντας χρήματα ή αρνούμενος να υπακούσει στις εντολές του Καποδίστρια.
128. Για την επιστολή Γ. Κορδάτος, ο. π. σελ. 138.
129. Εφημ. ΑΙΩΝ 1 Ιανουαρίου 1840, π. η.
130. Εφημ. ΑΙΩΝ 1.1.1840 π. η. και 25.2.1840 π. η.
131. Παράρτημα Β σελ. 228, β) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 29 Αυγούστου 1840, αριθ. 98, F.O. 32.98.
132. Παράρτημα Β σελ. 228.
133. Εφημ. ΑΙΩΝ 25 Φεβρουαρίου 1840 π. η.
134. Παράρτημα Β σελ. 230.
135. α) Wallenburg προς Metternich, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1840, Β. Jelavich, ο. π. σελ. 98 β) Καρολίδης, ο. π., σελ. 383.
136. α) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 30 Δεκεμβρίου 1839. β) Καρολίδης, ο. π. σελ. 383.
137. α) Παπισολάκης στο Μαυροκορδάτο, Τεργέστη, 9/21 Ιανουαρίου 1840, αρχείο Μαυροκορδάτου φακ. 20β αριθ. 5679. β) Κορδάτος, ο. π., σελ. 137. γ) Απαντα Μακρυγιάννη, ο. π., σελ. 242.
138. Παράρτημα Β σελ. 230.
139. Εφημ. ΑΙΩΝ 4 Φεβρουαρίου 1840 π. η.
140. Παράρτημα Β σελ. 232.
141. Εφημ. ΑΙΩΝ 1 Ιανουαρίου 1840.
142. Wallenburg προς Metternich κ. λ. π. ο. π., σελ. 97
143. α) Εφημ. ΑΙΩΝ 25 Φεβρουαρίου 1840, π. η. αναδημοσίευση από Morning Herald. β) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 6, F.O. 32.96.
144. Εφημ. ΕΣΤΙΑ 17 Νοεμβρίου 1928 και Κορδάτος, ο. π., σελ. 138.
145. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 6, F.O. 32.96
146. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 10 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 6, F.O. 32.96 β) Driault et Lheritier ο. π., τόμ. Β, σελ. 195
147. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 12 Ιανουαρίου 1840, αριθ. 9, F.O. 32.96.
148. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 30 Ιουλίου 1840, αριθ. 91, F.O. 3298.

Μ Ε Ρ Ο Σ Γ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Η

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΣΥΝΩΜΟΣΙΑΣ

1. Κυβερνητικές αντιδράσεις

Η κυβέρνηση αντέδρασε σαν η Φιλορθόδοξος Συνωμοσία να ήταν μια ασήμαντη υπόθεση. Στις πρώτες μέρες ανακάλυψης της συνωμοσίας ο υπουργός Δικαιοσύνης, Πάικος, κατησύχασε τον εκπρόσωπο του αγγλικού κόμματος, Μαυρακορδάτο, πληροφορώντας τον πως "τα συνωμοτικά σχέδια ευτυχώς απέτυχαν και η χώρα απέφυγε κάθε κακό", τονίζοντας παράλληλα τη δραστηριότητα και επαγρύπνηση των ανακριτικών αρχών¹. Αυτό ίσως και να δείχνει πως αν και η συνωμοσία είχε πείσει τόσο τον Θεωνα όσο και την κυβέρνηση για τους επικίνδυνους σκοπούς της, όμως η εκμετάλλευση των γεγονότων αυτών από τις αγγλικές εφημερίδες ήταν τόσο υπερβολική, που υποχρέωσε την κυβέρνηση να προβάλλει τα συμβάντα αυτά σαν ασήμαντα και ως προς τη φύση τους και ως προς τα αποτελέσματα τους².

Η στάση αυτή της κυβέρνησης υπαγορευόταν και από τις εξηγήσεις που επίμονα ζητούσε ο Κατακάζυ, ο οποίος εξαιτίας των δημοσιευμάτων του τύπου, εξέφραζε τις ανησυχίες τις δικές του και της κυβέρνησης του, ενώ παράλληλα διεικόνιζε την απορία του για την ελλιπή ενημέρωση του ίδιου αλλά και των άλλων ξένων αποστολών σχετικά με το θέμα της συνωμοσίας³. Αυτή η στάση της κυβέρνησης δεν προκαλεί απορίες γιατί ο Πάικος αν παρουσίαζε τη συνωμοσία της Φιλορθόδοξου Εταιρείας στον Κατακάζυ και στους άλλους διπλωμάτες σ'όλες τις λεπτομέρειες, θα έπρεπε όχι μόνο να αναφέρει τα ανατρεπτικά και εγκληματικά σχέδια κατά του Θεωνα αλλά και την πιθανή ανάμειξη της Ρωσίας. Όμως μια τέτοια υποψία εκφρασμένη επίσημα θα διεικόνιζε τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών και θα έθετε σε κίνδυνο τις λεπτές ισορροπίες πάνω στις οποίες ο Θεωνας στήριζε την πολιτική του απέναντι στις τρεις Δυνάμεις αντλώντας οφέλη διαδοχικά από τις κυβερνήσεις κάθε μιας εξ αυτών.

Η ελληνική κυβέρνηση, στον τρόπο που διηύθυνε τη σχετική με τη Φιλορθόδοξο Εταιρεία υπόθεση, βρήκε συμπαράστατες σε μια μερίδα της κοινής γνώμης που εξέφραζε η ημερησίως ελληνική κυβερνητική εφημερίδα ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ και στην αυστριακή διπλωματία. Ο μεν ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ επεσήμανε την "αφιλοπρόσωπη αξιοπρέπεια" και ακεραία δικαιοσύνη με την οποία η κυβέρνηση προωθούσε τις

δραστηριότητες της, καθώς και ότι τα μέτρα που έλαβε ήταν εσκεμμένα και αεόρυβα ώστε κανείς αέως να μη θεωρήσει τον εαυτόν του ότι διατρέχει κίνδυνο και να λάβει την παραμικρή αφορμή ότι εκτίθεται σε δυσάρεστες υποψίες⁴. Η δε αυστριακή διπλωματία παρουσιάζοταν να συντάσσεται με τη γνώμη της ελληνικής κυβέρνησης που θεωρούσε τη συνωμοσία της Φιλορεοδόξου "ασήμαντη μηχανορραφία"⁵. Αυτή η άποψη του Metternich βασιζόμενη στην ενημέρωση του Wallenburg είχε μεγάλη επιρροή σ'όλη την Ευρώπη και κατησύκαζε τις ανησυχίες της ελληνικής κυβέρνησης για τις παρανοήσεις που τυχόν είχαν συμβεί εξαιτίας των υπερβολών του τύπου. Η ενοχή της Ρωσίας δεν είχε αποδειχθεί στο δικαστήριο. Δεν συνέτρεχε λοιπόν κανένας λόγος να πληροφωρηθεί ολόκληρη η Ευρώπη σε διπλωματικό επίπεδο όλα εκείνα τα γεγονότα που επικαλούνταν ο Lyons και η αντιπολίτευση για να την ενοχοποιήσουν, με κίνδυνο: α) Να διαταραχθούν οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και ελληνικού κράτους, β) Να αμφισβητηθεί από τις ευρωπαϊκές αυλές η αφοσίωση του ελληνικού λαού προς τον Θεωναό. γ) Να προβεί η Πύλη σε αντίποινα εναντίον αέων Ελλήνων της Θεωμανικής αυτοκρατορίας, εξαιτίας της επιστολής προς τον Πατριάρχη που βρέθηκε στα έγγραφα του Γεωργίου Καποδίστρια. Η επιστολή αυτή παρεδόθη από τον Πάικο στο Lyons ύστερα από επίμονες αιτήσεις του τελευταίου και με την παράκληση να μη κυκλοφορήσει επειδή θα έθετε σε κίνδυνο τον ελληνισμό της Θεωμανικής αυτοκρατορίας⁷. Παρά την επιθεμία λοιπόν του Palmerston και του Lyons η ελληνική κυβέρνηση παρουσίασε τη φιλορεοδόξη συνωμοσία σαν "παράλογη ενέργεια ολιγόριθμων παραπλανημένων ατόμων"⁸.

2. Αντίδραση του Θεωνα

Η πρώτη αντίδραση του βασιλιά Θεωνα ήταν η απόλυση του Γλαράκη και η αντικατάστασή του από το Ν. Θεοκάρη⁹. Ο Ν. Θεοκάρης, τίμιος, πρόσ και συμβιβαστικός χαρακτήρας, υπήρξε υπουργός Οικονομικών επί Armanberg. Με την ενηλικίωση του Θεωνα μετακινήθηκε στο Συμβούλιο της Επικρατείας επειδή κρίθηκε ανεπαρκής για την επί των Οικονομικών γραμματεία. Ατολμος στις δημόσιες υποθέσεις δεν είχε δείξει ποτέ ταλέντο ή ενεργητικότητα και ο διορισμός του στη θέση του Γλαράκη ενίσχυσε την πεποίθηση ότι κάτω από τις υπάρχουσες συνθήκες σκόπευε ο ίδιος ο Θεωνας να διευθύνει αυτόν τον τομέα έως ότου βρεθεί πρόσωπο πιο κατάλληλο¹⁰.

Η απόλυση του Γλαράκη ικανοποίησε το δημόσιο αίσθημα προς στιγμή, όμως η γενική απογοήτευση από τα κρινόμενα ως ανεπαρκή μέτρα που πάρθηκαν από την κυβέρνηση υπήρξε φανερή εξαιτίας της διστακτικότητας του Θεωνα να προχωρήσει σε εκτεταμένες αλλαγές. Εκτός από τη μετακίνηση του Γλαράκη ο οποίος διορίστηκε διοικητής Βοιωτίας για να παραιτηθεί λίγο αργότερα και την απόλυση του διοικητή Αττικής, Αξιώτη, ουδείς άλλος Ναπαίος μετακινήθηκε από τη θέση που κατείχε, όπως ο Κοκκώνης και ο Μάμουκας που

κατείχαν αξιώματα στο υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων και ήταν στενοί συνεργάτες του Γλαράκη¹¹.

Ο βασιλιάς παρά την πεποίθηση του ότι η Ρωσία βρισκόταν πίσω από τη συνωμοσία και τη βεβαιότητα ότι είχε διατρέξει κίνδυνο ο ίδιος και ο θρόνος του¹² παρέμενε αναποφάσιστος και αδρανής. Έτσι, έδωσε την εντύπωση στον Wallenburg ότι εφσούαζε και τον οδήγησε να διατυπώσει τη γνώμη ότι η ρωσική κυβέρνηση όχι μόνο δεν είχε κάποια συμμετοχή αλλά ούτε καν είχε επιδοκιμάσει τη συνωμοσία. Σ' αυτό συνετέλεσε και η ψύχραιμη στάση της ελληνικής κυβέρνησης που έκανε ότι μπορούσε για να απομακρύνει κάθε υποψία για ανάμειξη της ρωσικής διπλωματικής αποστολής¹³. Στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του συνετέλεσαν οι εξής λόγοι:

α) Ο φόβος της εκερότητας της Ρωσίας που θα προκαλείτο από την απομάκρυνση ή σύλληψη όλων των Ναπαίων ηγετών, παρά τη γενική πεποίθηση ότι μόνο αν συνέβαινε αυτό θα διερευνάντο το θέμα και θα απενέμετο δικαιοσύνη.

β) Φέρνοντας στο φως όλη την υπόθεση, το βασιλικό του γόητρο κινδύνευε να αμφισβητηθεί από τις ξένες αυλές αποκαλύπτοντας πόσο λίγο δημοφιλής ήταν. Με το ταξίδι που πραγματοποίησε στο Ναύπλιο¹⁴ μετά από τα γεγονότα αυτά επιευμούσε να ενισχύσει το κύρος του αλλά και να μετρήσει τη δημοτικότητα του ανάμεσα στο λαό.

γ) Η σπουδή των αντιπάλων κομμάτων να εκμεταλλευτούν τη νέα υπό διαμόρφωση κατάσταση για να εξασφαλίσουν τον αποκλειστικό έλεγχο της εξουσίας, αναρρίπιζε την κομματική διαμάχη και προέτρεπε τον Όθωνα να υπαχθεί στην αποκλειστική επιρροή ενός μόνο κόμματος. Αυτό όμως τον έφερνε σε σύγκρουση με την πολιτική της ουδετερότητας, που είχε υιοθετήσει απέναντι όλων των κομμάτων. Αυτός υπήρξε και ένας άλλος λόγος που δεν έσπευσε να διορίσει αμέσως φιλοβρετανική κυβέρνηση μετά την απομάκρυνση όλων των Ναπαίων.

δ) Ο Όθωνας, επειδή ήταν διατεθειμένος να συμβιώσει με τα κόμματα παραβλέποντας ακόμη και τις καταχρήσεις τους, δεν υιοθέτησε αυστηρή στάση και εφαρμόζοντας πολιτική επιείκειας απέφευγε να δημιουργήσει "ήρωες" με την επιβολή αυστηρών ποινών. Άλλωστε ήταν μια τακτική που είχε εφαρμόσει και ο Armanberg κατά την εξέγερση της Μεσσηνίας¹⁵ το 1834 και της Ακαρνανίας το 1836.

ε) Θα μπορούσε κανείς να επικαλεσθεί και τον ιδιόζοντα χαρακτήρα του Όθωνα που δεν του επέτρεπε να βγάζει εύκολα συμπεράσματα και να παίρνει αποφάσεις. Η αναποφασιστικότητα του ενισχύθηκε και από τις αντικρουόμενες υποδείξεις που δέχθηκε από τον πατέρα του Λουδοβίκο και τον αδελφό του Μαξιμιλιανό. Ο μεν πρώτος τον προειδοποίησε ότι θα ήταν δυστυχία για το θρόνο και τη χώρα μια φιλοβρετανική πολιτική, ο δε δεύτερος τον παρακινούσε να ακολουθήσει τις συμβουλές του Lyons.

Όμως τελικά σ' αυτή τη ρευστή κατάσταση του 1840 ο Θεώνας ξεπέρασε του δισταγμούς του και με επιδεξιότητα κατάφερε να κρατήσει ανοικτές όλες τις διόδους συμπεριφερόμενος με επιείκεια στους Ναπολέον και δείχνοντας φιλική διάθεση προς τη Μ.Βρετανία, έτοιμος μάλιστα να κάνει μετρημένες παραχωρήσεις προς τη δύναμη αυτή. Ο γραμματέας του Συμβουλίου της Επικρατείας Παν. Σούτσας με εξουσιοδότηση του βασιλιά επισκέφθηκε το Lyons για να διαβιβάσει την πρόθεση του Θεώνα να στραφεί προς την πλευρά της Μ.Βρετανίας με ανανεωμένη εμπιστοσύνη¹⁷ και ότι σύντομα θα αποδείκνυε τις διαβεβαιώσεις του με συγκεκριμένες πράξεις. Έτσι, στα πλαίσια των νέων του αποφάσεων ανακάλεσε το διάταγμα περί εκτοπισμού των οικογενειών των υπόπτων για ληστεία¹⁷, απομάκρυνε από τις θέσεις τους και άλλους Ναπολέον¹⁸, συγκάλεσε τα επαρχιακά Συμβούλια¹⁹ και διόρισε για το 1840-1841 Ιερά Σύνοδο στην οποία είχαν την πλειοψηφία φιλελεύθεροι επίσκοποι²⁰.

Η διάθεση του Θεώνα για βελτίωση των σχέσεων του με τη Μ.Βρετανία οφείλετο σε δύο λόγους:

α) το ελληνικό κράτος έπρεπε να πληρώσει το Σεπτέμβριο την εξαμηνιαία δόση του δανείου και ενδεχομένως η Μ.Βρετανία μπορούσε να εγγυηθεί την εξόφληση των οφειλομένων εξόδων του δανείου ως μέρος του δικού της μεριδίου της τρίτης σειράς²¹.

β) να προσφέρει η Μ.Βρετανία τη μεσολάβηση της για να κόμψει την τουρκική αδιαλλαξία που προέβλεπε εφαρμογή αντιποίνων από 1ης Οκτωβρίου 1840, για την απόρριψη εκ μέρους της Ελλάδος της εμπορικής συνθήκης που είχε συνάψει ο Κων/νος Ζωγράφος με την Πύλη. Στα αντίποινα αυτά περιλαμβανόταν η απαγόρευση εισόδου ελληνικών πλοίων σε τουρκικά λιμάνια, ο αποκλεισμός Ελλήνων από τις οθωμανικές συντεχνίες, ένας πρόσθετος δασμός 20% στις εισαγωγές λαδιού, ελαιών και καπνού από την Ελλάδα και μια σημαντική αύξηση των προστίμων για λαοεμπόριο. Ο Θεώνας διόρισε το Δημήτριο Χριστίδη πρεσβευτή στην Κων/λη για να επαναλάβει τις διαπραγματεύσεις προκειμένου να συνάψει νέα πιο ικανοποιητική συνθήκη. Όμως, η πρόταση αυτή του Θεώνα προσέκρουσε στην απειλητική στάση της Τουρκίας, που η εθνική αξιοπρέπεια μόνο με πόλεμο μπορούσε να αντιμετωπίσει²².

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που δίνει ο Lyons υπήρχαν πολλές αποδείξεις πως οι συνένοχοι στην επαρχία περίμεναν να ακούσουν το νέο πως στην 1η Ιανουαρίου έχασε ο βασιλιάς τη ζωή του. Ήταν τόση η βεβαιότητα τους ώστε για πολλές εβδομάδες είχαν σταματήσει σε πολλές εκκλησίες του Μοριά και της Αττικής να δέονται υπέρ του βασιλικού ζεύγους και ένας ιερέας στην πρωτεύουσα είχε δηλώσει στην εξέταση του ενώπιον των αρχών ότι ο πρόεδρος της Συνόδου του είχε δώσει προφορική διαταγή να μην προσεύχεται υπέρ των βασιλέων²³. Αυτή η πληροφορία θεωρείται υπερβολική αν κρίνει κανείς από τις εκδηλώσεις επευφημίας όταν την πρώτη του έτους το βασιλικό ζεύγος παρακολούθησε τη θεία λειτουργία. Ο συγκεντρωμένος κόσμος, ενήμερος για τη συνωμοσία, επευφήμησε τους βασιλείς περισσότερο από το συνηθισμένο

θέλοντας να δείξει την αφοσίωση του .

Ενδεχομένως η διάδοση αυτών των φημών να αποτελούσαν τμήμα της όχι πάντοτε ακριβούς πληροφόρησης που χρησιμοποιούσε η βρετανική διπλωματία για να ικανοποιεί τις απαιτήσεις της που στην προκειμένη περίπτωση ήταν η αλλαγή των μελών της Ιεράς Συνόδου. Αλλά και στην περιγραφή της περιοδείας που πραγματοποίησε ο Θεωνας στην Πελοπόννησο το Μάιο του 1840, ο Lyons παρουσίασε μειωμένη τη δημοτικότητα του γιατί δεν είχε πείσει ο λαός από την πρόθεση του να αλλάξει το σύστημα διακυβέρνησης του. Σύμφωνα πάντα με το Lyons η αγάπη του ελληνικού λαού προς το πρόσωπο του βασιλιά εξαρτάτο από την ικανοποίηση των βρετανικών αιτημάτων, πιστεύοντας ότι το αγγλικό κόμμα εκπροσωπούσε μια σημαντική μερίδα της κοινής γνώμης²⁵.

3. Πως αντέδρασαν τα Επτάνησα

Τα Επτάνησα αντέδρασαν με μια σειρά από εσαματικά μέτρα θέλοντας να δώσουν μεγάλη σπουδαιότητα στο γεγονός της Φιλοφρόδοξης συνωμοσίας. Μεταξύ των μέτρων αυτών συμπεριλαμβάνονταν:

- α) Ο αποκλεισμός του Ιονίου Κράτους από την Ελλάδα με παύση ή περιορισμό της συγκοινωνίας μεταξύ των Νήσων και του βασιλείου της Ελλάδας, διαταγή που ανακλήθηκε στις 30 Ιανουαρίου 1840 με δημοσίευση της γραμματείας της βουλής²⁶.
- β) Η δήμωση της ιδιαίτερης αλληλογραφίας από τα ταχυδρομεία,
- γ) Οι κατ'όικον έρευνες και κατασχέσεις εγγράφων, όπως συνέβη στους Ανδρέα Μουσταξόδη, Πετριτσόπουλο, αδελφούς Καποδίστρια, οι οποίοι ζήτησαν με αναφορά τους στο υπουργείο του Λονδίνου δημόσια απόδειξη της αεθότητας τους²⁷,
- δ) Οι Εξυβρίσεις από τον Douglas στον Έλληνα πρόξενο Κανελέτιο, ο οποίος μετεβλήθη, σύμφωνα με χαρακτηρισμό του ΑΙΩΝΑ, σε "αστυνόμο" της Ιονικής κυβέρνησης²⁸,
- ε) Οι Εξορίες πολιτών αλλά και κληρικών από την Κεφαλονιά. Τρεις απ'αυτούς εστάλησαν στις Στροφάδες και οι υπόλοιποι στα Κύθηρα²⁹,
- στ) Οι φυλακίσεις και πολιτικές καταδιώξεις, όπως του Μαυρογιάννη, του Πυλαρινού³⁰ και του Ραζή, που όπως λέγεται στάθηκαν η αιτία για το θάνατο του τελευταίου, και
- ζ) Η διπλή αναβολή και επομένως η διάλυση της Γερουσίας, εξαιτίας της ένστασης που υπέβαλε στα σχέδια του Douglas³¹.

Η διάσταση που έδωσε στα γεγονότα η Ιονική κυβέρνηση παρ'όλγω να καταλήξει σε σφαγή των Ελλήνων στην Άρτα όταν έφτασε φήμη από τα Επτάνησα, ότι Έλληνες και Γάλλοι εκστρατεύουν στη Ρούμελη για να διώξουν τους Τούρκους και να βοηθήσουν τους Άρτινούς³². Ο γιος του Douglas επισκέφθηκε την Αθήνα για να εκτιμήσει ο ίδιος την πολιτική κατάσταση και ενδεχομένως να επωφεληθεί από την αστάθεια και

αβεβαιότητα που επικρατούσε βοηθώντας το Lyons στην προώθηση των βρετανικών πολιτικών συμφερόντων. Όπως προαναφέρθηκε ένα από τα βρετανικά αιτήματα ήταν να απολαμβάνουν προνόμια Βρετανού υπηκόου οι διαμένοντες στο ελληνικό βασίλειο Επτανήσιοι.

Ένα άλλο γεγονός που συνέπεσε με την παρουσία του Douglas στην Αθήνα - ίσως να ήταν και ένας από τους λόγους της αφίξεώς του - ήταν και η "περίπτωση του Αντωνίου Λάσγαρη". Αυτός ήταν Κερκυραίος και εγκατεστημένος στη Ρωσία όπου υπηρετούσε στην αυλή του αυτοκράτορα. Στο δρόμο του από την Κων/λη με προορισμό την Κέρκυρα εκτελώντας διατεταγμένη εντολή, σταμάτησε στη Σμύρνη και εκεί απεκαλύφθη ότι βρισκόταν σε επικοινωνία με τον Πατριάρχη επί θρησκευτικών θεμάτων, μεταφέροντας έγγραφα των οποίων το περιεχόμενο θα ξεσήκωνε την Ανατολή. Αυτά τα έγγραφα γραμμένα στη ρωσική κατασχέθηκαν προκειμένου να εξετασθούν. Ο μοναδικός γνώστης της γλώσσας ο Ν. Καλλέργης, που τελικά ανέλαβε να τα μεταφράσει, είχε ρωσικές διασυνδέσεις. Παρά τη διαβεβαίωση του Καλλέργη για την αεωότητα των εγγράφων η απόδραση του Λάσγαρη ενίσχυσε τις επιφυλάξεις και την καχυποψία ως προς το ζήτημα αυτό, δεδομένου ότι δια νόμου ήταν απαγορευμένη η επικοινωνία των Επτανησίων με τον Πατριάρχη της Κων/λεως³³.

Η Φιλορεόδοξη συνωμοσία έδωσε μια ευκαιρία στο Douglas να πραγματοποιήσει το στόχο του που ήταν η εκλογή νομοθετών της έβδομης Γερουσίας υποστηρικτών της πολιτικής του. Καλλιεργώντας υπερβολικό φόροβό ωσούσε τους Επτανησίους σε αντίδραση εναντίον των Ελλήνων Ναυαίων και προετοίμαζε την εκλογή νομοθετών από το συνταγματικό στρατόπεδο. Ο λόγος που εκφώνησε ο Μεγάλος Αρμοστής Douglas προς τη νομοθετική συνέλευση στην έναρξη των εργασιών της έβδομης γερουσίας, σύμφωνα με τον ΑΙΩΝΑ, ήταν εμπνευσμένος από πολιτική κερδοσκοπία. Υπεραμύνθηκε της ελληνικής κυβέρνησης και του Θεωνα ο οποίος τότε επιθυμούσε να αποκαταστήσει τις φιλικές του σχέσεις με τη Μ.Βρετανία.

Οι απότεροι στόχοι στους οποίους προσέβλεπε, ασκώντας αυτήν την πολιτική, η Ιονική κυβέρνηση, σύμφωνα με τη Ναυαϊκή πλευρά ήταν οι εξής:

- α) Η επέμβαση στα εσωτερικά της Ελλάδας,
- β) Η ματαίωση κάθε ελληνικής προσπάθειας προς την κατεύθυνση της ενδεχόμενης απελευθέρωσης της Κρήτης σε μια εποχή που διεδίδετο ότι επίκειται η διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας,
- γ) Να παρουσιασθεί αδύνατη η μοναρχία της Ελλάδας και ανάξιος ο λαός της από κάθε ευμενή διάθεση εκ μέρους της Ευρώπης,
- δ) Να καταστήσει ύποπτο το ορεόδοξο συναίσθημα και να ξυπνήσει την οργή του σουλτάνου εναντίον του Πατριάρχη,
- ε) Να διασπάσει την ενότητα της ελληνικής θρησκείας στα Επτάνησα στηρίζοντας και ενισχύοντας τον προτεσταντισμό,
- στ) Να αποτύχει η εμπορική συνθήκη, και
- ζ) Να επεκτείνει την Ιονική προστασία σε όλη την Ελλάδα³⁴.

Οι εκτιμήσεις ενός αντικειμενικού παρατηρητή θα έκριναν υπερβολικούς τους ισχυρισμούς των Ναυαίων και δικαιολογημένες τις αντιδράσεις του Βρετανού Αρμοστή, δεδομένου ότι το θέμα της ανεξαρτησίας των Επτανήσων είχε απασχολήσει τον Ι.Καποδίστρια από το 1815, όταν με δυναμική διπλωματική αντιμετώπιση του θέματος κατάφερε με τη Συνθήκη των Παρισίων να αποτελέσει η Επτάνησος "ελεύθερο και ανεξάρτητο κράτος" με την επωνυμία "Ηνωμένοι Πολιτείαι των Ιονίων Νήσων" υπό την προστασία της Μ.Βρετανίας³⁵. Σκοπός του Καποδίστρια ήταν σαν πρώτο στάδιο πριν από την ανεξαρτησία να τεθούν τα Επτάνησα κάτω από τη ρωσική προστασία³⁶, κάτι που δεν έπαυαν ποτέ οι Καποδιστριακοί να επιδιώκουν και να οραματίζονται, αναγκάζοντας την ύπατη αρμοστεία να δημιουργήσει αμυντικούς μηχανισμούς που θα εμπόδιζαν τους Καποδιστριακούς στις ασυμβίβαστες προς τα βρετανικά συμφέροντα επιδιώξεις τους.

4. Πως αντέδρασε η Μ.Βρετανία

Η Μ.Βρετανία επιθυμούσε να παρεμβαίνει στους διορισμούς του κυβερνητικού προσωπικού απαιτώντας θέσεις για τους αποδοούς της και πιέζοντας για την απομάκρυνση των Ναυαίων από σημαντικές θέσεις όπως ήταν οι διοικήσεις των επαρχιών, η Ιερά Σύνοδος και η γραμματεία επί των Εκκλησιαστικών και της Δημοσίας Εκπαιδεύσεως. Όλες αυτές οι απαιτήσεις είχαν σκοπό να προετοιμάσουν το έδαφος για συνταγματική διακυβέρνηση που ήταν και ο τελικός στόχος της. Τα μέτρα που πήρε η ελληνική κυβέρνηση τα έκρινε ικανοποιητικά αλλά όχι επαρκή "για να ικανοποιήσουν τις δικαιολογημένες προσδοκίες του Έθνους", κατά τη γνώμη του Lyons, "και δεν μπορεί να υπάρχει ασφάλεια για το ερόνο ούτε σιγουριά της Ελλάδας που πέφτει είτε σε σύγκυση είτε στην επιρροή της Ρωσίας, εκτός αν ο βασιλιάς πεισθεί να δημιουργήσει ένα υπεύθυνο υπουργείο που να αποτελείται από πρόσωπα δοκιμασμένα και με συνταγματικές αρχές και να δηλώσει ότι θα εργαστεί με ένα τέτοιο υπουργείο για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων πάνω στις οποίες στηρίχθηκε η μοναρχία. Έτσι, ένα σύνταγμα πάνω στο οποίο θα στηριχθεί η βασιλική αρχή είναι εφικτό..."³⁷.

Ο νόμος για τα επαρχιακά συμβούλια εθεωρείτο από τη Μ. Βρετανία το βάερο πάνω στο οποίο επρόκειτο να βασισθεί το Σύνταγμα³⁸. Αλλά και ο Θεώνας όταν πήρε την απόφαση να συγκαλέσει τα επαρχιακά συμβούλια είπε στον Παναγιωτάκη Σούτσο "πες στο Lyons ότι υπογράφοντας αυτό το διάταγμα φτάνω στα μισά του δρόμου που με χωρίζει από το Σύνταγμα και γι αυτή την πράξη η Ρωσία δεν θα με ξεχάσει ποτέ και θα επισύρει τη δυσμένεια των άλλων δυνάμεων εναντίον μου, πες του όμως ότι είμαι πεπεισμένος ότι κάνω το σωστό"³⁹. Η πρόσφατη συγκώνευση των περισσοτέρων δήμων έκανε πολύ πιο σημαντικά τα δημορχιακά αξιώματα. Ο Lyons επεδίωκε την προσωρινή αναβολή αυτών των επαρχιακών εκλογών, γιατί με την

άσκηση πίεσης εκ μέρους του προς τον Θεωνα ήλπιζε να απομακρυνθούν μερικοί παράγοντες του ρωσικού κόμματος διορισμένοι από το Γλαράκη, που έδειξαν μεγάλη δραστηριότητα στις προετοιμασίες τους για να επηρεάσουν αυτές τις εκλογές⁴⁰.

Η απομάκρυνση του Ζωγράφου που εκτελούσε κρέη υπουργού Εξωτερικών είχε απασχολήσει επίσης το Lyons, του οποίου οι αναφορές προς τον Palmerston πρόδιδαν έλλειψη εμπιστοσύνης προς το άτομο του Ζωγράφου καθώς και αντιπάθεια. Ο Ζωγράφος, που ήταν παλιότερα μέλος του αγγλικού κόμματος, είχε όπως φαίνεται απομακρυνθεί από αυτό όταν έφτασε σε υψηλά κρατικά αξιώματα. Ίσως είχε παραβεί τους τύπους κομματικής συμπεριφοράς και γι' αυτό το λόγο ο Lyons, χρησιμοποιώντας σαν μέσο το θέμα της επικύρωσης της εμπορικής συνθήκης, κατάφερε να τον ανατρέψει, πολύ περισσότερο που αυτή η συνθήκη υπήρξε προϊόν διαπραγματεύσεων του Ζωγράφου και του Βουτάνιεφ πρέσβη της Ρωσίας στην Κων/λη. Και βεβαίως δεν ήταν καθόλου δύσκολο για τον Θεωνα να χρησιμοποιήσει το Ζωγράφο σαν εξιλαστήριο θύμα προκειμένου να ικανοποιήσει τη Μ.Βρετανία⁴¹.

5. Συνέπειες της συνωμοσίας

Απ' αυτήν τη συνωμοσία κλονίστηκε η δημόσια πίστη, επλήγη το εμπόριο και αμφισβητήθηκε η υπόληψη του κράτους στην Ευρώπη, αποκτώντας τη φήμη του πιεσανού ταραχοποιού στην Εγγύς Ανατολή. Η ρευστή πολιτική κατάσταση που δημιουργήθηκε και η απομάκρυνση προσώπων από το πολιτικό προσκήνιο προκάλεσε αναστάτωση στον κρατικό μηχανισμό, αλλά είχε και επιπτώσεις στα εθνικά θέματα: α) γιατί οδήγούσε σε απόρριψη της επίσημης μετριοπαούς αντιμετώπισης τους, ευνοώντας την πολιτική του πολέμου, και β) ο βασιλιάς έπρεπε τώρα να φανεί θερμός υποστηρικτής του αλυτρωτισμού δείχνοντας ότι "παίρνει στα χέρια του" αυτό το θέμα, φοβούμενος τώρα πια τις ιδιωτικές πρωτοβουλίες υπέρ των αλυτρώτων, επειδή αποτελούσαν απειλή για το θρόνο του όπως έδειξε η Φιλορεόδοξος Εταιρεία.

Στο διάστημα αυτό η Ρωσία είχε παραμείνει αδρανής και ο Κατακάζι καθώς και ο Lelly είχαν επιστρέψει στη Ρωσία με άδεια αορίστου χρόνου⁴². Ο Πατριάρχης Γρηγόριος κασιρέθηκε και τα Ιόνια Νησιά καθώς και οι ομογενείς των παραμεθωρίων περιοχών διέτρεξαν κίνδυνο, ο οποίος αποφεύχθηκε τελικά κάρη στη ευνοϊκή αντιμετώπιση του Μ.Βεζύρη Χοσρέφ Πασά, οποίος ανέτρεψε την πρόταση του Σέχ-Ιλ-Ισλάμ στο έκτακτο συμβούλιο του Διβανίου. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή θα μεταφερόταν σημαντικός αριθμός Τούρκων της Ασίας στη Θεσσαλία και αντίστοιχα ελληνικός πληθυσμός της Θεσσαλίας στην Ασία. Όμως, ο Χοσρέφ περιορίστηκε μόνο να διορίσει τον Εμίν Πασά στη Θεσσαλία επικεφαλής 10.000 στρατού⁴³. Ενώ συνέβαιναν αυτά στις αλύτρωτες περιοχές, στο

εσωτερικό παρατηρείται η απάρχη ενός μεταρρυθμιστικού ρεύματος που απέβλεπε στη συγκρότηση εθνικής κυβέρνησης, που προϋπέθετε αλλά και προσιώγιζε το τέλος της Βαυαρικρατίας και τον περιορισμό της βασιλικής εξουσίας.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Πάϊκος προς Μαυροκορδάτο, Αθήνα 27 Δεκεμβρίου/8 Ιανουαρίου 1839/40, φακ.53, τόμ.18.1 (1840:πρεσβεία Λονδίνου), Αρχ.Υπ.Εξωτ.
2. Πάϊκος προς Μαυροκορδάτο, Αθήνα 6/18 Ιανουαρίου 1840, αρ.1, φακ.44, τόμ.18.1 (πρεσβεία Λονδίνου) Αρχ.Υπ.Εξωτ. όπου ανακοινώνει την απογομή του Γλαρόκη και διατυπώνει παράπονα για τις βρετανικές εφημερίδες.
3. Κατακάτω στον Πάϊκο, Αθήνα 23 Φεβρουαρίου 1840, αρ.ιε.622, τόμ.95.1 1840 (Γραμμ.Εσωτερικών) Αρχ.Υπ.Εξωτ.
4. α) Εφημ.ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ 14/26 Ιανουαρίου 1840. β) J. Petropoulos, ο.π. τόμ.Α σελ.373.
5. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 28 Φεβρουαρίου 1840, αρ.ιε.34, F.O.32.96.
6. Πάϊκος προς Μαυροκορδάτο, Αθήνα 8/20 Μαρτίου 1840, αρ.ιε.12, φακ.18.1 (1840:πρεσβεία Λονδίνου), Αρχ.Υπ.Εξωτ.
7. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 30 Ιανουαρίου 1840, no 18, confidential, F.O.32.96, όπου και το σχέδιο επιστολής προς τον Πατριάρχη, η οποία δημοσιεύεται ως Παράρτημα Γ.
8. α) Πάϊκος προς Μαυροκορδάτο, Αθήνα 5/17 Ιουνίου 1840, αρ.ιε.36, φακ.69, τόμ.18.1 (1840:πρεσβεία Λονδίνου) Αρχ.Υπ.Εξωτ. β) Driault και Lheritier, ο.π., τόμ.Β, σελ.196. γ) J.Petropoulos, ο.π. τόμ.Α σελ.372.
9. Διάταγμα 30 Δεκεμβρίου/11 Ιανουαρίου 1840, ΦΕΚ αρ.ιε.2 18 Ιανουαρίου 1840 π.η.
10. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1840, αρ.ιε.30, F.O.32.96.
11. Lyons προς Palmerston, ο.π.
12. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 13 Αυγούστου 1840, αρ.ιε.96, F.O. 32.96. β) J.Petropoulos, ο.π.τόμ.Α σελ.374.
13. Wallenburg προς Metternich, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 1840, B.Jelavich "The Philorthodox Conspitacy of 1839 "Balkan studies, 7, 1966 sel.96.
14. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 27 Φεβρουαρίου 1840, αρ.ιε.31, F.O. 32.96.
15. α) Καίτη Τσίχλη-Αρόνη, Η Μεσσηνιακή Εξέγερση του 1834, ανεκδ. διδακτ. διατριβή, Αθήνα 1984, σελ.255. β) J.Petropoulos, ο.π.τόμ.Α, σελ.279.
16. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 19 Ιανουαρίου 1840, αρ.ιε.13, F.O.32.96.
17. Ήταν ένα από τα μέτρα για την καταπολέμηση της ληστείας που επέτρεπε καταχρήσεις οι οποίες προκαλούσαν τη δυσφήμιση της ελληνικής κυβέρνησης στο εξωτερικό. Οι διαμαρτυρίες του Lyons γι' αυτές τις υποθετικές ή πραγματικές καταχρήσεις έδιναν ανερωπιστική χροιά στη βρετανική επέμβαση, J.Petropoulos, ο.π. τόμ.Β, σελ.508.
18. Απομακρόνηκε ο Μάμουκας, τοποθετήθηκε ο Τρικούπης στο Συμβούλιο Επικρατείας και αντικαταστάθηκε ο Αξιώτης από τον φιλελεύθερο Π.Λεβέντη, στη θέση του διοικητή Αττικής, Lyons προς Palmerston, Αθήνα 31 Ιανουαρίου 1840, αρ.ιε.21, F.O.32.96.
19. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 19 Ιανουαρίου 1840, αρ.ιε.13, F.O.32.96.
20. α) Εφημ.ΑΘΗΝΑ, 24 Ιουλίου 1840, π.η. β) J.Petropoulos

- ο.π. τόμ.Α σελ.374
21. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 30 Ιουλίου 1840, αριε.90, F.O. 32.98.
 22. J.Petropoulos, ο.π., τόμ.Β, σελ.510.
 23. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 31 Ιανουαρίου 1840, αριε.21, F.O.32.96.
 24. J.Petropoulos, ο.π., τόμ.Α, σελ.366.
 25. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 2 Ιουλίου 1840, αριε.81, F.O. 32.98.
 26. Εφημ.ΑΙΩΝ 4 Φεβρουαρίου 1840, π.η.
 27. Εφημ.ΑΙΩΝ 19 Μαΐου 1840, π.η.
 28. Εφημ.ΑΙΩΝ 21 Ιανουαρίου 1840, π.η.
 29. Εφημ.ΑΙΩΝ 18 Φεβρουαρίου 1840, π.η.
 30. Ο Πυλαρινός ήταν Αθηναίος με ελληνικό διαβατήριο στον οποίον απαγορεύθηκε η αναχώρηση και του επιβλήθηκε η παρουσία κατά τακτά χρονικά διαστήματα στην αστυνομία της Κεφαλλονιάς. Εφημ. ΑΙΩΝ 6 Μαρτίου 1840, π.η.
 31. Εφημ.ΑΙΩΝ 31 Ιουλίου 1840, π.η. από δημοσίευμα της βρετανικής εφημερίδας ΗΛΙΟΣ αρ.φύλλου 14924.
 32. Εφημ.ΑΙΩΝ 4 Φεβρουαρίου 1840, π.η.
 33. α) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 13 Φεβρουαρίου 1840, αριε.28, F.O.32.96. β) Η.Ιακωβάτος-Ζερβός, Η επί της βρετανικής προστασίας Επτανήσιος πολιτεία και τα κόμματα, Αθήνα 1969, σελ.34.
 34. Εφημ.ΑΙΩΝ 6 Μαρτίου 1840, π.η.
 35. Ελένη Ε.Κούκκου, Ιωάννης Καποδίστριας ο άνεργος-ο διπλωμάτης 1800-1828, Αθήνα 1978, σελ.66.
 36. Ελένη Ε.Κούκκου, ο.π., σελ.56.
 37. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 31 Ιανουαρίου 1840, αριε.21 και 3 Φεβρουαρίου 1840, αριε.23, F.O.32.96.
 38. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 23 Απριλίου 1840, αριε.53, F.O. 32.97
 39. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 23 Απριλίου 1840, αριε.54, F.O. 32.97.
 40. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 8 Μαρτίου 1840, αριε.37, F.O. 32.97.
 41. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 29 Απριλίου 1840, αριε.56 και 9 και 10 Μαΐου 1840, αριε.63 και 64, και 11 Ιουνίου 1840, αριε.76, F.O.32.97, σχετικά με την Εμπορική Συνθήκη.
 42. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 4 Μαΐου 1840, αριε.59, F.O.32.97 και 10 Σεπτεμβρίου 1840, αριε.103, F.O.32.98.
 43. Εφημ.ΑΙΩΝ 4 Φεβρουαρίου 1840, π.η.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Θ

Η ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΦΙΛΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΑΠΟ ΤΟ 1842 ΩΣ ΤΟ 1852

Στη διάρκεια του ενός έτους που μεσολάβησε από τη δίκη των ενόχων της Φιλορθόδοξου Συνωμοσίας μέχρι την αποτυχία του Μαυροκορδάτου να επιβάλει το μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα το 1841, η Φιλορθόδοξος Εταιρεία όχι μόνο δεν εξαφανίστηκε αλλά ενισχύθηκε. Η ανακάλυψη της και η διαδικασία της δίκης έτσι όπως συνέβησαν δεν έδιναν εγγυήσεις για τον περιορισμό της. Απεναντίας όλα έδειχναν ότι τα μέλη της δεν θα αργούσαν να αναλάβουν περισσότερη δραστηριότητα και με μεγαλύτερη επιτυχία, γιατί δεν είχε αλλάξει τίποτε απ'αυτά που την προκάλεσαν.

Σε εμπιστευτική συνομιλία που έγινε μεταξύ του Lyons και του Μαυροκορδάτου το 1841, ο τελευταίος αναφερόμενος στη Φιλορθόδοξη Εταιρεία την χαρακτήρισε "δυνατή οργάνωση της οποίας τα ηνία κρατά η Ρωσία για να ρίξει την Οθωμανική κυριαρχία στην Ευρώπη". Αποτελείτο από τρεις τάξεις, με τους κατέχοντες υψηλούς βαθμούς ιερωσύνης να σχηματίζουν την πρώτη τάξη που είχε τη μορφή διευθυντικών επιτροπών. Οι επιτροπές αυτές με τη σειρά τους επέβλεπαν και καθοδηγούσαν τους δευτέρους ή δοκιμαστική τάξη. Η τρίτη τάξη ήταν η πολυαριθμότερη και έτρεφαν απεριόριστη πίστη προς τις ενέργειες των ανωτέρων τους, που απέβλεπαν σε μια "αγία ένωση" με τη Ρωσία για την απελευθέρωση από το μουσουλμανικό ζυγό. Κατάφερε μάλιστα να διεισδύσει στην Τουρκία, όπου μέλη της Εταιρείας ήταν οι προεστώτες της ελληνικής Εκκλησίας μηδέ του Πατριάρχη εξαιρουμένου!

Οι Φιλορθόδοξοι πρόβαλαν την παρουσία τους το 1842 εκδίδοντας ένα ανώνυμο φυλλάδιο με τον τίτλο "Η Βάπτιση της Κυρίας Αικατερίνης Ν. Χαντζερή και τινες ιστορικοί σκέψεις περί του ελληνικού και δυτικού πνεύματος". Το φυλλάδιο αυτό κυκλοφόρησε στην Κων/πολη αναγγέλοντας πανηγυρικά την προσχώρηση κάποιας κυρίας Χαντζερή, συζύγου Ρώσου διπλωμάτη, από την καθολική στην ορθόδοξη πίστη. Το θέμα του κειμένου στρεφόταν κατά των Δυτικών που χρησιμοποιούσαν πολιτικά και ερησκευτικά όπλα για να εμποδίσουν την καθολική απελευθέρωση των Ελλήνων, με το να ενθαρρύνουν τις εσωτερικές διαμάχες, υποστηρίζοντας τα ιεραποστολικά κινήματα και χρησιμοποιώντας δυτικής προέλευσης μονάρχη. Η επίθεση αυτή κατά του Θεσσαλονίκης που ανεφέρετο σαν όργανο δυτικής κυριαρχίας αποδόθηκε σε πράξη Φιλορθόδοξων. Επιστολή του Ιακώβκη Ρίζου-Νερουλού προς το Μαυροκορδάτο έφερε σαν συγγραφέα το γνωστό ρωσόφρονα Γεράσιμο Πανά2, που είχε συνηγορήσει υπέρ του Κολοκοτρώνη στη δίκη του 1834.

Το 1842 εξαιτίας δύο επεισοδίων παρατηρήθη όχι μόνο αναβίωση των φιλορθόδοξων στόχων αλλά και γενικότερη αποδοχή τους από ένα ευρύ φάσμα της κοινής γνώμης. Τα επεισόδια αυτά έθεταν επί τάπητος δύο σημαντικά εκκλησιαστικά θέματα: το θέμα της αυτονομίας της Εκκλησίας και το θέμα του προσηλυτισμού.

Το πρώτο ζήτημα συνδέθηκε με τη μετάθεση του Βρεσθένης Θεοδώρητου στην Επισκοπή Αχαΐας-Ηλίδος, εξαιτίας της ενσωμάτωσης της Επισκοπής Σελλασίας - που την κατείχε ως τότε - στην Επισκοπή Λακεδαιμόνας. Η ενέργεια αυτή καταγγέλλεται ως παράνομη και προκάλεσε την αντίδραση του Επισκόπου αρνούμενου να αποδεχθεί τη νέα θέση. Η κυβέρνηση τον απέλυσε από την Ιερά Σύνοδο επιβάλλοντας του ποινή για την απείθεια του, γεγονός που έφερε στην επιφάνεια για άλλη μια φορά το θέμα της αυτονομίας της Εκκλησίας και του καίσαροπαπικού συστήματος³.

Το δεύτερο επεισόδιο έφερε στο προσκήνιο το θέμα του προσηλυτισμού και προκλήθηκε από την αμερικανική αποστολή των διαμαρτυρομένων και τη σχολή ηθλέων Hill. Μια επιστολή της κ. Hill προς το σύζυγο της που γράφτηκε το 1841, όταν αυτός πραγματοποιούσε ταξείδι στις Ηνωμένες Πολιτείες, δημοσιεύθηκε για να αποδείξει ότι ήταν ψευδής ο ισχυρισμός των ιεραστατών ότι μοναδικός σκοπός τους ήταν η εκπαίδευση. Η κ. Hill βεβαίωσε το σύζυγο της ότι ορισμένες μαθήτρίες είχαν προσηλυτισθεί⁴.

Τότε συνέβη το αξιοπερίεργο πολιτικό φαινόμενο οι φιλορθόδοξοι στόχοι να γίνονται "εθνική υπόθεση". Το αγγλικό κόμμα άρχισε να συμμερίζεται τις θέσεις του ρωσικού προβάλλοντας μέσω της ΑΘΗΝΑΣ στάση μάλλον συγκρατημένη υπέρ των Φιλορθόδοξων. Επέκρινε την απόλυση του Βρεσθένης Θεοδώρητου από τη Σύνοδο, αναγνώριζε τους κινδύνους που προέρχονταν από τους προσηλυτισμούς και έφτασε να εκδηλώνει την ανάγκη για προσφυγή στη Ρωσία σε περίπτωση που κινδύνευε η Ορθοδοξία⁵. Άρχισε να διαφαίνεται μια προσέγγιση απόψεων μεταξύ αντιπολιτευόμενου τύπου, έτσι που η κοινή γνώμη διέβλεπε μια αγγλορωσική συμμαχία. Το βασικότερο πρόσκομμα για τη συνεργασία ανάμεσα στα δύο ανταγωνιστικά κόμματα αποτελούσε το εκκλησιαστικό ζήτημα. Από τη στιγμή που αυτό παρακάμφθηκε προσέλκυσαν στο στρατόπεδο τους και το γαλλικό κόμμα. Βεβαίως θα ήταν υπερβολικό να υποστηριχθεί ότι το αγγλογαλλικό κόμμα στάθηκε στο πλευρό του ρωσικού για μια ενδεχόμενη εκκλησιαστική μεταρρύθμιση. Είχαν γίνει όμως σημαντικά βήματα αμοιβαίων υποχωρήσεων και από τις δύο πλευρές. Οι στόχοι τώρα ήταν κοινοί και για τα τρία κόμματα η εκδίωξη των Βαυαρών και η προκήρυξη συντάγματος που είχε γίνει αποδεκτή από το ρωσικό. Οι φιλορθόδοξοι ποτέ δεν έπαυσαν να ταυτίζονται με το ρωσικό κόμμα, μόνο που στη φάση αυτή απέκτησαν περισσότερους από όσους ανεμένετο συμμάχους.

Η τριπλή αυτή συμμαχία εξυπηρετούσε τα πολιτικά συμφέροντα του ρωσικού κόμματος γιατί έκανε περισσότερο

εφικτή την επιδίωξη για απόκτηση ορθόδοξου μονάρχη. Φήμες που κυκλοφορούσαν έφεραν συνωμότες που ανήκαν στο ρωσικό κόμμα να σχεδιάζουν είτε τη βάπτιση του Θεωνα ή τον εξαναγκασμό του σε παραίτηση. Διάδοχος προοριζόταν ή ο Μιχαήλ Σούτσος κατά την επιθυμία του Κατακάζυ ή ο δούκας του Λόιχτενμπεργκ πρόσωπο αρεστό στον τσάρο. Παρατηρείται, δηλαδή, πως παρ'όλα όσα είχαν προηγηθεί ο σκοπός της Φιλορθόδοξου Εταιρείας ως προς το ερήσκειμα του μονάρχη παρέμενε σταθερός και πως ουδέποτε παραιτήθηκε από τα σχέδια της για μια ηγεμονία με Ελληνορώσο πρίγκηπα. Τελικά, η Επανάσταση του 1843 ήταν μια κίνηση αυθόρμητη και εθνική ή μια "ρωσική υπόθεση" όπως άφηνε να εννοηθεί ο Guizot σε αναφορά του προς τον Piscatory;

Η πρώτη προσπάθεια της Φιλορθόδοξου Εταιρείας το 1839 να εκθρονίσει τον Θεωνα παρά την αποτυχία της, ελήφθη σοβαρά υπόψη από τον Κατακάζυ του οποίου ο έμπειρος και αξυδακρής νους συνέλαβε και τις δυνατότητες αλλά και τις αιτίες αδυναμίας να φέρει το επιζητούμενο αποτέλεσμα. Ο Γαβριήλ Κατακάζυ επέδειξε πως δεν θα επέτυχνε τους στόχους του αν δε συμμαχούσε με το Lyons. Η συμμαχία αυτή έπρεπε να είναι λανθάνουσα και να αποβλέπει προς αυτόν τον σκοπό, όπως συνέβη το 1833. Τότε το ρωσικό κόμμα ένωσε τις δυνάμεις του με το αγγλικό για να εκδιώξει ο Maurer. Αυτόν, ο μεν Βρετανός πρεσβευτής Dawkins και ο Lyons - τότε μοίραρχος του στόλου - τον μισούσαν ως πολέμιο του Armanberg, ο δε ρώσος πρεσβευτής τον καταδίωκε εξαιτίας της εκκλησιαστικής μεταρρύθμισης. Τότε ο τσάρος ενώ ενέκρινε την εναντίον του Maurer πολιτική του ρώσου πρέσβυ δυσσευστήθηκε για την παραμονή του Armanberg στην εξουσία. Όμως, αργότερα με τη συμμαχία Ρωσίας-Αυστρίας ο Βρετανός πρέσβυς απομονώθηκε και έτσι επήλθε η πτώση του Armanberg.

Ο Κατακάζυ προσαρμόζε τις επιλογές του προς τις απαιτήσεις του ρωσικού κόμματος, δίδοντας την εντύπωση ότι ενίστατο ανανεώσιμα από την τσαρική πολιτική. Επαιζε εξίσου καλά τόσο το ρόλο του αντιπροσώπου μιας Μεγάλης Δύναμης - της Ρωσίας - όσο και του ηγέτη του ρωσικού κόμματος. Τώρα, όμως, η επιχείρηση παρουσίαζε μεγάλες δυσκολίες για τα πολιτικά σχέδια του ρώσου πρέσβυ. Η επίσημη τσαρική πολιτική έκανε πολλούς να πιστεύουν ότι η πτώση του Θεωνα την οποίαν επεδίωκε το ρωσικό κόμμα δεν επρόκειτο να εγκριθεί από τον τσάρο, ούτε και ο εξαναγκασμός του σε παραίτηση με "τη μέθοδο του συντάγματος". Ο τσάρος Νικόλαος δεν ανείχετο καν αυτήν την ιδέα, αφού σαν όρο για την παραχώρηση της γ δόσης του δανείου είχε θέσει στο Λουδοβίκο να αποσπάσει την υπόσχεση από τον Θεωνα ότι ουδέποτε θα έδινε σύνταγμα στο ελληνικό κράτος. Και, όμως, η μυστική ρωσική διπλωματία με εκπρόσωπο το Γαβριήλ Κατακάζυ επέλεξε "τη μέθοδο του συντάγματος" σαν μέσο για την έξωση του Θεωνα, κάτι το οποίον είχε επιχειρηθεί και το 1838-1839 στα πλαίσια του σχεδιασμού δράσης της Φιλορθόδοξου Εταιρείας. Ενώ, όμως, τότε ο Γλαράκης βρισκόταν στο στόχαστρο της βρετανικής πολιτικής τώρα ο Κατακάζυ συνέπραττε με το Lyons.

Ο Πετρόπουλος, επικαλούμενος τις πηγές, αναφέρει την ύπαρξη τριών κωριστών στρατοπέδων τις πρώτες εβδομάδες της μεταβατικής περιόδου, το καθένα από τα οποία υποστήριζε ένα διαφορετικό τρόπο αντιμετώπισης της Επανάστασης, για διεκδίκηση συνταγματικών εσμών:

α) **Οι δεξιοί**, που συνδέονταν στενά με το παλιό καθεστώς ευνοούσαν ακόμη τη βασιλική απολυταρχία και απεδοκίμασαν την Επανάσταση.

β) **Οι μετριοπαθείς**, αποδέχονταν την Επανάσταση και υποστήριζαν τον Όθωνα, με την προϋπόθεση ότι ήταν διατεθειμένος να κυβερνήσει σύμφωνα με το Σύνταγμα.

γ) **Οι αριστεροί**, αποτελούσαν την αντιδυναστική ομάδα που προτιμούσε την παραίτηση του Όθωνα παρά την συναίνεση του στις επαναστατικές απαιτήσεις για Σύνταγμα¹⁰.

Παρατηρώντας κανείς τους τρεις νέους πολιτικούς σχηματισμούς εύκολα ταυτίζει τους αριστερούς με τους Ναπαίους ή φιλορθόδοξους για τους οποίους μάλιστα πίστευαν ότι ήλεγχαν την πλειοψηφία των συνωμοτών της 3ης Σεπτεμβρίου. Ο Νικ. Δραγούμης αναφερόμενος σ' αυτούς τους αποκαλούσε "Σεπτεμβριστές"¹¹. Και όμως, οι Ναπαίοι είχαν διασπασθεί. Δύο τουλάχιστον ηγετικά στελέχη ο Γενναίος Κολοκοτρώνης και ο Ανδρέας Μεταξάς δεν έκρυβαν την αντίθεση τους. Ο πρώτος εξέφραζε τις απόψεις των δεξιών και ο δεύτερος των μετριοπαθών¹². Δεν γνωρίζουμε αν η πολιτική τους διαφοροποίηση ήταν αποτέλεσμα προσωπικής τους επιλογής ή θέμα τακτικής που εφάρμοζε ο Κατακάζι προκειμένου να ελέγχει και να κατευθύνει ευχερέστερα τις κινήσεις των αντιπάλων του. Οι πληροφορίες για την ύπαρξη ενός φιλορθόδοξου κόμματος που σκόπευε να υποβάλει τον Όθωνα στο δίλημμα να βαπτισθεί αμέσως ή να παραιτηθεί αναστάτωσαν το βασιλικό ζεύγος, που έμμεσα επικαλέσθηκε τη βοήθεια της Βρετανίας και Γαλλίας, προσπαθώντας να μάσει αν οι διπλωματικές αποστολές θα αποθάρρυναν τέτοια σχέδια και θα το προστάτευαν¹³.

Η λειτουργία της πρώτης Συνταγματικής Συνέλευσης στις 8 Νοεμβρίου 1843 πρόσφερε την ευκαιρία στους φιλορθόδοξους Ναπαίους να θέσουν δύο συγκεκριμένα θέματα: την επανάληψη των σχέσεων με το Πατριαρχείο και την τροποποίηση της νομοθεσίας του 1833, με αναφορά του Συντάγματος στο ερήσκειμα του Ελληνα μονάρχη που θα έπρεπε να είναι Ορθόδοξος.

Στη φάση αυτή με την ανανέωση των εκκλησιαστικών ενδιαφερόντων και των προσδοκιών παρατηρήθηκε μεγάλη άνοση των μυστικών εταιρειών. Η Φιλορθόδοξος Εταιρεία επανεμφανίστηκε δραστήρια με το όνομα "Μεγάλη Αδελφότης", που σύμφωνα με τις διαβεβαιώσεις του Μαυροκορδάτου, όλοι οι σπαδοί της Εταιρείας ανήκαν στην αντιπολίτευση με κινητήριοις μοχλούς τον Μεταξά και τη ρωσική πρεσβεία¹⁴. Συμμετόχους βρίσκουμε τα ίδια σχεδόν πρόσωπα του ρωσικού

κόμματος, όπως το Νικ. Σταματελόπουλο, το Ρώσο πρόξενο Παπαρρηγόπουλο, το Σούτσο, το Μεταξά, που εντωμεταξύ είχε επανέλθει στο πολιτικό προσκήνιο με την κυβέρνηση Μαυροκορδάτου από το 1841, αλλά και το Βελέντζα και το Μακρυγιάννη, που συνέπρατταν τώρα πλέον με τους ρωσόφιλους για την απελευθέρωση της Θεσσαλίας και Μακεδονίας, μιας και το αλυτρωτικό συνήιζε να συμβαδίζει με το ερησκευτικό. Αλλη μυστική εταιρεία είχε ιδρυθεί και από τον Ρήγα Παλαμήδη με την στήριξη του Κων/νου Ζωγράφου με συνθήματα δημοκρατικά και με έμβλημα την εθνικότητα, την Ορθοδοξία και την ανεξαρτησία από κάθε εξωτερική επίδραση¹⁵.

Εδώ παρατηρείται ότι για τρίτη συνεχή χρονιά οι τάξεις των φιλορροδόξων πυκνώνονται και από οπαδούς των δύο άλλων κομμάτων, δίδοντας την εντύπωση της αποδοχής των φιλορροδόξων στόχων από ένα ευρύτερο πολιτικό φάσμα στο οποίο συμπεριλαμβάνονταν ονόματα όπως του Μακρυγιάννη, του Βελέντζα και το Ρήγα Παλαμήδη, από το γαλλικό κόμμα, αλλά και από το αγγλικό αφού ο Κων. Ζωγράφος είχε συνεργασθεί παλαιότερα και με το κόμμα αυτό. Είναι σαφές ότι οι επικείμενες εκλογές πλησίαζαν, το Σύνταγμα πρόσφερε ένα καινούργιο ερέθισμα για επιδίωξη αξιωμάτων, έδρες στη Βουλή και στη Γερουσία. Γι αυτό το λόγο βλέπουμε να δημιουργούνται νέες πολιτικές συμπράξεις, στον οποίων τα κηρύγματα τα ζητήματα της Ορθοδοξίας έπαιρναν πρώτεύουσα θέση. Στην πραγματικότητα επρόκειτο για μια επίπλαστη διεύρυνση του όρου "φιλορροδόξος", όταν πλέον έγινε αντιληπτό ότι τα φιλορροδόξα συνθήματα ευνοούσαν την ανάπτυξη συνωμοτικής δράσης, στο όνομα μια εξατομικευμένης πολιτικής για τον έλεγχο της πελατείας. Ο λαός είχε ήδη συνηθεί να συμμετέχει σε τέτοιου είδους μυστικές συναφοίσεις και οι μυστικές εταιρείες θεωρήθηκαν γι αυτό το λόγο ο καλύτερος τρόπος μεταβίβασης νέων πολιτικών κατευθύνσεων για την προσέλκυση νέων ψηφοφόρων. Τα κηρύγματα του Ζωγράφου και του Παλαμήδη βρήκαν απήχηση στους μοναχούς του Μ. Σπήλαιου που τους προέτρεπαν να επαναστατήσουν επειδή κινδύνευε η ερησκειά τους. Το Μ. Σπήλαιο είχε καταστεί αντιπολιτευτικό κέντρο που συνετέλεσε στην αύξηση του επαναστατικού αναβρασμού σε ολόκληρη την Πελοπόννησο¹⁶.

Όμως, η πορεία των εκκλησιαστικών πραγμάτων στις συνεδρίες της Συντακτικής Συνέλευσης δικαιολογούσαν άραγε αυτές τις επαναστατικές εξάρσεις; Στην εικοστή τρίτη συνεδρία της Συνέλευσης στις 3 Ιανουαρίου 1844, το σώμα άρχισε να στρέφει τις επίσημες διαδικασίες του στις εκκλησιαστικές υποθέσεις. Οι συζητήσεις διήρκεσαν τρεις μέρες στη διάρκεια των οποίων τέθηκε ένας μεγάλος αριθμός εκκλησιαστικών ζητημάτων, από το χωρισμό από το Πατριαρχείο μέχρι τη μεταρρύθμιση της νομοθεσίας για το γάμο.

Συνεκτιμώντας αεροιστικά τις τροπολογίες που υιοθετήθηκαν μπορούμε να τις χαρακτηρίσουμε σαν σημαντικές παραχωρήσεις προς τους Ναπαίους:

α) Ο Ιησούς Χριστός αναφερόταν ρητά ως κεφαλή της Εκκλησίας, υποδηλώνοντας με αυτό τον τρόπο ότι ο βασιλιάς δεν ήταν η

κεφαλή,

β) Έκανε συγκεκριμένη αναφορά στην Εκκλησία της Κων/λεως,

γ) Επέβαλε την τήρηση των κανόνων και των παραδόσεων,

δ) Οι επίσκοποι θα διοικούσαν την Εκκλησία και όχι ο γραμματέας επί των Εκκλησιαστικών, και

ε) Η έγκριση της διάταξης που ενσωματώθηκε στο άρθρο 40, σύμφωνα με την οποία "πας διάδοχος του ελληνικού θρόνου απαιτείται να πρεσβεύη την ερησκείαν της Ανατολικής του Χριστού Εκκλησίας", αλλά και κάθε μελλοντικός αντιβασιλέας στην περίπτωση που θα χήρευε ο θρόνος, να είναι Έλληνας πολίτης και Ορθόδοξος. Αυτό το τελευταίο ήταν σίγουρα μια νίκη για το κόμμα των Νασιών που υπήρξε ο υπέρμαχος των "συμφερόντων" της Ορθοδοξίας στην Ελλάδα και ποσούσε να αποκτήσει ορθόδοξο βασιλιά. Όμως, το Σύνταγμα απογοήτευσε τις ελπίδες της παραδοσιακής μερίδας στην Εκκλησία της Ελλάδας, αφού είχαν ειπώσει πολύ λίγα ώστε να υπάρξει κάποια σημαντική αλλαγή στο εκκλησιαστικό καθεστώς του 1833. Η ένωση της Εκκλησίας της Ελλάδας με την Κων/πολη δεν είχε επιτευχθεί έτσι που το Σύνταγμα του 1844 υπήρξε μια νίκη του ελληνικού εθνικισμού και όχι μια νίκη της μερίδας εκείνης που συμμαριζόταν τη σκέψη του Κων/νου Οικονόμου¹⁷.

Στις 30 Μαρτίου 1844 σχηματίσθηκε η πρώτη συνταγματική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, μια κυβέρνηση που δεν διέθετε λαϊκή συναίνεση και οπαδούς στις ευρύτερες λαϊκές μάζες. Έτσι, από τον Απρίλιο του 1844 όχι μόνο ενισχύθηκαν οι παλιές μυστικές εταιρείες αλλά και ιδρύθηκαν νέες, που απασκοπούσαν στη δημιουργία κατάλληλου κλίματος για εκφοβισμό του βασιλιά και για ανατροπή της κυβέρνησης. Ηδη έχει γίνει αναφορά στην "Εταιρεία της Αδελφότητας" και στην εταιρεία του Ρήγα Παλαμήδη, που έπαιξαν το ρόλο μιας αξίας αντιπολίτευσης που υποδαύλιζε κινήματα.

Στην τριετία 1844-1847 όλοι οι επώνυμοι αρχηγοί που επεδίωκαν να συμμετάσχουν μέσω του κοινοβουλευτισμού στην νομή της εξουσίας, δεν εύρισκαν άλλο τρόπο κινητοποίησης της εκλογικής τους πελατείας, παρά μόνο τις αναφορές στις απειλές κατά της Ορθοδοξίας. Ενδεικτικές είναι οι ένσπλες κινητοποιήσεις του Θεοδωράκη Γρίβα το 1844 και το 1847 καθώς και του Νικ.Κριεζώτη το 1847.

Οι επιδιώξεις του Θ.Γρίβα και του Ν.Κριεζώτη αποδεικνύουν την ευκολία με την οποία άτομα προερχόμενα από παραδοσιακές ηγετικές ομάδες και αναλαμβάνοντας δράση μέσα από τον κυβερνητικό μηχανισμό, κινητοποιούσαν ευρύτερες λαϊκές μάζες με αδιαμόρφωτη πολιτική συνείδηση χρησιμοποιώντας φιλορθόδοξα συνθήματα. Αυτά υπήρξαν το αποτελεσματικότερο μέσον επιτυχίας στις βουλευτικές εκλογές, αφού για τα πλατιά λαϊκά στρώματα η ερησκεία όριζε τους κώδικες καθημερινής συμπεριφοράς. Έτσι, παρατηρήθηκε ένας εκφυλισμός στο φιλορθόδοξο κίνημα του οποίου τα συνθήματα χρησιμοποιούνταν από αρχηγούς στάσεων για να προβάλλουν τις ενίοτε παράδοξες περί λαϊκών και συνταγματικών ελευθεριών ιδέες τους, στοχεύοντας στην ανατροπή της κυβέρνησης και

στην ικανοποίηση προσωπικών φιλοδοξιών.

Στην συγκεκριμένη αυτή περίοδο χαρακτηριστική είναι η στάση του ρωσικού κόμματος που με την τακτική της συνεργασίας με τα άλλα κόμματα κατάφερε ώστε να επιβάλει τα εκκλησιαστικά ζητήματα σαν "εθνική πολιτική". Ο Κωλέττης είχε σχηματίσει κυβέρνηση αποτελούμενη από στελέχη του γαλλικού και ρωσικού κόμματος. Ωστόσο η συνεργασία αυτή των δύο κομμάτων δεν ευδοκίμησε και έτσι δεν άργησε να επέλθει ρήξη μεταξύ των δύο συνεργαζομένων κομμάτων. Η παρουσίαση στη Βουλή ενός νομοσχεδίου με εκκλησιαστικό περιεχόμενο προκάλεσε την έντονη αντίδραση των Ναπαίων το Μάιο του 1845, που κατήγγειλαν μέσω του τύπου την ύπαρξη μυστικών εταιρειών στη χώρα, που στόχευαν στην υπονόμευση του Συντάγματος και της Ορθοδοξίας¹⁸. Οι κινδυνολογίες για απειλή της ερησκείας εθάρβησαν τον Κωλέττη και τον ανάγκασαν να απασπασεί από την Ιερά Σύνοδο ανακοίνωση αναιρετική των διαδόσεων για απειλή κατά της ερησκείας και του Συντάγματος. Όμως, η εναντίον του Κωλέττη κατηγορία ότι ευνοούσε τον καθολικισμό σε βάρος των ορθοδόξων παραδόσεων, πρόσφερε ισχυρό στοιχείο στους φιλοορθόδοξους αντιπάλους του και ενέτειναν την αντιπολιτευτική τους δραστηριότητα, γεγονός που εκμεταλλεύθηκε η ρωσική διπλωματία, έτσι που για άλλη μια φορά προκλήθηκαν διαδηλώσεις στην Αθήνα και αναταραχές στην επαρχία¹⁹.

Την ίδια εποχή το ρωσικό κόμμα μετά την απομάκρυνση του Μεταξά από την κυβέρνηση Κωλέττη, προσέγγισε το αγγλικό κόμμα, ώστε τα δύο κόμματα σχεδόν ταυτίστηκαν στις απόψεις τους κατά την άσκηση δριμύτατης αντιπαλίτευσης αν και το ρωσικό κόμμα εκτός από τις διαμαρτυρίες για αντισυνταγματική διακυβέρνηση της χώρας, επικέντρωσε τις αντιδράσεις του γύρω από ζητήματα ερησκειοτικά, όπου, όπως πάντα, προβαλλόταν η προάσπιση της Ορθοδοξίας.

Το 1847 αναβίωσε η Φιλοορθόδοξος Εταιρεία με αρχηγό τον Κοσμά Φλαμιάτο από τη Σάμη της Κεφαλονιάς και με κέντρο δραστηριότητας την Πάτρα. Ισχυρός υποστηρικτής των φιλοορθόδοξων Ιδεών και οπαδός του Αγαθάγγελου, εξέδιδε τα φυλλάδια "Η φωνή της Ορθοδοξίας" και "Ερμηνεία των χρησμών του Αγαθάγγελου". Η πεποίθηση του για τον κίνδυνο που διέτρεχε η Ορθόδοξη Εκκλησία ήταν ισχυρή και επηρέασε τη διδασκαλία του Παπουλάκου, που ξεκινώντας από τα Καλάβρυτα περιόδευε τα χωριά της Ακαίας διδάσκοντας το λόγο του Θεού στους χωρικούς²⁰.

Ο Παπουλάκος από το 1848 είχε ζητήσει από την Ιερά Σύνοδο να του παραχωρηθεί άδεια κηρύγματος του λόγου του Θεού στις επαρχίες της Πελοποννήσου, αλλά του την είχαν αρνηθεί επικαλούμενοι την έλλειψη παιδείας που τον χαρακτήριζε. Όταν το 1851 κατάφερε να την επιτύχει άρχισε την περιοδεία του το φαινόμενο του ιδίου έτους με κηρύγματα κατά της καθεστηκυίας τάξης. Ο ιερός φανατισμός και η ερησκειοληψία του απλοϊκού κόσμου, σε συνδυασμό με τον

μαγνητισμό που ασκούσαν τα λόγια του στη λαϊκή συνείδηση, έκαναν εφιαλτευτική την παρουσία του που προκαλούσε παραλήρημα και λαϊκό ξεσηκωμό.

Η σύνδεση του Παπουλάκου με τη Φιλορθόδοξο Εταιρεία απεδείχθη από την ανακάλυψη της Εταιρείας και την εκ μέρους των Αρχών κατάσχεση των εγγράφων, από τα οποία προέκυπτε ταύτιση των αιτημάτων της με τα γνωστά αιτήματα του Παπουλάκου, όπως η εκδίωξη ξένων ιεραποστόλων και ο ασπασμός της Ορθοδοξίας από τον Θεώνα. Έτσι ενισχύθηκε η άποψη ότι ο Παπουλάκος ήταν όργανο της Φιλορθόδοξου Εταιρείας η οποία παρουσίαζε ομοιότητες ως προς την πρακτική και το τυπικό της Φιλορθόδοξου Εταιρείας του 1839, όπως η απονομή διπλωμάτων στους "αποστόλους" με κύριο έργο τη δημιουργία πυρήνων στις επαρχίες.

Οι δραστηριότητες του Παπουλάκου πήραν τη μορφή στασιαστικών κινημάτων, με αποτέλεσμα τη σύλληψη του και τον εγκλεισμό του στις φυλακές του Ρίου, όπου παρέμεινε μέχρι τον Ιούνιο του 1853. Τον Αύγουστο του 1857 αμνηστεύθηκαν όσοι είχαν λάβει μέρος στο κίνημα του, εκτός από τον ίδιο και ελάχιστους οπαδούς τους που παραπέμφθηκαν να δικασθούν στο στρατοδικείο Αθηνών ως υπαίτιοι στάσεως κατά των καθεστώτων. Τελικά κορηγήθηκε πλήρης αμνηστία στους συγκατηγορούμενους του και μόνο ο Παπουλάκος δεν αφέθηκε ελεύθερος και κλείστηκε στη Μονή Παναχράντου στην Ανδρό21, όπου απεβίωσε τον Ιανουάριο του 1861.

Ο τύπος της εποχής από τα τέλη Μαρτίου 1852 καταγράφει λεπτομερώς την πορεία και τις ενέργειες του Παπουλάκου ή Χριστοφόρου, που κήρυττε: α) εναντίον της Ιεράς Συνόδου και του Φαρμακίδη ως Λουθηροκαλβίνων, β) κατά των Βρετανών που επιζητούσαν να καταστρέψουν τη θρησκεία μας, γ) κατά του Ελληνικού βασιλιά προτρέποντας τις μάζες να προσκαλέσουν από τη Ρωσία βασιλιά ορθόδοξο, και δ) κατά του πανεπιστημίου και των άλλων σχολείων ζητώντας την καταστροφή τους ως κέντρων της αθείας22.

Η δράση του Παπουλάκου υπήρξε παράλληλη με αυτήν του Κοσμά Φλαμιάτου με εμφανή την επίδραση του δεύτερου επί του πρώτου, όπως προκύπτει από την ομοιότητα της διδασκαλίας των δύο ανδρών. Η διαφορά εντοπίζεται στον τρόπο διάδοσης της διδασκαλίας τους, γιατί, ενώ ο Παπουλάκος διέτρεχε τη χώρα από "άκρου εις άκρον", ο Φλαμιάτος διέδιδε τη διδασκαλία μέσω αλληλογραφίας που διατηρούσε με μοναχούς, εκ των οποίων ο Ιγνάτιος του Μεγάλου Σπηλαίου θεωρήθηκε σημαντικότερος και πιο επικίνδυνος από τον ίδιο τον Παπουλάκο λόγω της μορφώσεώς του.

Ο Φλαμιάτος υπήρξε η "ψυχή" και το έρεισμα της Φιλορθόδοξου Εταιρείας, αποκαλούμενος στα επίσημα έγγραφα των αρχών "θεμελιωτής" και το "κέντρο της ομάδας", ο δε Παπουλάκος όργανο των ιδεών αυτών23. Ερείσματα της

Φιλορθοδοξίας και φυτώρια των ιδεών της ήταν τα Πελοποννησιακά μοναστήρια, ενώ διακρινόταν ο πρωταγωνιστικός ρόλος των μοναχών, ώστε να ομιλούν περί "Καλογηρικής Συνωμοσίας"²⁴. Η "Καλογηρική Συνωμοσία" χαρακτηρίστηκε ως ερησκευτικό κίνημα λαού και κληρικών και συνδέθηκε με την ψήφιση των εκκλησιαστικών νόμων στη Βουλή. Κατά ένα μέρος οφείλετο στη δυσλειτουργία του εκκλησιαστικού σώματος εξαιτίας του προβλήματος των Επισκοπών που χήρευαν από την Επανάσταση.

Το 1852 μεταρρυθμίστηκε το προηγούμενο καταστατικό της Ιεράς Συνόδου που προέβλεπε μόνο 10 επισκοπικές θέσεις, όσες και οι νομοί. Με τον Οργανισμό των Επισκόπων του 1852 ορίστηκαν 24 θέσεις Επισκόπων από τους οποίους οι 10 θα έδρευαν στις πρωτεύουσες των νομών και θα ονομάζονταν Αρχιεπίσκοποι, ενώ οι υπόλοιποι Επίσκοποι²⁵. Πολλοί υποστήριζαν ότι όσα δεν μπόρεσε να πραγματοποιήσει η Φιλορθόδοξος Εταιρεία στα έτη 1839, 1843 και 1844 τα πραγματοποίησε το 1852 με την συμπλήρωση των τάξεων των Επισκόπων και με την τροποποίηση του καταστατικού του 1833 που επέτρεπε την αποκατάσταση της επικοινωνίας της Εκκλησίας της Ελλάδος με την Κων/πολη.

Βέβαια και στην περίοδο αυτή η πολιτική και αλυτρωτική ιδέα δεν λησμονείται και το "Ξανθόν γένος" εμφανίζεται και παριστάνεται σαν το μέλλοντα λυτρωτή, με την έννοια ότι τα κηρύγματα υπέρ της Ορθοδοξίας ο λαός θεωρούσε ότι είχαν πάντα την επιδοκιμασία και την υποστήριξη της Ρωσίας. Αυτό μαρτυρούσαν οι προκηρύξεις και άλλα σύμβολα που ανευρίσκονταν σε διάφορα μέρη κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Παπουλάκου με άμεσες αναφορές στη Ρωσία²⁶.

Η χαρισματική προσωπικότητα του Παπουλάκου και ο μαγνητισμός που ασκούσαν τα λόγια του στη λαϊκή συνείδηση βοήθησαν να επιβληθεί σαν προφήτης και σωτήρας. Τόσο μεγάλος ήταν ο φανατισμός του λαού, ώστε όταν έφταναν οι κυβερνητικές δυνάμεις για να επιβάλουν την τάξη, οι κάτοικοι, αντικρύζοντας αυτούς που πήγαιναν εναντίον του "αγίου" απομακρύνονταν για να μην αμαρτήσουν. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός που συνέβη στην επαρχία Μαντινείας και Γορτυνίας όταν ο κόσμος προσπάθησε να δηλητηριάσει το νερό που θα έπιναν οι στρατιώτες²⁷.

Στην περίοδο αυτή αξίζει να αναφερθεί και ο ρόλος της ρωσικής διπλωματικής αποστολής, που φρόντιζε να υποδουλίζει τις δυσαρέσκειες των Φιλορθόδοξων προς όφελος της, ενώ εμφανώς αρνιόταν κάθε ανάμειξη σε συνωμοσίες και αναταραχές. Για άλλη μια φορά το όνομα ρώσου πρεσβευτή - του Περισιάνη στη συγκεκριμένη περίοδο - προβάλλεται ως λανθάνουσα ηγεσία της Φιλορθόδοξου Εταιρείας από τον φιλοκυβερνητικό τύπο, ο οποίος διατυπώνει απόψεις περί υπονόμευσης του ελληνικού θρόνου εκ μέρους της Ρωσίας, η οποία χρησιμοποιούσε σαν όργανα τον Φλαμιάτο, τον Παπουλάκο, τον Οικονόμο και την πρεσβεία της.

Στην εποχή μέσα στην οποία εμφανίστηκε το κίνημα του Παπουλάκου (1848-1852) πραγματοποιήθηκε η έκδοση του Συνοδικού Τόμου από το Πατριαρχείο Κων/λεως (1850), αναγνωρίζοντας την αυτοκεφαλία της ελληνικής Εκκλησίας. Ο Συνοδικός Τόμος επί δύο έτη μέχρι την ψήφιση του από τη Βουλή, προκάλεσε πολιτική ένταση, εξαιτίας της αναβίωσης ερησκειτικών θεμάτων, όπως η παρουσία ξένων ιεροπροσώπων, το ζήτημα του Θεόφιλου Καίρη, το ερήσκειμα του Θεωνα. Όλα αυτά έφεραν για μια ακόμη φορά τη Ρωσία στο προσκήνιο ως υπερασπιστή της Ορθόδοξίας. Το θέμα του Τόμου πρόσφερε την ευκαιρία για πλήρη κυριαρχία της Ρωσίας στην ελληνική πολιτική κατάσταση, ώστε να ασκεί πιέσεις στην ελληνική κυβέρνηση. Και στην περίοδο αυτή παρατηρείται η συμπαράταξη της Ρωσίας με τη Γαλλία για την απομόνωση της Μ.Βρετανίας, η οποία εξαιτίας των Παρκερικών το 1850, είχε κάνει απειλητική την παρουσία της στον ελληνικό χώρο, με τον αποκλεισμό των ελληνικών λιμανιών που είχε επιχειρήσει, συντελώντας έτσι στη μεγάλη οικονομική ύφεση που ακολούθησε.

Η εκμετάλλευση των φιλορθόδοξων στόχων βοήθησε τη Ρωσία στο να εξασφαλίζει τον φιλορωσισμό των Ελλήνων και την φανατική υποστήριξη των Ναπαίων, εξυπηρετώντας έτσι την πολιτική της προστασίας κάθε ορθόδοξης εθνότητας, με άνωτερο στόχο τη δημιουργία ορθόδοξης αυτοκρατορίας. Δεν είναι υπερβολή η υποστήριξη της άποψης ότι αυτή η δύναμη διαμόρφωνε τις πολιτικές θέσεις του ρωσικού κόμματος, κασιερώνοντας τον φιλορωσισμό ως φιλορθόδοξία. Άρα, η φιλορθόδοξος Εταιρεία από το 1830 υπήρξε όργανο της μυστικής ρωσικής διπλωματίας για την άσκηση της πολιτικής της και την ενίσχυση των πολιτικών της θέσεων.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. Lyons προς Palmerston, Confidential, Αθήνα 9 Αυγούστου 1841, αριθ.47, F.O. 32.113.
2. α) Άνωνύμου, "Η Βάπτισις της Κυρίας Αικατερίνης Ν.Χαντζερή και τινες Ιστορικά Σκέψεις περί του Ελληνικού και Δυτικού Πνεύματος, Ερμούπολη 1842". β) J.Petrooulos, Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο (1833-1843), μτφρ. ΜΙΕΤ 1986, τόμ.Β, σελ.681 υποσημ.41.
3. α) Εφημ.ΑΘΗΝΑ 11 Απριλίου 1842 π.η. β) J.Petrooulos, ο.π., τόμ. Β,σελ.563-564.
4. Εφημ.ΑΙΩΝ 15 Μαρτίου 1842 π.η.όπου και δημοσιεύεται η επιστολή.
5. Εφημ.ΑΘΗΝΑ 21 Μαρτίου,15 Απριλίου και 4 Μαΐου 1842 π.η.
6. Φαρμακίδης προς Μαυροκορδάτο, Αθήνα 28 Μαρτίου 1842, αριθ. 6268, φακ.22 (1842),Αρχειο Μαυροκορδάτου.
7. Lyons προς Palmerston, Αθήνα 27 Σεπτεμβρίου 1843, αριθ.113, F.O.32.122.
8. α) Ν.Δραγούμης, Ιστορικά Αναμνήσεις, Αθήνα 1879, τόμ.ΙΙ, 90-97. β) Απαντα Μακρυγιάννη, σειρά Ιστορικά Εκδόσεις 1821, επιμ. Έλλησ Αλεξίου, τόμ.5, σελ.254. γ) Δημ. Πατρακάκος, Κοινοβουλευτική Ιστορία της Ελλάδος, Αθήνα 1946, τόμ.ΙΙ, σελ.294. δ) Αλέξανδρος Ραγκαβής, Απομνημονεύματα, Αθήνα 1894,τόμ.ΙΙ, σελ.127. ε) Lyons προς Palmerston, Confidential, Αθήνα 9 Αυγούστου 1841, αριθ.47, F.O.32.113.
9. Gruizot προς Piscatory. Auteuil, 28 Σεπτεμβρίου 1843, I.Πούλος (επιμ.έκδ.) "Η Επανάσταση της τρίτης Σεπτεμβρίου 1843", Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, ΧΙ 1956,σελ.255-257.
10. J.Petrooulos, ο.π., τόμ.Β,σελ.594-595.
11. Ν.Δραγούμης, ο.π. τόμ.ΙΙ,σελ.90-97.
12. Γενναίος Κολοκοτρώνης, Απομνημονεύματα, Χειρόγραφον Δεύτερον 1821-1862, επιμ.έκδ. Εμμ.Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1961, σελ.88.
13. Lyons προς Aberdeen, 27 Σεπτεμβρίου 1843, αριθ.113, F.O.32.122.
14. Lyons προς Aberdeen, Confidential, Αθήνα 1 Μαΐου 1844, αριθ.51, F.O.32.129.
15. Κ.Αρώνη-Τσίχλη, Αγροτικές Εξεγέρσεις στην Παλιά Ελλάδα 1833-1881, Αθήνα 1989,σελ.190-191.
16. Εφημ.ΑΘΗΝΑ 19 και 29 Απριλίου και 17 Μαΐου 1844, π.η.
17. Κων/νος Δυσβουνιώτης, Σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας εν τη Ελευθέρα Ελλάδι, Αθήνα 1916,σελ.32-36.
18. Ν.Διαμαντούρος "Περίοδος Συνταγματικής Μοναρχίας" στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ.ΙΓ,σελ.121.
19. Κ.Αρώνη-Τσίχλη, ο.π.,σελ.206.
20. Μπάμπης Αννινος, Ο Παπουλάκης, Αθήνα 1971.
21. α) Εφημ.ΑΘΗΝΑ 23 Σεπτεμβρίου 1852, π.η. β) Εφημ.ΑΙΩΝ 20 Σεπτεμβρίου 1852 και 27 Ιουνίου 1853 π.η. γ) Κ.Αρώνη-Τσίχλη, ο.π.,σελ.299.
22. Εφημ.ΑΘΗΝΑ 15 Μαΐου και 13 Ιουνίου 1852, π.η.
23. Μπ.Αννινος, ο.π.,σελ.43
24. Εφημ.ΑΘΗΝΑ 2 Ιουνίου 1852, π.η.

25. Ch.Frazee, ο.π.,σελ.238.
26. α)Εφημ.ΑΘΗΝΑ 23 Μαΐου 1852,π.η.β)Εφημ.ΑΙΩΝ 31 Μαΐου 1852 π.η
27. Γεννάσιος Κολοκοτρώνης,ο.π.,σελ.96.

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Η Φιλορθόδοξος Εταιρεία ήταν μυστική εταιρεία με τη συνταξη και οργάνωση άλλων παρομοίων σωμάτων, που την αποτελούσαν Ναπαίοι Φιλορθόδοξοι με κοινό φρόνημα και με συγκεκριμένο στόχο την περιφρούρηση του ορθόδοξου έρησκεύματος στην Ελλάδα. Την ιδιαιτερότητα της υπογράμμισε η άμεση εξάρτηση της από τη ρωσική πολιτική και κυρίως ο υπολανεάνων πολιτικός σκοπός της, δηλαδή, η αντικατάσταση της δυναστείας με άλλη που να ασπάζεται το ορθόδοξο δόγμα.

Το 1830 με Πατριάρχη το ρωσόφιλο Κωνσταντίνο τον Α και κυβερνήτη της Ελλάδας τον Ι.Καποδίστρια η ρωσική επιρροή ήταν σημαντικά ενισχυμένη. Το ίδιο έτος σύμφωνα με το "Ανώνυμο Υπόμνημα" συστήθηκε στη Ρωσία η Φιλορθόδοξος Εταιρεία με στόχο την ένωση της Ανατολικής Εκκλησίας υπό ένα αρχηγό ή Πατριάρχη, στον οποίο θα κορηγούνταν τα αυτά δικαιώματα, η ίδια επιρροή και εξουσία την οποία είχε επί του κλήρου της Δυτικής Εκκλησίας ο Πάπας της Ρώμης. Για την επίτευξη του στόχου αυτού η Ρωσία χρησιμοποίησε πράκτορες κληρικούς των οποίων η δραστηριότητα δεν περιορίστηκε μόνο στον κλήρο. Η παραγωγή του σχεδίου αυτού άρχισε με την αποστολή του Λουκά Λεονταρίδη, τον οποίον διεδέχθη το 1834 ο Κωνσταντίνος Οικονόμος, του οποίου η παρουσία στην Ελλάδα λόγω των ηγετικών του προσόντων κρίθηκε απαραίτητη σε μια εποχή, κατά την οποία η πολιτική κατάσταση στην Ελλάδα είχε αλλάξει σε βάρος της ρωσικής πολιτικής με την εγκαθίδρυση της αντιβασιλείας.

Η εκτίμηση του Μαυροκορδάτου ότι η Εταιρεία σχηματίσθηκε το 1835 στην Ελλάδα πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη κι' αυτό για τους εξής λόγους: Η αποδιοργάνωση που είχε υποστεί το ρωσικό κόμμα κατά την περίοδο της αντιβασιλείας στο επίπεδο της ηγεσίας απαιτούσε την άμεση ανόρθωση του κομματικού οικοδομήματος. Τον Οκτώβριο του 1834 έφτασε στην Ελλάδα ο Κων/νος Οικονόμος με έντονη συναίσθηση της αποστολής του και εμφανίστηκε στη σκηνή σαν από τις μεγαλύτερες προσωπικότητες αυτής της περιόδου, κατά την οποία ο νέος εκκλησιαστικός νόμος απειμάκρυνε τον κλήρο από κάθε ανάμειξη στα εσωτερικά πολιτικά πράγματα. Το ρωσικό κόμμα ήταν γνωστό για τη δύναμη που διέθετε ανάμεσα στους κληρικούς. Οι φόβοι που βασίζονταν στη εξασθένηση της ορθόδοξης παράδοσης μετά την εκκλησιαστική μεταρρύθμιση ώθησε τον Οικονόμο σε μια κινητοποίηση για την οργάνωση των κληρικών και και γενικότερα της παραδοσιακής παράταξης. Σε μια δύσκολη για το κόμμα εποχή η αποδιοργάνωση του από τον Κ.Οικονόμο τον έκανε να διαδραματίσει ρόλο λαϊκού ηγέτη. Στη χρονική περίοδο 1835-1838 υπήρξε ο ηγέτης του ρωσικού κόμματος υπερκερώντας ακόμη και το Γ. Καλοκοτρώνη, ο οποίος μπορεί μεν να είχε επιρροή στην Πελοπόννησο και σε ορισμένους αξιωματούχους, όμως τις μάζες σ' όλη την ελληνική επικράτεια επηρέασε μόνο ο Κ.Οικονόμος, γιατί έδωσε έμφαση στην ιδεολογία εκείνη που αντιπροσώπευε τις αξίες και τα

σύμβολα τους. Στην κίνηση του Οικονόμου, γνωστή ως "Ιερό Διευθυντήριο", στηρίχθηκε η Φιλορεόδοξος Εταιρεία, που μετασχηματίστηκε σε συνωμοσία κατά του Θεωνα μετά το αποτυχημένο διάβημα του κόμη Στρογγονώφ να τον πείσει να γίνει ορεόδοξος1.

Σκοπός της Φιλορεόδοξου Εταιρείας ήταν α) Ο εξαναγκασμός του Θεωνα ή να ασπασθεί το ορεόδοξο δόγμα ή να παραιτηθεί από το θρόνο παραχωρώντας τη διαδοχή σε ορεόδοξο μονάρχη, β) Η άρση του Αυτοκεφάλου, και γ) Η απελευθέρωση των αλύτρωτων περιοχών. Η κατάργηση του Αυτοκεφάλου ανταποκρίνεται στον ευρύτερο στόχο της Ρωσίας για ένωση της Ανατολικής Εκκλησίας υπό τον Πατριάρχη. Όμως, η αποπομπή του Θεωνα έδωσε στη Φιλορεόδοξο Εταιρεία το χαρακτήρα συνωμοσίας κατά του μονάρχη, όταν η μυστική ρωσική διπλωματία αναγνώρισε, στην άρνηση του Θεωνα να ασπασθεί την Ορεοδοξία, ένα σοβαρό εμπόδιο στα σχέδια της. Η έξαρση των αλυτρωτικών κινημάτων εξαιτίας της κρίσης στο χώρο της Εγγύς Ανατολής πρόσφερε μια ευκαιρία στη Φιλορεόδοξο Εταιρεία να προσλάβει ενικιστικό προσωπείο ακριβώς για να καλύψει τον συνωμοτικό κατά του βασιλιά χαρακτήρα της.

Οι ενδείξεις ως προς τη συνενοχή της ρωσικής διπλωματίας2 οδηγούν στο συμπέρασμα ότι όχι μόνο η ρωσική διπλωματική αποστολή είχε ανάμειξη στη Συνωμοσία, αλλά και ο ίδιος ο τσάρος που γνώριζε και υποστήριζε αυτές τις παράνομες κινήσεις.

Οι υποστηρικτές της φιλομοναρχικής πολιτικής πίστευαν ότι τα συμφέροντα της Αγίας Πετρούπολης βρίσκονταν στην στήριξη της μοναρχίας στην Ελλάδα παρά τη δυσάρεσκεια εξαιτίας των διαφορετικών ερμηνευτικών πεποιθήσεων του Θεωνα. Επικαλούνταν δε τα γεγονότα του 1833 όταν ο Κολοκοτρώνης ζήτησε την υποστήριξη της Ρωσίας για εξέγερση εναντίον της κυβέρνησης. Τότε ο τσάρος Νικόλαος ενέαγγυε τους Έλληνες να αφοσιωθούν στο νεαρό βασιλιά απογοητεύοντας το ρωσικό κόμμα που περίμενε ισχυρή υποστήριξη. Έτσι, και τώρα μια τέτοια πολιτική που απέβλεπε στην εκερόνιση του ηγεμόνα θεωρείτο ότι δεν μπορούσε να τύχει αποδοχής από τον Νικόλαο τον υπέρμαχο της πολιτικής νομιμοφροσύνης.

Όμως, οι ισχυρισμοί αυτοί θα μπορούσαν να ανατραπούν από τις εξής παρατηρήσεις:

α) Η αντίθεση της Ρωσίας απέναντι στον Θεωνα ήταν πάντα στο ερμηνευτικό πεδίο και όχι στο πολιτικό. Άρα, δεν ήταν στόχος ο βασιλικός θεσμός αλλά η αλλαγή του μονάρχη.
β) Ως προς το επικαλούμενο γεγονός του 1833 πρέπει να ληφθούν υπόψη τα εξής: 1) Ο Θεωνας δεν είχε αναλάβει ακόμη επισήμως τα καθήκοντα του και τα χρονικά περιθώρια, εντός των οποίων ήλπιζε η Ρωσία να ασπασθεί ο βασιλιάς την Ορεοδοξία δεν είχαν εκπνευστεί. 2) Το 1833 είχαν ξεκινήσει οι εκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις και η ρευστή κατάσταση δεν ενέαγγυε την οριστική λήψη αποφάσεων για την αντιμετώπιση

της νέας υπό διαμόρφωση κατάστασης. 3) Η υποβάθμιση του ρωσικού κόμματος από την αντιβασιλεία συνέπεσε με την ταυτόχρονη απουσία ισχυρής φυσιογνωμίας, που θα μπορούσε να αναλάβει την ηγεσία του και τη δυναμική προώθηση της ρωσικής πολιτικής.

γ) Ο Κατακάζυ έφθασε στην Ελλάδα ως εκπρόσωπος της ρωσικής πολιτικής τον Απρίλιο του 1833, ο δε Κ.Οικονόμος το 1834. Τα πρόσωπα αυτά, που απελάμβαναν της πλήρους εμπιστοσύνης του Νικολάου, είχαν την δυνατότητα να εφαρμόσουν μια πιο τολμηρή πολιτική αλλά και να επηρεάζουν τις μάζες περισσότερο από οιονδήποτε άλλον. Μέγας θρησκευτικός ηγέτης ο ένας, ικανός διπλωμάτης ο άλλος αλλά και Έλληνας, ιδιότητα που του επέτρεψε να επανδρώσει τη ρωσική πρεσβεία με Έλληνες ως προς την καταγωγή, όπως ο Παπαρρηγόπουλος και ο Λέλης. Όλοι αυτοί τέθηκαν επικεφαλής των Φιλορθόδοξων Ναυαίων και συνετέλεσαν στη σύσταση της Φιλορθόδοξου Εταιρείας στην Ελλάδα. Τώρα, όμως, η εκκλησιαστική μεταρρύθμιση και η άρνηση του Θεώνα να ασπασθεί το ορθόδοξο δόγμα επέβαλε σαν επίτευξη πρώτων στόχων την άρση του Αυτοκεφάλου και την αντικατάσταση του καθολικού ως προς το θρησκευμα μονάρχη με άλλον χριστιανό ορθόδοξο. Το πρώτο θα ανελάμβανε ο Κ.Οικονόμος, το δεύτερο η διπλωματική αποστολή με αρχηγό τον Κατακάζυ.

δ) Δεδομένης της συνενοχής της ρωσικής αποστολής γεννάται το ερώτημα, εάν οι σκοποί της Φιλορθόδοξου Εταιρείας εξέφραζαν την επίσημη ρωσική πολιτική. Ο Κατακάζυ σαν έμπειρος διπλωμάτης που υπήρξε, ποτέ δεν θα αποτολμούσε να εκτεθεί ανατρέποντας την τσαρική πολιτική. Όμως, χωρίς να είξει τη μοναρχική και νομιμόφρονη ευαισθησία του αυτοκράτορα, ακολούθησε την τακτική που θα του επέτρεπε, χωρίς μεν να εργάζεται εμφανώς για την ανατροπή του Θεώνα, να ενεργεί έμμεσα καλύπτοντας τη Συνωμοσία και ωθώντας το ρωσικό κόμμα σε τολμηρές σκέψεις και αποφάσεις με πρόσχημα τους αλυτρωτικούς σκοπούς. Οι διπλωματικοί ελιγμοί και ο αξιόπιστος τρόπος δράσης του Κατακάζυ του επέτρεπαν να προωθεί τα συνωμοτικά σχέδια κατά του βασιλιά διασκεδάζοντας τις εις βάρος του υποψίες και αποδεικνύοντας έτσι το ενδιαφέρον του να διαφυλάξει τις σχέσεις εμπιστοσύνης με τον Θεώνα και την ελληνική κυβέρνηση.

Την ανάμειξη του Οικουμενικού Πατριάρχη προσδιόρισαν τα κατασχεθέντα στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία όλες οι συσταθείσες προεδρίες της Φιλορθόδοξου Εταιρείας με τη σύσταση τους έπρεπε να γράφουν και μια επιστολή προς τον Πατριάρχη της Κων/λεως, την οποία έπρεπε να φέρουν οι απόστολοι. Το δέλεαρ της προσφερόμενης προς τόν Πατριάρχη θέσης του εκκλησιαστικού αρχηγού της Ανατολικής Εκκλησίας, ενίσχυσε τις υποψίες πως όσο του επέτρεπε το αξίωμα του είχε συμβάλει στη Συνωμοσία αναλαμβάνοντας να υποστηρίξει τους σκοπούς της στο ρώσο αυτοκράτορα. Όμως, η ενοχή του Πατριάρχη δεν είναι δυνατόν να κριθεί από το προαναφερθέν σχέδιο επιστολής, για το οποίο δεν γνωρίζουμε αν εστάλη ποτέ, αλλά και αν εστάλη δεν γνωρίζουμε αν έτυχε της αποδοχής του. Και δεν είναι επίσης γνωστό αν αυτή η επιστολή υπήρξε τέχνασμα των συνωμοτών για να δώσουν βαρύτητα στους στόχους τους και να προσεγγίσουν ευκολότερα τον κόσμο.

Ός προς την ανάμειξη μελών της Κυβέρνησης και μόνον η πληροφορία ότι η διεύθυνση των πολιτικών υποθέσεων της Φιλορθόδοξου Εταιρείας είχε ανατεθεί στο Γεώργιο Γλαράκη, Υπουργό Εσωτερικών, η δε διεύθυνση των στρατιωτικών στο Γενναίο Κολοκατρώνη υπασπιστή του Θεσσαλονίκης, μας επιτρέπει να υποστηρίξουμε την υποκίνηση αυτής της υπόθεσης από ανθρώπους των Αρχών. Όλες οι προσπάθειες του Γλαράκη έτειναν στην υλοποίηση του προγράμματος της Φιλορθόδοξου Εταιρείας, αντλώντας δύναμη από την κρατική θέση που του επέτρεπε να χρησιμοποιεί όχι μόνο τους κρατικούς μηχανισμούς αλλά και τα πλεονεκτήματα του κρατικού αξιώματος για να επιδιώξει την εξάπλωση της Φιλορθόδοξου σ' όλη την επικράτεια και με τη συνεργασία της ρωσικής διπλωματίας με την οποία είχε σταθερή επικοινωνία⁴. Η συγκάλυψη των ενόχων απεδόθη στο Γ.Γλαράκη, του οποίου η στάση χαρακτηρίστηκε από ηελητημένη αδράνεια και εκούσια απροθυμία για ανακάλυψη και κατάσχεση ενοχοποιητικών εγγράφων⁵.

Συμπερασματικά η Φιλορθόδοξος Εταιρεία υπήρξε δημιούργημα της μυστικής ρωσικής διπλωματίας σε συνεργασία με ορισμένους Ναπαίους κρατικούς λειτουργούς, αλλά λόγω της έγκαιρης ανακάλυψης της δεν απέκτησε ευρύτερες διακλαδώσεις στο λαό. Αν και απέτυχε να φέρει πρακτικά αποτελέσματα, η επιρροή της παρέμεινε ισχυρή στα προσεχή χρόνια και συγκεκριμένα ως τα 1852, όταν αποκαταστάθηκε η επικοινωνία της Εκκλησίας της Ελλάδος με το Πατριαρχείο της Κων/λεως.

Στη Φιλορθόδοξο Εταιρεία του 1839 ως εκτελεστικά όργανα χρησιμοποιήθηκαν οι Γεώργιος Καποδίστριας και Νικήτας Σταματελόπουλος οι οποίοι με τη σειρά τους παρέσυραν τους Νικόλαο Ρενιέρη και Μιχαήλ Ερμ. Παπά. Δεν μπορούμε να ισχυριστούμε ότι η επιλογή αυτή των προσώπων ήταν η πλέον κατάλληλη και ίσως αυτό συνετέλεσε στην αποτυχία της.

Όμως, η Φιλορθόδοξος Εταιρεία άφησε κέρδη και πλεονεκτήματα για την μελλοντική πραγματοποίηση των οραμάτων της ρωσικής πολιτικής που ταυτίζονταν με αυτά του ρωσικού κόμματος. Η αποτυχία της Συνωμοσίας ελήφθη σοβαρά υπόψη από τη ρωσική διπλωματία, που συνέλαβε τις αιτίες αδυναμίας αλλά και τις δυνατότητες να επιτύχει το ποθεύμενο αποτέλεσμα. Κατ' αρχήν έπρεπε να αποδυναμωθεί η εξουσία του Θεσσαλονίκης και αυτό δεν μπορούσε να συμβεί δίχως τη θέσπιση συντάγματος, θεσμός που θα υποχρέωνε το βασιλιά να μοιραστεί την εξουσία με έναν ορισμένο αριθμό ατόμων.

Κατ' αυτήν την περίοδο η μέθοδος για απαίτηση συντάγματος επελέγη από τον Κατακάζυ σαν μέσον και όχι σαν σκοπός για έξωση του Θεσσαλονίκης και τη διόρθωση των εκκλησιαστικών πραγμάτων. Για το σκοπό αυτό συμπαρατάχθηκε με το Lyons. Εντούτοις η επίσημη τσαρική πολιτική φαινομενικά εξακολουθούσε να μην ανέχεται καν τη συνταγματική μεταρρύθμιση, αφού σαν όρο για την απόδοση της γ' δόσης του δανείου είχε θέσει στο Λουδοβίκο την μη παραχώρηση συντάγματος. Παρ' όλα αυτά η μυστική ρωσική

διπλωματία κατάφερε όχι μόνο να μην απομονώσει τους φιλορωσόξους από τη συμμετοχή τους στο κίνημα της 3ης Σεπτεμβρίου αλλά να πλανάται η εντύπωση ότι ήλεγχαν την πλειοψηφία των κινηματιών. Η πρώτη λειτουργία της Συνταγματικής Συνέλευσης πραγματοποιήσε κάποια ευνοϊκή προσέγγιση των εκκλησιαστικών θεμάτων για τους Ναπαίους, όμως η ένωση της Εκκλησίας της Ελλάδας με το Πατριαρχείο της Κων/λεως δεν είχε επιτευχθεί και ο Θεώνας παρέμενε στο θρόνο του.

Η αναβίωση της Φιλορωσόξου Εταιρείας το 1848 γνωστής ως "Καλογηρικής Συνωμοσίας" με όργανα τον Κοσμά Φλαμιάτο, τον Παπουλάκο και τον Κωνσταντίνο Οικονόμο, απέδειξε πως ο σκοπός των Φιλορωσόξων ως προς το ερήσκειμα του μονάρχη παρέμενε σταθερός και πως ουδέποτε παραιτήθηκαν από τα σχέδια τους για μια ηγεμονία με ρωσόξο βασιλιά. Τα πρόσωπα είχαν αλλάξει, τον Κατακάζυ διεδέχετο ο Περισιάνης, όμως οι προοπτικές και οι μεθοδεύσεις παρέμεναν οι ίδιες. Το θέμα της εκδόσεως του Τόμου πρόσφερε την ευκαιρία για πλήρη κυριαρχία της Ρωσίας στην ελληνική πολιτική κατάσταση. Για άλλη μια φορά το όνομα ρώσου πρεσβευτή προβάλλεται από τον τύπο ως λανθάνουσα ηγεσία της Φιλορωσόξου Εταιρείας, και παρατηρείται πάλι νέα συμπαράταξη της ρωσικής διπλωματίας με τη γαλλική εναντίον της αγγλικής.

Η συνολική εκτίμηση του θέματος εστιάζεται στο ότι η εκμετάλλευση των Φιλορωσόξων στόχων βοήθησε τη Ρωσία στο να εξασφαλίζει το φιλορωσισμό των Ελλήνων και τη φανατική υποστήριξη των Ναπαίων εξυπηρετώντας έτσι την πολιτική της προστασίας κάθε ρωσόξου εθνότητας, με απώτερο στόχο τη δημιουργία ρωσόξου αυτοκρατορίας. Η δύναμη αυτή ήταν εκείνη που κατήυενη την πολιτική του ρωσικού κόμματος κωιδερώνοντας τον φιλορωσισμό ως φιλορωσόξια. Συνεπώς, η Φιλορωσόξου Εταιρεία από το 1830 υπήρξε όργανο της μυστικής ρωσικής διπλωματίας για την άσκηση της πολιτικής της και την ενίσχυση των πολιτικών της θέσεων.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

1. α) Εφημ. ΑΘΗΝΑ 27 και 30 Δεκεμβρίου 1839, π.η. β) Lyons προς Palmerston, Αθήνα 9 Αυγούστου 1841, αρ.ιε.47, F.D. 32.113.
2. Βλ. Συμμετοχή ρωσικής αποστολής, σελ.145-151.
3. Βλ. Διασύνδεση με Πατριαρχείο Κων/λεως, σελ.154-158.
4. Βλ. Ανάμειξη του κράτους, σελ.158-163.
5. Βλ. Προανάκριση-αποδεικτικά στοιχεία, σελ.122-129.
6. Ν. Δραγούμης, Ιστορικά Αναμνήσεις, Αθήνα 1879, τόμ.ΙΙ, 90-97.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ ΦΙΛΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΣΥΝΟΜΩΣΙΑΣ

Lyons προς Palmerston, Αθήνα, 10 Ιανουαρίου 1840, αρ. 7, FD 32.96.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
Ἁγίου Πνεύματος Ἀμήν.

Αν.Τ.Τ.Ε.Β.

Η.Β.Μ.

Σύστημα Ἀρχιεπισκοπίας

Παρατηροῦντες μὲ ἀνέκφραστον λύπην καὶ ταραχὴν τῆς
ψυχῆς ἡμῶν τὸν επικείμενον κίνδυνον τῆς ορθοδόξου
χριστιανικῆς ἠρησκείας, ὡς επακόλουθο των ολεθρίων σπερμάτων
τῆς ψευδοδοξίας των ὁποίων σπείρουσι ἀότινος ἤδη καιροῦ
ἄνθρωποι σκοπεύοντες διολατέλειαν τὴν ἀνατροπὴν των ορθῶν
δογμάτων τῆς ἀψευδοῦς ἡμῶν ορθοδόξου πίστεως καὶ
προβλέποντες τὴν ἐκ τούτου ἀφευκτον ἀπώλειαν των ορθοδόξων
χριστιανῶν λαῶν. Ἐν ταυτῷ ἐμψυχούμενοι ἀπὸ τὴν κοινὴν
γνώμην, τὴν ὁποίαν πολλὰκις καὶ ἀλλαχοῦ ἠκούσαμεν
ἐκφρασεῖσιν ἀπὸ πολλοῦς, ὡς πιστοῦς διερμηνεῖς των ὑπὲρ
πίστεως καὶ πατρίδος ἀληθῶν χριστιανικῶν αἰσθημάτων καὶ
φρονημάτων ἐν Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ ορθοδόξων
χριστιανῶν εὐχομένων νὰ ἴδωσι τὴν δια πάντα στερῶσιν τῆς
ορθοδόξου πίστεως των χριστιανῶν, εἰς τὴν δυστυχεῖ πατρίδα,
στενάζουσα εἰσέτι ὑπὸ ζυγὸν βαρβαρικόν, ζήλω ἠρησκευτικῷ, ἀμα
καὶ πατριωτικῷ ἐκινήθημεν εἰς τὸ νὰ σχηματίσωμεν μίαν
ἀνωτάτην ἀρχήν, ὡστε δι' αὐτῆς νὰ διοργανίσωμεν εὐτάκτους καὶ
ἀρμοδίους κατὰ χρέος ἀνάλογον πρὸς τὸν προσωπικὸν χαρακτῆρα
ἡμῶν, τὸ πρὸ πολλοῦ μὲν ὑπάρχον, ἀλλ' ἄχρι τούδε
ἀκατοργάνιστον σύστημα Ἐταιρείας καὶ δια τούτου νὰ δυνηθῶμεν
νὰ ἐνεργήσωμεν τὴν τόσον εὐκταίαν στερῶσιν τῆς ορθοδόξου
ἡμῶν πίστεως καὶ συν αὐτῇ τὴν σωτηρίαν των τριῶν ἐκείνων
Ἑλληνικῶν Βασιλείων.

Κατὰ συνέπειαν συν τούτου ἀναλαβόντες ἡμεῖς οἱ
υποφαινόμενοι τὴν φροντίδα τοῦ νὰ καταθέσωμεν τὸν πρῶτον
βάσιμον λίθον τῆς κολοσσαίας αὐτῆς ἱερᾶς οἰκοδομῆς,
ἐπιστήσαμεν, Ἐλέω Θεοῦ, Ἀρχιεπισκοπεῖαν, συνισταμένην ἀπὸ
τρία μέλη ὁμόθησκα, ὁμογνώμονα, καὶ ὁμόφρονα κατὰ πάντα,
ων τὸ μὲν ἐξ ἀρχῆς Ἐκκλησιαστικῆς, τὸ δε ὁμόβαθμον
Στρατιωτικῆς, καὶ τὸ τρίτον ὡσαύτως ἐξ ἀρχῆς Πολιτικῆς.

Θεὸν εἰς ἐναντίον βεβαίαν καὶ (κατ') ἐξακολουθήσιν
ἀνελλιπῆ τὸν περὶ ὧν ὁ λόγος Ἱεροῦ σκοποῦ συνορκισθέντες
οἰκισθελῶς καὶ ἀπαραβιάστως δια τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου, ὡς
ορθόδοξοι χριστιανοί καὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί, ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ
καθερὰ συνειδήσει καὶ ἔχοντες τὰς ἐλπίδας ἡμῶν εἰς τὴν ἐσθὴν
Πρόνοιαν τοῦ Υψίστου περὶ τῆς κατ' εὐχὴν εὐτυχοῦς ἀποβάσεως
τῆς σταθερᾶς ἀποφάσεως ἡμῶν ὡς δικαίας καὶ
θεαρέστου, ὑπογραφομένης ἐνταῦθα ἀπαντες ἐπισφραγίζοντες τὰς

ιδιοχείρους ημών υπογραφάς, έκαστοι με την αυτού σφραγίδα.

Ἐρησκεία πατρίς

Ἐρησκεία και Πατρίς εἶνε δύο πράγματα ιερά εἰς τα οποία ὁ ἄνθρωπος πρέπει να ἔχη κατ'ἐξοχήν αφιερωμένην την προσοχήν του. Ἡ ἐρησκεία χαρακτηρίζει τον λογικόν ἄνθρωπον. Ἡ πολιτική της πατρίδος ὑπαρξίς χαρακτηρίζει την πολιτική ζωὴν του ἀνθρώπου. Ἡ χριστιανικὴ ἐρησκεία εἶναι ἀναντιρρήτως ἀρίστη πᾶσάν των του κόσμου ἐρησκειών. Ἀλλ'ἡ ορθόδοξος πίστις εἶναι ἐκείνη ἡ οποία χαρακτηρίζει τον ἀληθὴ σπαδόν του Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Πατρίς εἶναι περιπόθητος εἰς πάντα πατριώτην. Ἀλλ'εἰς Ἕλληνα χριστιανόν ἡ Πατρίς κατ'ἐξοχήν πρέπει να ἴηαι περιπόθητος και περισσή δια τα εἰς ὅλον τον κόσμον γνωστά προτερήματα της. Ὁ σφικτός σύνδεσμος μετὰ της ορθόδοξου πίστεως του Χριστοῦ την ἀποκασιτά ἐτι ἱερωτέραν και σεβασμιωτέραν.

Τι λοιπόν δύναται να ἴηαι εἰς τον Ἕλληνα χριστιανόν ηδύτερον, εἰμὴ ἀγωνίζεται ὑπὲρ των δύο τούτων καλῶν, ὑπὲρ της Ορθόδοξου πίστεως και της πατρίδος, ἀλλ'αυτὰ τα δύο, ὡς εἶπαμεν, εἶναι ἀπαλλήλων ἀχώρητα.

Θεὸν Ἕλληνα χριστιανός, με μόνον το ὄνομα πατρίς χωρίς της ορθοδοξίας δεν εἶναι ἀληθὴς σπαδός του Ἰησοῦ Χριστοῦ, μήτε ὅστις ἐπαγγέλεται την ἐνδοξον χριστιανικὴν ἐρησκείαν δεν δύναται να παραβλέπη την πατρίδα ὅταν δεν ὑπάρχη πολιτική, ἐνὶ λόγῳ ὅταν δεν ὑπάρχη ἐλευθερία.

Και κατὰ δυστυχίαν ὑπάρχουν ἐτι βασιλεία ἐλληνικὰ δεδουλωμένα. Ὑπάρχει ἡ Ἠπειρος, ὑπάρχει ἡ Μακεδονία, ὑπάρχει ἡ Θεσσαλία ὑπὸ ζυγόν βαρβαρικόν, πολλοὺς ἤδη αἰώνας. Ἀλλ'ὁ παρῶν αἰὼν ὅστις ὑπόσχεται και ἐγγυάται την σωτηρίαν των εἶναι αἰὼν καθ'ὸν ἡ ορθοδοξία ἐπαιλεῖται ἀπὸ τας προόδους της δοκισοφίας. Ἀλλ'οἱ τοιοῦτοι κατὰ το ἱερόν ἐκεῖνοι οἱ "φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμώρνεθησαν". Εἶναι αἰὼν χρυσοῦς ὅστις ἐμβάλλει θάρρος εἰς τας ψυχὰς των ορθόδοξων και ἐνισχύει αὐτὰς εἰς στήριξιν ἐκείνης της ορθοδοξίας. Εἶναι αἰὼν ὅστις προσκαλεῖ εἰς τον ἐρόνον του Βυζαντίου αυτοκράτορα ορθόδοξον.

Ἐγερθεῖτε λοιπόν Μακεδόνες, Θεσσαλοὶ και Ἠπειρώται, ἀπόγονοι του Μεγάλου Ἀλεξάνδρου και Ἀχιλλέως και Πύρρου, κινήσατε πάντας ὑπὲρ πίστεως και πατρίδος, ἀράτε τον σταυρόν και ἀκολουθεῖτε τους προγόνους σας, εἰς στήριξιν αἰωνίαν της Ορθόδοξου ημών ἐρησκείας, και εἰς ἀπελευθέρωσιν της πατρίδος σας.

Ιδού καιρός ευσπρόσδεκτος, ιδού καιρός να εκτελέσητε έργον θαύραστον, έργον μέγα, το οποίον θέλει εξασφαλίσει δια παντός την εις Χριστόν Ορθόδοξον πίστιν και την πολιτικήν ύπαρξίν εθνικών δικαιωμάτων σας, και την ασφάλειαν των τέκνων σας και των απογόνων. Θάρρος, αδελφοί χριστιανοί, θάρρος! Έχετε οδηγούς εναρέτους, συνετούς και φρονίμους. Έχετε αρχηγόν...κειμένου Ιερού αγώνος άνδρα σεβάσμιον, και με μεγίστην πολεμικήν πείραν, όστις διέπρεψε κατ'εξοχήν εις τους υπέρ της Ελλάδος αγώνας, δια την θαυμαστήν του ανδρίαν, δια τας λαμπράς ψυχικάς του αρετάς, δια τον υπέρ πίστεως και πατρίδα αληθή τώντι ζήλον του. Τα περιστατικά βεβαιώνουν ότι είναι θέλημα θεού η επιχείρησις του ιερού αγώνος που προβάλλεται. Λοιπόν θάρρος Αδέλφια, καρδία απόφασις! σταθερότης! σύμπνοια! ζήλος υπέρ της ορθόδοξου πίστεως. Ανδρίζεστε και κραταιούσατε.

Ο Θεός μεθ'ημών, και ουδείς καθ'ημών.

Αγών ιερός υπέρ της ορθόδοξου πίστεως και της πατρίδος. Πρόκειται περί ελευθερώσεως έτι τριών δεδουλωμένων Ελληνικών Βασιλείων, Ηπείρου, Θεσσαλίας και Μακεδονίας, προς στήριξιν της πίστεως της πίστεως του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού. Εις επίτευξιν του ιερού τούτου σκοπού, απαιτείται προ πάντων ζήλος ερησκευτικός και πατριωτικός και σμόνοια των Ορθόδοξων Χριστιανών, επομένως δε βοηθητική ύλη, δηλ. χρήματα και εφόδια πολεμικά κ.λ.π. Όσον μεν περί του ερησκευτικού και πατριωτικού ζήλου, δεν υπάρχει αμφιβολία ουδεμία, ότι κυριεύουσι τας καρδίας των Μακεδόνων και Θετταλών και των Ηπειρωτών, επίσης καώς εκάστου άλλου Χριστιανού Ορθόδοξου. Περί δε της σμόνοιας τις αμφιβάλλει, ότι και αυτή είναι ίδια των Ελλήνων, όταν υπάρχη λόγος περί αποτινάξεως του ζυγού και περί αποδιώξεως η εξολοθρευσεως των κακών της πατρίδος εχερών, προς στήριξιν της Ορθόδοξου Χριστιανικής ερησκείας. Είναι λοιπόν η φροντίς μόνον περί βοηθητικής ύλης, αλλ'εις προμήθειαν αυτής θέλει συνεισφέρει πας Ορθόδοξος Χριστιανός, το κατά δύναμιν σκοπού, εις αν αποβλέπει η συνεισφορά του. Μέσον της περί τούτου πληροφρήσεως όσον δύσκολον και αν η τάσον εύκολον αποκαείσταται από τον ερησκευτικόν ζήλον, του υπέρ Ορθοδοξίας και υπό της φιλοπατρίας και φιλογενείας. Ποίον δε είναι αυτό το μέσον; Είναι εταιρεία της οποίας δύναται να γείνη μέλος πας Χριστιανός Ορθόδοξος, δια της κατηχήσεως γινομένης ως ακολούθως. Η εταιρεία αυτή ονομάζεται "Φιλοορθόδοξος". Ο κατηχητής εισέρχεται μετά του κατηχομένου εις δωμάτιον δια νυκτός, ανάπτει λύχνον έμπροσθεν της εικόνας της αγίας Τριάδος και επομένως ερωτά κατά τον ακόλουθον τρόπον.

Ερ. Είσαι Χριστιανός; Απ. Είμαι Χριστιανός Ορθόδοξος - Ερ. Πιστεύεις τω Χριστώ, κατά το δόγμα της αγίας καθολικής και Αποστολικής Εκκλησίας; Απ. Ναι. Ερ. Κάμε τον σταυρόν σου. Απ. Ναι (κόμνει τον σταυρόν του). Ερ. Αγαπάς την πατρίδα σου; Απ. Ναι. Ερ. Ποία η πατρίς σου; Απ. (λέγει το όνομα της πατρίδος του). Ερ. Θέλεις να την ωφελήσης; Απ. Θέλω. Ερ. Με τι; Απ. με ότι δύναμαι. Ερ. Θέλεις και να

αποσάνης δι'αυτήν; Απ. Θέλω. Ερ. Εν φόβω θεού και καθαρώ συνειδήτι; Απ.Ναι. Ερ. Δύνασαι να το βεβαιώσης μεθ'όρκου; Απ. Ναι. (θέτει μετ'ευλαβείας την δεξιάν του επί της θείας εικόνας και ορκίζεται.

Ορκος

Ορκίζομαι εν φόβω θεού και καθαρώ συνειδήτι,ως Ορθόδοξος Χριστιανός της Ανατολικής Εκκλησίας του Κυρίου Ημών Ιησού Χριστού, ενώπιον της υπέρ αγίας και αμμουσίου και αδιαιρέτου Τριάδος του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, ότι είμαι πρόθυμος και θέλω αυτοπροαιρέτως να υπερασθώ την ορθόδοξον πίστιν μου και την πατρίδα και να θυσιάσω και την ζωήν μου υπέρ αυτών των δύο. Ορκίζομαι ότι όχι μόνο δεν θέλω γείνει ποτέ προδότης της Ορθόδοξου πίστεως και της πατρίδος μου αλλά και αν (ο μη γένοιτο) ήθελον γνωρίσει τον τοιούτον θέλω τον φανερώσει κατά χρέος εις τον ανώτερον μου. Ορκίζομαι προσέτι ότι θέλω είμαι πάντοτε χωρίς καμμίαν αντίρρησην και πρόφασιν, όλως ευπειθείς εις τας διαταγάς του ανωτέρου μου, καθόσον αφορά την στερέωσιν της Ορθόδοξου πίστεως και την σωτηρίαν της πατρίδος μου, έχων πεποίθησιν εντελή περί του καθαρού συνειδήτος μου. Επικαλούμαι την βοήθειαν του θεού εις το να διαφυλάξη από κάθε πειρασμόν κακόν εις τον οποίον σφέποτε και αν ήθελον υποπέσει (ο μη γένοιτο) προς βλάβην ορθόδοξου μου πίστεως και της πατρίδος να είμαι τόσον εγώ, όσον και τα τέκνα μου και όλη η οικογένεια μου, από τον ύψιστον καταραμένη και μισημένη από την ανωτάτην αρχήν μας και από όλους τους κλάδους έως θάνατον. Η παντοδύναμος χείρα θεού να ρίψη επί κεφαλής μου κεραυνούς και να με κατακάψη, η δε γη σχισθείσα να καταπίη ως ποτέ κατέπτε τον Δαθάν και Αβερών.

Ορκος του Προέδρου

Ομνύω εις το όνομα της υπεραγίας αμμουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος ότι θέλω εκπληροί με όλην την ακρίβειαν τα καθήκοντα του υψιστου βαθμού μου υπέρ της Ορθόδοξου Χριστιανικής θρησκείας και της πατρίδος προτιμών και το συμφέρον τούτων των δύο ιερών, από, το ίδιον μου το εναντίον επικαλούμαι την οργήν του θεού εις απόδοσιν των έργων μου.

Καθήκοντα και Δικαιώματα

Καθήκοντα και Δικαιώματα της πρώτης Αρχιπροεδρίας

α) Η Αρχιπροεδρία συνισταμένη από τρία μέλη,εν εκκλησιαστικών εξ αρχής και εν πολιτικών ωσαύτως έχον τον αυτόν βαθμόν έχει το ανήκον αυτή δικαίωμα η ανωτάτη αρχή να ενεργή ανεξαρτήτως κατ'οικίαν βούλησιν και γνωρίζουσα τα συμφέροντα της εταιρείας, διαπράττουσα προς τους υπαλλήλους και ότι κρίνει εύλογον και αναγκαίον, της οποίας τας

διαταγὰς θέλουσιν εκτελεεή οι υπάλληλοι μόνον το απαιτούμενο σέβας και με όλην την ακρίβειαν υποτασσόμενοι ως εις νόμους εμελειώδεις.

β) Αν εις το διάστημα των πρώτων εξ μηνών δεν ευρεσθή μέλος εκκλησιαστικόν άξιον της εμπιστοσύνης των εις τον βαεμόν αυτού ανηκόντων χρεών δύναται να συνίσταται η Αρχιπρωεδρία από μόνον τα άλλα μέλη, επιφυλάττουσα το δικαίωμα του να εκλέξη τρίτον ακολούθως.

γ) Εως ότου διαρκεί ο υπέρ πίστεως και πατρίδος αγών δεν υπόκειται να δώση εις τους υπαλλήλους αυτού λόγον της διαχειρήσεως και χρήσεως των χρημάτων συνακεησαμένων από συνεισφοράς ή συνδρομάς εταιριστών, προς αποπεράτωσιν των υποθέσεων της εταιρείας.

δ) Αμέσως όπου ελευθερωθή εν εκ των τριών Βασιλείων, Ηπείρου, Θεσσαλίας και Μακεδονίας και συστηθή Κυβέρνησις σύστημα άκουσα τα αυτά φρονήματα περί πίστεως και περί πατρίδος, οποιόν έχει το σύστημα της εταιρείας τότε χρεωσται η ανωτάτη αρχή της εταιρείας να δώση εις την Κυβέρνησιν αυτής λόγον των πράξεων της άλλως όχι, επειδή τότε δεν παύει του να διενεργή τον σκοπόν της, αλλά θέλη δώση λόγον μόνον όταν αποτελειωθή ο αγών δηλ. μετά την απελευθερώσιν και των άλλων δύο Βασιλείων.

ε) Όλας τας συνεισφοράς και συνδρομάς τόσοσν εκείνας τας οποίας θέλουσιν προσφέρει δι' ενεργείας της Αρχιπρωεδρίας αυτής, όσοσν και εκείνας τας οποίας θέλουσιν συνάξει οι υπάλληλοι θέλει τας φυλάττει, η Αρχιπρωεδρία η η ανωτάτη αρχή εις το κεντρικόν ταμείον της εταιρείας, εμπιστευόμενον εις αυτήν και θέλει κρατήσει καταγραφήν τακτικήν των ονομάτων εκάστου συνδρομητού και της ποσότητος της συνδρομής κ.τ.λ. δια να δύνηθή να δώση λόγον εν καιρώ όπου ανήκει περί πάντων, συστημάτων;

στ) Η χρήση όλων των χρημάτων ανήκει μόνον εις αυτήν και θέλει δέχεσθεσ απόδειξιν δια κάθε πληρωμήν οποιανδήποτε ήεελον κάμει αναφορικήν προς τον σκοπόν της εταιρείας.

ζ) Ανήκει εις το εκκλησιαστικόν μέλος της ανωτάτης αρχής, ως προέδρου, η διαχείρησις του ταμείου εις τον πολιτικόν η φύλαξις των αρχείων και προτοκόλλων και εις τον στρατιωτικόν η απόκρισις με τους στρατιωτικούς του αγώνος περί των λόγος.

η) Εις την Αρχιπρωεδρίαν ανήκει να διορίζη αντιπρωσώπους και επιτρόπους και να εκλέγη τους Προέδρους.

θ) Η Αρχιπρωεδρία δεν δύναται να αποφασίση ή να ενεργήση ή πράξη τίποτε ειμή κατά πλειοψηφία.

ια) Εις την περίπτωσιν της αναχωρήσεως ενός των μελών της Αρχιπρωεδρίας, ανήκει εις το ίδιον αυτό μέλος να εκλέξει και αντικαταστήση προσωρινόν αντιπρωσώπον του άχρι της επιστροφής του, με την κοινή γνώμην και των άλλων δύο, εις δε περίπτωσιν θανάτου ανήκει το δικαίωμα τούτο εις την σύμφωνον γνώμην και εκλογήν των άλλων δύο μελών.

ιβ) Ανήκει εις την Αρχιπρωεδρίαν να δίδη εις τους υποαλλήλους της κάθε οδηγίαν.

ιγ) Εις τη Αρχιπρωεδρίαν ανήκει αφού λάβει είδησιν της στερεώσεως βραμού τινός της εταιρείας μετά 40 ημέρας να στείλη εις αυτόν δια μέσου του ανήκοντος προέδρου το μυστικόν σημεῖον με το δίπλωμα, δυνάμει του οποίου θέλει γείνει επομένως η προαιρούμενη συνεισφορά ή συνδρομή.

Καθήκοντα και δικαιώματα των αντιπροσώπων, προέδρων, παρέδρων και αποστόλων.

α) Οι αντιπρόσωποι έχουν χρέος να είναι υπό την διαταγήν της Αρχιπρωεδρίας, να εκτελούν τα χρέη των δίδοντας είδησιν αμέσως εις την Ανωτάτην Αρχήν. Θέλουν εκλέγει προέδρους εις κάθε μέρος όσους δύνανται να εύρουν τιμίους και αξιόπιστους και ικανούς δια να εκπληρώσωσιν εκείνα τα χρέη της πρωεδρίας, τα οποία θέλουν τους επιφορτισθή. Οι αυτοί αντιπρόσωποι θέλουν αναγνωρίζει την Αρχιπρωεδρίαν και Ανωτάτην Αρχήν και θέλουν κάμει και τους προέδρους, όπου θέλουν εκλέγει, να αναγνωρίσωσιν και αυτοί ως Ανωτάτην Αρχήν την Αρχιπρωεδρίαν.

β) Οι επίτροποι έχουν τα ίδια χρέη και δικαιώματα, τα οποία έχουν και οι αντιπρόσωποι.

γ) Οι πρόεδροι έχουν το δικαίωμα να εκλέγουν παρέδρους τιμίους και αξιόπιστους και ικανούς από πέντε έως δέκα. Οκτώ παρέδροι θέλουν εκλέξει ομοίως αποστόλους από εννέα ο καέννας και ο κάθε απόστολος έχει το δικαίωμα να εκλέξη άλλους εννέα έως του ενάτου βραμού.

δ) Ο κάθε πρόεδρος διορίζει ένα από τους εννέα παρέδρους ως ταμίαν και ένα ως παρατηρητήν. Παρομοίως ο παρέδρος έχει το ίδιον δικαίωμα προς τους αποστόλους και ούτοι έως του ενάτου βραμού.

ε) Κάθε Απόστολος θέλει δίδει εις τον ανώτερον του σημείωσιν των Αποστόλων όπου θέλει κάμει, του ταμίαν και παρατηρητού όπου εξ αυτών, θέλει εκλέξει των συνεισφορών και συνδρομών όπου θέλει συνάξει. Εν ταυτώ κάθε απόστολος θέλει δίδει προς τον ανώτερον του δείγματα της υποταγής του και θέλει τον παρακαλεί να συστήση αυτόν εις την ανωτέραν αρχήν και να βεβαιώση την εντελή αφοσίωσιν του υπέρ πίστεως και πατρίδος και ούτω τέλος πάντων από του ενός κατωτέρου βραμού ανατρέκουσαι είδησεις αυτά εις τον ανώτερον και εκ τούτου εις τον άλλον πλέον ανώτερον, θέλουν φθάσει έως της ανωτάτης αρχής.

στ) Όλοι οι αντιπρόσωποι, επίτροποι, πρόεδροι, παρέδροι και απόστολοι θέλουν υποτάττεσθε εις τα διατάγματα και αποφάσεις της ανωτάτης αρχής ως εις νόμους ιερούς και αμετάθετους και θέλουν πράττει πάντοτε κατά τας προσταγάς των με πλήρη ευπέθειαν και ειλικρίνειαν.

ζ) Αν τυχόν ήθελε συμβή θάνατος τινός εκ των υποαλλήλων, οι υπόαλληλοι έχουν δικαίωμα να εκλέξουν και αντικαταστήσωσιν

άλλον άξιον και ικανόν του να εφέξη τον τόπον εκείνον με κοινήν των ψήφων εις δε περίπτωσιν αναχωρήσεως του θέλει διορίζει ο ίδιος άλλον εις τον τόπον του προσωρινόν έως την επιστροφήν του. Εννοείται δε ότι και αυτός ο τοποτηρητής πρέπει να ήναι μέλος της εταιρείας.

η) Μετά 40 ημέρας αφού στερεωθούν οι άνω ρηθέντες υπάλληλοι, θέλουν λάβει παρά της ανωτάτης αρχής το μυστικόν σημείον δια μέσου του ανήκοντος οργάνου, ώστε δύναμι αυτού να καταθέσσωσι τα χρήματα τα οποία θέλουν συνεισφέρει.

θ) Ο κατηκόν σφείλοι προς τις άλλους να πείση τους κατηκούμενους ότι η φιλορθόδοξος εταιρεία είναι ανεξάρτητος από φατρίας οποιασδήποτε, ανεξάρτητος από την Κ.Τ.ελ. και αυτεξούσιος κ.τ.π.

Αν. Τ. Τ. Ε. Β.

Η. Θ. Μ.

Ο. Α.

Π. Τ. Ο. Χ.

Χάρις εΐη ημίν παρά Θεού του Υψίστου του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, της Αγίας και Ομοουσίου και αδιαιρέτου Τριάδος, ης τη θέλω ευδοκία συστηθείσα η ορθόδοξος αυτή Αρχιεπισκοπή εν δικαιοματι ανωτάτης αρχής εξελέξατο μελών, τον Κ.Δ.Δ. αντιπρόσωπον αυτής κατά την Ηπειρον εν πληρεξουσίω του λέγει και ενεργείν και πράττειν εν ονόματι αυτής κατά τας παρεχομένας ιδίας δεδομένας αυτή διαταγάς και οδηγίας, αφορώσας τον θρησκευτικόν και πατριωτικόν σκοπόν του συστήματος της. Επιδέδοται ουν αυτώ τω Κ.Δ.Δ. η παρούσα ενυπόγραφος επιστολή ημών δια να συσταίνωμεν αυτόν εις την αγάπην και υπεράσπισιν των εν Χριστώ αδελφών Ορθόδοξων Χριστιανών και δεόμεθα όπως τύχωσι της ευσεβούς ημών ακροάσεως εις την είναι επιφορτισμένη παρά της Αρχιεπισκοπής ταύτης να κατηχήση υμάς υπέρ της Ορθόδοξου Πίστewος και της Πατρίδος.

Ερρώσθε εν Κυρίω, τα έτη υμών εΐησαν θεόθεν πλείστα και πανευδαίμονα και πανευφρόσυνα.

Αν. Ι. Ι. Ε. Β.

Η. Θ. Μ.

Εν ονόματι της Ορθόδοξίας

Η. Α.

Πρ. Ι. Κ. Α. Α.

Η Ορθόδοξος Αύτη Αρχιεπισκοπή

Η Ορεόδοξος αὐτὴ Ἀρχιεπισκοπὴ συμφωνησάντων τῶν μελῶν κοινὴ γνώμη καὶ θελήσει, ἐκλέγει καὶ ὀνομάζει σὲ πληρεξούσιον ἀντιπρόσωπον τῆς κατὰ τὴν Ἠπειρὸν.

Ὑνόμεναι τοῦ παρόντος πληρεξουσίου ἐγγράφου ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ λέγειν καὶ ἐνεργεῖν καὶ πράττειν ὑπὲρ τῆς ἐπιφορτισμένης σου υποθέσεως ἀφορώσης τὴν ορεόδοξον πίστιν καὶ πατρίδα, ὡς ἀπὸ μέρους τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης, ἐλευθερώς κατὰ τὰς παρὰ τῆς ἰδίας δεδομένας σοι ἰδιαίτερας διαταγὰς καὶ ὁδηγίας, αἱ ὁποῖαι ἐπισυνάπτονται ἐνταῦθα.

Ἡ χάρις τῆς Ορεοδοξίας εἴη μετὰ σου.

Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ ὡς ἀνωτάτη ἀρχὴ δίδουσα ὅλην τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ ὑποκείμενον σὰς, σὰς ἐκλέγει δια τοῦ παρόντος ἀντιπρόσωπον τῆς δια τὴν Ἠπειρὸν, ὁ σκοπὸς δι' ὃν ἐκλέγεσθε εἶναι ὁ ἀκόλουθος.

1) Πρῶτον νὰ ὑπάγετε εἰς τὴν Ἠπειρὸν, θέλει περάσετε εἰς Παξοὺς δια νὰ κατηχήσετε καὶ ἐκλέξετε πρόεδρον τὸν ἐκεῖ Ἅγιον Δεσπότην καὶ λάβετε παρ' αὐτοῦ τὰς ἀναγκαίαις πληροφορίας περὶ τῶν σημαντικῶν καὶ τιμίων ὑποκειμένων τῆς Ἠπειροῦ, τῶσον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἱερέων καὶ ἀφ' ὧν λάβετε τὰς πληροφορίας ταύτας, ἀναχωρεῖτε δια τὴν Ἠπειρὸν.

2) Θέλει εἴσθε προσεκτικὸς πάντοτε εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν προέδρων, δια νὰ εἶναι τίμιοι καὶ με ἐπιρροὴν εἰς τὴν πατρίδα τῶν. Μετὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν θέλει δώσετε εἰς αὐτοὺς τὰς ὁδηγίας τῶν, ὅπου σὰς ἐπισυνάπτονται ὑπ' ἀριθμὸν 9.

3) Ἀμέσως ὅπου ἐκλέξετε ἢ ἓνα πρόεδρον ἢ περισσοτέρους, εἶναι ἀπαραίτητον χρέος σὰς νὰ τὸν κάμετε γνωστὸν εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν δια νὰ σὰς στείλῃ τ' ἀνήκοντα διπλώματα δι' αὐτοὺς καὶ ἐν ταυτῷ θέλει κάμετε γνωστὸν εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν τὴν ποσότητα τῶν συνεισφορῶν τοῦ καθενός.

4) Ἐν καιρῷ ὅπου θέλετε δώσει τὰ διπλώματα εἰς προέδρους θέλει λάβετε τὰς συνεισφορὰς τῶν καὶ θέλει πράξετε με αὐτὰ κατὰ τὰς ἡμῶν διαταγὰς.

5) Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς κάθε τόπον τῶν προέδρων θέλει τοὺς ὑποχρεώσετε ν' ἀναγνωρίσουν τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν με ἐγγράφον τὸ σχέδιον τῶν ὁποίων σὰς ἐπισυνάπτεται ὑπ' ἀριθμ. 2. Παρομοίως θέλει τοὺς ὑποχρεώσετε νὰ γράφουν μερικῶς εἰς τὰ μέλη τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς κατὰ τὸ σχέδιον ὅπου ἐδῶ σὰς ἐπισυνάπτεται ὑπ' ἀριθμ. 3.

6) Εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν προέδρων ὅλη ἡ σπουδὴ σὰς θέλει εἶναι νὰ πίπτῃ ἡ αὐτὴ εἰς τοὺς ἱερεῖς, στρατιώτας καὶ ἐμπόρους, ν' ἀποφεύγετε ὅσον δύνασθε τοὺς λογιωτάτους καὶ σὰς εἶναι ἀπηγορευμένον νὰ εἰσάξετε εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ταύτην φαναριώτας, καθὼς καὶ πάντα ἄλλον διαφορετικῆς ἐρησκείας.

7) Θέλει προσπαθήσετε να λάβετε σχέσεις με άλλες εταιρείες δια να ωφελησετε την ιδική μας χρηματικώς αλλά προτού να κάμετε κίνημα προς αυτές πρέπει να μας ειδοποιήσετε, δια να λάβετε παρ'ημών την επίσημον άδειαν και τας απαιτούμενας οδηγίας.

8) Παν διάταγμα όπου θέλει φθάσει από την Αρχιπροεδρίαν θέλει το υποκούσετε και ενεργήσετε χωρίς καμμίαν έλλειψιν.

9) Σας δίδετε η εξουσία να εκλέξετε έως δύο προέδρους εις κάθε πόλιν, ένα εις χωρίον και κομόπολιν.

10) Θέλει υποχρεώσετε κάθε πρόεδρον να εφοδιασθή με 100 φουσέκια τα οποία θέλει φυλάξει υπό τας διαταγάς της Ανωτάτης Αρχής.

11) Πρώτον θέλει κατηχήσετε το υποκείμενον όπου θέλετε εκλέξει δια πρόεδρον, ως απλούν μέλος της εταιρείας και αφού κάμει τον όρκον, θέλει τω κάμετε γνωστόν ότι έχετε γνώμην να τον διορίσετε πρόεδρον και θέλει τον κατηχήσετε εις τούτον τον ανώτατον βαθμόν και μετά τον όρκον θέλει του εγχειρίσετε τας οδηγίας και το δίπλωμα κατά τον αριθ. 1 (4;) 1.

12) Σας επισυνόπτονται όλα τα αναγκαία έγγραφα αναφορικά προς τον σκοπόν της εταιρείας.

13) Κάθε δύο μήνας θέλετε δίδει εις την Αρχιπροεδρίαν σημείωσιν των εξόδων σας, όπου θέλετε κάμει δια λογαριασμόν της εταιρείας.

14) Τα άνωθεν έξοδα θέλει πληρωθούν αμέσως όπου έμβουν έσοδα εις το ταμείον της εταιρείας.

15) Κάθε πρόεδρος και πάρεδρος οφείλει μετά τον όρκον ή πριν του όρκου να πληρώνη εν δίστηλον ως δίδακτρον προς εξοικονόμησιν μικρών εξόδων της εταιρείας, η δε λοιπή συνεισφορά στέκει εις την προαίρεσιν του καθενός.

Προς την Αρχιπροεδρίαν της Φιλορθόδοξου Εταιρείας

Αρ.2. Ο υποφαινόμενος κατηχηθείς παρά του Κ.Δείνα Αντιπροσώπου της Αρχιπροεδρίας αυτής, εις τα μυστήρια της Φιλορθόδοξου Εταιρείας και εκλεχθείς παρά του ιδίου ως πρόεδρος, ενταύθα κατά τον διορισμένον τούτου του βαθμού όρκον, τον οποίον ορκισθείς οικειοθελώς και απαραβιάστως, ανεδέχθη με πλήρη ευχαρίστησιν της ψυχής μου τα διαπιστευθέντα μοι ιερά κρήν απεύδω να διευθυνώ προς την Αρχιπροεδρίαν αυτήν, προσφέρον την απαιτούμενην και απαραίτητον υποταγήν μου εντελή ευπέθειαν, την οποίαν από της στιγμής ταύτης αναγνωρίζω ως ανωτάτην αρχήν και παρακαλώ να επικυρώση την άνω εκλογήν μου ως πρόεδρον ενταύθα δια του ανήκοντος κατά το σύστημα της.

Σχέδιον Διπλώματος

Εν Ονόματι της Ορθοδοξίας

Η
Αρχιεπισκοπία

Κατά συνέπειαν του περί καθηκόντων και δικαιωμάτων τύπου και της ενεργείας του κατά την Ηπειρον αντιπροσώπου αυτής Κον Ν.Α.Ρ. εκλέγουσα κοινή γνώμη και αποφάσει των μελών τον Μητροπολίτην Ιωαννίνων Κον Ιωαννίκιον πρόεδρον πρώτου βαθμού της Φιλορθόδοξου Εταιρείας, διαπιστώνεται τη Πανιερότητι του τα ιερά καθήκοντα της τοιαύτης προεδρίας δια και στέλλεται προς τον ίδιον το παρόν επίσημον Δίπλωμα.

Ορκος των Αντιπροσώπων

Ορκίζομαι ενώπιον του Θεού και της Αρχιεπισκοπίας ως ορθόδοξος χριστιανός, ότι αναδεχθείς οικειοθελώς και απαραβιάστως τα διαπιστευθέντα μοι χρέη ως αντιπρόσωπος αυτής θέλω εκπληρώσει αυτά προθύμως και άνευ ελλείψεως και του Θεού η βοήθεια είη μετ'εμού, άλλης είην εγώ επικατάρατος δια παντός.

Πιστοποιητικόν

Του κ. ... κατηχημένου εις τα μυστήρια των Ορθόδοξων Χριστιανών κατά τους περί του α βαθμού τύπους.

Ιωάννινα τη 10 Οκτωβρίου 1796

Αρ.5 Οι δίφθογγοι αι, αυ, ει, ευ, οι, ου,
4, 6, 8, 10, 12, 14,

Εις την αρχήν κάθε λέξεως θέλει τίθεται ένας αριθμός αραβικός έξω από τα έξη άνωθεν τα οποία σημειώνουν αι δίφθογγοι και τούτοι οι αραβικοί αριθμοί όπου προσέτονται εις κάθε λέξην δεν διαβάζονται. Με το άνωθεν αλφάβητον θέλει γράφεται προς την Α.Π.Ε. και αυτήν προς τους αντιπροσώπους. α. δ. γ. β. η. ζ. ε. π. ρ. υ. μ. ξ. α. κ. λ. σ. ι. θ. χ. φ. π. ω. (αν. γ. αν.)

Δευτέρα κατήχησις του προέδρου

Υστερον από την μικράν αυτήν κατήχησιν όπου σας έκαμα και εγίνετε μέλος μιας Φιλορθόδοξου Εταιρείας, αναγνωρίζων τα προς την ιεράν ημών πίστιν φιλορθόδοξα αισθήματα σας και τον αληθή πατριωτισμόν σας παρακινούμαι να σας ξεμυστηρευθώ ακόμη ότι μία ανωτάτη αρχή ενεργήσασα να συστηθή η υπόθεσις αυτή της εταιρείας δια του Π.εις τον Α.Ρ.Ρ. ο σκοπός ούτος

δύναται και να επιτευχθεί ημπορεί όμως και να αποτευχθεί. Εγώ ως Αντιπρόσωπος της Ανωτάτης Αρχής δια το άπειρον σέβας όπου έχω προς το υποκείμενον σας και δια τας ορετάς σας αυτάς θέλω να σας δώσω ένα βαθμόν ανώτερον, δηλ. να σας εκλέξω πρόεδρον επί συμφωνία ότι είτε επιτύχομεν είτε όχι θέλετε προσφέρει πάντοτε κάθε δυνατήν σας βοήθειαν και μέσον και τρόπον, όπου ημπορεί να ωφελήση εις αυτήν την υπόθεσιν. Δέχεσθε αυτό το πρόβλημα ή όχι;

ПАРТИНА В

Lyons προς Palmerston,

Αθήνα 29 Αυγούστου 1840, αριθ.98, F.O. 32.98.

Mr N.A.Renieri's Statement

When in Vienna several years ago I became acquainted with Michel Emm.Papa, then a clerk in a Mercantile house there.

On leaving Vienna for Paris with the late Prince N.Ypsilanti, I received from Papa a letter of introduction to Minvides, who had formerly been his teacher. Returning to Vienna, I found Papa in the same situation. From Vienna I went to Munich where I resided some time. In my way from Munich to Greece, I made a short stay at Trieste, and there again met with M.E.Papa, who informed me in detail of his circumstances and of his object in repairing to Greece.

He stated that his relations natives of Serres, in Macedonia, had spent all their fortune in the cause of Grecian Independence, that his father perished during the war, that he had still some relatives at Serres the principal persons there, but that the family property was mostly in the hands of the Turks, and that his now surviving brothers were in the Government service - that he was to come to an understanding with his brothers and other relatives and friends, in order to form a secret Society for the purpose of emancipating Macedonia and afterwards Thessaly and Epirus.

I paid no great attention to all this, considering it impossible for him to realize such grand schemes particularly as he had not even enough money to take him to Greece. He told me further that he had been offered an excellent situation in a Mercantile house in Trieste, but had refused it for the sake of the interprise he contemplated. I advised him to accept the situation, and retain it at least till he should recruit his finances. My advice however made no impression on him. He informed him at length he that had already composed a number of revolutionary songs, addressed to the inhabitants of Thessaly, Epirus and Macedonia and that he considered them superior to the songs of the immortal Riga. I begged a sight of these songs and found them beautiful. Papa even allowed me to shew them to Bishop Agathangelus, residing at Trieste, but desired me not to shew them to any body else. Agathangelus thought them excellent. On returnig the songs, I informed him of the Bishop opinion of them, and requested him to communicate to me his project of a secret society, promising not to mention the subject to any but Agathangelus who, as a person of honor and piety, might be safety

trusted. Then he shewed it to me, giving me also permission to shew it to the Bishop, which I did. The Bishop on reading it remarked that the project was good, but that it could not be carried into effect without the cooperation of persons of weight, who might, by their influence induce others to participate in the enterprise. The Bishop added that when in exile at the Monastery of Meteora, he had learnt from a good source, that there exists in Thessaly a secret society, and that the emancipation of that and other provinces might be accomplished, could the inhabitants procure the necessary warlike stores. He added that if Papa had really any serious intention of attempting something in favor of Thessaly, he should get some well known characters to head the enterprise and should repair to the Monasteries of Meteora where he might be accurately informed who were the most worthy and patriotic military chiefs of Epirus, Macedonia and Thessaly, and that he should avail himself of the advice and direction of the abbots of Meteora, and thus the society might be consolidated and its objects one day attained - the emancipation of our countrymen still under the Turkish yoke in those provinces. I returned to Papa his project, informing him of the Bishop's opinion and advice. I perceived Papa full of enthusiasm for the undertaking, but understood at the same time that he had not the means of going to Greece, and that he owed a considerable sum at the place where he lived, I therefore applied to the Pastor of the Greek Church in his favor, and requested him to try to procure from his congregation a contribution for Papa to pay his debts and furnish him the means of proceeding to Greece. The pastor, Father Ignatius, accordingly collected a considerable sum, which paid part of his debts I gave him some elshaths, and prevailed on Ioannes Vlachos to exert himself in his favor. We went together to the Ottoman consul who persuaded the in keeper to receipt Vlachos's security for the payment of the remainder of Papa's debt in three months. Whether Papa has since remitted the money or not I do not know.

I left Trieste suddenly leaving Papa still there. On account of the wind we touched at Paxos. I called on the Bishop of that place a man of great worth, much respected in the Ionian Islands, and possessing much influence in Epirus. He informed me that our country men there were worse off than in the time of Ali-Pasha, enduring the greatest oppression. I was induced by the conversation to communicate to the Bishop what I knew of Papa's schemes for the emancipation of Epirus. The Bishop expressed some satisfaction, when I told him the plan please God would be carried into effect. He promises in that case, to aid the undertaking by his influence in the Ionian Islands and among the military chiefs, merchants, and clergy of Epirus, and I promised to give him immediate notice should the project ever be realized. I left Paxos much pleased with my interview with the worthy Bishop. At Zante I paid my respects to the Bishop of that place, but had not time to enter into a detailed account of the projected enterprise. He promised to procure pecuniary aid from the merchants

proprietors of Zante. Leaving Zante I came first to Nauplia and thence to Athens. On arriving here I visited my relatives and friends N. Renieri, my cousin D. Apostolacas, Contogoni, Professor of Theology, Manusi, member of the Supreme Court, and others, whom I had known in Vienna, but never mentioned a word to any of them, respecting the projected secret society.

Sometime after my arrival I happened to be one day in the house of Nicholas Theseus of Cyprus, copying for him some certificates, when Nikitas Stamatelopoulo came in to sing the certificates. Till then I knew Nikitas only by reputation, but on this occasion became personally acquainted with him. He assured me of his great respect for my cousin, N. Renieris councillor of state and requested me to visit him (Nikitas), that we might become better acquainted happening soon after to meet Nikitas in a coffee house, I was invited by him to accompany him to his house. I remained sometime and on going away received from him a pressing invitation to visit him frequently. Having been asked by him what reputation he enjoyed in different parts of Europe. I assured, him he was generally much celebrated, that he was a great favorite in particular with the Russians, as I had an opportunity of, remarking when I frequented the house of Alexander Turgenoff in France, and that Georgius Russiades intends to bestow in him great praise in the history he is going to publish. Nikitas also asked me to dine with him, and in a word we were soon on familiar and confidential terms. He always complained that his services had not been adequately rewarded, that he is persecuted by the king, - that the Government is trying to take from him the estate of Seremeti which had been granted him in the time of Capodistrias, - that he had the intention to go to Russia, and was thinking of the manner of obtaining from the king leave of absence - that he intended to urge as a pretext that he had a chronic illness which rendered it necessary for him to visit France and Germany, - that he would receive from Catacasy the Russian Minister, and from Ieli counsellor of Legation, letters of introduction to the Russian Minister in France and Germany, requesting them to furnish him with a passport for Petersburg, and to give him every facility for prosecuting his journey. He intended on his arrival in Petersburg to present himself to the Emperor, to inform him of the abuses committed in Greece, and of the persecution of the Orthodox Faith by heretics and schismatics. He also proposed to me to accompany him as secretary, promising me much greater advantages than what I could expect by remaining in Greece. I replied I could not come to any decision without consulting my cousin, the councillor of state. On this he enjoined me most particularly not to mention the subject to that relative. He informed me of his devoted attachment to the Capodistrian family telling me he never would forget the kindness he had received from them, and in particular the beneficent intentions of the President John Capodistria respecting him, - that the President's death had been his (Nikita's) greatest misfortune, that George Capodistrias is persecuted

by many and in particular by the king, who refuses to pay him the money which the President had lent the Nation in time of need, - that he (Nikitas) hoped things would soon take a turn in consequence of George Capodistrias' presence in Greece, - that he is exerting himself to this end and that his hopes are daily increasing - that he (Nikitas) and his friends are determined to risk their lives in assisting George Capodistrias to put things to right, driving out of the country the protestants who are attacking the Orthodox Faith, and by circumscribing the influence of the catholics, - that they were to bring here as vice-toy Viaro Capodistrias, well known as an able statesman, and that then Otho would run away of it is own accord or be sent packing.

One day Nikitas informed me that George Capodistrias had been sent to prison the preceding night, and begged me to inquire of Capodistrias himself the cause of his imprisonment. When I told Capodistrias I had come to him on the part of Nikitas, he informed me he had been imprisoned for debt at the instance of a Zantiote, that he wanted somebody to become security for him that he might be let out of prison, that he had written to George Stauros, begging him to persuade Lazarides to become security. Nikitas on being informed by me of all this, sent me again to Capodistrias to tell him, that if he could not find another person to answer for the debt he (Nikitas) would become security himself. Capodistrias, not having get received an answer from Stauro, sent me to him with a note, to ascertain the result of his application and received for reply that Lazarides had refused. Nikitas on learning this, went with his lawyer to the court and gave security in form, in consequence of which Capodistrias was forthwith released from prison. This was the first time I had spoken to Capodistrias, I frequented as before the home of Nikitas, who continued to display always the same sentiment and intentions. I went with him one day to my cousin who on hearing the symptoms of Nikitas' chronic malady, gave him some directions about the proper regimen to be followed. I also went with him to an empiric doctor, who gave him some medicines that were of use to him. About this time he asked me what I knew about the projected society. I told him all I recollected, stating that its object was principally the emancipation of Macedonia, and afterwards of Epirus and Thessaly. I assured him however that M.E. Papa would never be able to carry his project into effect. A few days afterwards, Nikitas told me he was to be that evening at Capodistria's and begged me to meet him there bringing M.E. Papa with his project along with me to explain it to Capodistrias, who would probably do something to promote the undertaking. I accordingly went with Papa to Capodistrias, where we found him and Nikitas alone. After we had shut the door, Papa read his songs and the project, and explained his views. Capodistrias was pleased with them and begged Papa to leave them with him, which he did. A few days after this we met again all of us at Capodistrias' on which occasion. Capodistria proposed a new project of society, different from the former, adding to the proposed object the

consolidation of the Orthodox Faith, the appointment of an Orthodox king, after the emancipation of the provinces in question, and proposed to give the Society the name of Philorthodox. He proposed further to establish a supreme Directory, consisting of three members, one military, one civil and one ecclesiastical. He proposed Nikitas as military member, himself as civil, and the Bishop of Damala (Trezene) as ecclesiastical. All these propositions were at once adopted by all four of us. It was agreed that Papa should return next day, when Capodistrias would dictate to him the subject matter of the organization of the contemplated society. Papa next day accordingly begun the work, expressing in Greek what Capodistrias dictated. A paper book was bought and I was employed as transcriber.

As the want of an ecclesiastical member would occasion delay in the operations of the society, Capodistrias promised to find some other person to act till the Bishop of Damala should be induced to accept. He promised further to enter into negotiations with the Patriarch and with the Russian Minister in Constantinople, and resolved to send M.E. Papa as agent of the Directory to Macedonia and Thessaly, to appoint the necessary local directors and subdirectors, and to collect the signatures of the members in those parts, and transmit them to the supreme Directory. As I had represented that through my acquaintance with the Bishops of Paxos and Zante, I might be able to do much in Epirus, it was determined I should proceed first to the Ionian Islands, and after obtaining there the necessary letters of introduction, repair to Epirus, and I accordingly received my diploma as agent in Epirus. Capodistrias promised the assistance not only of the Russian Minister but also of the Emperor Nicolas himself, as soon as he (Capodistrias) should obtain the signatures of the directors, subdirectors and emissaries of Macedonia, Thessaly and Epirus, authorizing the Directory to apply to the Emperor and the Patriarch in the name of society. Capodistrias was to proceed to Constantinople to have the signatures verified by the Patriarch and to treat with the Russian Minister there, and afterward with letters from the Patriarch and Russian Minister, to go to lay the matter before the Emperor himself and prevail on him to furnish the necessary expenses of the war. Having received my diploma, and also a general letter of recommendation both signed by Nikitas and Capodistrias, I left Athens on my mission. From Athens I had a police passport for Nauplia. Nikitas gave me a letter for his family at Nauplia, representing me as his relative and desiring them to receive me kindly, and pay attention to what I had to communicate to them.

Nikitas also gave me a letter for the priest, Dionysios Valenza at Egina, and desired me also to tell him by word of mouth that Nikitas was impatient to see him in Athens to appoint him an emissary of the society. I delivered the letter and verbal message to Valenza, who was delighted to hear of the existence of a society - for the

emancipation of the rest of our countrymen, and promised to go to Athens forthwith. My intention was to go to Nauplia, by Epidaurus, but not finding an opportunity I went to Poros. From Egina I wrote by post to Capodistrias, informing him that Valenza, full of enthusiasm, would be in Athens in a day or two. Arriving at Poros, I became acquainted with Cacogeorgio, and after the necessary explanation, admitted him to the first degree of the society, administering to him the oath. I gave him also a letter of recommendation I conversed with Admiral Sacturis, who expressed much joy to hear of the existence of such a project, and assured me that when the time came, he would be able to seize the whole fleet and join the enterprise. I also became acquainted at Poros with a veteran officer of the army, called Elias Colocouvaras, with the rank of Captain. I entered into some explanations with him, but did not venture to admit him in form, though Cacogeorgis gave me a most favorable account of him, and told me he was a friend of Nikita's I gave him a letter to Nikitas and directed him to go to Athens that, after conversing with Capodistrias, he might be regularly admitted into the Philorthodox Society. I left Poros for Nauplia with a small spezziate vessel. We reached Spetzia on Saturday afternoon. The captain told me he would start for Nauplia on Saturday evening. Leaning my luggage in the vessel, taking with me (only my papers), I went into the town of Spetzia. Hearing that a very pious priest lived in the monastery of all saints, I went and presented myself to him. His name is father Paul. He received me kindly and made me stay with him that night. Father Paul is very much revered at Spetzia and is confessor to all the principal captains of vessels.

I entrusted him with the secret, shewing him all my papers. He urged me to stay a few days at Spetzia, promising to introduce me to the principal captains. He spoke of captain Anastasis Colandrouzzo in particular, as a very honorable and brave man, and as having more influence in Spetzia than any one else. I accordingly resolved to remain a short time of Spetzia, hoping to promote the interests of the Society. I returned to the waterside to find the vessel I came in and remove my baggage. I learnt however that the vessel had been freighted for Poros, and had already sailed, taking with it my things, but would return in two or three days.

The vessel in returning was wrecked, and so I lost all my baggage. I was obliged to remain with Father Paul, till I should ascertain if any of my things had been saved. In the mean time Father Paul took me one day to the house of captain Anastasio Colandrouzzo, where we remained a considerable time, and explained to him the object of the Society, which was the emancipation of Epirus, Thessaly and Macedonia, and told him that Nikitas and Capodistrias were supreme Directors, and Capodistrias assured us of the support of the Emperor Nickolas.

He expressed much delight to hear all this, but declined to take the oath till he should think over the matter, as he was persecuted both by the Governor of Spetzia and by Botassi. A few days afterwards he sent me word by a priest Economos that he wished to see me. This Economos was represented as a person of learning and was considered a very proper person for being admitted. I went with him to Colandruzzo, and administered to both of them a solemn oath, and gave them certificates of admission. Perceiving that Colandruzzo was the most important man in Spetzia for our purpose, I determined to make him director for the Island, that he might superintend the raising of money and equipping of vessels for the enterprize. He told me most of the principal captains were then absent, but promised to gain them over on their return, and make such arrangements that Spetzia should furnish a complement of at least seventy vessels armed and equipped. I immediately wrote to the count (Capodistrias) requesting him first to give Cagogeorgis a good reception, as he is rich and without heirs, and had promised to sacrifice the half of his fortune in the cause, and secondly, to send a regular diploma for Colandruzzo. I wrote to Nikitas desiring him not to be impatient to hear of my arrival in Zante to arrange the loan for him. Nikitas had given him four letters one for count Roma, senior, another for his son, and two for Viaro and Augustine Capodistrias at Corfu. From Roma, Nikitas desired to obtain a loan of two thousand dollars and from the Capodistria's a loan of four thousand, offering to mortgage his property. These letters were written by Papa and signed by Nikitas, and were given to me open. I wrote word to Capodistrias that I should leave Spetzia for Zante by first opportunity by sea, and should in the mean time procure a passport for foreign parts. My letters, as well as those of Colandruzzo, were sent by a confidential messenger, who was directed to deliver them to Capodistrias himself, and to bring an answer, all which he did. Capodistrias, by this messenger, sent me a diploma for Colandruzzo, and desired me to deliver it to him with a copy of the same instructions I had myself received. He complimented me on my Zeal, assured me he would be particularly attentive to Cagogeorgio when he came to Athens and that he rejoiced, the Society could already count on a naval force. To Colandruzzo he wrote along letter, advising him among other things to build a small vessel at present according to his ability, and assuring him that by and by he (Capodistrias) would furnish him the means of building a larger one. Colandruzzo was delighted with the diploma and the contents of the letter. As the diploma was in the hand writing of Capodistrias, I inferred that Papa had already departed for Macedonia. I made a copy of the instructions, the oath, the catechisms, and delivered them to Colandruzzo with the requisite verbal observations. I advised him to select some respectable person whom we might initiate and appoint secretary. I desired him also to appoint auditors. He appointed Orlando as one. Colandruzzo gave security for me, and procured for me from Nauplia a passport for foreign parts, and promised to recommend me to the captain of the first vessel going to Zante. Colandruzzo

proposed that emissaries should be sent to propagate the Society in Samos, Lemnos and the other Islands still under the Turkish yoke. I told him I thought his suggestion excellent, but that nothing could be resolved on without the consent of the supreme Directory. To this he replied that he would lose no time in proceeding to Athens to concert measures with Nikitas and Capodistrias themselves. In the meantime I initialed, on the recommendation of Colandruzzo, in the church of all saints, a person from Cranidi, and another from Hermione (The Major). These promised in the name of their townsmen to furnish in due time four vessels and one thousand troops. Induced by the importance of the contributions promised by these persons, I wrote to the supreme Directory in concert with Colandruzzo, and proposed that diplomas should be sent them as local directors. We sent our letters as before by a special messenger. Colandruzzo wrote also for a diploma for Procopius Triantapfyllides as secretary, and informed Capodistrias of his intention of coming to Athens to deliberate with him and Nikitas on the expediency of sending emissaries to Samos and to let them know what contribution might be expected from Spetzia. He stated also that I was still detained at Spetzia, not having yet received my passport from Nauplia. I wrote also to the same effect enclosing all the letters in mine. In a few days we received answers from Capodistrias. To Colandruzzo he wrote that for particular reasons he could not at present send the diploma proposed, but that he would give them to Colandruzzo himself when he came to Athens and concluded by requesting him to accelerate by every means in his power, Renieri's departure for his destination. He wrote to me to the same purpose, begging me to proceed on my voyage without delay, as they had hoped I should have by that time been already in Epirus. He wrote again to Capodistrias urging the necessity of sending the diplomas in question, as we had given a positive promise they would be sent, and as the Cranidiote and Hermeonite were waiting for them at Spetzia.

A few days after this the Inspector of Police of Spetzia told me, the passport I had been waiting for had arrived, and was in the hands of the Governor Gazetti. I immediately went with him to Gazetti's house, where I found besides Gazetti himself, Ioannides (The King's deputy attorney for Attica), with two other persons. They informed me my passport had been received, and invited me to follow them into another room. After shutting the door they asked me what object I had in view in proceeding to the Ionian Islands. I replied I was going thither on family affairs. They then begged me to tell them all I knew about the secret Society established by Capodistrias, and promised to make me clerk to the Justice of peace of Spetzia. I told them I was not particularly acquainted with Capodistrias, and knew nothing about the existence of any secret Society. They asked me why Nikitas had entrusted me with open letters, and employed me to negotiate loans for so many thousand dollars. I answered that Nikitas was desirous to obtain a loan as he had to marry his daughter, and had begged me to try to procure him money. They asked for my papers, but I told them

they had been lost with my baggage, and that the few things which had been saved were in the hands of the captain. Ioannidis, the Governor, and one officer of Gendarmerie then went to the house of Colandruzzo, which they searched in hopes of finding papers relating to the Society, but found nothing except a letter signed by Nikitas and Capodistrias in which they ask if I was still at Spetzia.

They left me in the Governor's house, under the guard of Gendarme. I then had about me the last letter I had recieved from Capodistria with a copy of Papa's songs, and I found an opportunity of burning them Ioannides and the Governor took me to the Monastery of all saints and Colandruzzo's and examined my things, but found nothing. I then returned to the governor's where I was subjected to an examination. I told them where I want on leaving Athens and explained the reasons of my stay at Spetzia, and insisted I knew nothing about any secret society. I was then sent to the Gendarmerie barracks where I was kept in enstody and prevented from having intercourse with anybody. Three days afterwards I was brought to Athens. During my three days imprisonment at Spetzia, the Governor did not give me a farthing to purchase victuals and not having any money, I should have starved had not the gendarmes given me some of their own bread. The day I embarked, the Police gave me two loaves and a piece of cheese. I forgot to mention the society's seals.

When the organization was finished and copied, and Nikitas and Capodistrias has resolved to send Papa as their agent to Thessaly and Macedonia, and me to Epirus, they caused two seals to be made a large one for the upper part of the diplomas, and a small one for the lower. Papa gave the plan of the large seal, which had the letters for Macedonia, Thessaly and Epirus. The place of the small one which represented the Holy Spirit and a Cross, was given by Capodistrias, who gave me money and I found an expert goldsmith who engraved them. I brought them to Capodistrias and he was pleased with them. Papa's diploma and mine were sealed at top and bottom with these seals. Papa's diploma was in his own hand writing. The general letter of recommendation which Papa received and some other papers were copied by me. The diploma letter of recommendation, oath, catachism, given to me were in the handwritting of Papa.

After leaving Athens, I wrote to Capodistrias from Egina, informing him that I had conversed with Valenza, who had expressed great enthusiasm and promised to go to Athens immediately to concert measures with Capodistrias and Nikitas. From Poros I wrote to them by Elias Colocuveras, whom I recommended to them for Admission into the Orthodox Society. This Colocuveras had, in all his conversations with me, complained bitterly that he had rendered great services to his country, and spent all his property, without

receiving any suitable recompence, that he was out of employment, that the king had refused to listen to his remonstrances, that much discontent existed in Poros, that every body cries out against the king and regret Capodistria's administration, during which they were well off. I wrote to George Capodistrias that every body regretted his brother, and that all were exasperated against our friend meaning the king. When examined I pretended I had meant by our friend, either Miaouli or Maurokordato. When I wrote my first letter from Spetzia to Capodistria, enclosing one from Colandruzzo, I stated that every body was dissatisfied in the extreme with deal Otho.

This letter was not seized. Had it been seized, I intended to say I meant the deaf Othoman. At Spetzia almost every body I conversed with, I found discontented, captains as well as people. The captains complain they are not in relative service, and that they have not received one obolus of what the Government owes them. They are displeased with the Governor of Spetzia whom they call an enemy of the Greeks and a great knave—a Roman Catholic of Jinos. Botasi is the only friend he has in Spetzia. He takes every opportunity of persecuting Colandruzzo, as he did particularly on the occasion of the tumult, which took place on account of the conscription, having accused Colandruzzo as instigator of the disturbances, so that Colandruzzo had been brought to much annoyance in consequence and that the Governor had a worthless fellow of a clerk, who acts as a spy.

I beg my Counsel to take the preceding statement into consideration as founded on truth, and to conduct my defin conformably to my interests and to truth.

ПАРАРТИМА Г

Lyons προς Palmerston,

Αθήνα 30 Ιανουαρίου 1840, αριθ.16, Confidential, F.O.32.96.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ*

Η Υμετέρα Παναγιότης καλώς γνωρίζει ότι ο πρώτος και κύριος σκοπός της Επανάστασεως ήταν ν' αποδωθή το αρχαίον κλέος εις την λατρίαν μας.

Εως ου ο Αείμνητος Καποδίστριας ήτο Κυβερνήτης του Κράτους, ημείς ήμεθα βέβαιοι ότι όσα μέσα οι εχθροί της εκκλησίας μας ήθελαν βάλει εις πράξιν δια να εγείρουσιν σχίσματα εις αυτήν, όλα ταύτα ήθελαν ματαιωθούν από τον μεγάλον ζήλον και πείραν εκείνου του ανδρός.

Σήμερον δε με απρηγόρητον λύπην της καρδίας μας, όλοι βλέπομεν ότι απ' εκείνην την φρικτήν και τρομεράν ημέραν, όπου εφόνευσαν τοιούτον πολίτην, τοιούτον πατέρα και αρχηγόν του γένους κινδυνεύουν όχι μόνον η ελευθερία ολοκλήρου του έθνους και τα δικαιώματά μας, αλλ' ακόμη η αυτή αμόλυτος ερσκαία, δια την οποίαν τόσον επολεμήσαμεν, και θεωρούντες αυτήν ως πηγήν παντός καλού, και εις την οποίαν ευρίσκομεν αληθινήν θεραπείαν εις τα δεινά της ζωής.

Ως πιστός σπαδός των αρχών της εκκλησίας των προπατέρων μας, και ως πολίτης όστις έχωσ το αίμα μου περί πίστεως και πατρίδος νομίζω απαραίτητον χρέος μου να δράξω της ευκαιρίας της εις Κωνσταντινούπολιν ελεύσεως του Κίου Υμετέραν Παναγιότητα να δώση ακράσιν εις όσα θέλει της εξιστορήσει δια ζώσης φωνής περί της καταστάσεως μας και εκείνας των λοιπών ομογενών.

Δεόμεθα δε την Υ.Π. (να δια των απείρων μέσων όσα διαθέτει συνδράμη ήτε εμμέσως ήτε αμέσως, προς θεραπείαν των κακών τα οποία άρχισαν να μας μολύνουν, και να προλάβη μήπως το μόλυσμα τούτο εκτανηθή και εις τους ομογενείς με μεγάλην ζημίαν των ψυχών και των συμφερόντων ολοκλήρου του έθνους.

Παρακαλώ ανάξιος τον Πανάγαθον Θεόν (να μακροημερεύη την Υ.Π. προς παρηγορίαν ημών των Ορθοδόξων Χριστιανών και θρίαμβον της Ανατολικής Ορθοδόξου Εκκλησίας. Ασπάζομαι με βαεύτατον σέβας και ευλάβειαν τας αγίας Σας χείρας.

* Τηρείται η ορθογραφία του πρωτοτύπου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ

Lyons προς Palmerston,
Αθήνα εσώκλειστον, 7 Μαρτίου 1840, αριθ.36, F.O.32.97.

Σεβαστέ μοι θείε*,

Την 15 Απριλίου 1838 Αθήναι.

Προχέες ευωδόθησαν ενταύθα ο πατήρ μου και ο Γεώργιος. Τα πάντα είναι εν αρμονία και καλή καταστάσει. Εγώ είμαι καλά, και ελπίζω καλήν του σκοπού μας έκβασιν. Οι ξένοι όπως ίσως ίδατε εις τον Σωτήρα ήρχισαν ν' αναχωρούν. Άραγε μετά την αναχώρησιν τούτων, δεν θα λάμψωμεν ημείς; Ναι. Δια πολλούς λόγους οι δυνατοί της εποχής είναι φίλοι μας, και φίλοι συνδεδεμένοι με αδιαρρήκτους δεσμούς. Διατηρείτε πάντοτε με τη συνήθη σας σύνεσιν, τα αυτου, και μη διστάζετε ουδόλως περί της γενικής προόδου μας. Γνωρίζετε θείε μου παρά πάνταν άλλον οποιαν αμοιβαίαν σχέσιν έχουν μεταξύ των το τοπικόν με το γενικόν, και το μερικόν με το καθόλου.

Σας έστειλα δια του Ταχυδρομείου μίαν επιστολήν εις την οποιαν σ'επερίκλειον και **μίαν διορθωτικήν προς τον ημέτερον**. Άγνοώ αν τας ελάβετε, αν εγκρίνετε καλόν να τω δοηή η επιστολή μου και αν τω εδόθη, οποιον αποτέλεσμα έφερον. Γράφον μοι λοιπόν περί πάντων τούτων προς πτυχίαν μου. Είχομεν αμαρτίας βέβαια δια ν' ανησυχώμεν και με τας ανοησίας αυτου του ανερώπου.

Σας προσκυνώ, ως και την Καν θείαν μου. **Ο Γεώργιος τ' αυτά πράττει. Δεν σας γράφει ο ίδιος, διότι σήμερα είναι μετά του πατρός μου, και του Πρέσβευς Κατακάζυ.**

Ο ανεψιός σας
Χ. Ν. Σολιώτης

Τους ημετέρους πάντας κατ' όνομα κατασπάζομαι πρώτον

Εξεπίτηδες έρριψα όπισθεν του φύλλου λέξεις αφορώσας τον Σπυράκην, αφού τας αναγνώσης, αν τας εγκρίνης δείξε ταις του Σπυράκου και παρακίνησε τον να ομιλήση του ημετέρου γράφω και του **Αργυριάδη να κάμη το ίδιον**. Ισως επιπληττόμενος από πολλούς, και θεωρών ότι αν κάμη τοιούτον τι θα μισηθή παρά πάντων, ίσως λέγω τότε διορθωθή εις την σειράν τούτην να κατατάξης τον εχερόν του **Κολιγιού Σπυράκην**. Δεν τον λέγω χωρατά εχερόν του Κολιγιού, διότι είμαι πεπεισμένος πως και αυτος τον εσυχάθη βλέπων την απώλειαν του ημετέρου. Δεν χάνει τίποτα και αυτος να του είπη πέντε φιλικούς και συμβουλευτικούς λόγους. Εις τούτο τον παρακαλώ εγώ είπε του.

Αναγνώστης Κανελάπουλος

* Τηρείται η ορθογραφία του πρωτοτύπου

Σεβαστέ μοι θείε,

Την 9 Μαΐου 1838. Εξ Αθηνών

Ταύτην την στιγμήν έλαβον τας με τον Σκουριάν επιστολάς σας, εκάρην δια την υγείαν σας, και εδόξασα τον θεόν δια την ανάρρωσιν του Νικήτα. Εγώ είμαι καλά, ελπίζω και καλά εις τας 20 Μαΐου ίσως συναντηθώμεν το ελπίζω ως βέβαιον.

Προκεές μετά του Διονυσίου και Νικηταρά υπήγαμεν εις τον Διερμηνέα της Ρωσικής Πρεσβείας δεν ήτον όμως εκεί. Χτες ανεζήτησεν εμέ, άλλ'ήμην εις υπηρεσίαν, καθότι είχαμεν επιθεώρησιν, αύριον θα υπάγω μετά των πρημένων.

Λυπούμαι θείε μου, και λυπούμαι κυρίως δια το αδιόρεστον του ημετέρου το μόνον αποτρεπτηκόν είναι η απειλή του θανάτου. Εγώ, τον γράφω και εσώκλειστον την οποίαν αναγνούς/ αν το κρίνης/ δος την αφού την σφραγίσης, αν δε, δεν θέλης να το κάμης ο ίδιος, ως την δώση ο Νικήτας και ως τον είπη ότι την είχαν περικλεισμένην εις γράμμα του.

Γνωρίζω ότι και πολλές έχεις υπηρεσίας αλλά και αι επιστολάς σας, πολύ εις εμέ αξίζουν, γράφεις όθεν όταν ευκαιρήσ οπόταν όμως όχι, υποχρέωνε εις τούτο τον Νικήταν.

Σας προσκυνώ άπαντας και ημάς

ο ανεψιός Σας
Χ.Ν. Σολιώτης

Τον θρασύβουλον και την νύμφην μου γλυκήτατα ασπάζομαι, υπέ τε εις την δευτέραν ότι ο γαμβρός της σήμερα στενοφορείται, ως το εορτάση λοιπόν.

Υ.Τ. εξεπίτηδες ημερολόγησα από τας 8 την προς τον ημέτερον επιστολήν μου δια να μην υποθέση ότι με το εγράφετε η ευγενεία σας με τον Σκουριά.

Αναγνώστης Κανελόπουλος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΔΗΜΟΣΙΕΥΤΑ

Ε λ λ ά δ α

1. Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ)

α. Ιστορικό Αρχείο Γιάννη Βλαχογιάννη (Θεωνικό Αρχείο)
Φ.132, 133, 135, 148 και κούτιον 30, 31, (Αρχείο Παλαμήδη)
Φ.257 & 258.

β. Θεωνικό Αρχείο

Γραμματεία Δικαιοσύνης Φ.Κ23 και 25

Γραμματεία Εσωτερικών Φ.264

Γραμματεία Στρατιωτικών ΜΚ Φ.41

Γραμματεία Εκκλησιαστικών & Παιδείας Φ.1, 2, 12, 13, 14.

γ. Αρχείο Μαυροκορδάτου Φ.20α, 20β, 22

2. Ιστορικό Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών (ΑΥΕ) Φ.18/1 (Πρεσβεία Λονδίνου 1840) 18/2α (1838), Φ. 95/1 (Γραμματεία Εξωτερικών).

Μ. Β ρ ε τ α ν ί α

Archives of the British Foreign Office, Public Record Office (Κέντρο Ιστορίας Νεωτέρου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών) Σειρά 32 (Ελλάς), τόμοι 70-126 (1838-1844).

B. ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

• Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος (ΦΕΚ)

• Αθηνά

• Αιών

• Γενική Εφημερίδα της Ελλάδος

• Εθνική

• Ελληνικός Ταχυδρόμος

• Ελπίς

• Εστία (του 1913)

• Ηλίας

• Κλειώ (του 1864)

• Σωτήρ

• Φίλος του Λαού

Γ. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΠΗΓΕΣ-ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ-ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

1. Αι αναγκαιότεραι εγκύκλιοι επιστολαί, διατάξεις και οδηγίαι της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος 1834-1854, Αθήνα 1854.
2. [Ανώνυμος], Επιστολή περί του τις ο υποκεκρυμμένος σκοπός των εις την Ελλάδα ιεραποστόλων της Βιβλικής Εταιρείας (των κοινώς λεγομένων Αμερικανών), εκ των πράξεων και εκ των βιβλίων των αποδεικνυόμενος, Παρίσι και Αθήνα 1836.
3. [Ανώνυμος], Η βάπτισις της Κυρίας Αικατερίνης Ν. Χαντζερή και τινες ιστορικά σκέψεις περί του ελληνικού και δυτικού πνεύματος, Ερμούπολη 1842.
4. [Ανώνυμος], Η Φιλορεόδοξος Εταιρεία, είτε ο φανατισμός των Καποδιστριακών, στην "Πρόοδος του 1840" Αθήνα 1840.
5. ΑΜΠΟΥ ΕΝΤΜΟΝΤ, Η Ελλάδα του Θεωνος, μτφρ. Α. Σπήλιου, Αθήνα (ανατύπωση).
6. ΑΝΝΙΝΟΣ ΜΠΑΜΠΗΣ, Ο Παπουλάκης, Αθήνα, Β έκδ. 1971.
7. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ, Δημοτική Διοικήσεις εν Ελλάδι, Β έκδ. Αθήνα 1859.
8. ΑΡΩΝΗ-ΤΣΙΧΛΗ ΚΑΙΤΗ, Αγροτικές Εξεγέρσεις στην Παλιά Ελλάδα 1833-1881, Αθήνα 1989.
9. ΑΡΩΝΗ-ΤΣΙΧΛΗ ΚΑΙΤΗ, Η Μεσσηνιακή Εξέγερση του 1834 (Ανέκδ. διδακτ. διατριβή), Αθήνα 1984.
10. ΑΡΩΝΗ-ΤΣΙΧΛΗ Κ., "Ορεοδόξια και εξεγέρσεις στη μετεπαναστατική Ελλάδα", Αντί αριθ. 368, 25 Μαρτίου 1988.
11. ΑΣΠΡΕΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος 1821-1921, Β έκδ., 3 τόμοι, Αθήνα 1924 (τόμ. Ι 1821-1845).
12. ΒΑΡΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛ., ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ Τ., ΣΠΑΘΗΣ Δ., ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ Κ., "Τι είναι λαϊκισμός;" στο Δελτίο της Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Ίδρυμα Σκαλής Μωραΐτη, 6α, Αθήνα 1983.
13. BOWER and BOLITHO, Otho I king of Greece, London 1939.
14. ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ, Ορεοδόξια και Δύση στη Νεώτερη Ελλάδα, Αθήνα 1992.
15. ΓΟΥΔΑΣ ΑΝ. Βίοι παράλληλοι των επί της Αναγεννήσεως της Ελλάδος διαπρεψάντων ανδρών, τόμ. 7, εν Αθήναις 1875.
16. ΔΑΚΙΝ DOUGLAS, Η ενοποίηση της Ελλάδας (1770-1923) μτφρ. Α. Ξανθοπούλου, Β έκδ., Αθήνα 1984.
17. ΔΑΚΙΝ DOUGLAS, Ο αγώνας των Ελλήνων για την ανεξαρτησία 1821-1833 μτφρ. Ρένα Σταυρίδη-Πατρικίου, Β έκδ. Αθήνα 1989.
18. ΔΑΦΝΗΣ Γ. Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα, Αθήναι 1961.
19. ΔΕΡΤΙΔΗΣ Γ. "Η αυτονομία της πολιτικής από τις κοινωνικές αντιθέσεις" στην Ελλάδα του 19ου αιώνα", στο Κοινωνικές και Πολιτικές Δυνάμεις στην Ελλάδα, Αθήνα 1977, σελ. 39-71.
20. ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΡΟΣ Ν., "Περίοδος συνταγματικής μοναρχίας" στην ιστορία του ελληνικού Έθνους" τόμ. ΙΓ, Εκδοτική Αθηνών 1977, σελ. 105.
21. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ Ν, Ιστορικά αναμνήσεις, Β έκδ. 2 τόμ. Αθήνα 1879, γ έκδ. επιμ. Κ. Αμαντος, Αθήνα 1925.
22. DRIAULT E. LHERITIER M. histoire Diplomatique de la Grece de 1821 a now jours, I-V, Paris 1925-1926.
23. ΔΗΜΑΡΑΣ Α. "Ξένες επιδράσεις στη διαμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος" στο Δελτίο Εταιρείας Σπουδών

- Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, αρ. 2, Αθήνα 1978.
24. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗΣ Κ., Σχέσεις Εκκλησίας Πολιτείας εν τη ελευθέρα Ελλάδα, Αθήνα 1916.
 25. ΕΝΕΠΕΚΙΔΗΣ Π., Συμβολή εις την ιστορίαν των συντράφων του Ρήγα, Βεσσαλικά χρονικά, τόμ. ΣΤ (1955).
 26. ΕΠΙΤΟΜΑΙ εγγράφων του Βρετανικού Υπουργείου των Εξωτερικών, συνταχθείσαι υπό Γ. Γλύτση, Χ. Λούκου, Ε. Μπελιά, Γενική αλληλογραφία των ετών 1833-1835, Φ. Ελλάς, έκδοση Ακαδημίας Αθηνών, τόμ. Β, Αθήνα 1979.
 27. ΖΑΙΝΤΑ ΒΟΛΦ, Βαυαροί στην Ελλάδα, μτφρ. Δ. Ηλιόπουλος, Αθήνα 1984.
 28. FINLEY GEORGE, A History of Greece from its Conquest by the Romans to the Present Time, B.C. 146 to A.D. 1864, ανασεωρ. και επιμ. H. F. Tozer, 7 τόμ. Οξφόρδη 1876.
 29. HOBBSBAWM E., Οι Απστές, Αθήνα 1975.
 30. ΙΑΚΩΒΑΤΟΣ - ΖΕΡΒΟΣ Η., Η επί της βρετανικής προστασίας επανήσιος πολιτεία και τα κόμματα, Αθήνα 1969.
 31. JELAVICH B., Russia and Greece during the Regency of King Otho 1832-1835, Θεσ/κη 1962.
 32. JELAVICH B., "The Philorthodox conspiracy of 1839" στο Balkan Studies, VII (1966).
 33. KALTCHAS NICHOLAS, Introduction to the Constitutional History of Modern Greece, Ν. Υόρκη 1940.
 34. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ Π., Σύγχρονος Ιστορία των Ελλήνων και των λοιπών λαών της Ανατολής από 1821 μέχρι 1921, 7 τόμοι, Αθήνα 1922-29.
 35. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ Π., "Ιδεολογικά ρεύματα και πολιτικά αιτήματα: προοπτικές από τον ελληνικό 19ο αιώνα" στο Όψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19ου αιώνα, Αθήνα 1984.
 36. ΚΟΚΚΙΝΗΣ ΣΠ., "Η Επανάσταση και η δίκη του Κριεζώτη στα 1847 κατά τον 174 ανέκδοτο κώδικα της βιβλιοθήκης της Βουλής", Αρχείο Ευβοϊκών Σπουδών, τόμ. 17, 1971.
 37. ΚΟΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Γ., Απστές, Αθήνα 1979.
 38. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΓΕΝΝΑΙΟΣ, Απομνημονεύματα, χειρόγραφο Β 1821-1862, εισαγωγή και επιμ. Εμμ. Πρωτοψάλτη, Αθήνα 1961.
 39. ΚΟΝΙΔΑΡΗΣ Ι., Εκκλησιαστική Ιστορία της Ελλάδας, τόμ. 2, Β εκδ., Αθήνα 1970.
 40. ΚΟΝΟΜΟΣ ΝΤΙΝΟΣ, Ο Διονύσιος Ρώμας και η ελληνική ενεγεργασία, Αθήνα 1972.
 41. ΚΟΝΤΟΓΙΩΡΓΗΣ Γ., Η ελλαδική λαϊκή ιδεολογία, Αθήνα 1979.
 42. ΚΟΡΔΑΤΟΣ Γ., Μεγάλη Ιστορία της Ελλάδας, τόμ. XI 1832-1862, Αθήνα 1957.
 43. ΚΟΥΡΥΖΗΣ ΧΑΡΗΤΩΝ, Η πολιτική ζωή εις την Ελλάδα, Αθήνα 1974.
 44. ΚΟΥΚΟΥ ΕΛΕΝΗ, Ε., Ιωάννης Καποδίστριας ο άνερωπος-ο διπλωμάτης 1800-1828, Αθήνα 1978.
 45. ΚΟΥΤΣΟΥΚΙΣ ΚΛ., Political Leadership in Modern Greece, Αθήνα 1982.
 46. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Ε., Ιστορία του σύγχρονου ελληνισμού, τόμ. Α-Β, εν Αθήναις 1892.
 47. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΕΜΜ. Ι., Η εν Ελλάδι Εκκλησία κατά την επαναστατικήν και την μέχρι της σφίξεως του Όθωνος μεταβατικήν εποχήν (1821-1833), εν Αθήναις 1970.
 48. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΕΜΜ. Ι., Ιωάννης Καποδίστριας και η εκκλησιαστική του πολιτική, Αθήναι 1977.
 49. ΛΑΜΠΡΟΥΛΗΣ Κ., Μισσιοναρισμός και προτεσταντισμός στις

- Ανατολάς, Αθήνα 1837.
50. LEGG K.R. Politics in Modern Greece, Stanford University press, 1969.
 51. LENORMANT F., Le Conte Andre Metaxa et le Parti Napiste en Grece, Paris 1861.
 52. ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Ε., Ο τεκτονισμός στην Ελλάδα, Αθήνα 1989.
 53. ΛΟΥΚΟΣ ΧΡ., Η αντιπολίτευση κατά του Κυβερνήτη Ι.Καποδίστρια 1828-1831, Αθήνα 1988.
 54. ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ ΑΠΑΝΤΑ (σειρά Ιστορικές Εκδόσεις 1821) τόμ.5, επιμ.Ελλης Αλεξίου.
 55. ΜΑΛΤΕΖΟΣ Γ., Το χρονικόν του Ηρακλείου Αττικής, Αθήνα 1970.
 56. MAURER ΓΚ.Λ., Ο ελληνικός λαός, επιμ.Τ Βουρνά, Αθήνα 1976.
 57. ΜΕΝΤΕΛΣΟΝ-ΜΠΑΡΤΟΛΩΝΤΥ Κ., Ιστορία της Ελλάδος από της εν έτει 1453 αλώσεως της Κων/λεως υπό των Τούρκων μέχρι των καε'ημάς χρόνων, μτφρ. Α.Βλάχου τόμ.2, Αθήνα 1873-1876.
 58. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ Γ., Παράδοση και Αλλοτρίωση, α επανέκδ. Αθήνα 1989.
 59. ΜΙΤΑΚΗΣ Δ., Η Επανάσταση του 1836 (Η Πρώτη Πολιτική Επανάσταση της Νέας Ελλάδας) Αθήνα 1983.
 60. ΜΠΑΛΑΝΟΣ Δ.Σ., Θόκλητος Φαρμακίδης (1784-1860), Αθήνα 1933.
 61. ΜΠΑΛΤΑΣ Α., "Η στάση του 1838 στη Μεσσηνία" στην Εφημ. Μεσσηνιακά Νέα, αριθ. 423, 425, 426 (1987).
 62. ΜΠΑΝΙΑ-ΜΠΟΥΝΤΖΟΥΒΗ ΑΛ., " Το Καποδιστριακό κόμμα 1832-1833" στο περ. ΜΝΗΜΟΝ, τόμ.8, Αθήνα 1980.
 63. ΜΠΑΣΤΙΑΣ Κ., Ο Παπουλάκης, Εκδοτική Αθηνών, 1984.
 64. ΜΠΟΤΤΟΜΟΡ Τ.Β., Ελίτ και κοινωνία, Αθήνα Εκδόσεις 70.
 65. ΜΠΡΕΚΗΣ ΣΠ., Το 1848 στην Ελλάδα, Αθήνα 1984.
 66. MURE WILLIAM, Journey of a Tour in Greece, London 1842.
 67. ΝΑΚΟΣ Γ., Το πολιτειακόν καθεστώς της Ελλάδος επί Θεωνος μέχρι του συντάγματος του 1844: Από των δημοκρατικών ιδεωδών της Επανάστασεως του 1821 εις την απόλυτον μοναρχίαν, Θεσσαλονίκη 1974.
 68. ΝΕΕΖΕΡ ΧΡ., Απομνημονεύματα των πρώτων ετών της ιδρύσεως του ελληνικού βασιλείου, μτφρ.ΙΧ Νεεζερ, Κων/λη 1911, επανέκδ. Δ. Καμπούρογλου, Αθήνα 1936.
 69. ΙΟΙΚΟΝΟΜΟΣ Κ.Ι., Τα σωζόμενα εκκλησιαστικά συγγράμματα Κωνσταντίνου... του εξ Οικονόμων, επιμ. Σοφοκλής Οικονόμος, 2 τόμ. Αθήνα 1864-66.
 70. ΠΑΞΙΜΑΔΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΤΑΥΡΙΝΟΥ Μ., Οι εξεγέρσεις της Κεφαλληνίας κατά τα έτη 1848 και 1849, Αθήνα 1980.
 71. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤ., Η στρατιωτική πολιτική του Καποδίστρια. Δομή, οργάνωση και λειτουργία του στρατού Ήρας της καποδιστριακής περιόδου, Αθήνα, 1986.
 72. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤ., Το ελληνικό κράτος (1821-1909), Αθήνα 1988.
 73. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ-ΒΡΕΤΤΟΣ ΑΝΔ., Ιστορική έκθεση της εφημερίδος "Ο Ελληνικός Καερέπτης"-Le compte-Rendu du "Miroir Grec", Αθήνα 1839.
 74. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΧΡ., Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1920.
 75. ΠΑΠΑΤΣΩΝΗΣ ΠΑΝ., Απομνημονεύματα από των χρόνων της Τουρκοκρατίας μέχρι της βασιλείας Γεωργίου Α, Επιμ. Εμμ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1960.
 76. ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ Γ., Οι Δήμαρχοι των Αθηνών, εν Αθήναις 1907.

77. PARISH HENRY, The Diplomatic History of the Monarchy of Greece from the year 1830, Λονδίνο 1838.
78. PERDICARIS GREGORY, The Greece of the Greeks, 2 τόμ., Ν.Υόρκη 1945.
79. ΠΕΤΡΑΚΑΚΟΣ Δ., Κοινοβουλευτική Ιστορία της Ελλάδος, τόμ.Α-Β, Αθήναι 1935.
80. PETROPULOS J., "Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο ελληνικό βασίλειο (1833-1843)", 2 τόμ. Αθήνα 1985-1986.
81. PETROPULOS J.- ΚΟΥΜΑΡΙΑΝΟΥ ΑΙΚ., "Περίοδος βασιλείας του Θεωνος 1833-1842", Ιστορία του ελληνικού Έθνους τόμ.ΙΓ, Αθήνα 1977, σελ.8-104.
82. ΠΙΠΙΝΕΛΗΣ Τ., Η Μοναρχία εν Ελλάδι, 1833-1843, Αθήναι 1932.
83. ΠΟΥΛΟΣ Ι. "Πολιτικά της Πελοποννήσου επί Θεωνος" στο Πελοποννησιακά, τόμ.Β 1956.
84. ΠΟΥΛΟΣ Ι., "Πολιτικά της Στερεάς Ελλάδος επί Θεωνος" στο Επιτηρίς Εταιρείας Στερεοελλαδικών Μελετών (1969-1970), Β.
85. ΠΟΥΛΟΣ Ι., επιμ. έκδ. "Textes et documents La Grece d'Othon, vue en 1841 par l'homme d'e tat et diplomate Francois Piscatory", L'Hellenisme Contemporain, β σειρά, ΙΧ (Σεπτέμβριος- Οκτώβριος 1955), 321-357 (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1955), 408-447.
86. ΠΟΥΛΟΣ Ι., επιμ. έκδ. και μτφρ., "Η Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 επί τη βάση των γαλλικών αρχείων" Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος, ΧΙ (1945), 223-260.
87. ΡΑΓΚΑΒΗΣ ΑΔ., Απομνημονεύματα, τόμ.Α-Β, Αθήναι 1894.
88. ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ Θ., Απομνημονεύματα από των αρχών της Επανάστασεως μέχρι του έτους 1881, επιμ. Αθ. Φωτοπούλου, Αθήνα 1979.
89. RUNCIMAN STEVEN, The great church in captivity, Cambridge University press, 1968.
90. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ., Οι κρίσεις στην Ελλάδα. Οικονομικές και πολιτικές όψεις. τόμ.Α 1835-1844, τόμ.Β 1845-1856, Αθήνα 1988.
91. ΣΒΟΡΩΝΟΣ Ν., Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας, Αθήνα 1976.
92. SENIOR NASSAN W., A journal kept in Turkey and Greece in the autumn of 1857 and the beginning of 1858, London 1859.
93. ΣΚΑΝΔΑΜΗΣ Α., Σελίδες Πολιτικής Ιστορίας και Κριτικής, τόμ.Ι: Η τριακονταετία της Βασιλείας του Θεωνος 1832-1842, Αθήνα 1961.
94. SLADE A., Turkey, Greece and Malta, Λονδίνο 1837.
95. ΣΟΥΛΟΓΙΑΝΝΗΣ ΕΥΘ., "Μυστική εταιρεία υπέρ του αλυτρώτου ελληνισμού και σχέδιο "Πολιτεύματος" των "Υπερορίων" Ελλήνων (1839), στο Παρνασσός, Αθήναι 1977.
96. ΣΦΟΡΝΙΑΔΗΣ Γ., Θεων και Αραλία, Αθήνα 1895.
97. SUMMER B., Peter the Great and the Ottoman Empire, Οξφόρδη 1949
98. ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ Τ., Ο εσωτερικός αγώνας, τόμ.Α, Αθήνα 1971.
99. STAVRIANOS LEFTEN, The Balkans since 1453, New York, Chicago, London 1958.
100. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ Β., Εκκλησιαστική Ιστορία, Αθήναι 1959.
101. STRONG F., Greece as a Kingdom, London 1842.
102. ΣΦΥΡΟΕΦΑΣ Β., "Η αδελφότης των ευαγγελιζομένων. Μυστική Επανάστατική Οργάνωσις του 1849" στο Ε.Ε.Φ.Σ.Π.Α.,

- τόμ.ΚΓ 1972-1973.
103. ΤΙΡΣΕ ΦΡ., Η Ελλάδα του Καποδίστρια, μτφρ.Α.Σπήλιου, τόμ.Α-Β, Αθήνα 1972.
 104. ΤΗΟΥΒΕΝΕΛ L., La Grèce du roi Othon, Correspondance de M.Thouvenel avec sa famille et ses amis par L.Thouvenel, Paris 1890.
 105. ΤΣΑΟΥΣΗΣ Δ., Η μορφολογία της νεοελληνικής κοινωνίας, Αθήνα 1971.
 106. ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ Β., Απολογία, Αθήνα 1840.
 107. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ Γ., Ξενοκρατία και Βασιλεία εν Ελλάδι, 1821-1897, Αθήνα 1897.
 108. ΦΙΛΙΑΣ Β., Κοινωνία και εξουσία στην Ελλάδα. Η νέοαστική κοσμοποίηση 1800-1864, Αθήνα 1974.
 109. ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΣ Ι., "Βαυαροκρατία και Ελλάς. Πως επαιδαγωγήθη η Ελλάς και πως έπρεπε να διαπαιδαγωγηθεί" στο περ."εβδομάς", αρ.17-22, Αθήνα 1890.
 110. ΧΡΥΣΟΛΟΓΗΣ Α., "Νικόλαος Κριεζώτης", Αρχαίον Ευβοϊκών Σπουδών, τόμ.17, 1971.